5

HRVATSKA KNJIŽEVNA REVIJA

MARULIĆ

1997

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima)
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Radovan Grgec
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 1997.
Copyright:
HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima), Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefon: (01) 431-950
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 120 KUNA.
Žiro račun kod Zagrebačke banke, Zagreb:

30101-620-16
012101-2320418628

Cijena ovoga broja: 20 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 36 USA dolara.
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

30101-620-16
012103-2424116225

Tisak: TISKARA ZELINA d.d. Sv. Ivan Zelina

Oslobođeno plaćanja poreza na promet rješenjem Ministarstva prosvjete, kulture i športa Republike Hrvatske od 7. srpnja 1992. godine.

Radovan GRGEC

Uz rub (114)

U našem uvodniku iz br. 3/97 recenzent "Vjesnika" (26. VII. 1997.) *Marijan Vogrinec* zamijetio je ono što ističemo kao karakteristiku "koncilskih" katoličkih laika (svjetovnjaka): samostalnost vjerničke ličnosti koja se ne razlikuje od klerika dostojanstvom nego funkcijom, svjesna svojega specifičnog poslanja i kompetencije (npr. u obiteljskom i političkom životu) u skladu s evanđeoskim načelima ljubavi i pravde. Tako se u svjetovnjačkim redovima i danas očituje, kako on to u samom naslovu recenzije kaže, "stvaralaštvo laičke orijentacije". U HKD sv. Ćirila i Metoda takvi su laici uvijek bili glavni nositelji njegove stoljetne tradicije. Sada, nakon smrti ćirilometodskog predsjednika dr. *Antuna Ivandije,* nameće se potreba pomlađivanja članstva i vodstva. U redovima stalnih namještenika to je pomlađivanje i osvježivanje "kadrova" već provedeno.

Potrebno nam je što više mladih katoličkih svjetovnjaka, otvorenih prema drugim nazorima i tendencijama, (konačno, Hrvati nisu samo katolici, što uvijek ističemo!), koji neće biti samo veliki i mali ministranti ni sateliti dobronamjernih ili zlonamjernih "lidera". "Marulić" već trideset godina djeluje u tom smislu.

U tom smislu djeluje i HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima). Upravo zbog toga, tj. zbog "laičke" samostalnosti Društva, mnogi "neoklerikalci" (koji inače stalno pričaju o svom antiklerikalizmu) nastoje nas mimoići i prešutjeti našu djelatnost i na izdavačkom i na svakom drugom području. Nekima, pak, smeta i kontinuitet nepokolebive vjernosti Jeronimskog (Ćirilometodskog) društva Crkvi i domovini. U vremenu kad mnogi "pismoznanci" podilaze sekularizmu i (post)modernom relativizmu mi čvrsto vjerujemo u mogućnost spoznaje objektivne istine u krilu Crkve bez obzira na ono što neki suvremeni mislioci zovu "uzajamnim prožimanjem subjekta i objekta".

Kardinali Daniélou i Ratzinger, koje ni naši "avangardni" teolozi ne mogu optužiti zbog nekakva natražnjaštva, oborili su se u svojim spisima na problem (post)modernog relativizma, shvaćajući koliko u njemu ima onoga što je posijalo sjeme sumnje, revolta i apostazije među tolikim kršćanima, svećenicima i svjetovnjacima. Kao reakcija na antireligiozni i areligiozni relativizam javljaju se u Europi mnogi pokreti koji bi željeli uroniti naš "ja" u nekakav bezlični kozmički proces gdje zapravo više i nema ljudske osobnosti, a upravo po toj osobnosti s razumom i slobodnom voljom čovjek je stvoren na sliku i priliku Božju.

Ipak se ta osobnost ne može ostvariti u svojevrsnom individualizmu koji ne vodi računa o tom da je čovjek i "zoon politikom", tj. društveno biće, upućeno na solidarnost i kolegijalnost kao bitne oznake ljudskosti.

* * *

Iako smo uvijek naglašavali razliku između cerebralne inteligencije i inteligencije srca, a isto tako (barem za hrvatski jezični osjećaj) razliku između (materijalne) civilizacije i (duhovne) kulture, čini se da nismo dovoljno isticali kako je za kulturu duha i srca vrlo važna kultura solidarnosti, koja se očituje najbolje upravo u solidarnosti prema najbespomoćnijima, nemoćnima, starima i bolesnima. Za takvu kulturu valja sustavno odgajati djecu, mlade i svakoga čovjeka, jer bez nje nema prave humanosti, a humanost je zajednički nazivnik za trajan uspjeh svih naših nastojanja oko obnove i preporoda nacije koja još uvijek krvari od rana zadobivenih u ratu. Odgoj za humanost i kulturu solidarnosti jest odgoj za prave vrijednosti koje treba da shvati i prihvati svaki pojedinac, obitelj i nacija. Njihovo prihvaćanje očituje se na raznim područjima: u moralnom i etičkom ponašanju, u prosvjeti, vjerskom životu, športu itd.

Odgoj za solidarnost i prave vrijednosti temelj je "doktrine" naše obnove, njezine "strategije" i "taktike", bez obzira na to radi li se o duhovnoj ili materijalnoj obnovi. Kultura solidarnosti zasniva se na ljestvici vrednota gdje "biti" kotira više nego "imati", o čemu su npr. pisali *Gabriel Marcel* i *Erich Fromm*. Ni toliko aktualne "globalizacije" nema bez kulture solidarnosti i prihvaćanja spomenute ljestvice vrednota. U protivnom slučaju i opet ulazimo u ukleti krug pohlepe i stjecanja, tj. otuđenja borbom za vlast, čast i novac. Koliko god je načelo takmičenja važno i za globalizaciju tržišnog gospodarstva, bez etičkog i socijalnog korektiva solidarnosti to se takmičenje pretvara u vladavinu jačega, spretnijega i sretnijega sa snažnijim laktovima i oštrijim očnjacima, a solidarnost se dokazuje baš u ponašanju prema onima koji nisu sposobni za to takmičenje.

Već malu djecu u školi odgajamo za "štrebere" koji će se svim dopuštenim i nedopuštenim sredstvima boriti za uspjeh odn. za ocjene, a pripadnike stranaka da se svim sredstvima bore za vlast a ne za služenje. Solidarnost postoji samo tamo gdje vlast nije u prvom redu vladanje nego služba, a politika briga za drugoga odn. za opće dobro, gdje ne vlada zakon "homo homini lupus" nego "homo homini amicus". Ljudske osobe, formirane u tom duhu, mogu stvarati pravnu i demokratsku građansku državu a ne državu u kojoj će glavnu riječ voditi "štreberi", karijeristi, oportunisti i utilitaristi (borci za vlastitu korist i afirmaciju). Moralni relativizam potrošačkog društva guši onaj polet i požrtvovnost kojim su se odlikovali toliki revolucionari i borci, heroji i sveci, žrtvujući se za druge, za domovinu i Crkvu, za svoje uže i šire zajednice. Zajednica ne može napredovati i razvijati se bez duha zajedništva, u kojem ljudska osoba, stvorena na sliku i priliku obitelji Presvetog Trojstva, postiže punu sreću i afirmaciju svoje osobnosti.

* * *

Bit duha zajedništva nije u njegovanju solidarnosti pod svaku cijenu kao npr. u raznim navijačkim i razbijačkim skupinama, nego u ljubavi i sućuti prema svim članovima zajednice, pa makar nam se u prvi mah i gadili. U tom je tajna "poljupca gubavcu". Najljepši primjer te solidarnosti bio je Flamanac *Damjan de Veuster* na Molokaju, otoku gubavaca , *Petar Klaver* ili *Alojzije Gonzaga,* koji je dao svoj život za okužene. Kod njih se najbolje očitovala ta svijest o zajedničkoj pripadnosti, odgovornosti i povezanosti sa svima, pa i s onima koji su okuženi i "isključeni" iz zajednice."Poljubac gubavcu" poanta je *Claudelove* drame "Navještenje" i *Mauriacova* istoimenog djela, vrhunac čovjekoljublja *Franje Asiškoga,* brata čovjeku i vuku, himna "pobratimstvu lica u svemiru". Međutim, valja istaknuti da se raspjevana ljubav "asiškog siromaška" nije rasplinula u cjelini Svega ili u ništavilu Ničega, nego se utjelovila upravo u "poljupcu" konkretnom stvorenju, u ljubavi prema braći i prema Crkvi, jer Franjo nije bio nikakav "slobodan strijelac" izvan institucionalnih okvira svoje zajednice premda je njegovo ponašanje neke od članova te zajednice šokiralo.

Takvi su bili i neki drugi sveci i heroji kršćanske savijesti kao npr. *Ivan od Boga* i *Kamilo de Lellis*. Crkva je iznjedrila tisuće takve "milosrdne braće" i "milosrdnih sestara" koji su odilazili u bolnice, leprozarije i hospicije da djelom pokažu ljubav koju su ustima propovijedali. Često su svojim primjerom bili uvjerljiviji evangelizatori i svjedoci Riječi nego mnogi odlični propovjednici. Danas vlada uvjerenje da suvremeni svijet lakše prima poruku svjedoka nego propovjednika.

Oni koji kao milosrdni Samaritanci troše svoje vrijeme uz uzglavlje bolesnih i ranjenih propovijedaju Kristovu poruku rječitije od mnogih "profesionalnih" retora, a nekima izgleda kako su spremni na gubljenje vremena ili njegovo trošenje na beskorisne djelatnosti. Mnogi će tek kasnije shvatiti koliko bolesniku znači jedan prijateljski smiješak ili "kap dobrote" izlivena na njegove rane, shvatit će da su ti bolesnički kreveti, iz kojih dolazi do naših nosnica katkad i nepodnošljivi smrad, zapravo u očima Božjim, kućni oltari s kojih se milost Božja izlijeva na sve ukućane, i "miomirisni cvijetnjaci" u kojima cvjetaju ruže prave ljubavi.

Koliko god su tehnika i medicina napredovale, mi još uvijek pod sitnozorom specijalističkih analiza ne obuhvaćamo bolest u cjelini kao psihosomatsku činjenicu sa svojim duhovnim i tjelesnim sastavnicama. Kao što organska bolest može imati svoje duhovne i duševne uzroke, tako i duhovne i duševne bolesti utječu na tjelesno zdravlje. Uostalom, nije li i porok, kako je to mislio *Platon,* vrsta bolesti. Toliki su osjetili koliko zavist i ljubomora mogu biti teške i katkad neizlječive bolesti. Lijepo tu bolest i bolesnu strast iskazuje njemačka igra riječima za ljubomoru (Eifersucht): Eifersucht ist eine Leidenschaft, die mit Eifer sucht was die Leiden schaft).

* * *

Iako smo svjesni koliko je u tržišnoj ekonomiji i u politici važan duh takmičenja, znamo da on ne smije biti nauštrb solidarnosti. Nažalost, često u takmičenju prevlada upravo zavist i ljubomora, ambiciozno štreberstvo i pohlepa (*auchhaben* i *mehrhaben*),

te "takmičari" ne mogu izaći iz toliko spominjanog kruga uzajamnog porasta apetita i potreba.

Bilo kako bilo, valja uzimati u obzir i zakone tržišnog gospodarstva. Crkva je, kao što je krajem prošlog stoljeća ušla enciklikom "Rerum novarum" u borbu za socijalnu pravdu, danas ušla i u problematiku ekonomske "globalizacije", koja bi trebala osigurati bolju budućnost većem dijelu zemaljskog stanovništva. Uviđamo da je pokretačka snaga suvremene povijesti ekonomija i da profit (za razliku od profiterstva) samo označuje pokazatelja uspješnog poslovanja, kao što se to ističe i u enciklici "Centesimus annus". No nikad ne smijemo smetnuti s uma da ekonomska i financijska aktivnost mora biti regulirana i korigirana etičkim i socijalnim principima i da postoji "etička ekonomija".

Kao što smo neke angažirane i otvorene katolike nakon promulgiranja enciklika "Rerum novarum" i "Quadragesimo anno" s pravom nazivali pretečama II. vatikanskog koncila, tako možemo i sredinom prošlog stoljeća neke katoličke intelektualce označiti kao preteče socijalnih enciklika i predstavnike "socijalnog katolicizma". Među njima posebno mjesto zauzima *Frédéric Ozanam*, novi blaženik, katolički laik i sveučilišni profesor, koji je umro mlad kao i naši uzorni laici *Rudolf Eckert* i *Ivan Merz*. Bio je stručnjak za *Danteovo* djelo i srednjovjekovnu kršćansku literaturu. Posebno je cijenio "Cvjetiće" *Franje Asiškog*. Oko svoje katedre okupljao je i odgajao mlade katoličke intelektualce. Utemeljio je Konferencije sv. Vinka Paulskog čija je glavna svrha briga za siromašne, a naročito za žrtve industrijske revolucije i radničke pauperizacije. Poznata je njegova izreka: "Pravda ima svoje granice, a ljubav ih nema". Već kao otac obitelji, zajedno s *Lammenaisom, Lacordaireom* i *Montalambertom*, postaje odgojitelj onih koji su dvadesetak godina prije *Marxa* počeli borbu za pravedne nadnice i protiv nezaposlenosti. I danas članovi Društva sv. *Vinka Paulskoga* nastavljaju borbu za one čije su potrebe veće od prava u suradnji s javnim vlastima. U Italiji je bio glavni predstavnik tog "socijalnog katolicizma" demokršćanin *Giorgio la Pira*.

Spomenuti laici i svećenici, unatoč nekim pogreškama i nedosljednostima, svjedočili su svetošću života za načela koja su ispovijedali. Njihova svetost nije bila nekakva "sunčana svetost", koja prema riječima *Andréa Gidea* pod krinkom misticizma maskira vlastitu oholost, slavičnost, sebičnost i iluziju laži. Nije to nikakva stoička nadmoć, na kakvu poziva *Nietzsche*, nego originalni put svjesnoga siromaštva, sličan onome što ga je potražila *Simone Weil*, sinteza između utopije i ideologije, o čemu piše *Paul Ricoeur*.

* * *

Međunarodni institut *"Jacques Maritain"* (kojemu su članovi suradnici dr. *Tomo Vereš*, OP. i ja) organizirao je u studenom prošle godine u San Cascianu internacionalni skup o federalizmu. Iako smo mi pomalo alergični na riječ "federalizam", koja nas podsjeća na federalnu Jugoslaviju i na "bratstvo i jedinstvo" (sjećam se kako smo još 1945. u klasičnoj gimnaziji, šaleći se, na upit od čega ta riječ dolazi odgovarali:

od "foedus 3", što znači "ružan" a ne od "foedus, eris", što znači "savez"), na tom je skupu rečeno mnogo toga što je vrijedno upamtiti. Federalizam je obrađivan kao srednji put između "podijeljene uprave" i "samouprave" (još jedna u Jugoslaviji kompromitirana riječ). Sa stanovišta ekonomske globalizacije, direktor američke institucije "Center for Study of Federalism" *Daniel J. Elazar* federalizam je predstavio kao princip političke pravde za društvene zajednice manjih dimenzija u konvergenciji prema većim sustavima bez odricanja od vlastite kulturne i političke autonomije, ali s udaljivanjem od državnog centralizma. U tom kontekstu *Emile Poulat* vidi veću mogućnost ostvarivanja principa solidarnosti i supsidijarnosti, koje već *Pio XI.* ističe kao karakteristiku kršćanske socijalne politike u enciklici "Quadragesimo anno", potičući grupacije nižeg ranga da budu svjesne svojih kompetencija, koje ne treba prepuštati grupacijama višeg ranga.

Uvijek sam isticao da su svojevrsna decentralizacija ili policentrizam potrebni Hrvatskoj ako ne želi da je snađe sudbina država koje su se malo pomalo poistovjetile sa svojim metropolama. Američki princip "E pluribus unus" i njemački "Grundgesetz" primjeri su kako su važni upravo ti konvergentni tokovi prema demetropolizaciji. Hrvatska nije samo Zagreb, kao što ni Francuska nije samo Pariz. Odgojen od oca Podravca, odraslog u Bosni, koji je uvijek i prije svega bio Hrvat, i ja sam, iako rođen u Zagrebu, kao i on, čak navijao za "Hajduk" i bio daleko od svakog regionalizma ili "lokalpatriotizma", svjestan da takvi stavovi mogu samo umanjiti ionako malu Hrvatsku.

Već desetljećima amblem našega Društva jesu tornjevi sv. Duje i zagrebačke katedrale (na koricama "Danice", koja je upravo izašla iz tiska), kao što je nekad bio *Kirinov* sv. Jeronim. Stoga sam već prije dvadesetak godina na jednom crkvenom skupu iznio prijedlog o svojevrsnoj "demetropolizaciji" bar u vjerskom životu naše domovine.

Prilog toj koncepciji jest i imenovanje novog zagrebačkog nadbiskupa *Bozanića*, koji dolazi s mora, a i pri izboru novog predsjednika HBK valjalo bi o tom voditi računa. U svijetloj stoljetnoj tradiciji HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima) jest da zagrebački nadbiskup bude njegov pokrovitelj. Još uvijek se sjećamo našega velikog Kardinala koji je na "narodnom sudu" branio izričito naše Društvo. Na tom sudu *Alojzije Stepinac*, pokrovitelj HKD-a, podigao je svojim hrabrim i dostojanstvenim držanjem jednu zgaženu i desetkovanu naciju. I naš utemeljitelj kard. *Juraj Haulik*, rodom Slovak, bio je jedna od značajnih ličnosti hrvatske povijesti.

Josip Sanko RABAR

Crno janje

Crno je kao vrag i pijani jarac.
Okrutno, krvoždno janje.
Zmija u crnu runu.
Prokleti porod bijesnih predaka.
(O kojima su strahote zapisane.)

Zašto janje
liže krv?
I mozgom mu
gmiže crv?
Zašto je tako
naopako?
Nenaravno garavo
i pohlepno obijesno?

Crno janje,
janje za klanje.

Ne smiješ biti što jesi,
jer jesi nešto što se kesi
iza svijesti, pameti i smisla.
Ne znaš kakvo sve zlo vreba
u tebi?
I ne znaš što si bio,
a bit ćeš,
ni tko si?

Crno janje,
janje za klanje.

A znaš da nisi što nisi,
ni ono što misle da jesi,
niti si što si bio,
niti si što ćeš biti,
nego sav si ono
što jest
ovdje i sada:

Crno janje,
janje za klanje.

Čiju krv to ližeš?
Čiji dug to brišeš?
Čijeg znoja kapi?
Tko se boli napi?
Čije suze nema?

Crno janje,
janje za klanje.

Granje maslina u noći...
a u mraku je svako janje crno...
prije lomače...
Getsemani plače.
To udara bilo svijeta
u ljubičastoj veni
o nož na žrtveniku.

Crno janje,
janje za klanje.

Ti znaš da nisi što nisi
i jesi ono što jesi,
dok nebo jeca daleko i čisto
krijesnicama pod kožom raspetom,
a Netko drži tvoje srce
na dlanu
i spušta se bolno
niz tvoju ranu
u krvi prvi.

Crno janje,
janje za klanje.

Ti znaš dobro svoje runo
zlatno, sjajno, svjetla puno,
vidiš u snu bijela krila,
ćutiš oblak iznad tijela,
i snijeg gaziš čela vrela,
pjenu mora, čisti lan,
ali noć je, nije dan.

Crno janje,
janje za klanje.

Zašto smeta ovo janje?
Zašto sanja krive sanje?
Zašto pravda krivdu pravda?
Zašto krivda pravdu krivi?
Zašto mrtvi nisu živi?
Zašto noću nije dan?

Crno janje,
janje za klanje.

I spava noć tako nježno,
ispod vjeđe neizbježno
sniježi slatki zaborav.
I samoća svih daljina
puše prahom iz pustinja
na oltare kamene.
Brodi pijeskom ta Golgota
kao bešćutna ljepota.

Crno janje,
janje za klanje.

Jutrom kada se zabijeli
nebo iznad boli
i Sunce proli kapi
čista svjetla,
vid će vidat rane
tvoga runa bez mane.

Bijelo janje,
janje za spasenje.

Barbara TANODI-KUKOLJA

Oda dobroti mora

Živim u bezbrojnim slikama
tvoje dobrote
i ljubavi

O, more,
kolijevko svega što živi
i diše
bilo da pliva ili da puzi,
bilo da hoda ili da leti
kao ova moja pjesma radosna.

Ti oduvijek očaravaš
i zanosiš svakoga
tko traži svoje sidrište
u majčinskoj luci ovog života.

Utjeha

Otkad sam postala
prijatelj ptica
u zelenim krošnjama

Svakog se jutra budim
srca
prepuna pozdrava

I raspjevane šume
listaju mi u očima
a duša mi tuge više
ne poznaje.

Ili tuga na ovome svijetu
zaista više ne postoji?

Drago ŠIMUNDŽA

Književni rad don Lovre Katića

Uz 110. obljetnicu rođenja

Ugledni splitski svećenik, Solinjanin don Lovre Katić (1887. - 1962.) nije bio samo uvaženi profesor i znanstvenik, povjesničar, već usporedo s tim i vrijedan kulturni radnik, publicist i književnik. Posebno se istakao kao povijesnik-književnik. Pisao je lirske crtice, osvrte i putopise, romansirane povijesne zgode te različite novele i manje pripovijesti; dapače i romane. Surađivao je u mnogim listovima i časopisima, a objavljeno mu je i nekoliko samostalnih izdanja poput zbirke pripovijesti *Ubavo selo* i povijesnog romana *Kraljica Jelena* kao i niz književno stiliziranih rasprava, bolje reći romansiranih prikaza o narodnim vladarima i starohrvatskim vremenima, povijesti i kulturi.

Don Lovre je svoju književnu tematiku većim dijelom birao iz starohrvatskog razdoblja i svakodnevnog života svoga vremena; mahom u odgojnoj funkciji, u duhu svetojeronimskih pučkih knjižnica u kojima je najčešće objavljivao. Djela su mu stoga povijesno-nacionalna, praktično-poučna, meditativno-religiozna i pedagoško-poticajna, prosvjetiteljska. Zbog toga ga je jugokomunistička politika, kojoj nije odgovarao narodni duh i povijesna po(r)uka, spontano isključila iz izdavačkih programa te tako administrativno poslala u zaborav, kao i mnoge druge značajne hrvatske književnike iz prve polovice ovog stoljeća. Mlađi ga naraštaji stoga slabo poznaju ili uopće ne poznaju. To je dovoljan razlog da mu se u povodu 110. obljetnice rođenja osvrnemo na književni rad te ga bar djelomično predstavimo suvremenoj hrvatskoj javnosti.

Važnije skupine i žanrovi don Lovrina književnog angažmana

Katić je rođeni literat. Imao je prirodni dar književnog izričaja. Naracija mu je skladno tekla. Povijesno-znanstveni su ga poticaji i motivi, narodni, nacionalni, pedagoški i psihološki, vjerski i moralni spontano nadahnjivali. I poetska je vena u njemu povremeno progovarala. Cijelog se života stoga bavio literaturom.

Prvu je književnu crticu, *Kiša sipi,* objavio u đačkom listu *Pobratim* 1902. kao petnaestogodišnjak. Od tada nije ispuštao pera iz ruku. I kad je znanstveno pisao literarno se je izražavao. Nećemo stoga pogriješiti ako kažemo da je po naravnom nagnuću bio više pisac nego znanstvenik i istraživač. To ga je često do te mjere zanosilo da je povijesno znanje spontano pretakao u literarne opise, poticajne vizije i književne slike. Veliki je dio naše starije povijesti, zahvaljujući dakako izdavačkoj djelatnosti Društva sv. Jeronima, književno popularizirao.

Rođeni stilist, pripovjedač i psiholog, pisac realističkih vizija i pjesničke maštovitosti, više se je oslanjao na prirođeni osjećaj i domaći izričaj nego na literarne škole i pokrete svojega doba. Nisu ga zanimali veliki književni uzori i stilovi. Bio je i ostao narodni pisac, snažna izričaja i uvjerljive riječi. Ako bismo ga stilski određivali mogli bismo ga svrstati u neorealiste, kakvih je i inače u nas bilo tridesetih godina ovog stoljeća. Moderni ga smjerovi nisu privlačili. Više mu je bilo stalo do odgojnog sadržaja

pouke nego do modernih kretanja i njihove apstrakcije. Pisao je srcem i dušom, u službi pučke prosvjete i nacionalnog osvješćenja, kao što su to činili i njegovi ugledni prethodnici i duhovni učitelji: preporoditelj don Mihovil Pavlinović i veliki hrvatski arheolog i povjesničar don Frane Bulić. Praktično je potvrdio poznatu don Franinu izreku: "Iz kamena povijest, iz povijesti nacionalna svijest". U njegovu su ga radu, jednako kao i Bulića, izdašno nadahnjivali starohrvatski, posebno solinski lokaliteti.

Kao što je utvrdila Neda Anzulović u opsežnoj bibliografiji, don Lovre je kao književnik bio vrlo plodan. Objavio je više od 260 naslova, povijesnih, publicističkih i književnih. Polovica ih je otprilike književnoga karaktera, različite vrijednosti i opsega.

U literarnoj je inspiraciji bio dosta raznolik. Iako se najčešće držao historijske naracije, književno prepričane povijesne građe, nadahnjivao se je različitim mislima, slikama i motivima: seoskim i građanskim, lirskim i epskim, socijalnim i psihološkim, povijesnim i suvremenim, svakodnevnim. Upuštao se je u različite teme i obrade književno-stvaralačke, literarno-znanstvene i duhovne naravi te se tako ogledao u nekoliko vrsta i žanrova. Cjelokupni mu literarni rad možemo svrstati u 4-5 graničnih skupina:

1. U prvu skupinu ulaze lirske crtice i pjesme u prozi refleksivno-duhovnog sadržaja. To su mahom mladenačke inspiracije pune emocionalne topline i pjesničke ponesenosti. Mate Ujević ih je s pravom smatrao don Lovrinim najvrednijim književnim sastavima. Riječ je o različitim motivima među kojima se najviše ističe vjera u Boga i ljubav prema rano preminuloj majci, život na selu i povijesno-rodoljubna tematika. Takve su primjerice crtice: *Pjesnik, Cvijet, Majčine oči, Moja ljubav, Iz dubina, Molitva, Najsvetiji čas, Pod križem* itd. Izlazile su u brojnim listovima i časopisima, uglavnom vjerskoga karaktera. Šteta što se bar izbor tih refleksivno-poetskih sastava nije pojavio u posebnoj zbirci, koja bi im, da se je pojavila, dala veći utjecaj i značenje.

2. U drugu skupinu spadaju različite priče, novele i pripovijesti, uglavnom o selu i seoskom životu, narodnoj mudrosti i širokoj duši naše patrijarhalne sredine. Takve su: *Šjor Vice, Majka, Prognanik, Dioklecijan u Solinu, Hrvatska duša, Ana, Posljednji glagoljaš.* I one su tiskane u mnogim listovima i glasnicima. Nasreću, jedan je dio sabran u zasebnoj zbirci pod slikovitim naslovom, koji smo već naveli, *Ubavo selo.*

3. Treću, posebnu vrstu don Lovrinih literarnih sastava čine romansirani tekstovi iz hrvatske prošlosti. To je popularno-povijesno štivo književnoga karaktera. Posebna literarna vrijednost u ovoj skupini pripada spomenutom romanu *Kraljica Jelena,* najviše vezanu uz Solin, tako da mu je don Lovre u početku mislio dati naslov Gospa od Otoka. Riječ je o zanimljivoj kombinaciji povijesnih i domišljatih književnih podataka, imaginarnih likova i izmišljenih događanja, s realističkim opisima starohrvatske povijesne zbilje i uspješnim portretima glavnih junaka: knezova, banova, kraljeva, naroda i svećenika. I, dakako, same kraljice Jelene. No osim tog romana ima dosta i kraćih povijesnih sastava literarno pisanih, poput naslova *Dušmani hrvatskog naroda, Solinske mlinice* ili *Kamenje progovara,* zatim čitav niz dužih cjelina, koje smo već spominjali, kao što su književno pisana povijesna izlaganja u pripovjedačkim dijalozima i šetnjama po starohrvatskim lokalitetima, što je svojedobno naručivalo i izdavalo zaslužno svetojeronimsko Društvo. To su poznate literarno-povijesne naracije: *Stopama hrvatskih narodnih vladara* (1929), *Na vratima hrvatske povijesti (1930), Svoji na svome* (1932.) i *Tri najveća hrvatska kralja* (1935.)

4. U četvrtu skupinu ulaze don Lovrini poticajno-hagiografski radovi u kojima se osjeća književno nadahnuće, poput nabožno-literarnih sastava *Tri zdravo Marije, Tri ruže svete Terezije* kao i kratki životopis *Svete Male Terezije* (1932.).

5. Zasebnu i posljednju skupinu čine književni prikazi, i recenzije, govori, eseji i putopisi, objavljivani u raznim listovima, glasnicima, novinama i časopisima. Ima ih dosta.

Kritički pogled na Katićevo književno djelo

Don Lovrin je književni rad, kako vidimo, opsežan i raznolik. Sadržajno je vezan uz njegovo svećeničko zvanje i profesorski rad, nacionalnu svijest i pučku prosvjetu, a literarno, kompozicijski i stilski uz tradicionalnu strukturu hrvatske angažirane književnosti. Bitno su mu obilježje slikoviti opisi i realistički postupci, dijaloške strukture i bogate periodične cjeline. Don Lovre se kao pisac odlikuje čvrstom narativnom formom i logičnim slijedom, postupnim izlaganjem i jasnom porukom. Otklanjao je preveliku simboliku i metaforiku, moderne postupke i larpourlartističke manirizme. Spontano se je držao naše tradicionalne poetike koja je naglašavala lijepo i korisno. Na srcu mu je bila briga da se skladno literarno izrazi u službi nacionalne svijesti i osnovnih moralnih vrijednosti.

Stil mu je sugestivan i privlačan, izričaj jedar i čvrst, sadržajan: jezik domaći, pripovjedački ponesen, gibak i od prve razumljiv. Bogatstvo mu se izraza očituje u skladnim dijalozima, povijesnim dokumentima i usklađenoj naraciji.

Pisao je za domaće općinstvo i osvajao ga svojim uvjerljivim izlaganjima - maštovitim i povijesnim - realističkim opisima događaja te laganim poniranjem u srce i dušu svojih junaka (i čitatelja). U izravnim su ga literarnim tekstovima posebice privlačili seoski krajolici, narodna duša i stari običaji, svijest i karakter našeg čovjeka, nacionalni ponos i vjerski doživljaj, a u povijesnim starohrvatski vladari ili, točnije, povijest i život u njihovo doba.

Ponesen rodoljubnim osjećajem davnu je prošlost skladno pretvarao u književno štivo, a u književno je štivo unosio sugestivan dojam znanstvenoga postupka i povijesno-dokumentarnoga konteksta, prošlost je pretakao u memoriju i emocionalni doživljaj, a konkretnu zbiljnost u praktičan poticaj i pouku. Majstorski je ponirao u srce i dušu, koliko svojih junaka, starih Hrvata i suvremenog sela, toliko i u tople osjećaje svojih čitatelja. Srednjoškolska se je mladež zanosila njegovim stilom i sadržajem.

Oni koji su ga čitali mogli su se jednako uvjeriti u njegovo znanje i umijeće, rodoljubnu poruku i književni talenat, jednostavnu strukturu i vješto motiviranu radnju.

Vrsni poznavatelji hrvatske umjetničke riječi njegova vremena Ljubomir Maraković. Petar Grgec i Mate Ujević istinski su mu priznavali uspjehe. I ja mu ih priznajem. Jednostavan a blizak, čim počne pripovijedati, privlači pažnju te poput sveznajućega pisca otkriva davne tajne i psihološke dubine narodne duše.

Dakako, vremena su se i stilovi mijenjali i možemo slobodno reći više puta tijekom ovog stoljeća u mnogo čemu promijenili. Današnja je poetika estetski osjetljivija, znanost o književnosti kritičnija i, što je najvažnije, publika u svojim ukusima izbirljivija.

Drugim riječima, danas ne možemo govoriti na isti način o prihvatljivosti don Lovrinih djela, kako su bila prihvaćena tridesetih godina našega stoljeća. No, nema dvojbe, narativne su im vrijednosti, počevši od poetskih crtica i seoskih pripovijesti do povijesnih storija i rasprava, tihih lirskih doživljaja i široke epske priče iz starih i novih vremena, i danas privlačne i zanimljive. Tko ih uzme u ruke neće se pokajati. Naprotiv, mnogo će iz njih naučiti i istodobno se istinski književno zabaviti.

◆ ◆ ◆ ◆ ◆
◆ ◆ ◆ ◆ ◆

Timjana MAHEČIĆ

Zrinjevačka elegija

Zrinjevac, jutro, zima! Na starim platanama
studen stišće još poneko suho lišće.

Na klupi starica sjedi, na licu mnoštvo bora,
a duge sijede kose, otrcan šešir nose.

Prevelika kožna bunda (nekad je siva bila)
nabrekle trome noge (u teškim cokulama) krpama je ovila.

A, čudan prtljag neki, smješten je oko klupe
tu teška je prašnjava torba i kartonskih kutija hrpe.

Tada polako krenu, i njene su ukočene ruke,
jedan po jedan predmet do slijedeće odvukle klupe.

Mučno polako redom, od klupe do klupe, od veže do veže,
prtljag svoj težak ta stara žena nateže.

A, kada zazvone sva podnevna zvona
kuda je pošla i stići će ona!

Dok, himbeni vjetar, kroz krošnje platana
raznosi miris parfema i zadah siromaštva.

Zrinjevac jutro, zima, na starim platanama
studen stišće, još poneko suho lišće.

(Siječanj, 1992. g.)

Tomislav MARETIĆ

Srebrni žubor

Ne može nikada stati
blistavo vrelo u nama

Ono vječno izvire
i ne može se umoriti

Šum nestaje
u svjetlucavoj tami

To rijeka otječe
odjevena maglom
daleku
neznanu
moru

Izvor tek naslućuje
svoj uvir
u kojem
će se
ustostručiti
iz
čeznuti

Od pustinje stvarajući
život vrelo
ne može presušiti

Pokraj vrela rastu perunike

Djevojčica trči i bere ih,
vraća se na stazu,
odlazi za svojima
dalekoj kući:

Tu klompe odzvanjaju
o drven pod
Koraci silaze niz škripave stube,
u rukama trne svjetiljka

Djevojčica sluša srebrn žubor
dok prohladni lahor
piri trijemom

Perunike u vazi
zajedno s nijemim sjenama
za stolom

trepere

Disanje mora

Nabujalo more ljeska se:
konkavnim odlijevom neba,
žmirkavim svjetlima u luci,
jeguljavim prugama
lampiona i svjetionika...

Negdar gajete, trgete,
bragoci, guci, peligi,
sada krstarice, razarači,
trabakuli i kajići
podignuti kao od šale
odjednom svi

plimnim valom
Posjedonova inspirija.

Nekada zajedno

Nekada zajedno,
nije Te trebalo zamišljati.
Kraljevska energija
naprosto je pljuštala po nama
u zlatnu rasapu
u potocima, slapovima,
otjecala je koritom rijeka
nekom dalekom uviru
sakrivenu u šipražje budućnosti
i rasvijetljavala tamu oko nas.
Onda si otišao u studen Svemira
negdje sred nas samih
zapostavljen od naših potreba.
Sjećam Te se živo
kada se upale svjetiljke
na verandi i netko korača
kroz kišu bez kišobrana
i bez ogrtača
(i bez bojazni od
sezonskih mjena).

Polako kroz maglu smiješiš se
i pozivaš na mlade vrline
kao nekada kad smo krijepost
baštinili od drevnih staraca.
Radosno li je opet osjetiti
žubor Tvojih riječi
koje ne priznaju slabost, uzmak i ispriku.

I svilen leptir odlijeće
u široko nebo
s nadom što lepršа
oko modrih krila.

Slijedeći taktove

Slušajući valcere uz koje su se naši djedovi
jamačno bezbroj puta opili,
posvetili vinskom zaboravu
vođeni pulsom glazbe
naslonjene na mlade sudbine,
na radost i bol.

Slušajući temperamentne valcere pomišljam
koliko je žara, obijesti i tuge
potonulo na dno tisuća i tisuća čaša
kojima se niz grlo u mračnu
u vlažnu noć
tjerao teret kobi,
barem na trenutak.

Potcrtano tonovima i ritmom raspoloženje
bi plesalo od raspojasanih poskočica
do dance macabre
s isukanim sabljama što se sukobiše
u neka davna jesenska predvečerja
ili sumaglicu konspirativnih jutara.

Slušajući galope, mazurke,
polke, ländlere i valcere što se vrte
oko sebe u tročetvrtinskom taktu,
uz slavnog Josepha i Johanna (ali ne Lennona!),
pa onu tugaljivu mađarsku violinu
što udara nisko kao zabranjen udarac
u boksu pitam se,
gdje su sada stara treperenja?

Ostala je glazba vrteć' se
u dvostrukim okretajima oko vlastite osi,
runeći pozlatu prošlosti
između riječi i između tonova,
barem na trenutak.

Benedikta ZELIĆ-BUČAN

Dr. Rudolf Eckert i prvo desetljeće hrvatskoga katoličkoga pokreta

(P. Grgec, Dr. Rudolf Eckert, HKD Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb - "Zvona" Rijeka, 1995.)

Točno osamdeset godina nakon smrti naslovnika, a čitavih četrdeset godina nakon dovršetka rukopisa, objavljena je gore navedena knjiga o životu i djelovanju dra Rudolfa Eckerta, jednog od prvaka hrvatskog katoličkog pokreta, čovjeka kratka života (svega 26 godina) ali sveta života, velike učenosti i nadprosječne apostolske djelatnosti. Knjiga u naslovu nosi samo ime bez ikakva pobližeg atributa i malo tko će danas posebno iz mlađe generacije, znati tko je uopće bio taj čovjek. A i među starijim, suvremenim, svjesnim i praktičnim katolicima malo je onih koji o njemu nešto znaju, jer je jako malo živih još predratnih (od prije II. svj. rata) sudionika u organizacijama hrvatskog katoličkog pokreta, posebno iz "Domagoja", kojemu je pok. Eckert pripadao kao neobično agilni član u prvom desetljeću postojanja i djelovanja i "Domagoja" i hrvatskog katoličkog pokreta uopće. Zato je potrebno o ovoj neobično vrijednoj knjizi, krcatoj danas slabo poznatim podacima, informirati širu hrvatsku katoličku javnost. Upozoravam da se podnaslovi u ovom prikazu ne podudaraju s podnaslovima u knjizi, nego smo obilje sadržaja grupirali u nekoliko odsječaka.

1. Društveno-kulturne prilike u Europi i u hrvatskim zemljama na razmeđu XIX. i XX. stoljeća.

U drugoj polovici XIX. i na razmeđu XIX. i XX. stoljeća većinu hrvatske inteligencije bio je zahvatio filozofsko-religiozni liberalizam. Liberalizam općenito uzevši nije nikakav čvrsti filozofski sustav, nego prvenstveno ono duševno strujanje, onaj duševni smjer koji zastupa neograničenu slobodu pojedinca, kako u mišljenju tako i u praktičnom djelovanju, na svim područjima javnoga života, a to znači potpunu neovisnost čovjeka od bilo kojeg autoriteta izvan čovjeka, pa i od Stvoritelja. Primjenjen na praktični javni život liberalizam se ispoljio kako na filozofsko-religioznom tako i na političkom te gospodarskom planu. Na filozofsko-religioznom planu liberalizam se očitovao kao borbeni protucrkveni pokret, a u zemljama gdje su liberali i slobodni zidari bili na vlasti i kao pravi progon Crkve (na pr. *Kulturkampf* u Njemačkoj). Ta protucrkvena i protukršćanska djelatnost, ili kako su oni govorili "antiklerikalizam" bila je dobro smišljena i organizirana, a širila se putem tiska uz obilatu financijsku potporu krupnih kapitalista, marksističkih socijalista, slobodnih zidara i drugih otvorenih i prikrivenih neprijatelja Crkve. Kao primjer takve organizirane djelatnosti navest ću nekoliko zaključaka (od njih 19) koji su izglasani na kongresu međunarodne organizacije "Slobodna misao" u Pragu 1907. god., a usmjereni su na organiziranu i sustavnu protucrkvenu, pa i uopće protuvjersku djelatnost. 1) Slobodni mislioci obvezuju se boriti protiv svake vjere; (...) 4) Država mora imati monopol škola iz kojih se mora

isključiti vjera, (...) 5) Zabraniti crkvene procesije; (...) 7) Ukinuti samostane; (...) 17) Posebnu brigu treba posvetiti đacima i malodobnim radnicima; (...) 19) Povjerenici i posebne komisije (izabrani od organizacije "Slobodna misao", m. nap.) imaju nadzirati javne vjerske manifestacije i rad svećenika (s. 72.) A kakva se je to posebna briga trebala posvetiti posebno đacima i malodobnim radnicima objasnio je jedan takav slobodni mislilac, francuski pedagog Payot istaknuvši načelo da se "dijete mora zaštititi protiv svojega oca, koji ga hoće odgojiti u religiji".

U širenju svojih protucrkvenih i uopće protukršćanskih ideja njihovi su se zastupnici služili svim sredstvima, od ukazivanja na stvarne nedostatke crkvenih ljudi do očitih kleveta i laži. Da bi se razotkrile takve laži njemački katolici su osnovali posebnu agenciju "Zentral Auskunftstelle" (Središnja obavještajna služba), koja je u roku od pet godina uglavila blizu pet tisuća kleveta i laži liberalnog novinstva protiv svećenika, redovnika i svjetovnih katoličkih javnih radnika.

Na političkom području liberalizam se očitovao kao etatizam, što podrazumijeva stavljanje države na položaj najvećeg autoriteta, koji ima pravo zadirati u sve pore javnoga i privatnoga života, tako da liberali kada zadobiju političku vlast svoje ideje mogu nametati i putem državne prisile. Ovu metamorfozu liberalističke ideologije liberala dok se bore za vlast u njezinu suprotnost kada zadobiju političku vlast pok. prof. Stjepan Bakšić, teolog i domagojski senior, ovako je izrazio: "Dok liberalizam traži vlast zastupa Kantovu teoriju o minimalnom utjecaju države u javni život i živo naglašuje prava pojedinca. A kada dođe na vlast, onda proglašuje Hegelovo načelo o svemoći, apsolutnosti i tako reći božanstvenosti državne vlasti, kojoj treba da se svi klanjaju. Onda prestaje svaka sloboda, napose Crkve, koju liberalizam sputava najtežim okovima. U takovoj centralističkoj državi postoji obično tek jedna sloboda, sloboda neodgovornog napadanja i vrijeđanja Crkve putem štampe i ostalih prosvjetnih ustanova i sredstava te sloboda ukidanja naravne i stoga neotuđive čovječje slobode." (Stj. Bakšić, *Individualizam i liberalizam kao filozofski osnovi kapitalizma*, Hrvatski socijalni tjedan, III. Društveni poredak i društveni pokreti, Zagreb 1939. str. 52.)

Najteže posljedice liberalističkih ideja bile su na području gospodarstva. Tu se javlja pravi mamonistički kapitalizam u kojem je dobit temeljna i najviša vrednota i cilj, gdje je novac božanstvo, mamon. A kako nije bilo nikakvih institucija solidarnosti posljedice su bile goleme mase posve osiromašenog, ispod granica gole eksistencije, radništva u zemljama zapadne Europe. Te su radničke mase s druge strane bile pogodno i prijemljivo tlo za protucrkvenu agitaciju i listom su otpadale od Crkve ili postojale sasvim nezainteresirane za vjeru. Takovo stanje potaklo je papu Leona XIII. (1878-1903) da izloži kršćanski nauk o društvenim odnosima u enciklici "Rerum novarum" koja je objavljena 15. svibnja 1891. god., što je potaklo ili dalo jači zamah već postojećoj mnogostrukoj djelatnosti Crkve u cjelini, a zauzetih katolika svjetovnjaka posebno, na polju uspostave socijalne pravde. Taj se veliki papa smatra idejnim začetnikom kršćanskih socijalista nasuprot bezbožnog marksističkog socijalizma i bezbožnog kapitalizma. Kršćanski socijalisti su se na razne načine, staleškim i prosvjetnim organizacijama, te vlastitim političkim strankama borili za pravedniji društveni poredak na načelima kršćanske nauke i putem ustanova društvene solidarnosti.

U onodobnoj upravno-politički rascjepkanoj Hrvatskoj (Banska Hrvatska, Istra, Dalmacija, Bosna i Hercegovina) kapitalistički odnosi nijesu bili još dovoljno razvijeni,

pak ni tzv. radničko pitanje nije još bilo goruće društveno pitanje. Ali u Dalmaciji su se upravo u to doba počele osjećati teške posljedice bolesti vinove loze, koja je uništila dalmatinske vinograde, osnovnu kulturu tamošnje poljoprivrede, a u sjevernoj Hrvatskoj posljedice raspada feudalnog sustava, dijeljenja malih posjeda i posvemašnje osiromašenje seljaka i zaduživanje kod zelenaša, njihova postupna potpuna proletarizacija i masovni odlazak u prekooceanske zemlje, dočim je nenarodna vladavina u tek okupiranu Bosnu i bogatu, ali pučanstvom opustjelu Slavoniju naseljavala tuđince. Uza sve to nijedna od postojećih tadašnjih hrvatskih stranaka nije ni u svojem programu ni praktičnom političkom radu imala nikakav plan za ozdravljenje društveno-gospodarskih prilika. Jedino su se braća Antun i Stjepan Radić putem svoje Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) i lista DOM borili za političko, gospodarsko i kulturno podizanje seljačkog staleža. Sve ostale hrvatske političke stranke su se zanimale jedino za državnopravne probleme i u tom pogledu su bile različitih orijentacija: čisto hrvatske, madžaronske, jugoslavenske. Ali na idejno-filozofskom planu njihovi vođe uključivši i braću Radiće i istaknuti članovi bili su uglavnom jedinstveni u svojim liberalističkim, uglavnom anticrkvenim, ili kako su oni rado kazivali antiklerikalnim pogledima, pa i praktičnom, često vrlo borbenom, djelovanju.

Liberalne i protucrkveno usmjerene ideje pokupili su hrvatski intelektualci najvećim dijelom tijekom svojih studija izvan Zagreba. Naime, poradi nepriznavanja reciprociteta zagrebačkom sveučilištu mnogi su hrvatski đaci studirali u većim gradovima Monarhije: Beču, Grazu, Pragu i u Pešti, a oni iz Istre i Dalmacije i na talijanskim sveučilištima. Te tuđinske i protucrkvene ideje koje su u velikim europskim gradovima širili i podupirali krupni kapitalisti, marksisti, liberali, slobodni zidari i drugi, hrvatski su intelektualci u domovini širili preko novina i časopisa. U svojoj protucrkvenoj propagandi nekritički su se pozivali na tadašnje europske autoritete, Haeckela, Darwina, Marksa i Masaryka, koji su se u svojoj protucrkvenoj i protukršćanskoj propagandi često služili (osobito biolog Haeckel) falsifikatima i lažima. Okupljali su se oko "Narodne obrane" u Osijeku, "Crvene Hrvatske" u Dubrovniku, "Jedinstva" u Splitu, "Novog lista" u Rijeci, te Obzora, Pokreta, Mlade Hrvatske, Slobodne riječi, i drugih manjih u Zagrebu. Najglasniji među hrvatskim antiklerikalcima bili su Ivan Lorković, Josip Pasarić, Milan Marjanović i Frano Supilo, a od novina "Obzor" i "Pokret". Po "Pokretu" je čitava borbena antiklerikalna grupa nazvana Pokretaši.

Prvi su počeli odgovarati na tu smišljenu protucrkvenu propagandu u Zagrebu "Katolički list", a u Sarajevu "Vrhbosna". No kako su u tim listovima surađivali uglavnom sami svećenici, njihova obrana kršćanskih načela i Crkve shvaćala se je kao staleška obrana i nije moglo imati onog odjeka u javnosti kao što bi ga imalo pisanje u nezavisnim listovima katolički svjesnih i izgrađenih svjetovnjaka. A takovih novina tada još nije bilo u Hrvatskoj, kao ni organiziranog pokreta katoličkih svjetovnjaka, koji će započeti djelovati tek početkom XX. st.

2. Početak hrvatskoga katoličkoga pokreta.

Pravi, organizirani otpor protukatoličkim idejama u hrvatskim pokrajinama nije potekao iz Zagreba, ni od rođena Hrvata. Potekao je od Slovenca po rodu, krčkoga biskupa Antuna Mahniča. Božja providnost je htjela da su sami austrijski liberali,

kojima je Mahnič kao prof. bogoslovlja u Gorici (Gorizia) u Sloveniji jako smetao svojim pisanjem u "Rimskom katoliku", isposlovali da je udaljen iz Slovenije i postavljen za biskupa u malu otočku biskupiju u Krku. No on je upravo odande umjesto da se zakopa u provincijsku osamu započeo i kroz prva dva desetljeća našega stoljeća vodio hrvatski laički katolički pokret. Nakon dolaska u Krk 1897. god. najprije se je nekoliko godina dao na upoznavanje hrvatske povijesti i kulture, te društveno-političkih prilika, te je tek 1903. god. pokrenuo u Krku izdavanje filozofsko-teološke revije "Hrvatska straža". Ujedno je poticao hrvatske katolički svijesne i izgrađene studente po srednjeeuropskim gradovima da se organiziraju u katoličke akademske klubove i društva. Tako nastaju "Hrvatska" u Beču (1903. g.), samih 5 prvih članova (organizator je bio Ivan Butković), "Preporod" u Grazu, "Antunović" u Pešti, "Krek" u Pragu. No svi su oni djelovali izvan Hrvatske. Tek kada je 1906. god. osnovano i HAKD "Domagoj" u Zagrebu, može se kazati da je stvarno započeo djelovati katolički pokret i u Hrvatskoj. Uzeto je ime tog "najgoreg kneza Hrvata", kao poticaj da oni budu tako revni u obrani vjere i Crkve kao što je slavni hrvatski knez bio odlučan u obrani hrvatskoga mora od neprijatelja, pak mu oni i dadoše pridjev "najgori" knez. "Hrvatska straža" bila je filozofsko-religiozna revija za intelektualce, no bila je potreba da i đaci i studenti imaju svoj list. Stoga je iste godine kada je osnovan Domagoj u Zagrebu na poticaj bečkoga studenta, a člana "Hrvatske" Ljubomira Markovića pokrenut i časopis "LUČ". Luč je najprije izlazila u Beču, a uređivali su je članovi "Hrvatske" i "Domagoja", da nakon I. svj. rata pređe u Zagreb i do kraja njezina opstanka 1942. god. redovito su je uređivali članovi "Domagoja".

3. Rudolf Eckert

Jedan od prvih i najaktivnijih članova "Domagoja" (od 1907. god.), urednik društvene rubrike "Luči" i aktivni član Socijalne sekcije Domagoja, koji je s posebnim marom proučavao socijalne prilike na terenu i katoličku socijalnu nauku, kao i katoličke socijalne organizacije u Europi, kasnije revan urednik prvog hrvatskog katoličkog dnevnika "Riječke novine" na Rijeci, a uz to još i odličan đak i student bio je pok. dr Rudolf Eckert. Zato ni pisac njegova životopisa, prof. Petar Grgec nije mogao Eckertov život drugačije ispričati nego isprepleteno s prvim desetljećem djelovanja "Domagoja" i hrvatskog katoličkog pokreta uopće. Zato će ovaj naš prikaz sadržaja Grgčeve knjige biti prikaz Eckertova života i rada, ali i prikaz djelovanja hrvatskoga katoličkoga pokreta u prvom desetljeću njegova djelovanja, desetljeću koje je obilježeno posebno djelovanjem upravo samog Rudolfa Eckerta i nekolicine njegovih najbližih suboraca i kolega, među kojima treba posebno istaknuti Petra Rogulju, koji je također mlad umro, naprosto sagorio na radu za Boga i Hrvatsku i koji još sveudilj čeka svojeg životopisca.

Djetinjstvo

Rudolf Eckert rodio se 27. veljače 1889. god. u Travniku od oca, u Bosnu doseljena češkog Nijemca, Otona i majke Helene Lukšić iz Hrvatske Kostajnice. U Travniku je proveo najranije djetinjstvo i pohađao samo prvi razred osnovne škole, a ostala tri razreda osnovne škole u Stolcu, gdje mu je otac bio premješten kao službenik Zemljišnog ureda. Otac Oton bio je mali čovjek i nije se prema domaćem bosanskom stanovništvu vladao nadmeno kao neki Kulturträger, nego se i sam sljubio s domaćom

hrvatskom i katoličkom sredinom, tako da je Rudolf već u djetinjstvu od svojih pobožnih roditelja primio kako odanost Katoličkoj crkvi tako i hrvatski nacionalni osjećaj. Rudolfov otac kao službenik Zemljišnog ureda morao je krstariti Bosnom iz jednog kotarskog mjesta u drugo, kako su se gdje ustrojavali Zemljišni uredi (Stolac, Glamoč, Prozor, Čajnice, Gacko). Premještajem iz Travnika otpala je nada roditelja da Rudolf kao iznimno nadaren učenik nastavi školovanje u odličnoj isusovačkoj gimnaziji u Travniku. Ali je ipak srećom dobio vladinu stipendiju za pohađanje gimnazije u Sarajevu.

Gimnazijski dani u Sarajevu

Tijekom I. i dijelom II. razreda gimnazije stanovao je kao podstanar kod katoličkih obitelji Matijević i Pitić, a onda dolazi u Sarajevo poradi liječenja i majka Helena koja zbog nekih nesporazuma s mužem ostaje za stalno sa sinom. U II. razredu i dijelom III. razreda bio mu je sudrug Petar Rogulja. Rogulja je od III. razreda nastavio školovanje u Mostaru, gdje je i maturirao s odličnim uspjehom, ali prijateljstvo s Eckertom ostalo je trajno, za čitav život, do Eckertove smrtne postelje. Njih dvojica su bili i najuži suradnici na području vlastite izobrazbe za javnu djelatnost katoličkih svjetovnjaka u redovima mladog hrvatskog katoličkog pokreta.

Na Rudolfovu duhovnu formaciju za boravka u Sarajevu posebno su utjecali njegov duhovnik i ispovjednik isusovac p. Petar Bock, te u zadnjim razredima vjeroučitelj prof. Ivan Dujmušić. Srednjoškolsko razdoblje je u životu svakog intelektualca, pa i Rudolfa Eckerta, najznačajnije razdoblje života. Tada se stječe temeljna naobrazba i izgrađuje vlastita osobnost. Za Eckerta je to bilo vrijeme u kojemu je on vlastitim nastojanjem, poticajem majke i pomoći duhovnika i vjeroučitelja izgradio i učvrstio kršćansku duhovnost i udario temelje čvrstom kršćanskom pogledu na svijet. Bio je član Marijine kongregacije u kojoj je izgrađivao svoju osobnu duhovnost, jer je bio uvjeren da otpad od vjere najčešće uzrokuje moralni pad, koji potom traži opravdanje. Ali osim osobnog prakticiranja kršćanskog života nastojao je spoznati i učvrstiti i teorijsku stranu za apostolsko djelovanje, proučiti sva pitanja s tim u svezi, izgraditi svoje vjerovanje u čvrst nazor na svijet (34-35). Kao višeškolac Eckert je već mogao i rado je čitao filozofsko-religiozne članke dra Mahnića u "Hrvatskoj straži", te članke svojeg vjeroučitelja Dujmušića i nadbiskupa vrhbosanskoga Stadlera u sarajevskoj "Vrhbosni" . Osobito su ga se doimali članci koji su govorili o zadaći katoličkih svjetovnjaka. Tako Mahnićev programatski članak "Zvanje katoličkih svjetovnjaka u naše doba" u prvom godištu "Hrvatske straže", u kojem stavlja za uzor svjesne i praktične katoličke vjernike, a istaknute javne djelatnike kao što su francuski književnik Chateaubriand, Irac i osloboditelj Irske O'Connell, Nijemac Windhorst koji se u njemačkom parlamentu uspješno opirao njemačkom Kulturkampfu, začetnici kršćanskih socijalista u Austriji Vogelsang i Lueger. Već tada je Mahnić u "Hrvatskoj straži" zastupao ista ona načela o ulozi laikata u Crkvi kako ih je desetak godina kasnije stilizirao jednom rečenicom u "Luči" 1915/16 god.: "Katolički obrazovani laikat zapada zadaća da Krista i njegovo evanđelje opet uvede u znanost i umjetnost, u javni moral i nastavu, u parlamenat i zakonodavstvo, u državnu upravu, politiku i međunarodne odnose, odakle ga je istjerao racionalizam." (s. 37) Filozofsko-teološki članci, članci iz apologetike i novije crkvene povijesti koje je on redovito čitao u "Hrvatskoj straži" učvršćivali su ga u osobnoj vjeri.

I Eckertov nešto stariji kolega, đak banjalučke gimnazije Ljubomir Maraković pisao je kao srednjoškolac u "Hrvatskoj straži", u članku "Moji ideali" (godište 1904.) za sebe osobno da želi "postati pravim katoličkim svjetovnjakom, profesorom, ostvariti na sebi hrvatski katolički pokret." (s. 39). Maraković je taj ideal zaista i ostvario, bio je i uzor i poticatelj mnogim kasnijim mladim katoličkim svjetovnjacima sveta života i apostolske djelatnosti, među ostalima i sluzi Božjemu dru Ivanu Merzu. Pratio je i pisanje đačkoga lista "Luč" od početka njezina izlaženja 1906. god., a koju je pokrenuo i s početka uređivao upravo tadašnji student filozofije i član HKAK "Hrvatska" u Beču Ljubomir Maraković. Pratio je i stranu literaturu (na njemačkom i francuskom jeziku) i zapisivao u svoju bilježnicu veće ili manje odlomke koji bi ga se posebno dojmili. Tako je iz Krierove knjige "Der Beruf" (Poziv) ispisao velik ulomak o značenju poziva u životu, koji ne treba birati po njegovu većem ili nižem položaju u društvu, nego po tome na što smo osobno pozvani. Pod datumom od 17. VIII. 1906. kao završeni sedmoškolac zapisao je slijedeći odlomak iz te knjige: "Najuzvišeniji su staleži svećenički i redovnički, ali iz toga ne slijedi da je čovjek iz višeg staleža i bolji i savršeniji, da ima kod Boga više zasluga... svi su staleži u sebi dobri, ali najbolji je za svakoga onaj u koji ga je Bog pozvao... ne radi se dakle o tome da li je stalež koji odabiremo najbolji, nego da li ga Bog hoće i da li ga savršeno obdržavamo." (s. 38)

Zabilježit ćemo i dva u knjizi navedena kasnija svjedočanstva drugih o Eckertu iz vremena njegova polaska sarajevske gimnazije. Njegov vjeroučitelj u dva završna razreda, prof Ivan Dujmušić o svojem učeniku Eckertu zabilježio je kasnije slijedeće: "Kada sam u rujnu 1905. god. premješten da služim kao kateheta u velikoj gimnaziji u Sarajevu, našao sam u VII. razredu, brojem jaku, đaka Rudolfa Eckerta... Brzo sam upoznao i počeo doista poštivati ovu mladenačku dušu. Među suučenicima bio je intelektualno najjači, a uz to savjesno marljiv, pažljiv, svršio je veoma odlično maturu, u ono doba strogu i tešku. Više nego li umnim darovima stjecao je Rudolf Eckert ugled svojim uzornim vladanjem. Na blijedom mu je licu vazda odsjevala vedrina, mir, nutarnja sređenost; nikada ga nitko nije opazio uzrujana, svojom pojavom unosio je sklad i razbor. Vjerske dužnosti i pobožnosti obavljao je iz duše, iz uvjerenja. U Marijinoj kongregaciji za više razrede, bio je, mislim, prefekt, nadstojnik. Tu se opažalo da on nije od onih darovitih mladića, koji će biti dobri za kuću, za stol, za knjigu. Svojim radom opravdavao je nadu da bi mogao biti izvanjski aktivan, apostolski muž. U ono doba već se bio razmahao katolički đački pokret po "Hrvatskoj" u Beču, po "Domagoju" u Zagrebu, po listovima "Hrvatskoj straži" i "Luči", listu za đake. Kada sam počeo upućivati đake u ove pojave i struje Rudolf Eckert je odmah shvatio zamašitost, pa kako je bio idealan i poletan za sve što je katoličko i hrvatsko, išao je kateheti u svemu na ruku. To je ono blagoslovljeno sjeme bačeno među đake katolike sarajevske gimnazije. "Luč" se naručivala u kojih 70 primjeraka, iz njihove sredine izišao je lijep broj laika katolika, koji su dalje djelovali u katoličkim akademskim društvima i javnosti. Najodličniji od njih, mislim, bio je Rudolf Eckert, kojega sam iza njegove mature 1907. ispratio s najljepšim nadama." (40-41). Bila je to zaista grupa oduševljenih mladih ljudi, koji su se ozbiljno spremali za budući rad u narodu, prema načelu koje su preuzeli iz Luči: "hrvatstvo, katoličanstvo, demokracija". Jedan od Eckertovih suučenika iz tog društva Pavao Premužić o njemu je kasnije zabilježio: "Čiste duše kao sunce, svima nam je svjetlio svojim primjerom. U nacionalnom pogledu uvijek se priznavao i nastupao kao

Hrvat. Nije bio vikač ni galamdžija, nego uvijek miran, ozbiljan, tih, sređen i staložen. Vrlo solidne i jake naobrazbe. Volio je klasike. Kada bi raspravljao i debatirao, uvijek je bio miran i dokumentovan. Nitko ga nije mogao iz koncepta izvući. U njemu su svi gledali autoritet. Bio je onaj koji je stišavao naše male đačke međusobne konflikte... Ne mogu se sjetiti ni jedne njegove mane. Bio je kao svetac. Vrlo marljiv i radin radio je do kasno u noć... Bio je siromašan i skromno odjeven... Išli smo zajedno i na šetnje. Predmet razgovora kretao se uvijek u krugu hrvatskog katoličkog pokreta i drugih ozbiljnih predmeta. Ašikovanje i cure bile su daleko od teme razgovora. Volio je prirodu." (s. 43).

Slutnja Eckertova vjeroučitelja da bi on mogao biti izvanjski aktivan, apostolski muž bila je točna. On je već u gimnazijskim danima, razmišljajući o tome gdje bi svoje umne i ćudoredne sposobnosti mogao najbolje upotrijebiti na spas duša i slavu Božju odabrao zvanje svjetovnjaka. Njegov ispovjednik o. Bock je zapisao kako je neko vrijeme razmišljao bi li se posvetio svećeničkom staležu, ali se konačno odlučio za život laičkog apostola u svijetu. (s. 39).

Na Sveučilištu u Zagrebu i u HAKD "Domagoj"

Eckertu je bilo mnogo teže doći na studij u Zagreb, nego svojedobno u sarajevsku gimnaziju. Za pohađanje gimnazije mu je bosanska vlada bila dodijelila stipendij, ali ta ista Vlada nije bila spremna svojem odličnom stipendistu odobriti stipendiju i za nastavak studija, a u HKD "Napredak" to nije moglo iz statutarnih zapreka. A on sam bio je toliko siromašan da poradi tog siromaštva nije mogao ljeti 1907. god. nakon položene mature otići u Zagreb niti na kongres hrvatskih i slovenskih katoličkih đaka, na kojem je trebao održati i jedan referat. Umjesto toga otišao je u Gacko gdje mu je otac tada službovao da s njim, koji je već nekoliko godina živio usamljeno bez obitelji, provede te ljetne praznike. Da nešto zasluži radio je za veoma skromnu plaću tih nekoliko mjeseci u Gackom kao dnevničar u Zemljišnom uredu. A tada se je našlo rješenje i za studij. Uz skromnu očevu pomoć, te pomoć tetka Bože Brkljačića, muža majčine sestre Anke, koji nije imao svoje djece, ipak je na jesen 1907. god. otišao u Zagreb i upisao se na Pravni fakultet. Odmah je pristupio Marijinoj kongregaciji za akademičare da u njoj nastavi izgradnju svoje duhovnosti i u HAKD "Domagoj" da se u njegovim redovima priprema za budućeg katoličkog javnog radnika.

Ni Domagojci nijesu zanemarivali izgradnju osobne duhovnosti, a tome su pridonosile uz redovitu nedjeljnu misu, mjesečne duhovne obnove s pričesti, a po mogućnosti jednom godišnje duhovne vježbe. Najrevniji među njima, kao Eckert i Rogulja, polazili su svakodnevno na misu i pričest. Ali svjesni da se društvo ne može mijenjati samo osobnim usavršavanjem i da je za to potrebna organizirana izvanjska apostolska djelatnost, oni su se već kao akademičari pripremali za poziv katoličkih javnih radnika. Njihov unutarnji rad u društvu odvijao se je na redovitim tjednim plenarnim sastancima i u posebnim sekcijama u kojima su radili pojedinci prema osobnim sklonostima i zanimanju. Postojale su euharistijska, literarna, prosvjetna, socijalna i narodno-obrambena sekcija. Eckert je bio posebno aktivan u socijalnoj sekciji, a neko vrijeme je uređivao i socijalnu rubriku "Luči".

Realno rodoljublje i socijalni rad.

Nijedna tadašnja hrvatska politička stranka, izuzev HRSS braće Radića, koja je uvodila seljake u politički život, nije se zanimala za socijalna pitanja, a budući da tada još nije postojalo ni opće pravo glasa, to se nijesu zanimali za siromašne seljake i radnike niti kao za potencijalne svoje glasače. I što se tiče viših kleričkih krugova bilo je slično. Mnogi od njih su se kao uživatelji bogatih prebenda i posjeda s kmetovima, kao i župnici na bogatim slavonskim župama, ponašali kao i drugi još preostali svjetovni feudalci. Tako su seljaci i radnici u Hrvatskoj bili prignječeni između ostataka feudalaca i novih gramzivih kapitalista te već masovno odlazili u prekooceanske zemlje trbuhom za kruhom. Zato su se mladi Domagojci i odlučili za tzv. "realno rodoljublje". Kao što njihova religioznost nije bila samo izvanjska manifestacija i obredi nego čvrst životni stav i praksa tako ni njihovo rodoljublje nije bila neka imaginarna ljubav prema nekom povjesnom hrvatstvu nego ljubav i rad za duhovno, kulturno i materijalno dobro živih članova i staleža hrvatskog naroda, u prvom redu prema onima najugroženijima: obespravljenim radnicima i osiromašenim i prezaduženim seljacima. U svojem mladenačkom žaru bili su u tome dosljedni, pa nisu štedili ni crkvene velikodostojnike, pak su ih neki od njih zato i smatrali buntovnicima, maltene hereticima. Eckertov životopisac i kolega P. Grgec primjećuje u tom pogledu kako se tim mladim ljudima dopuštalo da brane katoličku vjeru od marksista i liberala, ali jao njima ako su u ime pravedne socijalne reforme tražili da svi imaju koristi od narodnog imutka i da se prihodi s crkvenih dobara upotrebljavaju za sve potrebe Crkve, a ne samo za povlašteni dio crkvene vlastele. A nije se moglo uspjeti protiv socijaldemokrata i liberala, dodaje Grgec, dok se ne prihvati sve ono što je u njihovim programima bilo pravedno. (s. 132-133.)

Indikativno je u tom pogledu mišljenje novoizabranog zagrebačkog nadbiskupa dra Antuna Bauera. Kada mu je na hrvatsko-slovenskom kongresu katoličkih đaka slovenski narodni zastupnik svećenik Anton Korošec uputio prigovor što iz nadbiskupskih dobara nije htio pružiti novčanu pomoć Domagojcima, a dao je veliku svotu liberalnom društvu "Sokol", nadbiskup je ljutito odgovorio: "Ja ne dam da me šačica mladih ljudi terorizira i da mi nameće Mahnićeve ideje. Ja ne trebam pedokracije." (s. 232.)

Da bi upoznali životne prilike radnika i seljaka Eckert i njegovi drugovi obilazili su sela i tvornice, dopisivali se sa seoskim mladićima, organizirali ih u katolička omladinska udruženja. Predavanjima u socijalnoj sekciji "Domagoja" upoznavali su suvremene socijalne pokrete i ideje, a na socijalnim tečajevima kod kršćanskih socijalista u Sloveniji i Njemačkoj i s praktičkim metodama rada, kako su se na načelima kršćanske socijalne nauke rješavali u praksi gorući socijalni problemi. Eckert je poradi nesklada među roditeljima i osobna siromaštva te stalnog boravka među siromasima bio posebno osjetljiv na socijalnu problematiku. Poradi toga se na studiju prava posebno posvetio studiju sociologije. I njegova temeljito i dokumentarno obrađena doktorska disertacija obrađivala je jedan segment socijalne problematike u Hrvatskoj i nosila je naslov "Ratarska veresija i zaduženost u Hrvatskoj i Slavoniji."

Osobito su mnogo nastojali naučiti od Slovenaca koji su kao sastavni dio uže Austrije imali i mnoge organizacije društvene solidarnosti, radničke i seljačke, stranku kršćanskih socijalista kojoj je na čelu bio svećenik dr Janez Krek. Zato su Eckert i drugi

Domagojci odlazili u Sloveniju na socijalne tečajeve, i na osobne susrete s dra Krekom. Dr Velimir Deželić ml., Domagojac i Eckertov osobni prijatelj opisao je takav jedan njegov i Eckertov posjet dru Kreku u njegovo boravište u planini Prtouč u Alpama. Po olujnom su nevremenu bili zalutali i tek pred zoru ih je, skroz pokisle, neki pastir uputio na pravi put. Kako nisu imali ni putne torbe ni rezervne odjeće Krek je jednomu dao svoju svećeničku reverendu, a drugomu pelerinu da se zaogrnu dok im se odjeća osuši. Kod Kreka su tom zgodom ostali puna dva dana. Kako je prije tog posjeta Eckert kroz dva mjeseca krstario Slovenijom uzduž i popreko i upoznao mnoga praktična ostvarenja načela socijalne pravde, to je za dvodnevna posjeta ispitivao Kreka kako su i na koji način uspjeli ostvariti ovo i ono. Krek je bio zadivljen i otela mu se spontana izjava: "Blagoslovljena vaša glad za Bogom". Svakako da ovim Krek nije mislio na mističnu glad za Bogom na nebesima, nego na glad za Bogom utjelovljenim, bratom ljudi, ozbiljno shvaćajući Isusovu izreku "Što god učinite jednom od ove najmanje moje braće, meni ste učinili". U istom članku Deželić je priznao kako je jednom prilikom indiskretno zavirio u Rudolfov dnevnik (sada izgubljen) i vidio da nije bilo dana ni zapisa u kojema nije bilo govora o hrvatskom katoličkom pokretu, koji je po Deželićevoj procjeni bio Eckertova skrovita i najveća ljubav, pak ga je i nazvao romantikom katoličkoga pokreta. Spomen članak o 20-toj obljetnici Eckertove smrti, Luč br. 5/1934-35.).

Preko praznika 1909. god. odlazi Eckert s još petnaestoricom Domagojaca na trodnevni socijalni tečaj u Sv. Joštu u Kranjskoj, koji je držao dr Krek. Dojmove s tog svojeg prvog socijalnog tečaja Eckert je ovako opisao: "Tu smo teoretski čuli umna razlaganja, a onda smo šećući se gotovo tri dana s njime preko kranjskih brda i dolina ispitivali o praktičnoj strani katoličkog pokreta... Upravo smo gnjavili Dra Kreka i pohlepno gutali njegove pouke o mehanizmu opće narodne organizacije i o metodi i načinu samih udruženja, i gospodarskih, i vjerskih i političkih. Uz to smo vidjeli i kako praktično izgleda demokratski rad (tadašnje geslo "Domagoja" i "Luči" bilo je: hrvatstvo, katoličanstvo, demokracija), kada je dr Krek kao kakav kranjski gorštak zapodjenuo razgovor sa seljacima. Exempla trahunt (primjeri privlače). Ovdje smo vidjeli u pravom smislu riječi narodnog svećenika, apostola vjere i kulture." (s. 122). Dojduće godine 1910. su Rogulja, Marko Rebac i Eckert prisustvovali jednom dijelu višetjednog socijalnog tečaja njemačke katoličke organizacije "Volksverein" (Narodna udruga) u Mönchen-Gladbachu. Tu udrugu je organizirao 1890. god. njemački katolički političar Windhorst, na čiju inicijativu je organizirana i parlamentarna grupacija "Centrum" od kršćanskih (katoličkih i protestantskih) političara. Kako je u to vrijeme kapitalizam kao gospodarsko-društveni sustav u Njemačkoj bio u punom zamahu, to je u Njemačkoj i radničko pitanje bilo temeljno društveno pitanje, pak je i djelatnost "Volksverein-a" u prvom redu išla u tom pravcu. Eckert je bio zadivljen tom silnom organizacijom, koja je imala oko 25.000 dobrovoljnih aktivista i povjerenika čak za svako selo i svaku ulicu u gradu, njihovom opsežnom literarnom djelatnosti apologetskog i socijalnog sadržaja, s bibliotekom od preko 60.000 primjeraka knjiga socijalnog i ekonomskog sadržaja. Iz Mönchen-Gladbacha su otišli u Köln kako bi upoznali organizaciju i drugih centrala njemačkog katoličkog pokreta. Napominjem da je trojici tih mladih i zauzetih Hrvata, porijeklom iz Bosne, trošak za ovo putovanje omogućio isusovac o. Antun Puntigam iz fonda koji je bio prikupio u svrhu podupiranja bosansko-

hercegovačkih studenata. Poslije Kölna su na poziv isusovca o. Vanina i franjevca fra Roka Vukovića otišli u Belgiju u Louven, da prisustvuju kao gosti mladoj misi o. Vanina. I taj kratki boravak od nekoliko dana iskoristili su da u glavnim crtama upoznaju rad belgijskih katolika, koji su imali jake seljačke, radničke i đačke katoličke organizacije. Osobito ga se dojmila organizacija njihova Seljačkog saveza (Boerenbund), kojem je predsjednik bio jedan ministar a tajnik jedan kanonik. "Ovo je doista kršćanski demokratizam", kliče u svojem izvještaju s tog puta oduševljeni Eckert (s. 124-128). Kasnije će i Eckert kao doktor pravnih znanosti dobiti od Hrvatske vlade stipendij za jednosemestralni studij i usavršavanje na tom katoličkom sveučilištu u Louvenu.

Dobro je navesti i nekoliko statističkih podataka o dostignućima ovih prvih pregalaca hrvatskoga katoličkoga pokreta tijekom prvog desetljeća njihova rada. Od 1903. god. kada je organiziran klub "Hrvatska" u Beču i pokrenuta revija "Hrvatska straža" na Krku, pa do održavanja hrvatsko-slovenskoga kongresa katoličkih đaka 1913. god. u Ljubljani postojala su već dva kluba i četiri akademska društva sa 150 članova svjetovnjaka akademičara, 10 zborova duhovne mladeži" s 300 organiziranih bogoslova, 41 srednjoškolska organizacija s oko 3.000 članova, 60 omladinskih seljačkih i radničkih društava sa oko 3000 članova po svim hrvatskim krajevima. A svima njima na čelu stajalo je je 150 čvrsto organiziranih seniora svjetovnog i kleričkog staleža. U vrijeme kada još nijesu postojala suvremena mas-medija radio i TV, velika važnost se pridavala tisku. Te 1913. god. organizirani katolici izdavali su već 1 dnevnik (Riječke novine), 5 tjednika, 3 polumjesečnika, 14 mjesečnika i 1 dvomjesečnik. Autor članka "Na pragu drugog decenija" u Luči 1-2/1913 odakle doznajemo ove podatke, uz to sa zadovoljstvom napominje da katolici uz to imaju utjecaj i na pisanje još 5 dnevnika, 5 tjednika i 7 mjesečnika, te zaključuje da je "jakost katoličke i katoličkim idejama bliže štampe gotovo jednaka snazi liberalnog novinstva, dok su pučki katolički časopisi oko pet puta jači nego liberalni. (prema P. Grgec, n. d. str. 250-251),

Da bi suvremena generacija lakše mogla shvatiti i ocijeniti svu ovoliku i ovakovu djelatnost ondašnjih organiziranih katolika treba upozoriti da su ondašnje organizacije angažiranih katolika bile sasvim samostalne svjetovne, po svojem karakteru prosvjetne organizacije. Nisu to bila vjerska društva poput suvremenih "vjerničkih" društava, niti društva Katoličke akcije koja tada još nije ni postojala, jer je inicijativu za ustrojavanje Katoličke akcije dala tek enciklika "Ubi arcano" pape Pija XI. 1922. god. To su bila samostalna svjetovna društva angažiranih katolika, koja su se u pitanjima vjere, morala i crkvene discipline pokoravala svojim vjerskim poglavarima kao i svi ostali katolici, ali su inače u svojoj izvanjskoj djelatnosti bila sasvim samostalna. Prof. Grgec, pisac ovog životopisa, to objašnjava ovako: "Sve su tadašnje organizacije hrvatskog katoličkog narodnog društva imale prosvjetno obilježje. One nikada nisu smejele postati dio koje političke stranke, ali iz njih su imali izići i katolički prosvjetitelji i katolički socijalni organizatori i katolički novinari, i katolički pisci i katolički političari. Za sve grane javnog života valjalo se pripraviti, svagdje je valjalo raditi na temelju katoličkih načela." (51). Tada su složno i dogovorno sa svjetovnim katoličkim akademičarima radili u svojim društvima i bogoslovi. Bili su to Zborovi duhovne mladeži za svjetovne bogoslove u Zagrebu, Đakovu, Senju, Gorici, Sarajevu, i Zadru, te posebna društva redovničkih bogoslova ("Dun Scot" u Zagrebu, "Bakula" u Mostaru, "Jukić" u Sarajevu, "Milovan" u Zaostrogu). Iz svih njih su nakon završena studija izlazili intelektualci

svjetovnoga i kleričkoga staleža ujedinjeni u organizaciji "Hrvatski katolički seniorat" koji je oformljen 1913. god. Seniorat je bio vrhovni organ kat. omladinskog pokreta, a sam seniorat bio je učlanjen u Hrvatski katolički narodni savez, koji je imao ovlaštenje da organizira i ujedinjuje druga udruženja, te je time seniorat prema crkvenim i državnim vlastima imao legalnu podlogu. Već kod osnivanja članovi su mu bili seniori hrvatskih katoličkih svjetovnih akademskih društava kao i seniori iz Zborova duhovne mladeži uz nekolicinu istaknutih javnih radnika bez akademskih titula, svega oko 150 članova.

Kad sagledamo ovako plodonosan apostolski rad katoličkih svjetovnjaka već u prvom desetljeću postojanja hrvatskog katoličkog pokreta, pa k tome se prisjetimo kako je bujan i višestran rad katoličkih svjetovnjaka bio između dva svjetska rata, ne možemo prihvatiti tvrdnje nekih suvremenih "koncilologa" da je tek II. vatikanski koncil dao šansu, a i dužnost, i svjetovnjacima za apostolsko djelovanje u suvremenom društvu. Laički apostolat postojao je u mnogim svojim vidovima u zapadnoevropskim zemljama i u Hrvatskoj davno prije II. vatikanskog koncila, a koncil je tu postojeću praksu samo kanonizirao. "Katolička akcija" koja se ustrojavala u Crkvi između dva rata inicijativu laika je zapravo ograničila, jer ih je od samostalnih djelatnika svela na pomoćnike, produženu ruku klera. Za vrijeme komunističke vladavine kod nas kao i u drugim zemljama pod komunističkom vladavinom Crkva se je potpuno klerikalizirala. Samo je svećenicima bio omogućen izvjestan rad i izvan crkve (Kršćanska sadašnjost, Glas koncila), a hrvatski katolički laici su uspjeli očuvati kontinuitet rada jedino u HKD Sv. Jeronima (preimenovanog u HKD Sv. Ćirila i Metoda) i izdavati vlastiti časopis "Marulić". Nakon polustoljetnog prekida rada svjetovnjaci se zaista teško privikavaju na apostolski rad izvan svojeg najužeg kruga, a klerici stečeni monopol teško i nerado prepuštaju svjetovnjacima. Laici će ipak morati izboriti svoje mjesto ravnopravnih učesnika u rekristijanizaciji društva, da ne ovise samo o dobroj volji i osobnom angažmanu pojedinih pripadnika kleričkih crkvenih struktura.

Uza sav ovako zamašan rad u društvu i izvan njega Eckert nije zapustio studij, štoviše, on je sve ispite na pravu od prvog do posljednjeg rigoroza za naslov doktora pravnih znanosti položio odličnim uspjehom, kao što je odličnim uspjehom završavao sve razrede osnovne škole i gimnazije. Time je stekao pravo na svečanu promociju "sub auspiciis regis", koja je i obavljena godinu i pol dana nakon diplomiranja. Diplomirao je 28. studenog 1912. god. i nije prihvatio zamamljiv poziv svojih profesora da ostane raditi na fakultetu nego već nakon nekoliko dana odlazi na Rijeku da se prihvati posla kao glavni urednik novopokrenutoga katoličkog dnevnika "Riječke novine", što su ga na poticaj biskupa Mahnića pokrenuli riječki kapucini. U uredništvu radi samo dva mjeseca, jer odlazi u Louven u Belgiji gdje kao stipendist Hrvatske vlade na tamošnjem katoličkom sveučilištu tijekom ljetnog semestra posebno studira sociologiju. Svoj boravak na studiju u Belgiji ne koristi samo za to da sâm stekne što više teoretskog i praktičkog znanja, nego i sam drži predavanja na belgijskim sveučilištima i sveučilišnim klubovima o prilikama u Hrvatskoj, a isto tako piše o stanju u Hrvatskoj za belgijske, francuske i njemačke novine. Iz Belgije se vraća ljeti 1913. god., te sudjeluje na kongresu hrvatskih i slovenskih katolika u Ljubljani gdje je u socijalno-gospodarskoj sekciji (24-25. VIII.) održao predavanje o radničkom staležu. Ostali predavači u toj sekciji bili su: Matija Rihtarić o katoličkim djetićkim (šegrtskim) društvima, dr

Krunoslav Janda o iseljeništvu, Velimir Deželić sin o Hrvatskom katoličkom narodnom savezu, Petar Grgec o đačkim organizacijama, Petar Rogulja o obrtničkom pitanju, dr Petar Trbuha o seljačkom staležu i Ante Pilepić o hrvatskom paroplovstvu. Osim socijalno-gospodarske sekcije na kongresu su još radile hrvatska sekcija za religiozne organizacije te sekcija za kršćansku prosvjetu.

U tijeku ovog kongresa održan je 26. VIII. i sastanak seniorata na kojem se kao o glavnoj točki raspravljalo o pisanju Riječkih novina prema Srbima. Bilo je to vrijeme urednikovanja Petra Rogulje i balkanskih ratova. Kako se općenito u Hrvatskoj, izuzevši pravaše, sa simpatijama pratilo uspjehe balkanskih država Srbije, Crne Gopre i Bugarske protiv Turske, i "Riječke novine" su o srpskim i crnogorskim pobjedama pisale sa vidnom simpatijom. No kada se tijekom II. balkanskog rata, u kojem su se Srbi udružili s Turcima i Grcima protiv Bugara, postalo je očito da Srbi vode imperijalistički i genocidni a ne oslobodilački rat, pak su u svojem izvješćivanju i "Riječke novine" zauzele rezerviran stav, ali je Rogulja i nadalje smatrao da se ne smije zauzimati ni za bečku ni za tursku politiku, te je na njegov prijedlog seniorat u pitanju odnosa Riječkih novina, a i inače prema Srbima, u tom pogledu i donio zaključke u tri točke: 1) Hrvati i Srbi jesu dva naroda od kojih svaki ima pravo na svoju državu, 2) Hrvati i Srbi ne smiju se dati navesti od vlastodržaca (Austrije i Madžarske, m. nap.) na međusobnu borbu, 3) Riječke novine ne smiju napadati Srbe, nego imaju registrirati istinu, kako to u zadnje vrijeme i čine (str. 231).

U to isto vrijeme posebno je aktivna u "Domagoju" bila Narodnoobrambena sekcija, kojoj neki također, ponekad i zlorado spočitavaju njezinu jugoslavensku orjentaciju. Zato na ovom mjestu i u radu te sekcie treba nešto opširnije izvjestiti, posebno o njezinu radu akademske godine 1913/14. neposredno prije početka I. svjetskog rata. To je bilo nešto mirnije vrijeme, polovicom 1913. god. kralj je ukinuo komesarijat u Hrvatskoj (barun Cuvaj) i krajem studenog iste godine imenovao banom baruna Ivana Škrleca. Za njegova banovanja ukinuti su madžarski natpisi na hrvatskim željeznicama, željeznički službenici nisu u Hrvatskoj morali govoriti madžarski, ukratko zaustavljena je madžarizacija Hrvatske i pazilo se na poštivanje Hrvatsko-ugarske nagodbe. Tada je Hrvatska autonomna vlada dobila još jedan odjel, Odjel za narodno gospodarstvo. Takove mirnije prilike, kada više nije trebalo gubiti vrijeme u demonstracijama i prosvjedima, Domagojci su upotrijebili za sustavan rad u svojim sekcijama, pak je tako u narodno-obrambenoj sekciji tijekom 1913-14. godine održano usve 19 predavanja. Na prvom sastanku 13. XI. 1913. iznio je njezin predstojnik Kamilo Firinger plan daljeg rada i upozorio na međunarodnu situaciju i suprotnosti velikih sila. Njegova ocjena dotadašnjih hrvatskih političara je da su bili nerealni, bez oslona u statističkim i biološkim podatcima. Domagojci su naprotiv nastojali upoznati prilike na čitavu hrvatskom etničkom prostoru upravo na bazi realnih statističkih podataka, a kao političari malenoga slavenskog naroda stariji nijesu učili, a mogli su, od narodnoobrambenih metoda kojima su se služili Poljaci, Česi, i Slovenci. Zanimljivo je da je tada taj mladi čovjek već pomišljao i na duhovnu integraciju svih Hrvata ne samo u rascjepkanim pokrajinama u okviru Monarhije nego i onih u iseljeništvu, što je ostvareno tek u naše dane u borbi za nezavisnost hrvatske države. Na II. sjednici je Rogulja govorio o kolonizaciji tuđinaca u hrvatskim krajevima u kojem je analizirao karakter pojedinih grupacija kolonista i stepen njihove opasnosti za Hrvatsku. Na III.

sjednici je Bogdan Babić govorio o srpsko-hrvatsko-slovenskom nacionalizmu. Iako je iznio uvjerenje da nakon Balkanskih ratova i povlačenja Turske iz Europe ni Austro-Ugarska nije duga vijeka, Hrvati moraju biti spremni za svako rješenje, da se ne bi desilo da hrvatski narod propadne zajedno s Monarhijom. Upozoravao je na srpski imperijalizam i mogućnost da se oni dogovore s Madžarima za podjelu Hrvatske i Bosne, kao što su se u II. Balkanskom ratu združili s Turcima na propast Bugara. U tim predavanjima u narodnoobrambenoj sekciji obradili su situaciju u svim hrvatskim krajevima. Poučena iskustvima razvoja političke situacije u svijetu, u Monarhiji i u susjedstvu kod "bratskih naroda", Domagojeva narodno-obrambena sekcija, tvrdi tadašnji Domagojac, kasniji senior i pisac Eckertova životopisa, "stavila se je konačno na stanovište hrvatskog nacionalizma. Pročelnik narodno-obrambene sekcije Kamilo Firinger u članku "Naš razvitak" (Luč 5-6, prilog "Đački vjesnik" 1913) iznio je razvitak bujanja i opadanja jugoslavenske ideje kod hrvatskog đaštva, ističući da je II. balkanski rat gotovo uništio jugoslavensku ideju i naglašava da mi Hrvati moramo svoju snagu crpiti iz vlastita naroda. "Rezultat svega toga je naš ekskluzivni hrvatski nacionalizam i narodnoobrambeni pokret... Razvijamo se. Možda je to treća naša generacija, treća etapa u našem pokretu" (s. 242).

Budući da je ova knjiga u prvom redu životopis dra Eckerta i prati djelatnost hrvatskog katoličkog pokreta, prvenstveno Domagojaca u prvom desetljeću njegova rada, u stvari za Eckertova života, ne možemo po njoj dobiti podatke o daljnjem razvoju njihovih pogleda na nacionalno pitanje. U svakom slučaju ne može se, niti je znanstveno niti pošteno, gledati taj razvoj izdvojeno iz sveopćih prilika kako u hrvatskim pokrajinama tako i u Monarhiji općenito. Treba znati da vladajući krugovi do posljednjeg časa nijesu shvaćali da bi jedino pravedno rješenje nacionalnog pitanja, stvaranje konfederacije slobodnih i jednakopravnih država moglo spasiti opstanak te stare podunavske srednjoevropske države, jer je sam njezin geopolitički položaj njezine narode upućivao na zajedništvo, ali zajedništvo u ravnopravnosti i slobodi. Vladajući krugovi Monarhije izazivali su u potlačenim narodima centrifugalne težnje, na nesreću i hrvatskoga naroda i vladajućih Madžara i Austrijanaca.

Krajem 1913. god. Eckert je morao nastupiti vojnu službu, ali se je poradi pojačanih fizičkih napora razbolio, pak je ubrzo otpušten iz vojske. Kada se malo oporavio prihvatio je službu činovnika kod Vlade u Zagrebu, ali je nakon samih par mjeseci dao ostavku na tu sigurnu i unosnu, a što se tiče karijere i perspektivnu službu, te odlazi ponovno u Rijeku da na mjestu glavnog urednika "Riječkih novina" zamijeni od danonoćnoga rada u redakciji potpuno iscrpljena i oboljela Rogulju. On je uza sve svoje slabo zdravlje nastavio istim tempom rada kao i Rogulja, u redakciji od ranih popodnevnih do ranih jutarnjih sati. Nakon toga rana jutarnja misa u kripti kapucinske crkve i pričest, pa tek onda odlazak na odmor. Uza sve to još se bavio i organizacijskim poslovima i držao predavanja. 31. svibnja pisao je Stjepanu Markulinu u Zagreb da sutra osnivaju "Primorski seniorat" i počinju Božjom pomoći jaču akciju oko rekristijanizacije primorja i pohrvaćivanja Rijeke. Uvijek samo apostolat, samo briga i rad za jačanje hrvatstva i katoličanstva.

Krajem lipnja Eckert je skoknuo na dva-tri dana u Zagreb na svoju svečanu promociju "sub auspiciis regis" za doktora pravnih znanosti. Na takovu svečanu promociju imali su pravo samo oni rijetki diplomanti koji su sve ispite na fakultetu

položili odličnim uspjehom. U roku od 16 godina, od 1897. do 1913. bilo je samo trinaest takovih promocija, a Eckert je bio četrnaesti u tom redu. Odlučio se na takovu svečanu promociju kao odgovor na klevete protucrkvenih krugova da su "klerikalci" neznalice i natražnjaci. Promocija je održana 27. lipnja, a sutradan je izvršen atentat u Sarajevu na prestolonasljednika Ferdinanda. Tako se i on tog dana našao u Zagrebu na sastanku s grupom Domagojaca i seniora u razgovorima i nagađanjima šta bi sve nakon tog čina moglo uslijediti. Sutradan se vratio u Rijeku, nastavio radom u uredništvu "Riječkih novina" kojima je poklonio i svoje jedino "bogatstvo", zlatni prsten s dijamantima koji mu je na promociji u kraljevo ime poklonio predstojnik za bogoštovlje i nastavu Hrvatske vlade Dr Stjepan Tropsch, kao što im je poklonio svoje slabo zdravlje i svoju karijeru.

Ubrzo nakon izbijanja rata Madžarska vlada je zabranila izdavanje "Riječkih novina", pak Eckert u dogovoru sa svojim suradnicima u uredništvu seli u Zagreb, te ih dozvolom nadbiskupa Bauera - koji je za razliku od svojeg ranijeg stava sada pokazivao razumijevanje za rad katoličkih laika - već nakon osam dana nastavlja tiskati u Zagrebu u nadbiskupskoj tiskari pod imenom "Novine". Sada su redakcija "Novina" i sam Eckert kao njihov glavni urednik postali središte okupljanja i pismena povezivanja po svim frontama raspršenih katoličkih studenata i mladih intelektualaca.

Vojska, bolest i smrt.

Početkom prosinca i Eckert je, iako slaba zdravlja, uzet u vojsku i na superreviziji u Karlovcu proglašen sposobnim, te je poslat u Rijeku. Tamo je po najvećoj zimi podvrgnut teškim regrutskim vježbama i teško je obolio, ali je smješten u vojnu bolnicu s bezazlenom dijagnozom upale grla. Kako je bolest išla sve nagore liječnici su uvidjeli da su pogriješili, da se kod Eckerta zapravo radi o jednoj vrsti leukemije, pak je otpušten iz vojske i iz vojne bolnice i na vlastiti trošak kao siromah smješten u III. razred Gradske bolnice u Rijeci. Njegova osobna krepost i svetost tada su došle do punog izražaja. Nikoga nije optuživao, ni vojne liječnike ni svoje vojne starešine, koji su ga zapravo u smrt otjerali, i sasvim se predao u volju Božju. Kada bi ga riječki kapucini i trsatski franjevci, koji su ga u bolnici posjećivali, tješili da će mu Bog povratiti zdravlje, on bi odgovarao, da se on ne brine i ne moli za zdravlje, neka bude onako kako Gospodin hoće. Iz Zagreba je došao prijatelj mu i najbliži suradnik Petar Rogulja da bude uzanj u njegovim posljednjim danima. Nikoga od bližeg roda nije imao, otac i majka su mu umrli tijekom 1913. god., pak su aktivisti katoličkog pokreta, njegovi domagojski drugovi i seniori bili njegova obitelj. Fizički potpuno iscrpljen, blijed kao papir, skoro sasvim već bez eritrocita, ipak je bio duhovno svjež, pak su se prijatelji nadali da bi mogao još koji tjedan poživiti. Ali on je nenadano preminuo u noći između 12. i 13. ožujka 1915. godine. Osjetivši blizinu smrti pozvao je dežurnu sestru da s njim moli, te je s imenom Isusa i Marije na ustima ispustio svoju plemenitu dušu. Pokopan je 14. ožujka 1915. god. na riječkom groblju. No kako je Rijeka nakon I. svjetskog rata pripala Italiji, to su Domagojci, koji su ljeti 1935. god. održavali svoj ferijalni tečaj na Sušaku (sada je to dio Rijeke) prenijeli njegove posmrtne ostatke na groblje u Sušaku, gdje i danas počivaju. Učinili su to s razloga kako bi mladi Domagojci i drugi njegovi poštovatelji među kojima je desetljećima živjela svijest o Eckertovoj svetosti mogli posjećivati njegov grob bez putovnice.

Odmah nakon njegove smrti i sprovoda na kojem su mu odlični predstavnici kleričkoga i svjetovnoga staleža odali priznanje i istaknuli ga mladim generacijama kao uzor za naslijedovanje, počelo se je misliti o pisanju njegova životopisa. Trebao je to biti opširan i dokumentiran životopis sa svjedočanstvima njegovih drugova i starješina, koji bi poslužio kao osnovna dokumentacija za pokretanje postupka za beatifikaciju. No svi su pokušaji u tom pravcu iz ovih ili onih razloga ostajali bez uspjeha. Radili su na tome najprije Petar Rogulja koji je ubrzo i sam mlad umro u dobi od 32 godine i koji još uvijek čeka svojeg životopisca, zatim Stjepan Markulin i naposljetku Petar Grgec. Bila se i sabrala dosta obilna građa, puna dva sanduka, ali je najveći dio toga zaplijenjen kada je nakon II. svjetskog rata Grgec bio uhapšen, a nešto je uništeno prilikom jedne provale u zgradu. Po izlasku s robije prof. Petar Grgec užurbano se je dao na pisanje barem "nacrta za Eckertov životopis", kako je on svoj rukopis nazvao, na temelju ono malo preostale građe i vlastitih sjećanja. Dovršio ga je 1955. god., točno četrdeset godina nakon Eckertove smrti. Pisao je u nekoliko primjeraka: jedan je bio namijenjen tada zatočenom nadbiskupu Stepincu, jedan je poslat u Rijeku (kapucinima?), a jedan je ipak dospio u Rim u Kongregaciju za proglašenje svetih i blaženih. Na poticaj umirovljenoga riječkog nadbiskupa Pavlišića onaj riječki primjerak je poslužio kao predložak da se uznužne ispravke, koliko se moglo, objaviti u suizdanju riječkih "Zvona" i HKD Sv. Jeroima u Zagrebu, punih osamdeset godina nakon Eckertove smrti.* Kroz nekoliko desetljeća jugokomunističke vladavine bio je sasvim onemogućen rad katoličkim organizacijama, pak je time prekinuta tradicija i izblijedilo sjećanje na međuratni, a pogotovo na rad prije I. svjetskog rata, pak će danas tek rijetki još preživjeli Domagojci i pripadnici drugih katoličkih organizacija znati tko je bio Rudolf Eckert. Tim je poželjnije da ova knjiga nabita podatcima dođe u ruke mladima koji o Eckertu kao i početcima hrvatskog katoličkoga pokreta znaju malo ili ništa.

Na kraju neka mi bude dopuštena i jedna osobna primjedba. Eckert je čitava života živio kao siromah i umro je kao puki siromah. Njegova osobna svetost i njegov izuzetni apostolski žar plod su uz milost Božju ponajviše njegova osobnog nastojanja i njegove žive vjere od najranijega djetinjstva. Za njegovu svetost života ne može se smatrati zaslužnim nijedan crkveni velikan ni ijedna crkvena institucija ili ired, pak je u izvjesnom smislu Eckert ostao siromah i nakon smrti. Njegov život ne populariziraju niti se za njegovu beatifikaciju zauzimaju nikoji crkveni moćnici ni veliki redovi, pak mala korist od toga što se njegov životopis nalazi u Rimu u Kongregaciji za proglašenje svetih i blaženih. Možda će iskreni i predrasudama neopterećeni mladi katolici kad pročitaju ovu knjigu, shvatiti da je Eckert još jedan naš nepoznat i nepriznat svetac te će mu se iz vlastite pobude početi obraćati za zagovor kod nebeskog Oca. Možda tako poticaj za njegovu beatifikaciju dođe odozdola, od malenih. U svakom slučaju Eckert i s njime ona prva ekipa svijesnih i zauzetih katoličkih đaka, studenata i mladih intelektualaca (Rogulja, Deželić, Markulin, Grgec, Maraković i drugi) s početka hrvatskog katoličkoga pokreta, koji su zapravo preteče i svih kasnijih grana pokreta i Katoličke akcije, mogu i trebaju suvremenoj generaciji mladih biti uzor i poticaj koliko za vlastitu izgradnju toliko i da se osposobljavaju za širi, organizirani apostolat u svrhu rekristijanizacije hrvatskoga društva.

* Ovih posljednjih nekoliko podataka dobila sam od prof. Radovana Grgeca, sina autora životopisa i ravnatelja suizdavača HKD Sv. Jerolima.

Bernardina CRNOGORAC

Vedrina

Poruke neba lebde
lebde
srca ispruženih nema
da ih dodiruju
suhoću s očiju duše skinu
poruka jače treperi
vijori vijori
glasnije zbori
srca u mutnoj rijeci
pokraj svojih suza i krikova
prolaze
ruku srca ne pružaju
za raskošnom porukom neba
da zaliječe pukotine duše
iz kojih nemir izviruje
ruku srca ne pružaju
vedrini
toploti Riječi
da osuše ledene suze
što cure iz pukotina duše
otapajući ostatke mira
koji se skriva
u daljini
daleko daleko
u našoj
dubini

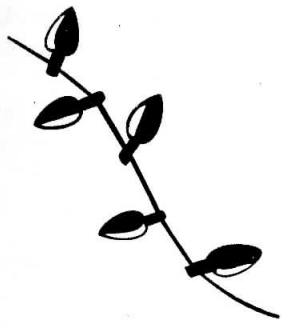

Jelica FARKAŠ

More

More je jutros pjevalo
našu pjesmu
galebovima.
Nisu me prepoznali u sjeni
čempresa.
Kamenjar je mirisao
na jesen.
Vjetar je razdirao
obalu
i gospodario prestrašenim
čempresima.
Galebovi, naši prijatelji
kao da su se željeli
oduprijeti,
raširili su svoja krila
da bi zaštitili naše
korake.
Nisu uspjeli...
Valovi su grubo sapirali
naše stope u pjesku
i šarali neke čudne,
nepoznate tragove,
kao da prave postelju
za neke druge, nove
ljubavnike.

Otajstveni portal

(ulomak iz romana)

1. Neven

Jer ako sam i prije svih tih događaja u nešto vjerovao, onda sam vjerovao u silinu i moć ljudske čežnje za nečim drukčijim, čistijim, uzvišenijim, smislenijim i boljim od našega svijeta, u zahtijevne dubine posebnoga, nemirnoga senzibiliteta, kojemu nije dovoljna isprazna, podmukla maglovitost naše stvarnosti, pa smatra da nešto naprosto *mora* postojati s one strane - a onda nešto jamačno i mora! - jer s ove, naše strane naposljetku ostaje vrlo malo, a često baš ništa vrijedno truda. Vjerovao sam barem u širinu osjećaja ljubavi i u svetost, da, u svetost, jer ona je duboka potreba rijetkih, posebnih, "izabranih" ljudi, a u posljednje sam je vrijeme imao prilike i izbliza motriti.

Nikad nisam sreo duhovniju, uviđavniju, bolju, ni zanimljiviju osobu od te jednostavne redovnice - sestre Marije od Milosti. Nevjerojatno je da netko, silinom puke čežnje tajanstveno skršivši granice "dimenzija", već na ovome svijetu može posve naravno živjeti u dahu onostranosti i snagom svoje vjere i duha dodirnuti ono što nama ostalima ostaje zauvijek nepoznato, pa i nedostižno.

Toga me je ključnoga jutra, koje mi je stubokom promijenilo život, Marko, moj urednik, poslao da pišem o sestri Mariji od Milosti, jer u to je vrijeme pobudila veliku pozornost kad su i protiv njezine volje u javnost dospjele, kako sam onda smatrao, uvelike pretjerane priče o nekoliko navodno pravih i nepobitnih čuda. I zato sam, kad me je poslao da to provjerim, porazgovaram s njom i napišem nekoliko članaka, imao veliku sreću (ona bi rekla da slučajnost ne postoji, nego se i tu umiješala Providnost) što mi je sve tako glatko uspjelo.

Ispočetka sam osjećao grižnju savjesti, jer bio sam novinarčić senzacionalističkog tjednika, u potrazi za pričom koja će taj tjednik što bolje prodavati, a ona je znala da tu nema baš velikih skrupula, no uvjeren sam da je odmah vidjela dublje u (ili bolje kroz) mene. Da, bit će da je vidovita, pa me je posve proniknula - to je jedino objašnjenje zašto je pristala ne samo na interview za takav list, nego na niz razgovora i na moje dosadno, neupućeno, znatiželjno njuškanje. Marko je bio više nego zadovoljan prvim člankom, a i onime što sam kasnije pisao, premda mislim da zapravo nije razumio bit. No tko je od nas običnih smrtnika ikad posve razumije, ili je uopće jasno vidi?

Istina je da je taj susret bio najveća prekretnica u mom životu i ne znam što bi bilo da je nisam sreo. A kao da nije bilo slučajno ni samo vrijeme u kojemu se taj susret odigrao, samo dan poslije lude noći u Robertovu *atelieru.*

Čudno, premda sam se divio i divim se Robertu, jer zbilja je nadareni slikar, a priznajem da je svojim idejama dosta utjecao na mene, da je sve ostalo na takvim utjecajima, vjerujem da mi ne bi bilo spasa. Shvatio sam to i prije tog zadnjega tuluma, kad smo, isprativši sve ostale, nas dvojica drogirani izašli u toplu, proljetnu i kako nam se zbog potpune omamljenosti činilo, nezemaljsku noć, ludo bajkovita ozračja ...

2. Robert

Uopće nisam kriv što je taj tikvan skoro slomio vrat. Tulum kapitalac, svi nafiksani do grla, puni alkohola, super škvadra, djeca nosonja na položajima i tako ... suludo raspoloženje, samo ga Neven kvari, jer stalno mi pokušava ući u najnovije remekdjelo: "Dio šume sa satirom koji progoni oblinama obdarenu seljanku". Krajolik da se smrzneš, likovi još bolji, Neven zuzu, jer je miješao (*to nikad ne miješaj, seljo, nikad to*), pa se bojim da će mi srediti sliku. "Hoću ući u sliku!", riče. "Uđi ću u sliku!" Srećom sviće, pa se društvo razilazi, k'o vampiri. Mala mi daje broj telefona. Bingo! Neven sve neumorniji, pijan, nafiksan, što sve ne, pa kad i zadnji zombie izvuče guzicu iz ateliera, guram i Nevena van, zaključavam, pa silazimo piti svježi jutarnji zrak. Zdravo i preporučljivo, a spašava mi i slike od Nevenove pomame. Nije on loš, al' ako nisi rođen za takva svodnika, gospi drogi i stričeku vinjaku reci: "Budite dobri, ponašajte se i ne, ne!"

Vani Neven samo što ne bljuje, al' je karakter, pa se suzdržava. Osvit k'o na filmu, il' kod Turnera, s nekim jako čudnim, tananim, svijetlim središtem što ću ga jednom uspjeti prenijeti i na svoje platno. Čini mi se da samo za to živim, da me to održava. Neven raširenih ruku grabi prema nadvožnjaku (kamo drugamo?) i mekeće da je anđeo. Već me obuzima zla slutnja, ali je potiskujem. Neven je mitoman - i kao novinar je takav. Ne voli svoj posao u žutoj bljuvotini od novina, osjeća da je stvoren za Nešto Više, kao i svi mi - zato pije, kao i svi mi ... i fiksa se, kao luđi, hrabriji, usamljeniji i beznadniji od nas. Stvoren za Nešto Više! Klišej-osjećaj, koji je odnio najviše žrtava. Floskula-ubojica! Nešto Više ne postoji, postoji samo naša čežnja, ali se ne može ostvariti, osim kroz drogu i alkohol. *Ne može se ući u sliku,* stvarnost je prejaka ključarica, to bi i Neven trebao shvatiti. Stvarnost-piranha! Stvarnost glođe, a istina boli. Jer samo je jedno zlo gore od stvarnosti - svijest o njoj, ili istina što je nekome pokažeš, otvaranje očiju i jasno, dubinsko sagledavanje. Eto zato su nam potrebni droga i alkohol, da nam bezbolno zatvore oči i donesu snove - kakve bilo, u kakvoj bilo omamljenosti, jer i to je bolje od ničega. Gotovo sve je bolje od ničega.

Neven grabi kroz nestvarnost, ili svoju "alternativnu stvarnost" nafiksana osvita. Anđeo je. Govori, mnogo i vedro, kao i uvijek kad je u takvu stanju. Filozofijera totalna govna, melje da je sve tako glupo i isprazno da je uzalud bilo što pokušavati, bilo čemu, naposljetku, težiti, pa i tome da postaneš kralj. "Neću biti kralj ničega," buni se, "iako mi je to prezime. Ničega, čak ni loših, lažljivih, žutih novina, zato nisam čak ni u odboru, nego sam ostao sitni novinarčić, kojega se uvijek mogu riješiti, a to i pokušavaju, samo što me čuva duh iz lampe." Brblja da ništa na ovome svijetu ne vrijedi, osim možda obitelji koje nema i stvaralaštva za koje je nesposoban. Sve mu je odviše sitno, pogrešno, jadno. Želi biti anđeo, jer nadsvijet je apsolutno jedini izlaz, samo što u nadsvijet ne vjeruje kad nije nafiksan. Okreće se prema meni i dere se: "Hoću ući u tvoju sliku!" No moja bi slika, čak i kad bi uspio ući onamo, još manje predstavljala neki izlaz od nepostojećega nadsvijeta. Čestitam sebi da sam ga izveo van i tako spasio sisatu seljanku.

Penje se na nadvožnjak, a onda i na ogradu, dakako. *Dakako!* Na ovome je svijetu sve predvidljivo, samo ako poznamo neke pokazatelje, neminovne smjernice, jednadžbe.

Samoubojstvo? Ne, ne svjesno, Neven nije takav tip ... Ali nesvjesno, nafiksan i kao anđeo ... Možda! Latentni samoubojica, ti su najgori, kao što u westernima kažu da je najopasniji nevježa s pištoljem, onaj koji nikad prije nije držao oružje u ruci.

Više sebi ne mogu točno predstaviti što se dalje događa. Osjećam kako mi svježi zrak struji oko lica dok jurim prema ogradi nadvožnjaka. U izmaglici ga vidim kako nestaje, spušta se s druge strane ograde, pa se najprije drži s obadvije ruke, a onda samo jednom i smije se. Spotičem se, padam, a onda se obojica smijemo, dok ja ustajem i posrćem dalje, divlje se smijući kao i Neven, djelomično jer sam pun vinjaka, ali i zato da ga zabavim dok ne stignem do njega. Obojica brbljamo gluposti, kao poludjeli papagaji i kriještimo od smijeha. Nakon cijele vječnosti (čak ugodnoga! - to je najčudnije od svega, a i znak da smo totalno izvan sebe - *ugodnoga*!) blebetanja, stižem do njega i još se smijući, očajnički ga grabim za ruku. "Daj drugu! Daj drugu!", ričem, kao da apsolutno crkvam od smijeha, a i on se davi od sretna hahahohohahanja. Nakon duga vremena doima se sretan.

"Daj drugu!", tulim, a čini mi se da ću ga svakoga trenutka ispustiti, jer mi od smijeha ponestaje daha. "Pusti me! Letjet ću! Anđeo sam! Barem mi je to ostalo!", buni se on i umire od dobroga štosa. "Daj drugu!" na trenutak mi srce preskače otkucaj, jer čini mi se da sam ga ispustio. Iako se strahovito naprežem, omamljen sam, pa teško procjenjujem težinu. Oblijeva me hladan znoj. *Dobijesa i on,* mislim, *barem će imati lijep sprovod. Izradit ću mu sjajan nadgrobni kip, ionako sam uvijek želio i to probati, a za potpuno nadahnuće potrebni su mi izravni poticaj i emocionalna vezanost.*

No onda ipak osjećam da se težina povećala, osjećam i njegovu drugu ruku, pa vučem, vučem i očajnički se smijem, histerično se smijem, jer osjećam da popušta, pa skupljam svu snagu u jedan jedini siloviti trzaj, tako da on leti preko ograde i pada na mene, na sigurno i premda lupam glavom o tlo osjećajući da sam se rasprsnuo u sitne komadiće, smijem se dok mi ne ponestane daha, a onda i dalje, bezglasno, pa uvlačim zrak u dugom, smiješnom hripanju, a onda se i dalje smijemo, ležeći kao da nikad nećemo ustati, smijemo se i smijemo: sretni, genijalni slikar i novinar-morski pas, kao da nemamo nikakvih briga, kao da smo puni divljega veselja i zajedništva u tom mirnom, čudesnom, posve novom i začudnom svitanju ...

3. Marko

Čim se pojavio u uredništvu bilo mi je jasno o čemu je riječ. Zakrvavljene oči, umorni, mutni, izgubljeni pogled (to je dobar izraz - baš kao da je izgubio pogled, pa ga, posve praznih očiju, posvuda traži), a hodao je kao da će se svakoga časa pretvoriti u hrpu odjeće na podu ... sve mi je to i predobro poznato, a počelo se prečesto i odviše dosadno repризirati. Dugo smo zajedno, a njegovi su tekstovi o izvoznim malverzacijama, noćnim klubovima u privatnim kućama i iscjeliteljima-prevarantima bili dobri i popularni, pa sam zatvarao oči. Dosad je, unatoč svemu, bio sposoban novinar, koji je znao gdje naći i kako ukrasiti zanimljivu priču, no njegov ga je način života napokon čvrsto zgrabio za vrat i trese ga da je milina, a to neću trpjeti. Ta mu je zadaća posljednja prilika i to samo zato što u ovom trenutku nemam nikoga drugoga za takvu temu, tu je psiho poput njega zbilja "kod kuće", ali ako zabrlja - leti! Skrupule i karitativnost ne održavaju rekordnu nakladu.

Sjedi mi preko puta i zuri mi iznad glave, kroz prozor, nekamo u oblake, a ondje se ne pišu članci ... osim možda ovoga jednoga. Posao u oblacima, da vidimo ...

- Slušaš li ti mene? - pitam, jer sumnjam da je posve priseban. Droga teško hlapi. Prije će on do kraja ishlapjeti.

- Slušam li tvoju melodramatičnu simfoniju? Ne, ne slušam je, nego je gutam, asimiliram i nadograđujem, za budući scenario. Posljednja prilika, inače ... što? Sloboda, umjesto klišejiziranih prijetnji? Mogućnost neometana rada na romanu koji će me proslaviti, umjesto svih tih laži u tvojoj krpetini od novina?

Sad mi je dosta. - Ako tako nastaviš, nećeš se proslaviti čak ni radom u tvorničkom listu, gdje si i počeo, a kamo li ćeš pisati romane i scenarije! Dobro me slušaj! Naćuli ta neoprana ušesa! Klišej ili ne, poslije ovoga zaista više nećeš dobiti priliku. Sutra u šest ujutro! Čuješ li, u šest! Ako prespavaš, više se ne pojavljuj. Ideš na prvu jutarnju misu u crkvu Krista Učitelja, na Slavujevcu. Sestra Marija od Milosti, čuo si za nju, ako si u zadnje vrijeme uopće bio priseban. Pune su je sve novine, a ja želim ekskluzivni interview, reportažu i raščlambu od koje zastaje dah, s posebnim opisom čuda koja joj pripisuju te s izvješćima očevidaca, roditelja i prijatelja svih koji su ozdravili, svih koji imaju nešto s tim, ili bi mogli imati, ili nemaju ništa, a htjeli bi nešto reći. Kao i obično, žarko želim sve ono što drugi zasad nemaju. Žarko, žarko to želim, pa nemoj zabrljati!

- Inače ...

- Da, inače! - Upirem prst u njega i vičem, što mi nije običaj, ali ta me gnjida zna raz...! - Iščačkaj smrdljivi vosak iz ušesa! Želim to! Posebno čuda: Dijete vraćeno u život u nesreći na autoputu, kad se vraćala iz Lourdesa. Onaj otac usvojenoga djeteta, koji je ozdravio od ... raka, čega li? Sve to već imaš u raznim člancima. Posjeti Dokumetaciju, pripremi se, pa na posao. Niz članaka o sestri Mariji od Milosti i o svim njezinim čudima.

- Bedastoće!

- Bedastoće? A od čega živimo? Što ti plaća drogu? Političke bedastoće, gospodarske, kulturne i one iz spolnoga života zvijezda estrade i moćnika ... Pratio si kamo ga sve razne glavešine guraju i gdje seru kandidati za ovo i ono. Onda se nisi bunio. Dobro obrađene i napuhane bedastoće su ti kruh svagdanji, pa ga i zaradi, ili se gubi! Što misliš da smo mi - državne novine? Molim, zaposli se ondje! Ozbiljno sam razmišljao da te nogiram, ali moramo priznati da si kao stvoren za taj niz članaka. Mistika te zanima ... i prije si se bavio sličnim stvarima, a i dosta si visoko u oblacima. Zapravo najviše od svih u uredništvu, ako je to kakva vrlina. Čuda zoveš bedastoćama, a čudo je već i to što si ovoga jutra još na platnom spisku. Sad odlazi i ostavi vrata otvorena da se dobro prozrači! Sutra u šest! U to vrijeme sestra Marija obavlja devetnicu kod Krista Učitelja. Obično je u prvoj klupi zdesna. Pobožno odslušaj misu, križaj se kad treba, glasno odgovaraj molitvama, klekni kad treba, ili ako nisi siguran naprosto cijelo vrijeme kleči sklopljenih ruku i miči ustima, prtljaj nešto da te primjeti i da ostaviš dojam, a poslije joj priđi. Đođi do interviewa kako znaš i ne znaš, ne moram te ja učiti.

- Što ako ne bude htjela razgovarati? Ili ako uopće ne smije govoriti?

- Notredamke razgovaraju, a sestra Marija je pristupačna i kako su o njoj napisali, "rado svjedoči". Rekao sam ti da proučiš materijal u Dokumetaciji. A sad se nosi i sve obavi vrhunski!

Što više nadiđemo isprazne tijekove, obmane, iluzije i taštinu ovoga svijeta, što ih više uspijemo nadvladati, isključiti, potisnuti, zanemariti i prijezreti, hotimično i sustavno sužavajući tvarne obzore oko nas u korist neusporedivo plodnijih vidika, to se više rastvaraju, šire i sjaje prostori onkraja, dotad skriveni maglom neposrednih, a jalovih pregnuća koja nemaju i ne mogu imati krajnjega, jedinog pravoga smisla, jer on je samo u nadsvijetu, pa su sve naše ovozemaljske težnje i napori u biti posve besmisleni. Što se više ispraznimo od svjetovnih ("životnih", kako se pogrešno kaže, jer pravi je, zaista puni, vrijedni i osmišljeni život drugdje, a ne u slijepoj bujici našega hladnoga, ravnodušnoga, kaotičnoga, svakovrsnim sukobima, nedostojnim nastojanjima i slijepim srljanjima ispunjena svijeta) briga, težnji, tjeskoba, vezanosti za ovo i ono, očaja, naklonosti, ispraznih ambicija, frustracija i tjeskoba što iz svega neizbježno izviru, u većoj nam se mjeri oslobađaju i šire novi, daleko plodniji, a dotad duboko zakopani osjećaji koji grade novo, više, čistije, ispunjeno i ostvareno biće, naše pravo, moćnije i mudrije, cjelovito, nerazbijeno "ja", puno neslućenih mogućnosti što ih mnogi - nažalost, na veliku žalost! - nikada u sebi ne otkriju, a takvo je propadanje strašno, jer te su nam mogućnosti i darovane za konačnu i spasonosnu spoznaju prekretnice, za bitno otkrivanje, koje je potvrda čovjekove prave, pune i vječne vrijednosti.

A taj se neprocjenjivi dobitak, naše novo biće, uzdiže tim, za mnoge nepoznatim nadprostorima kao prema svom jedinomu pravomu cilju i posve naravnome okolišu, čiji je naš svijet u svojim najljepšim vidovima i trenucima samo odsjaj, naznaka, putokaz i predmnijevanje, kao što je naše površno, svagdanje biće, sa svojom kakvoćom i svim vrsnoćama samo kora, nagovještaj duboko skrivenih, ali dostižnih unutrašnjih prostora.

Posve mi je dovoljan i sićušni dijelić tvarnoga svijeta - samostansko dvorište, taj mali, zeleni, nabujali vrt s rascvalim ružama, prepun boja, ushita i životnosti, same biti života - jer i ovako skučen i ograđen, sitna je, ali dovoljna iskra, mutan odsjaj i predokus beskrajne, netvarne, ničim omeđene, tu nikad spoznatljive ljepote.

Kako mi godi sjediti i meditirati usred te krasne sličice, poštanske marke na poruci iz vječnosti, koja sadrži daleko veličanstveniju i sjajniju sliku. U tu sliku uspijevam ući kad se posve usredotočim, kao kroz vrata nedogleda i vječnosti, pa se nađem u krajoliku (da se tako izrazim? Zašto ne! Mistična krasota krajolika spada među najdojmljivije i u najvećoj mjeri nadahnjujuće stvari na Zemlji) isto tako nabujalome i rascvjetanome kao najljepši krajolici ovdje, samo što je taj nezemaljski sazdan od naših najdubljih, najistančanijih i najplodnijih osjećaja - ljubavi, zajedništva, bliskosti, potpune ispunjenosti, goruće težnje za najvišim i najsjajnijim, od spoznaje o krajnjem cilju, uzroku i razlogu svega, od širina rascvjetana mira i osjećaja da vas netko posve i do kraja razumije, da savršenom ljubavlju uzvraća na zov i čežnju svete vatre u vašoj unutrašnjosti koju je samo On mogao potaknuti i razgorjeti, te da uranjate u, na Zemlji, zauvijek nedostižnu, nemoguću ostvarenost, za koju smo ipak stvoreni i prema kojoj smo nužno usmjereni.

Da, krajolik, dosad neproćućeni i nesanjani vrtovi osjećaja, uz grad od osjećaja, a nad svime sjajna, krajnja, savršeno nepomućena, beskrajno duboka modrina, koja je jedino moguća slika Boga ...

A iz te se modrine nad zanosnim vrtovima, od same biti ljubavi i miline oblikuje pojava, kao da s visina naravno (ono što je prije bilo apsolutno nezamislivo, ovdje je naposljetku posve *naravno*) silazi tako dugo i žarko iščekivano postvarenje drage i utješne nazočnosti i bliskosti što smo je nepobitno osjećali u našemu svijetu jada i samoće, postvarena nazočnost najboljega i najvjernijega Prijatelja, koji nas jedini nikad nije napuštao i neće nas napustiti pa ma što bilo, pojava samoga Kralja bliskosti i utjehe, kao što je i Kralj svemira, Vremena, vječnosti i duša. Da, najveća slika, prepuna milosti, zauvijek poništava svekoliku prazninu, koje ni u ovom našemu svijetu s Njim zapravo ne može biti!

A ja stojim u toj vrhovnoj slici! Veličanstvene li milosti, tajanstveno i čudesno udijeljene meni nevrijednoj, koja nemoćna i slaba uma, ipak svim srcem slijedim, ili pokušavam slijediti Njegov poziv, odlučno, dosljedno i bez ostatka odbacujući sve drugo, pa zapostavljajući sve putove ovoga svijeta, pročišćujem cijelo biće, misli, čine, a koliko mogu i sve riječi, da postanem barem malo dostojna krajnje Riječi i njezina nauka! Koliko god je moj trud nedovoljan, kako god moje snage bile male, čini se da su dovoljni već i sama nezadrživa težnja, samo to posve predano nastojanje, a sve ostalo čini On, jer granice se razmiču, bolnim se nevoljama moje slabosti pruža blaga, najjača ruka pomoćnica, a prazninu prividno potpune samoće ispunjava i preobražava najpotpunija nazočnost.

Nužno je osloboditi se, lišiti se nebitnoga, svagdanjega, običnoga i bezvrijednoga da bismo mogli primiti nešto tako posebno, nježno, tanano i vrijedno, da bi za tu tajnu bilo prostora i razumijevanja u kaležima naših bića. Zato su tako značajne sve te bitke i srazovi pomna i dugotrajna pročišćenja. A kad smo dugim naporima i teškim pobjedama napokon pročišćeni, kad smo iz sebe i oko sebe uklonili sve nečisto i dostojno se pripremili, onda, ako hoće (jer "vjetar puše kamo hoće") iz nadsvijeta može sići ono tajanstveno oslobođenje, postvarenje i iskupljenje, iako je pogrešno reći "nadsvijet", jer sve tvarno, duhovno, zemaljsko i kako mi kažemo: "onostrano", nedjeljiva je cjelina, jedno, jedinstveno, sve je dio sveopćega kruga istoga svijeta, koji se, za nas, sastoji od dvije polovice, od zemaljskoga života i onkraja. Odatle ta bliskost, susreti i komunikacija s Prijateljem iz vječnosti, odatle ta naravnost duhovnoga, kad jednom pročišćavanjem razbijemo maglu koja nam skriva krhku granicu između "svjetova".

Ponekad Spasitelj i ja tako naravno šećemo i razgovaramo, a On me poučava. Ne znam odakle ta milost i zašto baš meni (veličina me te odgovornosti čak plaši - nisam hrabra osoba, a za mnogo ću toga morati položiti račune, morat ću dugo objašnjavati u što sam utrošila te nezaslužene darove), ali sve naprosto ljudske riječi, svi odnosi ovdje, u usporedbi s tim tajanstvenim iskustvom za mene su postali manje od vjetra, više me uopće ne zanimaju, u meni više ne mogu pobuditi gotovo nikakve istinske reakcije.

Nije toliko riječ ni o dubini vjere, zauzetosti, nego da ovdje, u zemaljskoj pustoši, više ne ostaje ništa, baš ništa značajno ni vrijedno - sve se u meni premjestilo ... onamo! Ništa drugo više nema stalnosti ni bitnosti, pa se ničemu ne mogu posvetiti s pravim žarom, sve je postalo beznačajno, odviše isprazno i sitno, dok s druge strane - i najmanji nagovještaj iz vječnosti zadobija neusporedivu, neprocjenjivu važnost. Poslije tih krajnjih susreta, uranjanja u Njegovu nazočnost, dugo se nisam u stanju prebaciti u naš izvanjski svijet, niti mu se prilagoditi. Neposredno poslije tih uzdignuća ni s kim ne

mogu komunicirati, pa ni izgovarati dosadne, obične, svagdašnje rečenice, sudjelovati u uobičajenim djelatnostima, no morala bih se prisiliti, jer ipak sam još tu gdje jesam i ne smijem žuriti, prije nego što bude Njegova sveta volja...

5. Neven

Iako sam trebao ustati u pet ujutro, kako bih stigao na prvu jutarnju misu i pokušao uspostaviti kontakt sa sestrom Marijom, nisam imao nikakvih poteškoća s buđenjem i to zato što te noći uopće nisam spavao. Kući sam se vratio u sitne sate, a kad mi se stanje malo popravilo, umio sam se, sredio i izašao, jer već je bilo prošlo pola šest. Jutarnja svježina kao da me je izvlačila iz omamljenosti, iako još nisam posve došao k sebi, pa sam, hodajući, punim plućima udisao ne odviše čisti zrak, koji u ovo vrijeme barem još nije tako pun plinova.

Svidjela mi se nevelika, ali lijepa crkva Krista Učitelja, s ukrašenim pokrajnjim oltarima sv. Katarine Sijenske, sv. Terezije Avilske, sv. Ivana od Križa i s raskošnim glavnim oltarom, nad kojim se natkrilila golema, pomalo impresionistička slika Krista Učitelja koji, podignute ruke i smirena izraza, propovijeda apostolima i mnoštvu, na obali tananomodroga mora, pod svjetlomodrim nebom, u ozračju širokoga, vedroga prostora čiji se daleki, nježni i nostalgični morski dašak gotovo može osjetiti, namirisati.

Kroz vitraje na prozorima zrake ranoga sunca bojale su pod živim bojama i pridonosile nezemaljskom (ili mi se tako učinilo zbog mojega stanja) ozračju spokoja, dostojanstva, utjehe i bezvremenosti, kao da sam se, ušavši, odjednom našao u nekoj drugoj dimanziji, u bajkovitu, paralelnu svijetu, o kojemu Marko tako voli objavljivati "ozbiljne" i "autentične" članke. U crkvenim je klupama bilo nekoliko bakica, tri starija muškarca i jedan mlađi, ispijena lica i poduže, prljave crne kose, koji je klečao i intenzivno molio, zatvorenih očiju, sklopljenih ruku i mičući usnicama.

Odmah sam je primjetio u prvoj klupi zdesna, kao što je Marko i rekao. Prišao sam i stao malo podalje, ali u crti s njom. Pedesetogodišnjakinja čvrsta profila s malo povijenim nosom, četvrtasta lica s izraženim kostima, posebna i dojmljiva, blaga, a usredotočena izraza, kao na slikama iz novina, prodornih, tamnih, vrlo inteligentnih očiju, punih razumijevanja, topline i još nečega što je teško odrediti, ali nekako zadivljuje, osvaja i ispunja povjerenjem. Klečala je u sabranoj molitvi, odgovarajući svećeniku, a povremeno je stavila lice među ruke. Nije gledala ni lijevo ni desno, za podizanja je duboko priklonila glavu, a onda se pričestila i ostala klečati u molitvi još dugo nakon što je misa završila, a izašli su svi osim nas i mladoga, dugokosoga molitelja.

Strpljivo sam čekao, a kad se naposljetku prekrižila, ustala, izašla is klupe i pošla prema izlazu, hrabro sam joj pristupio i obratio joj se.

- Oprostite, bismo li mogli na trenutak porazgovarati? - upitao sam tiho i nespretno. Pogledala me blagim, prodornim i vedrim očima.

- Vi ste novinar "Slobodnog istražitelja"? - upitala je, a bit će da sam, kad sam bez riječi kimnuo, djelovao vrlo glupo, jer ostao sam potpuno zatečen. Njezine su me prve riječi zaprepastile. Je li doista tako čudesno vidovita da je, pogledavši me, odmah znala tko sam?

- Da - zbunjeno odgovorih na njezino pitanje. - Zovem se Neven Kralj. Ali kako ste znali tko sam?

- Nazvala me je Ruža, moja dobra prijateljica - objasnila je, a lice joj je obasjao smiješak, nedvojbeno zbog mog izraza - i rekla mi da ćete danas ujutro doći, po nalogu vašega urednika. Zamolila me je da vam izađem u susret. Dobili ste posebnu zadaću da razgovarate sa mnom.

Tako dakle, Ruža, Markova uviđavna i brižna tajnica, koja je u uredništvu služila kao dobrodošli protuotrov tom bešćutnom i beskrupuloznom manijaku, nazvala je sestru Mariju od Milosti (da, sad sam se sjetio da sam čuo da dolazi k njoj na duhovne vježbe, jer Ruža je uvijek bila senzitivna i pobožna) i pripremila mi teren. Jamačno je načula da mi je to posljednja prilika, pa je željela pomoći. Vrlo dobra žena, neočekivana, zelena, osvježavajuća oaza senzibiliteta u ozračju uredništva, gdje su se vukovi stalno međusobno klali. Morat ću joj posebno zahvaliti, odnijeti joj kavu i bonbonijeru ...

Redovnica me je motrila dubokim, vedrim, ispitljivim pogledom, a onda je blago mahnula rukom prema izlazu iz crkve. Na vratima je kleknula, duboko se poklonila i prekrižila, a kad smo izašli u sad već oštru jutarnju svjetlost, rekla je ugodno zvonkim glasom, jer u crkvi je govorila prigušeno: - Dakako da ću vam izaći u susret, jer dužnost mi je svjedočiti, pa zato ne odbijam razgovore, iako sam inače vrlo povučena osoba. Sama po sebi nitko sam i ništa. Ako je što u svezi sa mnom nekome zanimljivo, to je Gospodinovo djelo, a ja sam nemoćna. No On želi da se proslavi ime Božje. Zato mi je zapovijedio da govorim, a osjećam da ste i vi zanimljiva osoba. Osjećam patnju, ali i žar, traženje. Razgovarat ću s vama koliko god želite, ali ne sada, ne danas, jer nemam vremena. Dođite sutra u pet poslijepodne, u dvoranu zgrade iza crkve - eno, ona zelena tamo ... Mala skupina nas imamo duhovne vježbe, pa je to možda najbolji način da se upoznate s mojom djelatnošću, ili barem s jednim njezinim dijelom, a ono što ćete čuti moglo bi vam koristiti... Poslije vježbi možemo porazgovarati.

Posve sam se spontano nasmiješio. Njezine su me riječi da u meni vidi patnju, žar i traženje začudile, a bila je to prilično točna, sažeta, iako odviše blaga dijagnoza. Bez poteškoća smo uspostavili kontakt, ne samo zbog Ružine intervencije, nego zbog više nego posebne osobe sestre Marije koja mi je uvelike olakšala pristup i - osjećao sam - jamčila uspješno izvršenje zadaće.

- Dakle, očekujem vas sutra u pet - rekla je, pozdravila me i udaljila se, malo pognute pojave, kao da cijelo vrijeme meditira, spuštene glave, no žustro, energično koračajući.

Kad sam slijedećeg dana u zakazano vrijeme ušao u prostoriju gdje su se održavale duhovne vježbe tamo je, osim sestre Marije, već bilo petoro ljudi (tog dana Ruža nije bila nazočna) - tri žene: jedna mlada, jedna srednjih godina i starija te dva muškarca, tridesetogodišnjak i dvostruko stariji, sijedi gospodin. Redovnica me je srdačno pozdravila i predstavila me skupini, naglasivši da sam "dragi gost". Kako sam poslije doznao, mlada je, elegantno odjevena žena, (dr. Tihana Valin) valovite plave kose, zelenih očiju i ljupkoga lica, na kojemu su se isticala široka, pomalo podrugljiva usta, radila kao psihijatar u kliničkom centru R., a kako sam ondje u nekoliko navrata boravio poslije loših tripova, bilo mi je drago što nikad nisam naletio na nju, nego me je, u to vrijeme "rešetao" ćelavi, kratkovidni starac pred penzijom, unjkavoga glasa.

Žena srednjih godina bila je službenica u banci, starija umirovljena učiteljica, mlađi je muškarac bio odvjetnik, a stariji profesor engleskoga.

- Nemojte nas staviti u novine - vedro će odvjetnik - ili barem pazite što pišete.

- Ne brinite - odgovorih u istom tonu. - Vaše mišljenje o "Slobodnom istražitelju" vjerojatno nije najbolje, a nepovjerenje je posve utemeljeno. No u mojim člancima neće biti ničega "žutoga", a sve što napišem podnijet ću na autorizaciju sestri Mariji i svima koji to zažele.

- Gospodin Kralj je sada dio naše skupine - izjavi redovnica - a vjerujem da će se okoristiti našim razmatranjima. Jeste li kada bili nazočni na duhovnim vježbama? - obratila mi se, a kad sam odgovorio niječno, nastavila je: - Brzo ćete se uklopiti. Razmatramo i meditiramo, slijedeći neprocjenive upute svetoga Ignacija Loyole. Nastojimo se uživjeti u ono što meditiramo, zamisliti, pred sobom vidjeti, osjetiti, pa čak i opipati te veličanstvene, za naše iskupljenje tako bitne slike. Nastojimo zaći u taj svijet, prenijeti se u to vrijeme, koje je zapravo bezvremeno, jer sve što se onda događalo u samom je središtu vremena, pa je i danas aktivno, živo, spasonosno, još se odvija, za nas i odvijat će se u neprestanoj sadašnjosti, sve do konca svijeta, na naše spasenje. Neću vam više tumačiti, jer ćete i sami brzo shvatiti. A poslije toga ćete dobiti svoj interview. Dakle, da počnemo.

Posjedali smo na stolice u prvome redu (prostorija je bila nalik predavaonici), a sestra se Marija popela za katedru na podiju. - Saberimo se i pomolimo se za pomoć i korist u našem današnjem razmatranju, da nam to zaista bude lijek za cijelo biće i dovede nas bliže smislu i pravome životu - rekla je, a onda je sagnula glavu, zatvorila oči i tako ostala neko vrijeme. Skupina je slijedila njezin primjer. - Pomolimo se - nastavi ona, sagnute glave. - Kriste, udostoj se, pogledati na nas, slabe, nevoljne, nevrjedne i grješne, jer jaki smo samo u tome što, nedostojni kakvi jesmo, cijelim svojim bićem iskreno i žarko težimo za Tobom, jedinim ciljem, utjehom, ostvarenjem i smislom. Smiluj nam se po svojoj muci kojom si nas otkupio i po svojoj beskrajnoj, od nas posve nezasluženoj ljubavi, pa pošalji na nas svoga Duha, što si nam ga obećao, kako bi naša razmatranja urodila plodom i da, pročišćeni, uspijemo uvidjeti, duhovnim očima ugledati, živo osjetiti i shvatiti veličanstvo Tvoje tajne i neprocjenjivo blaženstvo utjehe i spasa što si nam ih svojim utjelovljenjem donio. Podaj nam bistar pogled i otvoreno, mudro, osjećajno srce u razmatranju značenja otajstvenih slika tvoga boravka na ovome svijetu i Tvoje Riječi, koja je tako visoko nad svekolikim ljudskim izrazom. Dopusti da našim ništetnim moćima, krhkim stubištem ovoga razmatranja, dođemo barem malo bliže k Tebi, jer obećao si da one koji Te iskreno traže i vjeruju u tebe, nećeš ostaviti sirote, nego ćeš doći i večerati s njima, a mi uvijek i svugdje zazivamo: "Dođi, Gospodine Isuse!"

Podigla je glavu i prešla pogledom po okupljenima. - Braćo i sestre - počela je poslije kratke stanke - tema današnjega razmatranja bit će Krist kao čovjekov najveći učitelj i putokaz. I naša crkva nosi prekrasno ime Krista Učitelja, a mnogo ste puta nadglavnim oltarom gledali sliku našega poznatoga slikara Roberta Malića, na kojoj Spasitelj poučava apostole i okupljeno mnoštvo.

Trgnuo sam se na spomen Robertova imena, jer nisam imao pojma da je upravo on autor te slike. Vrlo se razlikovala od njegova sadašnjega stila, no sjetio sam se da je, u svojim počecima, bio pod jakim utjecajem impresionista. Dakle, u doba kad je preživljavao zahvaljujući narudžbama, napravio je sliku i za oltar ove crkve. Tko zna kako je dobio narudžbu, no imao je mnoga poznanstva. Slika me se dojmila nekom

svojom tihom, ali intenzivnom osjećajnošću, a nisam znao da je Robert, u to već prilično davno doba, imao sklonosti za vjeru, jer u njemu nisam primjećivao takvih tragova. Svi se mi mijenjamo. Odlučio sam da ću ga prvom prilikom pitati o tome.

- Braćo i sestre - nastavi redovnica - pokušajmo osjetiti ozračje, kad je naš Učitelj taj put naučavao na morskoj obali. Pokušajmo *čuti* njegove riječi, kad govori o ljubavi koja je smisao naših života, o kraljevstvu nebeskom, kamo uviru svi naši putovi, sve ono posve pročišćeno, najljepše u nama. Čudo Njegovih riječi, mirnih, a žarkih i duboko uvjerljivih u tome je da već dva tisućljeća ne prestaju zaokupljati, očaravati, da već toliko vremena, bez obzira koliko ih puta čuli ili pročitali, osjećamo neizbrisivu, neuništivu svježinu i životnost, da bez obzira na sve, najdublje slutimo da su konačni odgovor i putokaz, ili odgovora uopće ne može biti. Ali isto tako *gledajmo* tu sliku, živu, zauvijek živu pred nama: gledajmo ga na stvarnoj morskoj obali, u stvarnom, vedrom danu, dok mu vjetrić mrsi kosu i lepršа skutovima, pogledajmo apostole, kako slušaju s dubokim povjerenjem, sigurnošću, iako možda još ne razumiju, ali duboko u sebi osjećaju moć čudesna ozračja, neshvatljivu silu što zrači i iz te jednostavne osobe pred njima i iz samih vedrina... Osjetimo ono što oni osjećaju, ali ne znaju, niti se trude izraziti, jer slušaju vrhovni izričaj, a sve je drugo iznad svake izrazivosti. Uronimo u taj osjećaj susreta s potpunošću, koja nedostaje svim drugima, pa i najvoljenijim osobama, susreta s krajnjom Bliskošću, povjerenjem i utjehom. *Učitelju, kome da idemo? Ti imaš riječi života vječnoga.* Pogledajmo gomilu, mlade i stare, muškarce, žene, djecu, primitivne ribare i one obrazovanije, kako zaneseni i preobraženi silinom trenutka osjećaju snagu najdubljeg tajanstva. Jadan je čovjek koji ne osjeća žar Tajne u središtu svega. Pogledajmo pojedina lica, bradata, potamnjela od sunca i ogrubjela od vjetra, s oštrim, ispitljivim očima, sada zatečenima, s posebnim sjajem okrenutima unutra i ona druga, nježnija, bjeloputa lica, isto tako usredotočena, čudesno smirena, blaga lica žena, a i ona ispijena svagdanjim teškim radom, ali sad obasjana nadom... Pogledajmo lica u prvom redu, ona dalje, a i ona u stisnutu mnoštvu, svako je individualno, svako na svoj način osjeća značaj i neprolaznost onoga što gleda, mnoštvo koje ukida mnoštvo... Osjetimo povjetarac na svojim licima, *mirise* s mora, svježi, reski i slan miris obale i okolna drveća, miris drva brodica što ih popravljaju, ribe i širokoga, nesputana prostora pod modrinama, mirise smirenja i nade. Poslušajmo jednolični, melodični šum valova i šumor krošnji, pogledajmo titranje lišća. Udobno se smjestite na stolicama, opustite se i *uđite u tu sliku,* uđite potpuno, svim osjetilima, bez ostatka, jer bezvremena je, tu je kraj nas, čeka na nas, na naš uvid, stvarnija od ponekad slijepe, mučne i teške stvarnosti. Tu je, kraj nas. Ako se potpuno usredotočimo, lako je otvoriti vrata te besmrtne dimenzije. Vrata su naš nepogrešivi osjećaj iz tajnih dubina ... uronimo u njega, osjetimo, gledajmo, mirišimo, opipajmo ... Prizor se lako i naravno, još jedanput otvara, rasprostire i prima nas, obuhvaća, jer izvanjsko i unutrašnje, u dubini naših bića, napokon je *jedno,* kao što i treba biti. Te modre širine zrcalo su naše duše. Jedinstveno ozračje tih trenutaka u samom središtu vremena, koncentrično se širi do nas i zahvaća nas. Kamo drugamo da odemo, osim u površno lutanje, besciljno ako ne vodi natrag tim slikama i krajolicima, što drugo da slušamo, jer sve je, na kraju, nerazgovjetan, uzaludan i tašt žamor, osim vrhovne Riječi i smisla u njoj. Sve je nebitno, osim te biti.

Glas joj je u mojim ušima zadobio nešto nestvarno, hipnotičko i umirujuće na način što ga još nisam osjetio. Zatvorenih očiju, osjećao sam da tonem, plovim kroz

vrijeme, iznad vremena i našega svijeta, u nešto začudno, tajanstveno, nadnaravno, ili bolje, u nešto posve naravno i mirno, ali dosad neotkriveno i neslućeno.

- Osjetite, vidite, pomirišite, opipajte, slušajte ... Glazba valova i krošnji, krasni rastvoreni prostor, pun nagovještaja nečega *iza,* a onda Njegove riječi... A dakako, gledajte i Njega samoga ... Braćo i sestre, što je ono najveličanstvenije u odnosu čovjeka i Boga, što je za nas najdragocjenije, najprisnije? Nije li to činjenica da je Bog, vječni, neizmjerni, beskrajni Stvoritelj, potpuno postao čovjekom, jednim od nas, da je koračao među nama, prijateljevao s nama i još prijateljuje, potpuno nam jednak, u tajni, ali i u svim tegobama vremena i prostora, tvarnoga postojanja na ovoj Zemlji? Zato ga lako možemo zamisliti, prizvati, jer on je i sad tu, s nama, među nama, do konca svijeta. Boga ne možemo ni zamisliti, ali Njegova Sina možemo, u živim, spasonosnim slikama. Kao i mi, hodao je, primjerice, obalom mora, uživajući u prekrasnim prizorima, razgovarao je s ljudima, molio u samotnim noćima, gledao ono što mi gledamo, osjećao što i mi osjećamo, volio ono što i mnogi od nas. Zamislimo ga, zato, živo ga zamislimo tog sunčanoga dana na morskoj obali, osjetimo ga u svojoj unutrašnjosti, ali i *kraj* nas, kao najvećega i najboljega Prijatelja, poslušajmo što govori, svima, ali i samo nama, svakome od nas posebno, obratimo mu se, povjerimo mu se baz ikakva oklijevanja i zadrške. .. Predajmo se tom spasonosnomu, najbogatijemu i najljepšemu osjećaju iz spektra naših emocija, koji nas vodi i pokazuje nam najsvjetliji put... Uronimo u ozračje, u slike što ih taj osjećaj priziva, pa ćemo, budemo li tako činili, vjerovali, molili, meditirali i uvijek postupali kao što se našoj vjeri dolikuje, iz duše, polako ali sigurno, izbrisati sve mračno, tjeskobno, nesigurno, bolno, pročistit ćemo, izliječiti i obnoviti biće, izbrusiti ga poput dijamanta, za ono najdublje i najviše u njemu. Jer to je put koji, iz tamne i bolne prolaznosti, vodi k smislu onkraja...

Njezini su slušatelji sjedili nepomično, zatvorenih očiju, dok joj je glas ugodno romonio. Prepustio sam se sveopćem ozračju i činio sam što je govorila, pokušavajući što življe i potpunije zamisliti tu spokojnu, vedru, umirujuću sliku, a u tome sam uspio bolje nego što sam očekivao, vjerojatno zahvaljujući sugestivnim uputama redovnice. Za kratko vrijeme zaista mi se činilo da sam raskinuo granice vremena i dimenzija, pa zaista stojim na obali mora, na mirisnu povjetarcu, okupan jasnom i toplom svjetlošću modrina. Pokušao sam primijeniti sva osjetila, a onda ...

Sve se činilo posve stvarnim. Naslanjao sam se na zimzeleno drvo, pod rukom osjećajući smolu, a njezin mi se miris u nosnicama miješao s mirisom mora, drva za čamce, boja, ribe ... stajao sam na uzvisini, okružen slikovitom, šarenom, tihom, na prizor pred sobom posve usredotočenom gomilom. Čuo sam zapljuskivanje valova i glasanje ptica. Dolje, ispod mene, govorila je ta uspravna, čudesna pojava u bijeloj i modroj odjeći, čije lice nisam dobro razaznavao, a premda je bila dosta udaljena, činila se ne samo središtem tog začudnoga, jedinstvenoga prizora, nego i cijeloga, spokojem vedrina ispunjenoga dana. Razumio sam sve što je govorila, snažnim, uvjerljivim glasom, posebna tona. Iako su mi rečenice o Kraljevstvu nebeskom i nužnosti novoga čovjeka bile dobro poznate, jer proučavao sam Evanđelje, ipak, kao da sam ih slušao po prvi put. Kao skamenjen zurio sam u govornika i ljude koji su, uglavnom mi okrenuti leđima, sjedili u polukrugu oko njega, malo ispred mnoštva, a poslije nekoliko minuta okrenuo sam glavu i pogledom prešao po licima slušatelja isto tako opčinjenih kao i ja, po tom potpuno stvarnom šarenilu individualnih prilika - ljudi svih dobi: starih, sijedih,

preplanulih ribara, u prljavoj odjeći i zamršenih brada, s mnogim olujama u sad naglo smirenim, oštrim očima, mladih, uredno odjevenih ljudi i ispijenih žena, s grozničavim žarom u očima, ali i onih mladih, blaga i ljupka izraza - kao da su vrijeme i prostor posve poništeni.

Ne znam kako sam dugo zurio, a onda sam zatvorio oči, slušajući i cijelim bićem upijajući ozračje. Tonuo sam u spokoj kakvoga još nisam upoznao, u sigurnost - samo tako to mogu opisati - o sveopćoj svrsi koja upravlja svekolikim postojanjem i u kojoj nema mjesta za bezizglednost, tjeskobu u kojoj sam inače živio, ni bilo kakav strah, o ljubavi u kojoj se tajanstveno ispunjenje usklađuje s našim najdubljim potrebama i odgovara na njih, o osobnosti, prisnosti u središtu svih počela ... kao da, u nevjerojatnoj dimenziji u kojoj sam se našao, nije bilo ni slučajnosti, ni praznine, osim one što je sami stvaramo, a ona nas nemilosrdno izjeda. Slušajući more, puštao sam da me nose ti drugi, unutrašnji valovi, na kojima kao da sam plutao sve dalje, kroz rastvoreni portal čudesnoga, u dosad nedosegnute nadprostore bića ...

6. Sestra Marija od Milosti

Kad bih barem ovim ljudima, do kojih mi je stalo, a tako zauzeto nastoje napredovati pravim putom, mogla prenijeti krasote i čuda potpuna poniranja u Božju nazočnost, u spoznaju pravoga ozračja za naša bića, ali ono najdublje neprenosivo je, ne može se naučiti, svatko od nas to može i mora dohvatiti posve sam, poslije duga, osobna traženja, jer to je Tvoja volja, koji si i stvorio svaku dušu posebno, udahnuo nam mogućnost najšire osobnosti, čovjekove najbitnije značajke, njegova središta, jer svako je srce zaseban, dovoljan i potpun svijet, pa je, ako dospije na tu razinu, u stanju stupiti u samosvojnu, potpunu komunikaciju s božanstvenim, a svi zajedno, svojim usklađenim glasovima, onda pjevamo istodobno izvornu i zajedničku, najveličanstveniju svemirsku pjesmu!

Da, tako mora biti, svatko mora napredovati za sebe, na vlastitu putu, to je Tvoj najvažniji zahtjev i zato je tako teško, pa i nemoguće bilo kome prenijeti ono zaista bitno. No ovi imaju otvorena srca, blage, žarke duše i dragocjeni, temeljni osjećaj za tebe, pa im pomozi, Gospodine!

Tko makar ispravno *nasluti* milinu tvoje najdublje tajne, ono Dalje, uvijek Dalje i Drukčije, odbacuje sva pregnuća ovoga svijeta, jer posve su bezvrijedna. Da, baš kao čovjek koji, kopajući, na njivi pronađe neprocjenjivo blago, pa ode, proda sve što je imao i kupi tu njivu, kako bi stekao blago u usporedbi s kojim je sve drugo siromašno, premaleno i sivo, lažno, pogrešno, odviše mutno i nepouzdano, pred pouzdanjem u Tvoju istinu.

Kad više, Gospodine ... ne da *ne želimo,* nego pred isušenim i mrtvim nemamo kamo, nego u sjaj onostranosti... jer tu, u praznini odviše lako proniknutoga, u zasitnoj pustinji varki i površnosti više ništa, baš ništa ne ostaje za tako jasnu silinu srca, što si nam je dao u najbogatiju baštinu... kad u skučeno zasitnome i predobro poznatome nema više ničega do ravnodušnosti, rezignacije i tjeskobe, pa nezadrživo težimo obzoru osjećaja, više ne čak ni jer vjerujemo, nego jer nas nezaustavljivo nosi od nas jača, tajanstvena struja središnjega pokreta Bitnome i samo Bitnome, struja za koju nam je

srce i sazdano, kad *tu* više nema nikoga i ničega prisnoga, a bolnim i krvavim srcem vapimo za ostvarenom prisnošću, kad taj iskonski krik može samo Jednoga prizvati, jer s onu je stranu sluha svega stvorenoga, onda si, Gospodine, blizu u velikim, neprolaznim slikama koje te *mogu* sadržati i zadržati, onda si zauvijek na morskoj obali, u lađicama, hramovima, na prašnim stazama, u zabačenim selima, na Golgoti i na putu u Emaus ...

Najprisnije naše najdalje je odavde. Tu su samo mrvice, okrajci, a i najljepše, najmirisnije livade zakrčene su našim smećem. Tu nigdje nema cjeline, nesmiljeno smo razbijeni, smrvljeni i rasuti ubitačnim osjećajem nedovoljnoga. Ali pred Tvojom pučinom, na posljednjoj stijeni još razumljive nam ljubavi, zaista potpunim srcem osjećamo Širine ... Što smo mi, što je naša duša, srce, sav svijet, ako ne oćut Tvoje tajne? U tome je smisao, pa da nema više nijednoga glasa, nijedne mogućnosti ni slike osim Tvojih, već bi i to bilo previše za me...

Evo, granice su opet razmaknute u ništetnosti vremena. Opet te vidim, opet na morskoj obali gdje nam nikad nisi prestao i do kraja svijeta nećeš prestati govoriti. Modrina temeljne ljepote našega dana vječna je, iznad i onkraj svih patnji. Taj glavni nam pokretač bića velika je milost. Ponovno te gledam i slušam i ponovno se ne želim vratiti, ali me, stojeći u svjetlosti vedrine, koja je prozorčić u onostranu svjetlost, koriš i kažeš da moram, da sam slaba i nisam u stanju potpuno shvatiti čak ni taj zahtjev: da moram ostati u svijetu i djelovati, svjedočiti u toj sjeni pravoga bitka, jer onaj i naš svijet su kao svjetlo i sjene ljetnoga dana, nadovezuju se, isprepliću i zajedno čine preljeve krajolika. Hvala Ti na tome, i na svemu drugome...

Tomislav MARETIĆ

Eleleu

radi se o frazi
rekli bi sokratovci
naslonivši se na oduševljenu glinenu
vazu
u zatišju od jednog smeđeg rata
do drugog zelenog helenskog pokliča
lupkajući nožnim palcem

danas ima mnogo glinenih vaza
ima putova za duge razgovore
ima šumaraka i vrleti za ideje
radi se o frazi
ostanimo kod kuće
kažemo nervozni postsokratovci

Smiljka GAGIĆ

Haiku

Probuđen dan -
po staklu prozora vrapci
kljucaju sunce.

*

Privezan za stablo
lavež psa
vrti se u krugu.

*

Bijeli let...
povija se travka
pod krilom leptira.

*

Bljesak munje.
Svjetleća kiša pršti
s uličnе lampe.

*

Ostaci broda;
dolje niz obalu dječak
ispire školjke.

*

Kolovoz: oštrim
glasom cvrčak cvrči
u hrpi sjena.

*

Oproštaj s majkom -
iz vrta još dugo miris
majčine dušice.

Još se vrti mjehurić
na vreloj ploči -
poslužujem čaj.

*

U travu bačen
žuti tulipan - pognuli
glave maslačci.

*

Od susjede
svakiput u rukavu
donesem mravca.

*

Preliјećući
vodoskok, golubica
kljucnu zrno vode.

*

Dječak u pijesku
crta ptice - svakim valom
jedna odleti...

*

Držeći se
s vjetrom - prstima
dodirujem proljeće.

*

Padaju zvijezde
dječak pogledom
oslikava nebo.

Benedikta (Eta) ZELIĆ-BUČAN

Naš "Padre"

(Sjećanje na domagojskog duhovnika o. dDra Bonifacija Perovića, pročitano na Znanstvenom skupu o njemu u Zadru 9. svibnja 1997.)

Nikada ga nismo drugačije zvali, ni kada smo mu se neposredno obraćali ni kada smo ga u međusobnim razgovorima spominjali. Ono s titulom, imenom i prezimenom: dr Bonifacije Perović, bilo je samo službeno, za one druge, one izvan našega kruga.

U Splitu. Osobno ga poznajem od VI. razreda gimnazije kada sam pristupila u domagojsku đačku organizaciju u Splitu, koja se uslijed nepovoljnih političkih prilika službeno morala zvati "Apostolat Sv. Ćirila i Metoda". To je ujedno bila i posljednja godina Padrova boravka u Splitu, nakon čega je za kratko ponovno otišao u Dubrovnik, a potom u Zagreb za duhovnika HAKD "Domagoj". Te školske godine 1934/35. Padre je bio duhovnik samo ženske domagojske đačke organizacije, a našim muškim kolegama duhovnik je tada bio vlč. Niko Matulić. I jedni i drugi imali smo društvene prostorije u istočnom krilu prizemlja biskupske palače, svatko posebnu sobu za redovite tjedne plenarne sastanke, uz to biblioteku i veliku dvoranu za priredbe. Kako smo u društvene prostorije mogli dolaziti kao u klub navečer svakodnevno, to je naš Padre svraćao i k našim kolegama, s njima razgovarao, pretresao razna pitanja, a oni su ga češće pozivali kao predavača na svojim sastancima. Osim toga Padre je Domagojcima redovito održavao mjesečne rekolekcije (duhovna obnova) u svojem samostanu na Poljudu, gdje bi nakon sv. mise, pričesti i duhovnog nagovora u crkvi, ostali s Padrom u duhovnom i prijateljskom razgovoru čitavo prije podne. Tako je Padre bio neslužbeni duhovnik i muške domagojske mladeži. Dobro je ovom prilikom napomenuti da su tada Domagojci za vrijeme tihe latinske mise simultano recitirali misne tekstove tog dana iz hrvatskog Rimskog misala u prijevodu dra Dragutina Kniewalda (II. iz. Zagreb 1930.). Jednako tako smo i mi Domagojke, koje smo imale svoje mjesečne rekolekcije u crkvi sv. Filipa, recitirale hrvatskim jezikom misu iz navedena misala. A bilo je to davno prije II. vatikanskog koncila!

Osim ovih općenitih sjećanja iz srednjoškolskog razdoblja, najviše su me se dojmile i ostale mi u trajnom sjećanju zatvorene duhovne vježbe, koje nam je Padre održao kod časnih sestara na Lovretu. Osim njegovih duhovnih nagovora, bio nam je preko čitava dana na raspolaganju za razgovor o osobnim intimnim problemima i teškoćama. Njegovim poticajem obavila sam tada i jedinu generalnu ispovijed.

U Zagrebu. Mnogo su mi življa sjećanja na našega Padra iz mojih studenskih dana u Zagrebu od 1937. do 1941. god. Sada je bila obrnuta situacija nego u Splitu. U Zagrebu je Padre bio imenovan za duhovnika muške grane HAKD "Domagoj", a mi Domagojke smo imale druge duhovnike i druge prostorije za naše redovite tjedne sastanke. No na sve plenarne tjedne sastanke naših kolega Domagojaca, najprije u Gajevoj 4/I, a potom u Jeronimskoj palači na Tomislavovu trgu, redovito smo dolazile i mi Domagojke. A kako su oni imali i knjižnicu i radio-aparat, a Padre i poneki kolega su tamo svake večeri redovito "dežurali", i mi smo ponekad tamo svraćale na razgovore

ili posuditi neku knjigu. Osim toga Padre je bio čest predavač na našim posebnim sastancima, a bio je i redoviti predavač na našim Ferijalnim tečajevima. Budući da franjevačka provincija sv. Jeronima nema u Zagrebu svoj samostan, to je Padre najprije stanovao kao gost u samostanu franjevaca provincije Presvetog Otkupitelja u Vrbanićevoj ulici, a potom je vani u gradu imao mali stančić, u kojem smo ga mogli posjećivati u svako doba dana. Kako za vrijeme svojeg boravka u Zagrebu nije imao posebnih samostanskih obveza kao ranije u Dubrovniku i Splitu, to se mogao potpuno posvetiti svojem zadatku da radi s domagojskim akademičarima i obavlja i druge dužnosti u okviru katoličkog đaštva domagojskoga tipa. Naime, njega zagrebački nadbiskup-koadjutor Alojzije Stepinac nije imenovao samo duhovnikom akademskog Domagoja, nego ga je istim dekretom od 18. I. 1936. god. ovlastio za suradnju s Đačkim okružjem Katoličke akcije Zagrebačke nadbiskupije, kao i za suradnju s Katoličkom đačkom ligom, koja je objedinjavala sve đačke organizacije domagojskog tipa bilo kako se one službeno nazivale. Tako je on u stvari preko Lige bio voditelj svega domagojskog đaštva od Varaždina do Kotora, te od Sušaka do Slavonske Požege, pak se je potpuno saživio s Domagojem i Domagojcima.

U svojem prvom prijateljskom obraćanju akademičarima u Zagrebu naglasio je kako oni od njega ne trebaju očekivati neku iznimnu učenost ni govornički dar, ili bilo koje posebno intelektualno svojstvo, ali da mogu vjerovati u njegovu veliku ljubav i veliku želju da pomogne društvu, koje on već sada voli koliko i njegovi najrevniji članovi. Takvo ograđivanje od jačih intelektualnih sposobnosti bilo je zaista znak velike skromnosti čovjeka koji je uspješno diplomirao sociologiju i doktorirao na glasovitom pariškom sveučilištu Sorboni. Ali bila je istinita njegova tvrdnja da on "Domagoj" voli koliko i njegovi najrevniji članovi, jer Padre nije došao među Domagojce akademičare kao stranac, izvana. On je prije toga niz godina radio kao duhovnik s domagojskim đaštvom u Splitu i u dva navrata u Dubrovniku, a đake i akademičare iz drugih krajeva susretao je kao predavač na Ferijalnim tečajevima, a pisao je i za domagojsku knjižnicu MOSK, koju su domagojski đaci kao povjerenici širili po cijeloj državi gdje su živjeli Hrvati katolici. On je, dakle, došao kao svoj među svoje, među stare znance i prijatelje. A tako se je on prema svima nama i odnosio, ne samo kao svećenik i duhovnik, nego kao prijatelj i stariji naš kolega i kao takav s nama i našim seniorima analizirao, planirao i sudjelovao djelom ili savjetom u svim mnogostrukim aktivnostima Domagoja: u društvu, na sveučilištu (u klubovima i u Interklubu), u tisku (Luč, MOSK, Hrvatska straža i dr.) i u organiziranju novih društava građanske, radničke i seljačke omladine KA (GROM, KROM, SKOM).

U emigraciji. Kada se je 1945. tiho ugasila djelatnost HAKD Domagoja, a nakon sloma NDH s mnoštvom hrvatskih izbjeglica i Padre morao napustiti domovinu, ni tada nije prekidao veze s preživjelim Domagojcima. Pokušao ih je okupiti najprije u Rimu, a potom u Argentini i obnoviti rad društva s mlađom generacijom i uspio ponovno uspostaviti veze s međunarodnom organizacijom katoličkih intelektualaca "Pax romana", u koju je bio učlanjen i HAKD Domagoj. Nakon nekoliko godina provedenih u Argentini, u ambijentu koji mu nikako nije odgovarao, vratio se je u Europu. Jednom prilikom mi je ispričao kako se, dok je još boravio u Argentini, bio ukrcao kao duhovnik na neki brod na kružnom putovanju po Europi iz puste želje da je makar tako još jednom

vidi. No nije se on za stalno vratio u Europu iz same puste nostalgije, želio je biti bliže domovini, lakše pratiti zbivanja u njoj i lakše doći do izvornih materijala za pisanje povijesti hrvatskog katoličkog pokreta. Bio je stoga zahvalan braći franjevcima u Bologni u Italiji koji su ga vrlo srdačno i širokogrudno prihvatili u svoj samostan s jedinom obavezom da rekne dnevno sv. misu i ponekad pomogne kod ispovjedanja, dočim su ga drugdje, u Njemačkoj i u Francuskoj odbili. Tako je bio bliže i domovini, a i lakše je mogao povremeno odlaziti u Rim raditi u vatikanskoj biblioteci i arhivu. I nešto po oskudnim dokumentima, a više po vlastitu sjećanju uspio je napisati u grubim obrisima *Povijest hrvatskog katoličkog pokreta*. Iz Bologne je uspio s nekim od nas preživjelih Domagojaca u domovini uspostaviti kontakt, pismeni ili povremeno i osobni. I ja sam spadala u taj mali broj onih koji su održavali s Padrom vezu dok je boravio u Bologni. Dva puta sam se i osobno s njim susrela.

Bilo je to prvi put početkom ljeta 1970. god. za vrijeme jednog mojeg kratkog proputovanja kroz sjevernu i srednju Italiju u društvu nekoliko članova moje šire obitelji. Kako smo u Bologni trebali ostati samo jednu noć i dan, to sam mu se iste večeri pri dolasku telefonom javila i dogovorili smo se da ću ga sutra poslijepodne posjetiti u samostanu, koji nije bio daleko od mojeg hotela. No u želji da što prije vidi nekoga od svojih Padre nije mogao dočekati poslijepodne nego je odmah ujutro izišao u grad da nas potraži negdje po središtu grada kako razgledavamo znamenite građevine. Brzo nas je našao i to prijepodne nas je proveo gradom i pokazao nam glavne kulturne spomenike, a odmah nakon objeda smo se moj stariji sin Ivan, tada još maloljetan, i ja ponovno našli s Padrom i proveli smo čitavo poslijepodne u parku poviše grada u razgovoru. To i nije bio pravi razgovor nego uglavnom same obavijesti o našim ljudima. On je meni pripovjedao o našima u Argentini, a ja njemu o preživjelima u Hrvatskoj, posebno o onima u Splitu. Već odranije sam ja povremeno Padru slala isječke iz novina, tu i tamo neke novine, a redovito ondašnji VUS (Vjesnik u srijedu), tjednik s izrazito hrvatskim obilježjem. Bilo je to vrijeme "hrvatskog proljeća" i Padra je zanimalo sve što se u domovini dešava, što se i kako se piše. Kako sam ja godinu prije toga provela dva tjedna u Austriji u Salzburgu prisustvujući na "Sommerwochen" austrijske i njemačke katoličke studentske i đačke omladine (nešto slično našim Ferijalnim tečajevima), tamo sam se našla i s vlč. Vilimom Ceceljom, koji mi je uz ostalo dao i nekoliko brojeva "Hrvatske revije", to sam željela i nadalje pratiti pisanje tog odličnog časopisa raseljene Hrvatske. Dogovorili smo se da će mi Padre nove brojeve HR slati po talijanskim turistima, jer i u doba hrvatskog proljeća bilo je opasno, a i nemoguće, redovitim putem, poštom primati emigrantsku publicistiku. Na taj način sam zaista i dobila još nekoliko brojeva HR, a ja sam njemu i nadalje redovitom poštom slala hrvatski tisak iz domovine.

Drugi put sam se susrela s Padrom dojduće 1971. god. i to samo na par sati u Anconi. Na taj pismeno dogovoreni sastanak Padre je došao iz Bologne vlakom, a ja s mojim mlađim sinom Mladenom trajektom iz Zadra. U jednoj kavani u trajektnoj luci proveli smo oko tri sata, do povratka mojeg trajekta natrag u Zadar. I tada se je razgovor sastojao uglavnom u informiranju o prilikama u Hrvatskoj i o pojedincima iz domagojskih redova. Tom zgodom mi je Padre predao omašni jubilarni svezak Hrvatske revije, pripremljen o 20-toj obljetnici Revijina izlaska u tuđini. Predao mi je i dva primjerka svoje "Povijesti hrvatskog katoličkog pokreta", koju je dogotovio u Bologni. Jedan

primjerak je bio za mene a drugi za kolegu Peru Zlatapera. Nažalost ni on ni ja više nemamo te knjige, jer je ona kružila od ruke do ruke, i obje su zaostale kod nekog zaboravnoga čitatelja.

Kratko vrijeme nakon tog drugog osobnog susreta došlo je Karađorđevo, progon svega i svakoga tko imalo glasnije hrvatski misli i osjeća, pak su se i moje veze s Padrom prorjedile, ali ne i sasvim prekinule. Nisam mu se više usuđivala pisati kao bivša Domagojka, niti pisati o prilikama u domovini, nego samo kratke osobne vijesti o svojoj obitelji i našim kolegama. Ta sam pisma pisala talijanskim jezikom, jer je tako bilo sigurnije i to kao tobožnja nećakinja ujaku, pak sam ga oslovljavala sa "Caro zio". Tada je on vjerojatno već ćutio svoju bolest, jer su u njegovim kratkim pismima bile uglavnom reminiscencije o vječnosti i spremanju na konačno putovanje. A onda smo mi u Splitu, ne sjećam se više kojim kanalom, vjerojatno preko samostana u Poljudu, saznali da je Padre teško, smrtno bolestan. Nije nam bilo jasno o kakovoj se bolesti radi, razumjeli smo da je u pitanju rak grla, da Padre više ne može sam pisati, pa ni govoriti. Saznavši za takovo njegovo stanje, željela sam da još barem jednom čuje za svoje Domagojce, da mu mi iz Splita pošaljemo pozdrave i naše suosjećanje, da mu kažemo kako za nj molimo. U prvom impulsu napisala sam dugačko pismo talijanskim jezikom, naslovljeno na Padra, ali je u tekstu bila i molba - ukoliko on sam ne može čitati - da nam onaj od tamošnje njegove subraće koji mu to pismo pročita, napiše kao odgovor barem par riječi da znamo kako mu je, jer želimo barem u duhu biti s našim Padrom u zadnjim njegovim danima. Je li to pismo stiglo do Padra, je li mu ga tko pročitao, ne znam, više iz Bologne nije bilo nikakova glasa. A onda je početkom travnja 1979. iz franjevačkog samostana na Poljudu u Splitu došla vijest da je Padre preminuo, a kako komunističke vlasti ne dozvoljavaju da se doveze i sahrani u domovini, to će biti pokopan u Bologni. Mjesec dana nakon njegove smrti, 4. ili 5. svibnja mi splitski Domagojci i Domagojke priredili smo mu u crkvi poljudskog samostana zadušnice. Preko mise je u homiliji o Padru govorio jedan mladi redovnik, koji ga nije osobno poznavao, nego tek čuo o njemu od starije subraće. Nakon zadušnica su franjevci u jednoj pokrajnjoj prostoriji pripremili mali koktel, kao neke karmine, da se mi prisutni Domagojci i Domagojke kao Padrina duhovna djeca i oni redovnici kao njegova subraća nađemo u nevezanu razgovoru i sjećanju na našeg Padra.

Potom smo svi nastavili svaki svoj obiteljski i profesionalni život, a sjećanje na našeg Pedra je počelo pomalo blijediti, kad li iznenada dođe iz franjevačkog samostana u Zadru obavijest da je Padrovo tijelo prevezeno u domovinu i bit će sprovođeno i pokopano u njegovim rodnim Arbanasima. Na moju veliku žalost ni ja osobno ni itko drugi od nas iz Splita nije tada bio u mogućnosti (starost, bolest, slabo vrijeme) prisustvovati tom zakašnjelom sprovodu u domovini. Neka stoga ovih nekoliko redaka sjećanja budu zamjena za neispunjenu želju da mu na pogrebu položim kitu poljskog cvijeća na grob.

Dragi naš Padre, počivaj u miru i velika Ti, velika hvala!

Tomislav MARETIĆ

Akvarel na bonaci

(haiku)

Profili brodica
u luci za bonace.
Jutarnja kava.

Kasno popodne.
Pivska boca na stolu
topla od sunca.

U predvečerje
na blijedo plavom nebu
Mjesec i laste.

Sjajna utiha -
lasta se niskim letom
sasta sa sobom.

Na hladnom trijemu
grije ruke šalicom
jutarnje kave.

Zajedno s morem
jutarnje nebo ulazi
usrid Vrboske.

Vrboske kuće
na sjajnoj bonaci
živi akvarel.

Utiha. S jedne
i druge strane mosta
sjaji svjetiljka.

U rani suton
pod tabanima balkon
još vruć od sunca.

Laste i zvonik
sastali se u visinama
zdravomarija...

Dolazak broda -
zaplesale sve plavce
u lučici.

U bistrom moru
na ježincima vide
se kamenčići.

Žal pred oluju:
zeleni, smeđi, modri,
crni valovi.

Borik kraj drage -
cvrčkova pjesma iznad
šumnih valova.

Izroniv' školjku
s morskog dna - opet
cvrčkova pjesma.

Sanjivo more
s blistavim zrakama
ružoprste zore.

Kroz zavjesu ljetne kiše
zvonjava sa zvonika.

Ivo BALENTOVIĆ

Mreža

Često puta je razmišljao o m r e ž i u kojoj se uhvaćena žrtva ribica, praćaka i bacaka, uzaludno pokušavajući pronaći slučajnu poderotinu kroz koju bi mogla iz mreže klisnuti.

Za jednog praskozorja izvukao je mrežu, a u njoj se vrckala jedna jedina ribica. Instinkt joj je nalagao da tim praćakanjem pokuša pronaći izlaz. Instinkt ili nešto drugo, svejedno, jer je bilo uzaludno. Mreža je bila gusta, a ribica slaba, nemoćna. Praćakala se, zamorila, i smirila. Uhvativši je onako klonulu, baci je u vodu. I zadovoljno se nasmiješi. Kad bi neka tako moćna ruka mogla i njega izvaditi iz mreže u kojoj se praćaka tolike godine.

Pa ipak, načinio je korak.

Pokušao je.

Poslije toga koraka stalno se pitao što je značio njegov bijeg, njegovo lutanje, njegovo stradanje, i konačno njegovo iskrcavanje na osamljeni otok? Nije li to bio samo bijedni pokušaj očajnika? Čovjek, kao što tvrde, nije stvoren da živi sam. Samci su čudaci i očajnici, tako o njima govori javno mišljenje. Shvaćao je, ali ujedno i pitao: zar je čovjek zbilja osuđen na to da stenje pod teretom mnoštva izlišnih naslijeđevina i u znaku uvjerenja o njihovoj neophodnosti? I zašto konačno ne bismo mogli razbiti krute šablone tradicije. Barem neke od njih! Trebalo bi barem pokušati!

Ruku na srce, priznao je: otok je bio onaj izlaz za kojim je hlepio i o kojem je govorio dok se koprcao u mreži velikog grada. Ali danas se pomalja novo pitanje: što je to što ga i sada steže i zarobljuje? Kakva je i ova sloboda kojom mu se pokatkad ispune grudi u praskozorje, dok stoji na obali i motri širinu i prostranstvo? Ne radi li se i sada o nekoj drugoj mreži?

Uvala lijepe Sabine nesumnjivo je prikladnije rješenje, ali i samô naseljavanje u njoj značilo je odstupanje od ranije nakane za posvemašnim osamljenjem. Veza s ribarom Ivanom bila je početak narušavanja prijašnje namjere. Gradnja kolibe za stanovanje njihovu je vezu ukrijepila. U jednoj udubini kamene obalne stijene bilo je idealno mjesto za tu svrhu. Kamenja je bilo u izobilju, ali mu je bio potreban i alat, kao i nešto cementa, vapna, dasaka, žice, čavala, vijaka...

Izgradivši nastambu, njegovo je prijateljstvo s Ivanom postalo prava navika, a poslije, štoviše, i potreba. Starac je bio priprost, skroman čovjek. Vrlo obazriv. Često mu je svraćao i uvijek "na brzu ruku", s bojazni da mu ne smeta, pa je odlazio u žurbi. Sve Petrove molbe ispunjavao je bez naplate, ističući svoje zadovoljstvo što može s nekim prijateljski porazgovoriti, čuti neku umjesnu riječ, dosjetku ili šalu, zapažanje, nešto što je za njega predstavljalo razonodu i osvježenje. Jednom je tražio da mu priča o sebi. Petar mu je ispričao cijelu svoju odisejadu, ali u kratkim potezima. Ribar ga nije shvatio. Cijeli njegov slučaj ostao mu je nejasan.

- Ne razumijem te, amigo - rekao je. - Što ti zapravo tražiš na tome svijetu?
- Što tražim? Ili što želim? Ne znam kako bi ti na to odgovorio.

- Imati nešto u ruci - umovao je ribar - pa sve to odbaciti i napustiti? - Čudio se poput djeteta. - Umjesto da postigneš više no što si imao, ti si sišao na najmanje. Ljudi se otimaju za vlašću i zlatom, a ti? Tebi to ne treba? Čudno. Ostao si sam. Sam na tome svijetu? A može li čovjek živjeti posve sam?

- Ne može. Tvoja pomoć to dokazuje. Nisam mogao sam. I ne mogu. A to je u stvari moj poraz. Čovjek se rado hvališe svojim uspjesima i pobjedama, ali nerado spominje svoje poraze. A čak i poneke naše pobjede u stvari nisu drugo nego porazi. I okreću se protiv nas samih, i škode nam. A od stvarnog pobjednika toliko puta, na kraju, postaje poraženik.

Nasmijao se, jer ga je Ivan gledao s čuđenjem i s neshvaćanjem.

- Nikada ne razmišljam o takvim i sličnim stvarima, amigo - reče zbunjeno. - Ne čitam ništa, pa ni novine. A ti mi sada govoriš kao da čitaš iz neke mudre knjige. Eh, štoće to meni, reci?

Ne treba on takvoga mudrovanja, znao je. On često stavlja ruku nad oči, i gleda u visinu i uzduž morskog šira. Govori kakvo će biti vrijeme u toku noći, pa i sutradan. On čita oblake i vjetrove. On to zna. O nebu, o zvijezdama, o strujama, o mjesečevim mijenama. Sve on to ima u malome prstu. Što će mu više?

- Pa i ti - kaže mu Petar - kad mi govoriš o promjeni vremena, kao da čitaš iz nekog libra.

- Istina je - smješka se ribar - to je iz moga libra.

Naravno, svatko ima neku svoju životnu knjigu.

Jednom mu Ivan donese vijest da se za Petra zanima nekakav čovjek. Kakav čovjek? Neki Aldo. Tko je taj Aldo? Službenik, doduše bez uniforme, ali od onih koji vode brigu o svemu i svačemu, a uglavnom o ljudima u svojoj okolici. O tome: što tko radi, što govori, pa čak i što misli, a to što misli, taj pokatkad o tome i govori, razumije se, u krčmi kraj treće ili četvrte čaše vina.

Petru je namah bilo jasno o kakvom je čovjeku riječ. Rekao je Ivanu da lijepo pozdravi toga Alda, i neka mu kaže da na njega, Petra, najbolje - zaboravi. Ako je to moguće. A ako nije, tada neka radi što mu je drago.

Poslije nisu više spominjali toga Alda. Ne zna je li mu Ivan bilo što govorio obzirom na ono što mu je rekao da mu kaže, ali nije prošlo ni dva tjedna, a u uvali pristade motorni čamac s jednim čovjekom u civilnoj odjeći koji je pušio i odmah se zaputio k Petru.

Predosjećaj mu je govorio da se radi upravo o čovjeku što ga je spominjao ribar. I ispitljivi pogled došljaka i način njegova opreznog približavanja, potvrđivahu to njegovo predmnijevanje.

Čovjek je pozdravio, to jest promrmljao nešto nerazumljivo. Zastao je pred kolibom na nekoliko metara, i Petru dao rukom znak da mu priđe.

Petru je susret s vlašću oduvijek bio mrzak. Vlast obično nikada ništa ne daje, a uvijek traži i uzima. U njemu se komešao strah pomiješan s osjećajem neizvjesnosti. Što li će taj u ime vlasti, sada od njega zatražiti? Strepio je, ali se svladavao. Glas mu je zvonio tvrdo i bez vibracija koje ga izdaju.

- Što želite? - upitao je.

- Vjerojatno ste od staroga čuli za mene? - reče čovjek. - Potrebno je da mi

pokažete vaše isprave. Moram vas upisati u naše knjige kao novoga žitelja. Jedino mi je nejasno kako ću vam upisati adresu.

Pružio mu je već oštećenu i zamašćenu knjižicu, a on je u svoj notes upisivao podatke. I nije više ništa progovorio. Kao da je nešto smišljao. Ali vrativši mu ispravu, odlučio mu je, kao svaka vlast, uputiti nekoliko pitanja.

- Bili ste i na otoku?

- Bio sam.

- Što ste tamo tražili?

- Što sam tražio? Ništa. Boravio sam.

Što je tražio? Jednostavno pitanje, ali je na njega teško odgovoriti. Dakako, nije tražio zakopano blago. Rekao je to i naglas. Čovjek se nasmiješio, a Petru je bilo jasno da mu ne bi znao odgovoriti taman da mu pitanje postavi stotinu puta.

Što je tražio na otoku?

Ne zna što je tražio. Ništa.

A kako bi i mogao znati što je ondje tražio kada doista nije ništa tražio. Možda malo mira? Ali i to bi bio nesvakidašnji odgovor. Malo osame? Malo neba i zelenila? Malo snova i tugovanja?

Čovjek od vlasti je šutio, ali je njegova šutnja bila glasnija od glasnih riječi, i to je Petru pojačavalo nemir. Ali čemu nemir? Objašnjavao ga je slabim živcima što su ih pohabale godine skitnje i posrtanja.

Čovjek je svoj notes spravio u džep i po licu mu se sada moglo vidjeti da nema rđavih namjera. Zapalio je novu cigaretu. Pri tome je pogledom nehajno lutao površinom vode na prvi pogled kao zanešeni turist, koji, zureći u titravo plavetnilo, uživa u blagoj nevinosti suncem oblivena krajolika.

Čovjek je stajao i šutio, onda opet nešto nerazumljivo promrmljao, valjda u ime pozdrava na odlasku. Krenuo je, ali opet zastao i obrnuo se Petru. Nešto se sjetio. Pogledao ga je bezazlenim pogledom i rekao:

- Moj sin pohađa umjetničku akademiju u Trstu. Slikar, grafičar. A i vi ste od te branše, ako se ne varam?

- Ne varate se. To je moje bivše zanimanje.

- Bivše?

- Da.

- Od čega ćete ovdje živjeti?

Doveo ga je u novu nepriliku. Što bi mu mogao reći? Čovjek je čekao odgovor, ali je i dalje zurio u daljinu.

- Od čega? Svakako od nečega. Kruh i voda, to mi je osnovna hrana. A ima i nešto uštedevine - reče.

- Bavite se ribolovom?

- Da. Pomalo.

Došljaku oko usana zaigra tvrd osmijeh. - Eto vidite, - gledao je u Petra, ali sada ispitivački - tu već iskrsava potreba propisane ribolovne dozvole. Međutim, ne bojte se. Neću od toga praviti pitanje. Što se mene tiče, nastojat ću da budete bez brige. Već i zbog toga, što ste bivši umjetnik. - Naglasio je ono "bivši".

- Hvala vam.

Promrmljao je tome čovjeku od vlasti te dvije riječi zahvale gotovo s nešto srdnje. Došljak ga je doveo u situaciju da mu je morao blagodariti.

Čovjek je upalio motor i pošao uopće se ne osvrnuvši. Petar je razmišljao o onoj jednoj ribici koju je u praskozorje uhvatio i oslobodio.

I ovaj čovjek od vlasti je u prenesenom smislu takav ribar koji je ribicu oslobodio.

Riba u ribarskoj mreži.

I čovjek u nevidljivoj - životnoj.

(Poglavlje iz neobjavljena romana "Ničiji čovjek")

Branimir ŽGANJER

Prastarim donjogradskim ulicama

Od ranog jutra do u pozno veče
lagano šapće, tiho zažubori,
kad pljusak padne, srdito mrmori,
iz Potoka Cirkvenik brže teče.

A na Harmici nasipi zlo priječe.
Za put kroz Puževu se cestu bori.
Gle, Vrtlarskom se već kraj Save stvori.
To Krčelić zapisavši nam reče.

Ne, nema više onih trošnih zgrada.
I Svilena i Tesarska su sada
ko Klesarska već prošlost podaleka

iz drugog dijela devetnaestog vijeka
jer razvoj više ne ometa rijeka
ni procvat hrvatskoga velegrada.

Potok, danas kraj Tkalčićeve ulice, kojom je tekao potok Cirkvenik
Medveščak - nekadašnja granica Kaptola i Griča
Harmica - d. Jelačićev trg
Puževa - danas Jurišićeva
Vrtlarska - danas Palmotićeva
Baltazar Krčelić (18. st.) povjesničar, napisao *Annuae*
Svilena - sada Berislavićeva
Tesarska - s. Preradovićeva
Klesarska - s. Dalmatinska

Ljiljana VASILJ

Dvije bez naslova

Siniši Glavaševiću

Znam da si otišao,
znam da te nema,
i vratiti se nećeš
putem gdje ljubav i mržnja
cvatu ranjenim cvjetovima,
krvavom rosom.

Doviđenja prijatelju,
još ćemo se sresti
na nekoj srebrnoj cesti
na kojoj ima mjesta
za sve ljude.

* * *

Ravnica
tišina u sjeni
srce mi raste
negdje u beskraj

u brazdi
pjevuši vjetar
svija lagano
vlat trave

između beskraja
neba i zemlje
moje se ruke
šire u zagrljaj

Bernardina CRNOGORAC

Prijatelj

Na ravnici moje duše
srela sam te
poglede srca sam rasula
po ljepoti susreta
darivaš me
z preobilja odabrah
put
do Riječi sebe drugoga
dok tišina rasprostire
svoje svilene pramenove
slušam
kako tvoja Riječ
u mlazovima šumi
natapa zajedništvo
prožima me
ljupka dobrota neba
zaželjeh da mi rastanak
nepoznat bude
i kad me žega grijeha
prži muči
kad sve ljepote raslinja
u duši sruši
Ti
Ti i tada k' o prijatelj
meni se približuješ
dodirom svoje ljubavi
vraćaš mi izgubljeni mir
iz vruće hladnoće
čujem tvoj glas
vidim te
i
ako mene
ti i ne vidiš

Tatjana KREN

Svjetlopisci su vrlo tvrdoglavi pisci

Astronomijski tragovi u djelu Vilima Korajca

Da su i ozbiljni astronomi sasvim obični ljudi, skloni humoru, zabilježio je čuveni američki astronom i promicatelj astronomije, nedavno preminuli Carl Sagan. U svojoj knjizi *"Kozmos"* ispričao je šaljivu anegdotu. *"Prije mnogo godina, kako se priča, jedan slavni novinski izdavač poslao je jednom poznatom astronomu sljedeći telegram: HITNO TELEGRAFSKI POŠALJITE NA NAŠ RAČUN PET STOTINA RIJEČI IMA LI ŽIVOTA NA MARSU. Astronom je odmah odgovorio: POJMA NEMAM, POJMA NEMAM... dvije stotine i pedeset puta."*

Prirodoslovlje, a posebice astronomija, bili su velika ljubav hrvatskoga svećenika i pisca iz XIX. stoljeća Vilima Korajca, koji je u književnosti djelovao u razdoblju nazvanom bidermajerom. Zapravo se radi o prijelazu klasicizma u romantizam, a na razmeđi između trijeznoga gledanja, koje mnogo puta za posljedicu ima izrazitu nelagodu i strasti, koja nije dobar sudrug trijeznom razumu, problemi se najbezbolnije mogu riješiti humorom.

Vilim Korajac se rodio 27. svibnja 1839. godine u Kaptolu blizu Požege. U đakovačko sjemenište stupio je 1856. godine, a zaredio se 1862. godine. Umro je u Zemunu, 19. rujna 1899. godine. U književnosti nije ostavio brojna literarna djela, ali je svojim posebnim odnosom prema stvarnosti ostavio osebujna djela te ga smatraju jednim od najizrazitijih hrvatskih humorista XIX. stoljeća. Književno načelo djelovanja Vilima Korajca, zbog svoga britkog jezika i sklonosti bockanju, nazvanog *Viljuška*, bilo je humoristički pristup prirodi, stvarima i ljudima, pa tako i astronomskim sadržajima. U književnosti je ostao zabilježen kao hrvatski veliki literaturni karikaturist. Grad, kojem se toplo i s puno duha narugao, ostavivši karikaturu grada i građana, svojih Slavonaca ili požeških Šijaka, jest njegova Požega. Obzirom da je humorom neštedemice reagirao na sve što ga je okruživalo, u šaljivoj pripovijetki *"Šijaci"* ni veliko, toplo i sjajno Sunce koje je *svemu svijetu općenito i kazalo i ravnalo, ali je i sunce promjenljive ćudi*, nije moglo ostati pošteđeno:

"Drugi ljudi vele: "Što će biti jesenas, nek bude večeras", samo Šijak veli naopako: "Što će biti večeras, nek bude jesenas!" Drugi ljudi pregledaju kola i konje bar dva tri dana prije polaska. Šijak razgleda posljednji dan, pa kad pronađe - što običajno svaki put biva - da još nije moguće polaziti, odgodi sutra utanačeni dan, kao svaki flegmatički filozof, na preksutra, a preksutra na zanosutra itd., i tako se često puta dogodi da se jedva osmi dan od zamišljena roka na put krene, a i onda obično štogod zaboravi: ili lanac kojim će točkove zapinjati, ili sjekiru kojom će, ako što ustreba, popravljati, ili uzice kojimi će oboje, ako popucaju, nadovezivati, ili što mu drago - samo na bukliju s rakijom i na asuru neće Šijak nikada zaboraviti. Šijaka ćeš lako poznati po kolima: on je zimi i ljeti, i na kiši i na lijepu vremenu, uvijek pod asurom, a svaki četvrt sata vadi bukliju i nateže ju, a hrani konje na dan bar pet ili šest puta!

Ako se je Šijak od kuće već pet ili šest milja odaljio, pa opazio da je doma zaboravio lanac ili sjekiru, to se on sasma hladnokrvno vraća natrag.

Dapače, neki pripovijedaju da će se gdjekoji Šijak i zbog zaboravljene škljoce kući vratiti, nu to je već prećerano, barem ja to teško i za gdjekoji slučaj vjerujem.

Naši su se putnici ipak u neke nekavice na put skanili i otišli. Tko bi mislio da Šijak kano drugi ljudi u svu zoru na put urani, taj bi se kruto varao. Ali, što rekoh, u svu zoru? Ni kad sunce izađe, neće Šijak na put krenuti. On si ovako misli: "Sunce je, istinabog, svemu svijetu općenito i kazalo i ravnalo, ali je i sunce promjenljive ćudi, obzimu se digne dosta kasno, a obljetu opet urani prerano! ele tko je kriv što se sunce obljetu diže prije reda? Ako dakle sunce kadšto - kao krmad na valov - navalice srnja i glavrnja, ne treba razborit čovjek to da čini!"

Osim u humorističkom pisanju Korajac se, ovoga puta veoma ozbiljno, okušao u znanosti. Kako je i iz njegovih književnih ostvarenja vidljivo, veoma su ga privlačile poslovice pa ih je odlučio analizirati prirodoslovno-znanstvenim te sadržajno-tematskim pristupom, izdvojivši iz golemoga poslovičkog korpusa one s prirodoslovnom tematikom, tražeći u njima dokaz ispravnoga narodnog sagledavanja prirodnih zakona. Studija o poslovicama pod naslovom: *"Filozofija hrvatsko-srbskih narodnih poslovica"*, tiskana je u Osijeku 1876. godine. Između poslovica s prirodoslovnom tematikom u poseban je skup izdvojio one s astronomijskom tematikom, istražujući koliko je astronomija (u smislu praćenja i bilježenja nebeskih pojava), prisutna i potvrđena u poslovicama. A poslovice su se pokazale slične životu - i ozbiljne i šaljive te je Korajac i u njima mogao naći obilno vrelo svoje inspiracije.

Narodi na svim meridijanima i paralelama oduvijek su bili skloni "udriti brigu na veselje" te je u mnogim poslovicama zabilježeno kako su neugode promatrali i bilježili humoristički. Tako njemačka poslovica kaže:

LIJENČINA I ZIMSKO SUNCE KASNO SE DIŽU I RANO LIJEŽU.

Japanci, koji nama, u sferi zapadne civilizacije i kulture, djeluju strogo i suzdržano, stvorili su simpatičnu poslovicu koja se može tumačiti na više načina:

AKO TI SE ZEMLJA LJULJA PRIMI SE ZA NEBO.

Hrvatski narod je, također, na mnoge nevolje spremno reagirao humorom. Jedna od šaljivih poslovica s astronomijskom tematikom kaže:

KUKU MENE DO NEBA.

Tako je iz glasa vikao neki Ercegovac kojega je pritislo posječeno drvo. Turčin, tuda prolazeći i te riječi čujući, odgovori mu na to: Ja, bi' ti, brate, pomogao, ali đe ću ti naći kuke do neba?"

Narod, znademo, kaže:

VELJAČA - PREVRTAČA

i kroz samo te dvije riječi, uspjeva oslikati ono zanimljivo premda teško zimsko razdoblje, kada drugi mjesec u godini pokazuje svoje ćudljivo, promjenljivo lice. Također:

OD ILIJE SVE HALJINE MILIJE,

na šaljivi način podsjeća na činjenicu približavanja kasnoga ljeta i sve izraženijeg skraćivanja dana i prestanka ljetnih vrućina. Ili pak:

JESEN JE BOGATA, A ZIMA ROGATA.

Sve su to poslovice kojima se koristio Korajac. Neke od njih ugradio je u svoje književno djelo, izvrnuvši ih da bi nasmijao čitaoce. Tako u *"Šijacima"* izvrće poslovice na "šijački način" pa poslovica koja govori o vremenu kao dimenziji prolaznosti:

ŠTO SE DANAS MOŽE UČINITI, NE OSTAVLJAJ ZA SUTRA,

za Korajčeve Šijake u novom ruhu glasi:

ŠTO SE SUTRA MOŽE UČINITI, ČEMU DA TO DANAS ČINIŠ.

Da bi mogao po svojoj mjeri slobodno i bez bojazni pisati o Požegi i svojim Slavoncima, *Viljuška* je Požegu "prebacio" u grad Auvergnu, a požeški senatori postali su time *"Auvergnanski senatori"*, dok je Korajac sebe prozvao svjetlopiscem, fotografom Auvergne, a u obrazlaganju koje predjele i zašto izabiru svjetlopisci, Korajac nije zaboravio ni Mjesec:

"Pisac ovih redaka niti je kakov savjetnik niti krojač državnih zakona, a bome još najmanje mudrac, nego je običan i priprost svjetlopisac koji - kao i svi njegove bagre pisci - za svoje slike traži i izabira predjele kakve on hoće i gdje je njemu volja, pa bilo to i u pol Francuske, recimo za primjer: sred Pariza, Auvergne itd. ili u zabitnom kutu kojega domaćega provincijalnoga grada ili trgovišta, recimo na primjer: Križevaca, Požege, Krapine itd... ili što mu drago. Pa nijesam, vjerujte mi, u tom pogledu "specificum unicum", tj. drenovac u jošiku svojih ruvetlija, jer su mnogi ove ruke i ove struke pisci - mislim svjetlopisci - isto tako radili. Jer zašto je npr. onaj čuveni starac, rimski fotograf - mislim pokojni blažene uspomene Lucijan - rodom iz Sirije, odglavrnjo jedanput tja u Abderu? Zašto? Sigurno zato da snimi sliku od Abdere. Čuveni opet onaj Nijemac fotograf iz Oberholzheima, živi skeptik kao i svi mu rođaci Nijemci - mislim Wieland - nije htio vjerovati da je Lucijan Abderu dobro pogodio pa ju išo po drugi put snimati. Suvišan poso! Ele iza Lucijana imamo Abderu naslikanu u dva primjerka, a od dva razna umjetnika. A znate li zašto je Francuz Lesage, rodom Bretanjac, rado zalazio u Španjolsku? Zato da snima slike od lijepih i dražesnih u Španjolskoj predjela, npr. od Santillane, Salamanke, itd. A zašto je ona Verneova čuvena gunklupska ekspedicija

pošla u Mjesec? Bez dvojbe zato da snimi fotografsku sliku Mjeseca. A zašto se je napokon Dante, građanin ovoga zemaljskoga svijeta, zatrko jednom još za života ća u pako? Sigurno zato da snimi fotografsku sliku pakla! Reći ćete, pa zar ne ima drugih, ljepših i dražesnijih predjela od Abdere, od Santillane, od Mjeseca, pa i od sama - da bog prosti - pakla? Svjetlopisci su vrlo tvrdoglavi pisci, oni snimaju i zemlju i mjesec i pakao - i ljude i selenite i vragove, kako im se što kada svidi."

Korajac se kao svjetlopisac Auvergne doista pokazao kao vrlo tvrdoglavi pisac koji je išao svojim putem, igrao se poslovicama, ljudskim karakterima, običajima, opisima, "udrio brigu na veselje" i slikao kako mu se što kada svidjelo, a unutar njegovih promišljanja, često se našao nebeski svod i kako je čovjek o njemu razmišljao i prema njemu se određivao. Pritom je u duhu svoga vremena, u kojem je i na hrvatskim prostorima došlo do preporoda i nagloga razvitka prirodnih znanosti, koje su u tom vremenu snažno privlačile sve duhove sklone novim saznanjima, bez obzira na svoj svećenički status, duboko zašao u egzaktno tumačenje prirodnih zakonitosti, pokazavši time da ne misli da prirodoslovlje može istrgati Boga iz srca i pameti hrvatskoga naroda, čega su se protivnici prirodoslovlja bojali i tu bojazan glasno izražavali. Kao uvjereni svjetlopisac nije ni mogao drugačije, jer je potpuno jasno da dobar fotograf obično preskače sve granice u potrazi za onim zanimljivim što ga tjera na slikanje, a baš kao službenik crkve Korajac je bio svjestan i toga da su se hrvatski svećenici tijekom svih prošlih stoljeća iznimno uspješno i plodno bavili prirodnim znanostima, a posebice astronomijom i unapređivali je novim spoznajama. On je bio prvi koji je potražio u poslovicama s koliko točnosti je hrvatski čovjek bilježio prirodne zakonitosti i prvi koji je iz poslovničkoga korpusa izdvojio one koje se odnose na nebo, nebeska tijela i pojave, a narod se i prije njega šalio na svoj račun i račun Sunca, neba, Mjeseca i zvijezda, stvorivši i poslovice poput:

NEKA MENE SUNCE SJAJE, A ZVIJEZDE AKO ĆE SVE POCRKATI!

ili

MANITI I NA ZVIJEZDE LAJE.

Korajac nije htio biti među ludim ljudima koji laju na zvijezde nego je radije i sebe i druge liječio zdravim humorom tvrdoglavoga svjetlopisca.

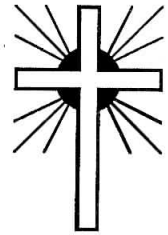

Gledam se...

Gledam se u ogledalu.
Razbi se.

Gledam se u prozoru.
Zamagli se.

Gledam se u jezeru.
Pade mrak.

Gledam se u vinu.
Popih ga.

Gledam se u prijateljici.
Otputovala je.

Gledam se u snovima.
Probudih se.

Gledam se u putovanjima.
Vratih se.

Gledam se u sjećanjima.
Prisjetih se.

Gledam se u samom sebi.
Ugledah se.

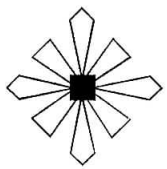

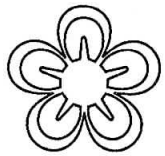

Svi smo vezani

Svi smo vezani
neraskidivim nitima,
nerazmrsivim koncima,
nerazvezivim konopima,
neprenosivim lancima.

Svi smo spojeni
neprekidnim mislima,
stalnim težnjama,
tajnim potrebama,
vječnim željama,
neuništivim strastima.

Samo neki pokušavaju
razvezati se,
otrgnuti se,
spasiti se,
osloboditi se.

?Od čega?
? A zašto?

Gimnazijalac

Moja "prisilna" praznička godina prohujala je tako brzo da ni sam ne znam kako i u jesen 1926. postao sam prvi gimnazijalac I. b razreda Prve državne klasične gimnazije u Zagrebu na Trgu 29. listopada 1918. (danas je u toj zgradi muzej Mimara na Roosevelteovom trgu). Gimnazija se još nazivala, prema svom početku iz 1607. godine, "gornjogradska", iako je već dugi niz godina bila u Donjem gradu, no tradicionalno ime je ostalo.

Razred je bio u II. katu te velike zgrade. Bila su tri reda klupa s po dva sjedišta. Klupe su bile tamno zelene boje izguljene i izrezuckane nožićima mnogih đaka koji su u njima sjedili. Malo kosa daska stola klupe mogla se nadignuti da se pod nju stavi torba, knjige ili druge stvari. Na uskom ravnom dijelu bila je desno rupa za tintarnicu pokrivena limenim poklopcem. Tu smo znali ostavljati ali i primati razne ceduljice s porukama, jer u istoj su zgradi popodne imale nastavu djevojke Prve ženske građanske škole.

Sjedio sam sa suučenikom Kamilom Ferusom. Koliko sam ja bio mršav, toliko je on bio debeljuškast. Njegov otac imao je buffet u Oktogonu, a nekoliko godina vodio je preko ljeta kavanu u Kiosku (Vidikovcu) u Maksimiru. Vrlo smo se dobro slagali pa je naše prijateljstvo ostalo još nakon školskih dana.

Rado sam išao i u školu i lako učio a svladani latinski jezik iz prošle godine dobro mi je došao. Prvi razrednik profesor Mirko Kolačević ostao mi je u najboljem sjećanju. Imao sam još moj stari spomenar iz osnovne škole i kad sam ga zamolio da mi nešto napiše, napisao je:

"Hrvatsku nam širećslogu i moleć se dragom Bogu,
najbolje ćeš radit za dom svoj, Ti Eugene dragi moj!"

Još mi se jedan događaj iz prvog razreda usjekao u pamet. Školski izlet do Kraljičinog zdenca na Medvednici pod vodstvom profesora Vida Balenovića koji nam je predavao zemljopis. Bila je jesen i sve puno otpala lišća. Stigavši pješice iz grada bio je pri Zdencu veliki odmor, a mi smo se đaci-djeca razštrkali po bližoj okolici. S mojim sudrugom Nikolom Janekovićem verao sam se po obronku i onda čučeći sklizao po šušnju nizbrdo. Nogom sam zapeo o neki korjen i počeo se kotrljati zadnjih par metara strmine na zaprepaštenje profesora Balenovića, koji je inače bio dobro poznat s mojim tatom još iz njihovih školskih dana. Srećom sam se samo zamazao, dobro natukao a par ogrebotina zacijelile su još do dolaska kući, no za nekoliko modrica trebalo je dulje dok su se izgubile.

Na još nekoliko izleta vodio nas je profesor Balenović pa se dobro sjećam trodnevnog izleta na Plitivčka jezera jer smo se nahodali idući sve do Vrhovina pješice. Izletu su prisustvovali i neki roditelji, no oni su se vozili kolima.

Za razrednika u II. razredu dobili smo profesora doktora Rikarda Krausa ili kako smo ga mi zvali "Rikica". Bilo je zgodno gledati ga kako poskakuje silazeći niza stube u školi. Predavao nam je prirodopis pa smo skupljali bilje (neki kupovali kod kumica

na trgu) sušili ga među bugačicama i novinskim papirima i morali imati herbar, jer se to ocjenjivalo. Bili su to prvi počeci moje kasnije ljubavi za upoznavanje cvijeća.

Sredinom godine dobio sam prvi fotografski aparat. Bila je to nagrada za ispunjeni album sa sličicama iz crveno-zlatnih Nestleovih čokoladica. Kupovali smo čokoladice po dinar i mijenjali sličice. Meni se posrećilo i našao sam takozvanu "kraljicu", najrjeđu sličicu pa sam mogao ispuniti čitav album. Za nagradu se moglo dobiti mali gramofon, ručnu uru ili fotografski aparat, što sam ja izabrao. Fotografski aparat oznake "West pocket Kodak" s mijehom za izvlačenje na smotani film (Rollfilm) veličine 4,5 puta 6 centimetara. Po lijepu sunčanom vremenu dalo se napraviti posve dobre slike.

Filmove sam kupovao u fotografskim dućanima u Ilici. Tehnika je bila posve drugačija nego današnja, pa da ne padne sve u zaborav, evo nekih sjećanja na to doba. Film za moj aparat bio je namotan na maloj metalnoj špuli i zamotan u crno-crveni papir, a sve u staniolu. Kod stavljanja filma u aparat trebalo je paziti da se ne odvije ili osvijetli. U gornjem dijelu aparata - stražnja se strana mogla otvoriti - stavila se špula a početak papira se zakvačio za sličnu špulu u donjem dijelu. Sada se aparat zatvorio i trebalo je film okretati. Prvo je bio samo zaštitni papir, a onda se u malom okruglom prozorčiću na poleđini aparata pokazala ruka i tada je trebalo paziti i samo toliko još okretati da se pojavi brojka 1, što je značilo da se prva slika može fotografirati. To se nastavljalo do broja 12 jer je film imao samo dvanaest slika. Islikani film se još dalje navijao da papir potpuno sakrije film i špula se izvadila i nosila na razvijanje. Špula od starog filma služila je za slijedeći. Filmove sam, dok nisam sâm počeo, davao u dućane na razvijanje. Primivši negative sâm sam kopirao slike na suncu imajući odgovarajuću "ramicu" i kupljeni fotografski papir za danje svjetlo. Ramica se dala na poleđini manjim dijelom otvoriti da se vidi da li je slika već dovoljno osvijetljena. Slike je trebalo fiksirati što sam sâm radio u dvije limene emajlirane posudice dok sam kemikalije nabavljao u dućanu.

U trećem razredu bio nam je razrednik profesor Miroslav Šimončić. Ne znam zašto, no "naslijedili" smo njegov školski pridjevak pa smo ga međusobno zvali "Stenica". Te godine smo počeli učiti grčki. Predavao je profesor Ivan Pezić, no jednom ga je, vjerojatno zbog bolesti, neko vrijeme zamjenjivao profesor Stjepan Telar. Sjećam se njegova neobičnog načina smijanja "hi hi hi" ali također i njegova jako zgodnog načina tumačenja. Od onda sam si zapamtio dočetke sklanjanja jer nam ih je on ovako protumačio: Bio jednom jedan "R" pa ga je ugrizao "RIS" za "TUR", a on je počeo vikati "MUR" "MINI" "MOJTUR" odnosno "NTUR".

Još prije svršetka polugodišta upisao sam se u Hrvatski skautski savez. Jako su mi imponirali veliki skautski šeširi i odora s maramom, a privlačili izleti i logorovanja. Bio sam u vodu "Vuk", a mama mi je morala šivati crno-zelene oznake za naramenice na košulji. Kao svaki "pravi" skaut imao sam bilježnicu u koju su se upisivali skautski znakovi, Morseov alfabet, podatci o orijentaciji, o gradnji šatora, opisi raznih izleta i priredbi. Tada sam počeo voditi dnevnik o izletima a poslije i o putovanjima (vodim ga još i danas pišući 29. knjigu). Prvi sam izlet na Sv. Jakob na Medvednici opisao 25. studenoga 1928.

Zima 1928. na 1929. bila je duga, oštra i hladna s mnogo snijega. Skoro čitav mjesec veljaču nismo imali škole no zato smo se nagrudali i nasanjkali.

Mnogo sam čitao. Počelo je s dječjim pripovijestima. U nekoj trgovini na početku Samostanke ulice kupovao bih dječje novine iz Berlina "Der heitere Fridolin" koje su bile pisane njemačkim slovima (goticom) i druge bečke "Bunter Schmetterling" (latinicom). Uz šarene slike koje su me zanimale čitao sam i lako učio njemački jezik, pogotovo jer sam za goticu imao podlogu iz prvih razreda evangeličke osnovne škole. Onda su na red došle ozbiljnije knjige. Osim dedinih knjiga, posebice Šenoa i sva izdanja Matice Hrvatske, na koju smo bili pretplaćeni. Obično bih za rođendan ili imendan dobio po koju knjigu tako da se moja biblioteka uz pustolovne, detektivske i fantastične romane brzo povećala. Na Preradovićevom trgu, a poslije u Gundulićevoj ulici, bila je posudbena biblioteka "Minerva", pa sam imao tamo veliki izbor knjiga.

Praznici su prošli i eto me u četvrtom razredu i preda mnom je mala matura ili kako se to službeno zvalo "niži tečajni ispit". Slučaj je htio i ja sam dobio novog sudruga u klupi Zagorca Lojzeka Turčina s kojim sam onda prosjedio sve razrede do velike mature.

Bio sam dosta dobar đak i prolazio s vrlo dobrim ocjenama i uspjehom pa mi s toga razloga nije bilo jasno a nikada poslije nisam saznao pravi razlog koji je ponukao moju baku (babilu) da nagovori moje roditelje da me još u tijeku školske godine ispišu iz moje gimnazije i upišu u Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju sa sjemeništem na Šalati.

Tako sam onda, uz prethodno mnogo suza i plača, došao 1. listopada 1929. popodne s tatom, stvarima i taksijem na Šalatu i tu prilično nesretan ostao.

Nikada prije nisam bio dulje izvan kuće i obitelji izuzev dva tjedna dječje kolonije na moru u Selcima, pa i onda je bilo plača - jer boravak kod djeda, za praznika, u Sarajevu nije odlazak od kuće tim više što je uz mene bila mama.

Nesreća je bila da su sat nakon moga dolaska počele u Zavodu trodnevne "stroge duhovne vježbe" što je jako djelovalo na mene pogotovo u posve novom nepoznatom okolišu. Bili su to za trinaestogodišnjeg dječaka žalostni dani kojih se nerado sjećam i zato ću ih preskočiti tim više što su brzo prošli i moj boravak u Nadbiskupskoj gimnaziji nije dugo trajao. Samo sedam dana, od kojih sam dvije noći prespavao kod kuće. Do promjene je došlo, kako sam poslije saznao, tako da nas je posjetio dobri znanac naše obitelji Isusovac pater Müller (tako smo ga zvali) a moja mama mu se "pohvalila" kako sam ja sada u Nadbiskupskoj gimnaziji. Na to je pater Müller rekao, navodno, mojoj mami "kako ste mogli dati dijete iz vašeg očinskog odgoja" i tako nešto slično, pa je to uz moje stalno jadikovanje djelovalo da su me opet ispisali i upisali u moju "staru" gimnaziju.

Sve je to išlo tako brzo da mnogi nisu niti znali da nekoliko dana nisam bio đak Prve klasične gimnazije. Već prvi dan po mom povratku prozvao me profesor dr. Stjepan Mohorovičić (poznali smo ga po njegovoj uzrečici "Moli ću lijepo") da nešto kažem iz prošlog sata fizike. Ja sam odgovorio da nisam bio u školi, a on je to htio provjeriti u Dnevniku u kome naravski nije bilo ništa upisano jer nisam bio više đak, pa se tek onda sve razjasnilo i tako se "javno" saznalo o mom kratkom izostanku.

Tu u četvrtom razredu imali smo razrednika profesora Franju Kosa koji je tek nedavno došao na našu gimnaziju. Mislim da me je imao rado i dobro smo se slagali jer sam mu pomagao kod organizacije i vođenja nekoliko školskih izleta. Išlo je to tako daleko da sam mu, na njegovu molbu, pomagao još kao sveučilištarac, kod izleta prvog

razreda gdje je sada bio razrednik. S time u vezi sjećam se jedne zgodice. Bio je izlet u obližnju Sloveniju vlakom i trebalo je kod željeznice potvrditi molbu s popisom đaka. Molbu je morao potpisati ravnatelj škole, profesor Stjepan Musulin - bio mi je ravnateljem svih osam razreda i poznavao me - pa sam došao do njega i nakon pozdrava i par uvodnih pitanja kako mi je na sveučilištu razvio se po prilici slijedeći dijalog:

Ja: Gospodine direktore, molim vas, tu na molbi manjka vaš potpis.

Musulin: O, Kumičiću, zašto upotrebljavate strane izraze. "Manjka" dolazi od talijanskog "mancare". Recite drugačije.

Ja: Onda tu fali potpis.

Musulin: "Fali" to je germanizam, dolazi od "fehlen". Treba drugačije.

Ja: Sada zbilja ne znam više.

Musulin: Pa recite jednostavno NEMA potpisa!

Kad sam već spomenuo ravnatelja Musulina, mi smo đaci njega i ostale profesore, ukoliko nisu imali neki nadimak, međusobno zvali samo "direktor" ili samo "profesor", dok smo našeg školskog podvornika (kupovali smo kod njega za vrijeme odmora pecivo-vaserice, kajzerice, makovice itd. kadkada punjene sa dva-tri komada "jegera") zvali uvijek "gospodin" (Vlahović).

Kao vrlo dobar đak bio sam oprošten od polaganja male mature i tako nakon dobivena "Svjedočanstva o nižem tečajnom ispitu" mogao sam se upisati u peti razred.

I u petom razredu ostao nam je profesor Kos razrednikom i predavao matematiku. Ne znam zašto mi je matematika oduvijek bila najteži predmet. Da bude stvar još, recimo, teža, sastao bi se profesor Kos negdje na ulici s mojim tatom - išli su jedan dio zajedno u školu - pa bi mu tata tom prilikom znao reći "Što ne, i moj sin je slab u matematici kao što sam bio ja?" i onda sam se mogao truditi koliko sam mogao, ali glas o mojoj slabosti za matematiku me pratio.

Od početka bilo je u našem razredu devet djevojaka, a sada u petom ostalo je sedam: Zora, Branka, Ilse, Jelica, Nevenka, Marta i Zora, koje su bile s nama do kraja. Dobro smo se slagali i smatrali ih našim dragim kolegicama. Bilo je doduše i nekih većih simpatija, no ništa ozbiljnije.

Ostalo mi je u sjećanju da smo u zavodskoj kapeli, gdje su bile nedjeljne svete mise i ostale razne priredbe - oltar se kao pomičnim vratima sakriti - imali zadušnicu za jednu učenicu - mislim maturanticu - koja je u školi za vrijeme jednog odmora umrla.

Bilo je malo iznenađenje kad nam je iznenada počela hrvatski predavati mlada profesorica Marija Kovačević. Prvo nam je bilo malo neobično, a onda se pručismo. Bila je draga, a i veoma zgodna, pa smo je rado gledali.

Od školskih izleta - zvali su se ekskurzije - sjećam se jednog u Savski Marof, gdje smo posjetili uzletište jedrilica Kluba rezervnih avijatičara kojima je pripadao i profesor Mohorovičić. Tada sam prvi put vidio jedrilicu izbliza ne samo na zemlji nego i u zraku. Pohodili smo i izložbu vojne i civilne avijacije, gdje su nam stručnjaci protumačili pojedine aparate.

Pravih izleta u prirodu nije bilo, pa smo zato, mi dečki, išli sami i to ponajviše na Medvednicu kao najbliže izletište. Kako se iz grada moralo ići pješice, jer tramvaji još nisu vozili tako daleko kao danas, bio je već izlet od Kraljičinog zdenca ili na Medvedgrad cjelodnevni, dok je to sada kratka šetnja. Iz mojih fotografija vidim da je na Medvedgradu još stajala, doduše kao poluruševina, visoka kula.

Išao sam i na razne izlete sa skautskom III. četom, a kada su vlasti zabranile đacima da budu članovi Hrvatskog skautskog saveza, odlučila je nekolicina nas, po savjetu starijih, da ostanemo zajedno i pristupili smo u Veliko križarsko bratstvo, te imali sastanke na Iličkom trgu u tamošnjem Šegrtskom domu. Tu smo se dogovarali o našim daljnjim izletima.

Pred kraj školske godine upisali smo se kao jedini iz našeg razreda Lojzek Turčin i ja u stenografski tečaj. Nakon pedesetak sati napustio sam učenje stenografije. Ono malo što sam znao koristilo mi je da sam pravio bilješke koje nisu drugi mogli čitati. Lojzek je marljivo dalje polazio tečaj i učio te postao kasnije uz svoju profesuru njemačkog i latinskog jezika izvrstan stenograf.

Za Božić smo imali neobično duge praznike. Čak puna tri tjedna pa se moglo uživati u svim zimskim radostima.

Sati, pa dani i mjeseci prolazili su, i razred sam svršio sa vrlo dobrim uspjehom-jedino je matematika imala ocjenu "dobar". Tako je prošao peti razred.

Nakon predivnih praznika koje sam iskoristio za "veliko putovanje" od Zagreba preko Sarajeva i Mostara sve do Kotora s mojim prijateljem Zvonkom Petrušćakom počela je opet škola i šesti razred s razrednikom profesorom dr. Antom Messner-Sporišićem. Predavao nam je povijest i vodio nas na nekoliko poučnih geografsko-povijesnih izleta u zagrebačku okolicu, a jednom zgodom imali smo priliku razgledati i sve tehničke naprave narodnog kazališta.

Početkom prosinca dobio sam prve skije. Na Cmroku i na livadama povrh Zvjezde bili su prvi koraci, ali i prvi padovi. Na Medvednicu se još nisam usudio. Bilo mi je predaleko i preteško jer se skije uz svu ostalu opremu moralo nositi na ramenu. Kasnijih godina nabavio sam prava, ali i umjetna tuljanova krzna ("cucke") koja bi se pričvrstila na skije i tako se moglo ići po snijegu uzbrdo bez sklizanja unatrag.

Godina je brzo prolazila bez nekih za mene osobitih događaja sve do svibnja kad sam postao izdavač i urednik lista "Ričet". Počelo je tako da, ni sam ne znam što me ponukalo da 3. svibnja pod četvrtim satom (tko li je predavao?) napišem na komadićku bloka olovkom "RIČET" broj 1, školske vijesti, izlazi svakog dana pod četvrtim satom. Još sam napisao dvije "vijesti" sa školskog odmora i dao ga Lojzeku sa "šalji dalje". Već slijedećeg dana dobio sam par ceduljica mojih kolega da ih prepišem u "Ričetu", što sam i napravio pa je to bio drugi broj, opet na komadu bloka. Bilo je sve više "priloga" a dobio sam i pjesmicu:

RIČETU!
Ričet, liste ponositi!
Šta ja želim mora biti!
Da s' poveća slava tvoja.
Da dosegneš trećeg broja
Da dobiješ još dv' je strane
Četvrti ti broj da svane!

Tu sam pjesmicu objavio u trećem broju. Napisao sam ga kod kuće na tatinu pisaćem stroju na četiri polustranice arka i sa dvije kopije. Bila je skoro "mala senzacija" kad sam donio "Ričet" u razred. Čitalo se na veliko pa su me kolege upravo zasipali

raznim člancima, vjestima i pjesmicama. Prelistali su ga - nije bilo teško - i neki profesori pa je u četvrtom broju izašla slijedeća pjesmica:

SENZACIJA DANA
Senzacija bješe dana
Ričet ima četir strana
Poljepšan je stvarcom finom
Pisan je sa "šrajbmašinom".
Svatko za njeg sada pita
Čak profesor njega čita!

O "Ričetu" se govorilo i po drugim razredima i naravski da je glas dopro do ušiju ravnatelja Musulina koji me pozvao k sebi i vrlo ljubezno no ozbiljno upozorio da đaci ne smiju imati, bez posebnog odobrenja, svoj list. Ni u snu nisam pomišljao da bi se "Ričet" mogao uopće smatrati listom, no izlaženje je prestalo s petim brojem.

Došao je kraj školske godine. Razred sam svršio s vrlo dobrim uspjehom, jedino su predmeti matematika i gimnastika bili samo "dobri".

Prvi dio praznika proveo sam u Suhopolju kod bratića moje bake, strica Emila, koji je držao ljekarnu. Najvažnije je ipak bilo za mene da je njegov laborant Andrić imao bicikl na kome sam se ja mogao do mile volje navozati.

Nekoliko dana sam bio i u Donjem Miholjcu gdje je stric Ivica (sin strica Emila) bio ravnatelj nekakve banke. Po mene je došao svojim motorkotačem s prikolicom marke NSU i tako sam se prvi put vozio na motorkotaču. Sjedio sam u prikolici zamotan u šatorsko krilo jer je baš toga dana bilo loše vrijeme. Stric Ivica imao je radio-aparat vlastite izrade. Bio je velik kao skoro čitav pisaći stol na kome je stajao. U ladicama su bili nekakvi akumulatori koji su davali struju. Bilo je i puno žica i svih mogućih kotačića. Trebalo je mnogo okretati da se kroz zvučnik, koji je izgledao kao onaj s gramofona, čulo prvo neko zavijanje i šum pa onda plako-plako govor i glazba. U Donjem Miholjcu vidio sam i do onda za mene najveće vrtne jagode kod neke Mađarice Černi-neni.

Vrativši se u Suhopolje opet sam se vozao, kad god je bilo moguće, biciklom, a dok ga je Andrić trebao, plandovao sam u velikom vrtu ili čitao knjige iz velike stričeve knjižnice.

Pomagao sam i u ljekarni Andriću kod brisanja polica i bijelih keramičkih posuda i lončića (s latinskim natpisima) a smio sam prodavati neke nedužne praške i kinin na što sam bio veoma ponosan.

Par dana prije mog povratka u Zagreb vozio sam bicikl držeći upravljač samo jednom rukom. Prednji kotač je zapeo o neki kamen i ja sam u velikoj brzini sletio sa bicikla i ispružio se na putu posutom crnim lešom. Došavši kući sav poderan, zamazan i krvav, stric se Emil silno uplašio - izgledalo je gore nego uistinu - i uzevši u ljekarni veliku bocu joda polio ga je po najvećoj rani na lijevoj podlaktici, a ja sam pao u nesvijest i to ne od bolova na rani nego od velike količine joda koji mi je spalio okolnu kožu. Bila je posve nagrešpana zeleno žute boje. Stric je htio samo najbolje, a joda je imao na pretek. Kažu da sam bio blijed i drhtao. Došao je liječnik dr. Karanči (ne znam da li se tako pisao) i dao mi injekciju protiv tetanusa. Jako me boljelo no konačno sam zaspao a poslije me još bolilo samo rame. Od joda spaljena koža nestala je tijekom godina i danas se vidi samo mali ožiljak.

Drugi dio praznika u Sarajevu bio je sličan svim dosadanjima pa će o tome još biti govora. U ljetu 1932. preselili smo se iz Samostanske ulice u četverosobni stan na drugom katu kuće broj 2 na Tomislavovom trgu. Tri sobe gledale su na trg dok su spavaonica sa kupaonom i ostalim nusprostorijama bile okrenute prema dvorištu i preko njega kućama Petrinjske ulice.

Prva soba bila je tatina kancelarija i imala mali natkriveni balkon. Velika soba, blagovaonica - danas se kaže "dnevni boravak" - sa dva prozora, a onda je došla moja soba iz koje se moglo doći u spavaonicu.

Sada sam imao svoju sobu. Kod stolara naručen veliki kauč u koji se mogla smjestiti posteljina bio je preko dana prekriven debelim crvenim tepihom. Imao sam dvije velike police za knjige, stol sa dvije ladice, stolnu svjetiljku sa zelenim staklenim sjenilom i globus na stalku. U jednom okviriću, vlastite izrade - to je bilo nešto kasnije - držao sam sličicu moje "simpatije" iz plesne škole.

Nismo samo mi promijenili stan i preselili se. Preselila se je i moja gimnazija. Sagrađena je nova velika školska zgrada u Križanićevoj ulici. Sredinom rujna bilo je svečano otvorenje. Mi đaci sakupili smo se sa svim našim profesorima po posljednji put u staroj zgradi u Kršnjavoga ulici i onda krenuli pod velikom školskom zastavom koju su nosili maturanti kroz grad do nove naše gimnazije.

Otvorenju je prisustvovao i tadanji ban Savske banovine dr. Ivo Perović te mnogi predstavnici vlasti, crkvenih i svjetovnih institucija, svi ravnatelji i profesori srednjih škola koje će biti u toj zgradi. Naime uz našu klasičnu gimnaziju imati će nastavu i druga ženska i druga muška realna gimnazija. Nakon nekoliko govorancija - prisutna gospoda svi u crnim ili tamnim odjelima, mnogi sa cilindrima - bila je otkrivena spomen-ploča, a zatim je zgradu blagoslovio zagrebački biskup dr. Premuž. Nova škola mogla je početi radom. Prvih dana bilo nam je malo neobično u novoj svijetloj zgradi sa prostranim učionicama, novim klupama i pokućstvom, no brzo smo se priučili. Sedmi razred na drugom katu. Razrednik nam je nakon godinu dana opet profesor Kos. Vodio nas je - uz moju asistenciju - na izlete po zagrebačkoj okolici, a bili smo i u obližnjoj Sloveniji. Na izletima je obično bilo veselo, uz harmoniku i pjesmu, a kadkada i previše pa je pojedincima bilo zlo od prevelikih količina tekućine, što se skoro zaboravilo.

Nakon božićnih praznika dobio sam instruktora iz matematike. U osmom razredu klasične gimnazije nije više bilo predmeta "matematika" i ocjena iz sedmog razreda bila je mjerodavna za maturalnu svjedodžbu. S mojim sam instruktorom - jednim studentom - prošao sve zadatke iz Škreblinove "Aritmetike", pa mi je to veoma koristilo kod posljednje matematičke zadaće koju sam riješio sa "veoma dobrim".

Nasuprot našem stanu stanovahu sestre Bianca i Elvira Coronelli koje su držale poznatu plesnu školu. Ne znam koliko su moji platili za tečaj. Ja sam dobio cipele od bake i bijele rukavice, a tamno odijelo sam imao od prije. Plesni satovi održavali su se u dvorištu "Jeronimske kuće"* (tako sam je ja zvao), gdje je bilo meni od malih nogu poznato marionetsko kazalište. Ovdje su počela prva "hofiranja" i zaljubljivanja. Među tridesetak djevojaka uvijek je bilo nekoliko koje su mi se bolje dopale i sa kojima sam

* "Jeronimska dvorana" sastavni je dio Jeronimske palače (Tomislavov trg 20 i 21, Trenkova 1). Podignuta je 1922.

rađe plesao. Posebno je bilo "svečano" na završnom plesnom vjenčiću. Za tu večeru su djevojke dobivale nove oprave, a mi dečki nabavili bismo bukete cvijeća koje smo pri plesu predavali našim simpatijama, a za uzvrat vješale bi nam one o revere kaputa razne "kotiljone". Oni koji su pušili dobili bi par cigareta vezanih "mašlekom". Bilo je šaljivih predmeta, džepnih rubčića, dok nekadanji "kotiljoni-ordeni" nisu bili više u modi. Mojoj glavnoj plesačici poslao sam kući buket bijelo-zelenkastih ruža i bio silno ponosan kad je ona na vjenčić došla s jednom ružom na prsima.

Od nje sam dobio bočicu parfema koja je na poleđini imala njenu fotografiju. Uz plesnu školu posjećivao sam i plesne čajanke "žurfikse" (jour fixe) u Glazbenom zavodu i Novinarskom domu, a bilo je i mnogo poziva na kućne zabave.

Zimu, s dosta snijega iskoristio sam za skijanje po Medvednici i divnim livadama Velikog dola pod Oštrcem. Za Uskrs sam bio par dana kod strica Emila u Suhopolju. Opet sam se na Andrićevu biciklu navozao, no ne toliko, jer sam upoznao neke djevojke pa smo mnogo šetali.

Upravo su u to vrijeme izašla u nedjeljnim brojevima Jutarnjeg lista moja dva sastava "Čarobni prsten princese Klare" Uskrsna igra u jednom činu, priredio Gen Ček, i pričica "Moć špekule staklenke". Da je došlo do objavljivanja, moram zahvaliti poznanstvu moje bake i tate sa novinarom i piscem Zvonimirom Vukelićem, u to doba poznatim pod imenom Zyr Xapula. Nisam dobio nikakav honorar no bio sam ponosan da su moje dječačke pisarije tiskane. Tom prilikom moram objasniti moj "pseudonim" Gen Ček.

Na krštenju sam dobio, kako je to onda bio običaj više imena, vjerojatno da svima u obitelji bude pravo, kao glavno ime - po djedu - Eugen. Tako su me zvali u školi kada je bilo "službeno" i učiteljica glasovira. Za sve ostale bio sam Genček, pa Genko i Geno. Kod djeda (grostate) u Sarajevu bio sam Genči, pa se to ime najviše uvriježilo i većina me do danas pozna kao Genčija.

Školska se godina svršila. Prošao sam sa vrlo dobrim uspjehom što mi je bilo potrebno kod maturalne svjedodžbe. Sječajući se svog puta iz 1931., kad sam sa Zvonkom putovao sedam dana od Zagreba do Sarajeva, predložio sam trojici svojih kolega (Marku Biondiću, Boži Ivanušu i Eriku Zorku) da odemo na pješački izlet sve do mora i dalje obalom.

Krenuli smo 14. lipnja vlakom do Broda Moravica. Tu je počelo pješačenje, ali i loše vrijeme koje nas je danomice pratilo. Ipak smo uspjeli proći Gorski Kotar i spustiti se do Kraljevice. Jaka kiša nas je potjerala te iz Bakra stigosmo parobrodom na Sušak te odavle prvim vlakom - svi jako prehlađeni - natrag u Zagreb. Tako je naš sjajno zamišljeni put svršio za četiri dana.

Krajem mjeseca otputovao sam u Sarajevo na uobičajene praznike kod djeda. Ove godine nisu bili uobičajeni. Pružila mi se prilika doživjeti moj najljepši izlet u životu - tri tjedna u Crnoj Gori - što ću posebno opisati, jednako kao i praznike u djedovoj kući i vrtu.

Ovi posljednji školski praznici prepuni dojmova i doživljaja prošli su prebrzo i ja sam najednom maturant.

Naš osmi razred razdijeljen je na dva razreda "a" i "b". Oba su jedan kraj drugoga na kraju hodnika u drugom katu. Ja sam u "muškom" "b" razredu jer su naše djevojke

sa drugom polovicom kolega u "a" razredu. Razrednik nam postaje simpatični profesor Franjo Poljanec, Slovenac. Tumačio nam je hrvatski jezik i književnost.

Kao čuvar školske knjižnice osnovao je negdje u kasnu jesen tečaj za uvezivanje knjiga. Mislim da je uvezivanje naučio u ruskom zarobljeništvu. Prijavio sam se u tečaj i dosta sam naučio i dobro mi je išlo. Osim knjiga za školsku knjižnicu uvezao sam neke i za sebe, tako dobro da još danas drže usprkos čestoj upotrebi. Napravio sam si i koricemapu sa praznim listićima koji su mi tada služili kao neka vrsta spomenara, pa sam molio prijatelje i kolege da mi za uspomenu nešto napišu. Svi moji kolege-maturanti su se odazvali i ima zbilja svašta napisanoga. Zamolio sam i neke profesore pa prepisujem njihove riječi:

"Kakó je lepó biti mlad in imeti v srcu vse polno nad!
Takvi mi ostanite uvijek, Genči!" (prof. F. Poljanec).
ili "Rohan suys, roi ne puys, duc ne daigne
Poštenom Genčeku u spomen" (dr. Ljubomir Maraković).

Početkom prosinca postao sam ponovno izdavač i "glavni urednik" lista - sada - "RIČET-MAGAZINA". Izlazio je u jednom primjerku (šalji dalje) s omotom u boji, s šest do osam stranica svim mogućih članaka i sastavaka "suradnika" uglavnom iz mog razreda, ali i s vijestima iz "a" razreda. Ukupno je izašlo osam brojeva. Zadnji dvobroj - sa slikom naše gimnazije - ostao je, radi učenja za maturu, samo u omotu.

Iako nisam neki osobiti crtač, rado sam i puno risao. Tako sam narisao sve kolege iz svog razreda s ponekom karakteristikom da ih se moglo prepoznati. Bila je to knjižica "Maturanti 1934. VIII b" (izašlo u nakladi "Ričeta"). Kako su moje sličice pobudile veliku pažnju i svi su ih rado gledali "izdao" sam i drugu knjižicu sa sličicama "Oni o kojima se govori".

I neki drugi razredi poveli su se za nama i izdavali povremeno svoje listove, što se na izložbi učeničkih radova na kraju školske godine pokazalo, pa su i dnevne novine prilikom opisa izložbe navele stol "posvećen novinarstvu" s primjercima "Ričeta", "Megafona", "Šalate" i drugih. Kad već spominjem ovu školsku izložbu moram se pohvaliti bilješkom iz "Jutarnjeg lista" (?) koja je glasila: "Statistika za grčki jezik u minuloj godini učenika Eugena Kumičića kombinovana je i izvedena misaono i pregledno. Daleko od šablone. Ovaj učenik uopće pokazuje lijep i jedar talenat i ukorijenjen smisao za lijepo. Osim što zasvjedočava vještinu i dobro znanje u fotografiranju, njegov projekt puta na Durmitor, kombinovan sa slikama koje je snimio usput pokazuju domišljatost i originalnost."

Vrijeme koje je prolazilo prvo polako počelo je sve brže i brže i na jednom došao je mjesec svibanj a s njime i posljednji ispiti. Razred sam svršio sa odličnim uspjehom i to me oslobodilo usmenog polaganja ispita jer zadaće mi nisu pravile nikakove poteškoće. Sama matura ili "službeno" viši tečajni ispit bio je od 11. do 22. lipnja, kada sam dobio svjedodžbu kojom mi se priznaje zrelost i spremnost za fakultetske studije na sveučilištima ili na višim stručnim školama. Maturalnim ispitnom odboru predsjedao je ravnatelj Stjepan Musulin uz potpredsjednika profesora dr. Ljubomira Marakovića i članova: profesora Franje Poljanca, Ede Marušića, Sretena Marića i Ante Dabinovića.

I tako je srednja škola za mene svršila. Zadnjeg dana fotografirali smo se na dvorištnim stubama sa razrednikom.

Već daleko prije dogovarali smo i pravili planove zajedničke večere. Konačni izbor pao je na restauraciju "Pavelić" na kraju Savske ceste. Pozvali smo oba razrednika, jer smo se za večeru sjedinili "a" i "b" razred, no odazvo se samo profesor Poljanec dok se profesor Maraković ispričao. Večer je protekla vrlo veselo i glasno. Mnogo se govorilo, pjevalo i smijalo pa nas je gostioničar nekoliko puta opominjao. Da se možemo proveseliti po našoj volji otišli smo oko 11 sati preko Save do neke gostionice na drvenim gredama. Tu se nastavilo slaviti i piti, pa je nekima bilo zlo, sve do jutra, kad smo se polako razilazili sa čvrstom odlukom da ćemo se svakog mjeseca jednom sastati, što se dogodilo prvi put tek 1964. godine, kad smo zajednički proslavili triedesetu godišnjicu mature.

Božo KUKOLJA

Svijet što je obnevidio

Goleme planine riječi
sve su snove prigušile.

Iz našega srca cvatu
još samo magnolije
bez mirisa kao i bez plodova

Užasnuti
vlastitom spoznajom
mi sami sebe kažnjavamo
poput obnevidjela Edipa.

I zla kob je
samo naše traganje
za istinom
što je ne poznaju oni koji nama vladaju
i koji će nam suditi.

Oni, koji su nas nagnali
da više ne ljubimo
da više ne pjevamo
i da više ne gledamo
očima koje su nam dane za to
da se radujemo svijetu
onakvome kakav bi on trebao biti.

Stanislava ADAMIĆ

Šala zavrzlama

O kako dosađuju
i ojađuju šale! -
Male besmislene igre
nazovi mudre
prokapljuju umor.

Nikad nove
uvijek ponavljane
Zamišljanje sretna pogodka
hazarda i horoskopa -
Od nakaznog patuljka
dobroćudna Kiklopa.

Podmukli crvi gmižu
obadi ubadaju
krpelji razaraju
I to je šala!

Najzad sve je u danu
pozornice, cirkusi
stratišta i zabavišta -

I uvijek i svugdje
stalno i nekako poticajno -
uvijek je nešto nekom rana
drugom zabava bogodana.

Enver MEHMEDAGIĆ

Zagrljaj

Višnji i Ruži

I drugi su kupili, poput njega, za uspomenu s Visa malu palmu kad su se vraćali kući, u Zagreb. Dani godišnjega odmora i za njega su prošli. Njihovo je trajanje kratko, a godina duga. Tako za redom. Dugi mjeseci, a kratak odmor i još k tome isplaćivan u obrocima. Uz to dolaze režije i sve ostalo i sagibaju ti šiju.

Palma mu se svidala. Možda su je previše naplatili, ali oni su to objašnjavali dobrom i solidnom vazom i izabranom zemljom u koju su stavili palmu. Zalijte je jednoč tjedno vodom, uputili su ga, odozdo, a ne odozgo po zemlji pa će palma piti i biti vesela. Nasmijao sam se toj veselosti.

Tako ju je zalijevao, ispočetka jedanput u tjednu, a zatim i više puta, kada bi primijetio da se zemlja osušila. Ovisilo je o temperaturi u stanu. Vani je bilo hladno, čak neuobičajeno za to godišnje doba pa je Toplana počela grijati ranije, a palma je i više pila. I rasla je, rasla. Njezine su se grane veselo raširile na sve strane, doprle i do stropa. On bi ih gladio, ispočetka tepao palmi, a zatim počeo s njom voditi prave razgovore-monologe. Pričinjavalo mu se da ga pažljivo sluša. U nekim je dnevnim novinama čitao da i princ od Wallesa britanski prijestolonasljednik Charles razgovara s biljkama te da je to njegovoj suprugu Diani bilo smiješno. Smatrala je to nekom muževljevom nastranošću, možda i ludošću te da je to zapravo i bio početni razlog njihovoj rastavi. Naravno tu se ispriječila i Charlesova stara ljubav, kao završni razlog. Tako se, kap po kap, stara ljubav vratila, a Diana otišla. Takav je život.

I ta njegova sitna ženica mu se smijala što razgovara s palmom. Istina je, priznavala je, ako se cvijeću reče poneka lijepa riječ, ono buja. Vjerojatno je tome uzrok vibracija koju prouzročuju u zraku glasno izgovorena riječ. Ali naravno, tvrdila je, biljke, cvijeće kao i tvoja palma, ne razumiju što im se govori.

On je bio suprotnoga mišljenja. Ona, palma, me razumije. Na časove mi se čini da me i gleda svojim nevidljivim očima skrivenima u zelenilu njenih grana-ruku. I gladio ju je i govorio. Žalio se zbog nedostignuća ambicija koje je imao i zbog kojih je smatrao, sudeći samoga sebe, da je zaslužio da mu se ispune.

Jednog dana sve mu je pošlo krivim smjerom. Društvo je bilo nepravedno prema njemu. Podcjenjivali su njegovu nadprosječnu inteligenciju. Nije ništa rekao ženi, ne bi ga i onako razumjela, kao što ga nije razumjela u mnogo čemu. Ali nije svoje razočaranje i gorčinu krio pred palmom. Sve joj je rekao...

Žena je ušla u sobu i kriknula. Ugledala ga je nepomičnog, zagrljenog s palmom. Njene su ga grane prejako stisnule oko vrata i držale ... držale svom snagom ljubavi koju je osjećala prema njemu.

Enver MEHMEDAGIĆ

Razmišljanja sa krajem

Arlington

U Arlingtonu sam
u svom domu
Ne zbog heroja
pod plaštom trave
već zbog mira
što vlada u rađanju
cvijeća

Daleko od groznih
humaka
i kripti
koje podsjećaju na strašan
kraj

Bez vijenaca
i arkada
plača i strepnje
smrt se gubi
u zelenilu
života

Mirogoj

Zagreb, 1993.

Ni ovdje nismo
zajedno
razdijeljeni na klanove
cehove svjetonazora
vjera
bogatih riznica
i neizmjerne bijede
A svi hrlimo u raj
Oni sa crvenom
zvijezdom
čekićem i srpom
preoravali su groblje
kao da se vječnost
izbrisati može
Kažu da ona traje
u onom jučer
i ovom danas
u našoj podvojenosti
što živi
vodeći nas u propast

Tko će se domoći
rajskih vrata?

Nešto, što se gubi iz sjećanja

Braći iz Vukovara
na zemlji i pod zemljom

En avant, marchons
Contre leurs cannons!
A travers le fer, le feu des bataillons!

Postoji samo jedan jezik
kada se brani dom
ulica i trg
bilo kojeg grada

Jučer su to bili
Staljingrad i Lenjingrad
balon Gambette u opkoljenom
Parizu
Gheto Varšave
i Armija Krajowe
Bora Zimierskog

Tu smo i mi
Naš Vukovar o kojemu šute
a na Ovčaru odmahuju
rukom

Hrlimo integracijama
neprijateljima od jučer
neprijateljima od danas
neprijateljima od sutra

Njima dajmo
Domovnice
i otjerajmo muslimane

Courons a la victorie!

To nije naše geslo
već pjesma onih
što kroz poraz
pobjedu žanju

Marko OREŠKOVIĆ

Osnutak biskupije u Zagrebu 1094. godine

O dolasku Hrvata u sadašnju domovinu i njihovom pokrštenju zabilježio je bizantinski car Konstantin Porfirogenet VII. (912-959) u raspravi "Peri ethnon" (Upravljanje carstvom). Prema hrvatskoj narodnoj tradiciji on je zapisao: "Hrvati su pak stanovali u ono vrijeme s onu stranu Bavarske, gdje su danas Bjelohrvati. Jedan od njihovih rodova, naime petero braće, Klukas, i Lobelos, i Kosentzes, i Muhlo, i Hrobatos, i dvije sestre, Tuga i Vuga, odijelili su se od njih i došli zajedno sa svojim narodom u Dalmaciju i našli Avare u posjedu te pokrajine. Pošto su neko vrijeme međusobno ratovali, pobijedili su Hrvati. Neke su od Avara poklali, ostale su prisilili da se pokore. Otada su u toj pokrajini zavladali Hrvati. I sada još ima u Hrvatskoj potomaka Avara i vidi im se da su Avari. Ostali Hrvati ostali su pak blizu Franačke i nazivaju se danas Bjelohrvati ili bijeli Hrvati te imaju svog vlastitog arhonata, a podložni su Otonu, velikomu kralju Franačke i Saske, pokršteni su i žive u tazbini i prijateljstvu s Mađarima. Od Hrvata pak, koji su došli u Dalmaciju, odijelio se jedan dio i zavladao Ilirikom i Panonijom, a i oni su imali samostalnog arhonta, koji je također sam slao arhontu Hrvatske darovao u ime prijateljstva." (N. Klaić: Izvori za hrvatsku povijest I. Z. 1955).

Naziv "bijeli Hrvati" je iz iranskoga jezika, u kome bijela boja označuje, gledano iz Irana, zapad: Bijela Hrvatska, Bijela Rusija, Bijelomore i dr. Crvena boja označuje jug: Crvena Hrvatska, Crveno more i dr. Crna boja označuje sjever: Crno more i dr.

Splitski arciđakon Toma (1200-1268) zabilježio je u knjizi "Historia Salonitana" (Povijest Splita): "Od poljskih strana ... bilo je došlo ... sedam ili osam plemićkih rodova ..." Oni su bili kršćani, ali vrlo neoteseni ..."

Hrvati su se počeli pokrštavati već u vrijeme pape Agatona (678-681) iz franačkoga grada Salzburga i Mainza te su imali sjedište u furlanskom gradu Akvileji (talij. Cividale), u koji su oni hodočastili, što se spominje u jednom Evanđelistaru. Među hodočasnicima bio je i hrvatski knez Branimir (879-982) sa suprugom Marušom. Tu su još zabilježena ova imena: Petar, sin gospodina Trpimira, knez Pribina, Presila i Dragovid. (M. Zekan: Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII. Split, 1989).

Nakon pokrštenja Hrvata utemeljena je u hrvatskom gradu Ninu prva hrvatska Crkva. Za crkvu Sv. Križa dao je izraditi krstionicu hrvatski knez Višen (pogrešno: Višelav) godine 791. Na spom. krstionici, na gornjem rubu, uklesan je, na latinskom jeziku, ovaj tekst:

"Ovo vrelo prima nemoćne, da ih prosvijetli. Ovdje se čiste duše od zločina, koji poprimiše od prvog roditelja, da postanu kršćani, spasonosno ispovijedajući vječno Trojstvo. Ovo djelo krasno napravi svećenik Ivan u vrijeme hrvatskoga kneza Višena iz pobožnosti i na čast sv. Ivana Krstitelja, da zagovara njega i njegova štićenika" (N. Klaić u spomenutoj knjizi).

Prvi je povjesničar Stjepan Pantelić u knjizi "Najstarija povijest Hrvata" (Mainz, 1993) dokazao je da ime hrvatskoga kneza na spom. krstionici iz 791. godine pogrešno čitano Višeslav, mjesto Visan. Ja sam, u kalendaru DANICA za 1996. godinu dokazao

da to ime treba čitati VIŠEN, za što imamo potvrdu u ispravi hrvatskoga kralja Stjepana II, u kojoj navodi, kao svjedoka, cetinskog župana VIŠENA. Godine 1221. ratuje zvonigradski knez VIŠEN sa stricom Grgurom Bribirskim. (Hrvatski biografski Leksikon, knj. 2, str. 311). Jedan VIŠEN spominje se kao komornik kralja Zvonimira, a ime VIŠESLAV ne postoji!. Knez VIŠEN poginuo je, kao saveznik Karla Velikoga, u boju sa Sasima godine 795. Spom. krstionica otpremljena je 1746 u Veneciju, a za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske zamijenjena je za jednu talijansku sliku velike umjetničke vrijednosti. Krstionica se sada nalazi u muzeju hrvatskih starina u Spitu, a jedna kopija ispred crkve sv. Šimuna u Markuševcu.

U pokrštavanju Hrvata veliku ulogu odigrali su redovnici benediktinci, koji su došli iz talijanskog samostana Monte Cassino i osnovali benediktinske samostane u Hrvatskoj, među kojima su najpoznatiji samostan u Karinu (850), Biševu na Visu (850), sv. Krševan u Zadru (908), sv. Ambrozije u Ninu (941), sv. Marija u Ninu (948), na Ugljanu (988). U Solinu je zadužbina hrvatske kraljice Jelene (umrla 975), koja je sagradila crkvu sv. Marije i sv. Stjepana, gdje su bili pokopani hrvatski kraljevi. U benediktinskom samostanu sv. Lucije u Jurandvoru u Baški kod Krka, nalazi se tzv. Bašćanska ploča na kojoj se, glagoljskim slovima, spominje ime hrvatskoga kralja Zvonimira (1076-1089).

U Ninu bilo je sjedište "hrvatskoga biskupa". Prvi je biskup bio Teodozije (879-892). Ninska biskupija obuhvaćala je sve krajeve u kojima su obitavali Hrvati. Godine 928. ukinuta je Ninska biskupija i osnovana u Kninu. (M. Perojević: Ninski biskup Teodozije u časopisu "Bihać").

"Pop Dukljanin" zabilježio je da su godine 1089. "prokleti i nevirni Hrvati ubili poštenoga kralja Zvonimira". Eduard Peričić je u "Kršćanskoj sadašnjosti" za g. 1991. utvdio da je "pop Dukljanin" bio benediktinac Grgur iz samostana sv. Krševana u Zadru. On je postao biskup u baru gdje je pisao spomenuti "Ljetopis" 1149. godine.

Neki povjesničari misle da je kralj Zvonimir umro prirodnom smrću, no iz njegova posmrtnog napisa (epitafa) vidi se da je ubijen. Prijevod sa latinskoga jezika izvrsnog latiniste i književnika dra Petra Grgeca glasi:

"Tko će moći suzdržati narod da ne uzdiše,
kada bude gledao ovaj grob, doista vrijedan oplakivanja?
Jer u ovoj tami počiva svijetla zvijezda
uzvišena podrijetla. Kako li se čudno trne!
Jer njezina se divljačka smrt može s proklinjanjem tumačiti
crnim zločinima opakoga naroda
Bijesni popustiše do krajnosti srcu
i najtežim umorstvom pogubiše kralja
krepke snage, rukom moćnoga,
pobožnoga Zvonimira, beskrajno poštenoga,
koji je bio njihov štit protiv dušmanina,
navikao da satire neprijateljska vrata.
Oplakujte, prvaci, već jednom glavara časti,
starci i mladići hrvatske zemlje,
jer što bijaše prva svečanost kraljevstva
i ujedno čast i slava, sada je propalo."

Hrvatski velikaši i visoki crkveni dostojanstvenici postavili su za kralja posljednjeg Trpimirovića Stjepana II. (1089-1090). Nakon njegove smrti u Hrvatskoj je nastala anarhija i građanski rat što je iskoristio ugarski kralj Ladislav Sveti (1077-1095) i na poziv sestre Jelene, Zvonimirove udovice, provalio u Hrvatsku.

Otpor Ugrima pružio je posljednji hrvatski kralj Petar Snačić (pogrešno: Svačić) na Gvozdu (Petrova gora) 1097. godine. Hrvatski povjesničari bilježe to ime SVAČIĆ, mjesto SNAČIĆ, jer su pogrešno čitali to ime na jednoj ispravi na latinskom jeziku: "de genere Snacithorum" (hrv.: od plemenaSNačića) kao SVačić. Pogibiju spom. kralja Petra SNačića zabilježio je jedini ugarski kroničar Simon de Kheza u "Ugarskoj kronici" 1285. godine i kasnije hrvatski kroničar Ivan Tomašić.

Nakon propasti sisačke nadbiskupije u seobi naroda, ostala je gornja Hrvatska bez crkvenoga sjedišta, pa je ugarski kralj Ladislav Sveti osnovao u Zagrebu biskupiju 1094. godine.

Originalna isprava o osnutku biskupije nije sačuvana, nego se to spominje u ispravi ostrogonskog nadbiskupa Felicijana 1134. godine, u kojoj on presuđuje o međama zagrebačke biskupije. Prijevod spom. isprave iz latinskoga jezika na hrvatski glasi:

> "U ime Oca i Sina i Duha svetoga. Amen. Za vlade vrlo plemenitoga kralja Ladislava, a za primasa ostrogonske crkve Ača, nadbiskupa bačkoga Fabijana, za vesprimskog biskupa Kuzme, palatina župana Gjule, za šomođskog župana Graba, osnuje plemeniti kralj, nadahnut Božjom milošću i posavjetovavši se s ovima i drugima plemićima, BISKUPIJU ZAGREBAČKU (Zagrabiensem ... episcopatum), da one, koje je bludnja idolopokonstva otuđila od štovanja Boga, biskupova briga natrag privede na put istine. Da, dakle, pouči neznanje toga puka, nađe zgodnoga nekog Čeha, časna života, imenom Duh, koga pošalje po svom kapelanu Fanciki za pastira toj Crkvi. On je postavio i pomoćnike ovoj Crkvi iz županije šomođske i zaladske. Osim toga, dade drugi dvorski kapelan, imenom Kupan, po nalogu istoga kralja, istoj Crkvi puk dubravski sa zemljom i šumom koja joj pripada". (N. Klaić u navedenoj knjizi, str. 67).

Osim posjeda u Čazmi dobila je biskupija i posjede u Kupincu, Križevačkom Gradecu, Pokupskom i dr., a u Zagrebu Kaptol, Novu Ves i Vlašku ulicu.

Iz toga vremena sačuvan je u riznici Katedrale plenarij od bjelokosti, tzv. diptihon te misnica izrađena od krunidbenog plašta kralja Ladislava. Sačuvane su i čestice sv. križa iz vremena biskupa Macilina i nekoliko obrednih knjiga. Poslije Ladislavove smrti građena je katedrala, koja se spominje god. 1185. prilikom smrti biskupa Prodana, a koja je posvećena 1217. godine, na prolasku kralja Andrije II. (1205-1235) na križarski rat u Palestinu. Na povratku on je donio zagrebačkoj katedrali mumiju jednoga djeteta ubijenoga za vrijeme kralja Heroda. Vrlo je dragocjen kodeks "Sakramentarij svete Margarete" iz 11. stoljeća i dr.

Godine 1242. provalili su u Hrvatsku Tatari i uništili prvu katedralu, pa je biskup Stjepan (1225-1247) sagradio kapelu Sv. Stjepana koja se i danas nalazi uzidana u nadbiskupskom dvoru. Da se kanonici zaštite od ratne opasnosti sagradio je biskup Filip (1247-1263) tvrđavu Medvedgrad, koju je razorio veliki potres 1590. godine.

Novu katedralu počeo je graditi zagrebački biskup Timotej (1263-1287), a dovršio biskup Osvald Thuz (1466-1499). Biskup Luka Baratin (1500-1510) i biskup

Šimun Bakač Erdödy (1518-1543) grade zidine i kule oko Katedrale od 1512. do 1520. godine, što je dovršio kardinal Toma Bakač Erdödy (1435-1521).

Zagrebački biskup i dominikanac, blaženi Augustin Kažotić (Trogir 1260, umro u Italiji 1323) organizirao je katedralnu školu za slobodne umjetnosti i bogoslovlje i uveo originalni "Zagrebački obred", koji je ukinut na Tridentinskom Saboru održavanom od 1545. do 1563. godine.

Godine 1484. tiskao je biskup Osvald Thuz "Brevijar po običaju zagrebačke Crkve" (2. izd. 1505.) i Misal. On je kanio provesti duhovnu obnovu svećenstva na crkvenom Saboru, na kojemu je došlo do sukoba, pa su razjareni velikaši u crkvi napali svećenike, mnoge ranili, a jednoga ubili.

Biskup Stjepan III. (1356-1375) prvi je zagrebački biskup koji je imao naslov namjesnika banske časti (*locumtenens*) i zamjenjivao bana u odsutnosti.

Zagrebački biskup Juraj Drašković (1525-1587) otvorio je Sjemenište s humanističkom školom i učilištem bogoslovlja 1573. godine. U zagrebačkoj isusovačkoj gimnaziji (osnovana 1607) uvedena je, 1633. godine, nastava moralnoga bogoštovlja, što je početak osnivanja Bogoslovnog fakulteta na hrvatskom Sveučilištu, kojemu je car Leopold I. (1657-1705) dao povlastice 23. rujna 1669. godine kao u ostalim sveučilištima u austrijskom carstvu.

Za vrijeme biskupa Martina Borkovića (1617-1687) pronađen je kip Majke Božje Bistričke, skriven pred Turcima, godine 1684., pa su organizirana hodočašća u Mariju Bistricu, gdje je sagrađena velika bazilika. BISKUP Aleksandar Mikulić (1688-1694) osnovao je Metropolitansku biblioteku i sagradio za nju zgradu te nabavio grafičku zbirku slovenskoga tiskara i grafičara Johanna Weikharda Walwasora (1641-193), kod kojega je hrvatski povjesničar Pavao Ritter-Vitezović (1652-17139 izučio tiskarsko umijeće i osnovao tiskaru u Zagrebu 1695. godine. Ova tiskara uništena je prilikom požara 1706. godine. Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata Metropolitanska knjižnica pohranjena je u Sveučilišnoj knjižnici, a danas je u prostorijama Hrvatskog državnog arhiva na Marulićevom trgu.

Veliki udarac zadao je hrvatskoj Crkvi car Josip II. (1780-1790), kada je ukinuo brojne crkvene redove, pa je crkvena imovina pripala državi, a crkve su propadale, jer su u njima uređena vojna skladišta. Tako je propala i kapucinska crkva Uzašašća Bl. Dj. Marije na Griču, koju je kupio i srušio profesor Ljudevit Jelačić i sagradio palaču u kojoj je danas Državni meteorološki zavod. Godine 1837. srušena je i crkva klarisa Sv. Trojstva u Opatičkoj ulici broj 18, pa je na njenome mjestu grof Karlo Drašković sagradio palaču, koju su otkupili hrvatski rodoljubi. Ona je pripala Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti.

Za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda biskup Maksimilijan Vrhovac (1787-1827) osniva nove župe i vrši kulturno prosvjećivanje hrvatskoga naroda. Godine 1790. obnovio je zagrebačko Sjemenište, nabavio tiskaru i organizirao prikupljanje hrvatskog jezičnog i književnog blaga.

Godine 1845. Hrvatski Sabor traži od cara Franje Josipa I. da zagrebačka biskupija postane nadbiskupija, što je odobrio i papa Pio IX. bulom izdanom 1852. godine. Prvi nadbiskup postao je Juraj Haulik (1837-1869), koji je, tri godine kasnije, imenovan kardinalom.

Od prve zagrebačke Katedrale sačuvala se samo sakristija s prastarim freskama i gotska kapelica Sv. Stjepana.

Katedrala je često stradala u sukobima građana Kaptola sa stanovnicima Gradeca, jer nisu svi bili pristaše istoga kralja. Do sukoba je dolazilo i zbog posjeda na potoku, koji je dijelio ova naselja. Na tome potoku vodile su se borbe na mostu, koji je prozvan "Krvavi most". Godine 1529. bombardirao je Kaptol i Katedralu njemački general Nikola Thurn s brda Šalate i oštetio zidine i kule.

Katedrala je stradala i od velikih požara, naročito 1624. i 1645. godine, kada je sve uništeno. 9. rujna 1880. jaki potres razorio je katedralu baš u vrijeme kad je sv. misu služio kanonik i hrvatski povjesničar dr. Franjo Rački, a ministrirao dječak Rudolf Valdec. Oni su se jedva probili kroz krš i spasili.

Još prije potresa počeo je obnovu katedrale zagrebački nadbiskup i kardinal Josip Mihalović (1870-1891) po nacrtima bečkog arhitekta Friedricha Schmidta, graditelja palače Akademije 1876. godine. Gradnju je katedrale izveo arhitekt iz Kölna Hermann Bollé (1845-1926), od 1880. do 1902. godine u gotskom stilu. (Skidanje skela trajalo je 2 godine).

Zagrebačka biskupija imala je i Arhiv, koji je stradao u ratu sa stanovnicima Gradeca. U Arhivu se, danas, nalazi *Dnevnik* biskupa Maksimilijana Vrhovca, korespondencija kardinala Jurja Haulika, *Statuti zagrebačkoga Kaptola,* popis župa zagrebačke nadbiskupije i dr. U Arhivu ima puno glazbene literature (note), nakon što je biskup Augustin Kažotić uveo pjevano bogoslužje. Godine 1644. izdana je *"Pavlinska pjesmarica"* i zbirka crkvenih popjevaka *"Cithara Octochorda"* u tri izdanja. Biskup vrhovac osnovao je "Zbor duhovne mladeži".

U svetištu Katedrale ističe se srebreni sarkofag kardinala Alojzija Stepinca (1937-1960), rad kipara Hrvoja Ljubića, te grobnice zagrebačkih biskupa i nadbiskupa s poprsjima biskupa Antuna Bauera (1914-1937)) i kardinala Franje Šepera (1960-19839). Lijevo od kapelice sv. Marije nalazi se grob hrvatskoga bana i kardinala Tome Bakača Erdödy-a, pobjednika Turaka kod Siska 1593. godine. Ovdje se nalazi i grobnica s posmrtnim ostacima hrvatskih mučenika Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana, koji su smaknuti u Bečkom Novom Mjestu 30. travnja 1671. godine i godine 1919. svečano smješteni u katedrali. U katedrali su pohranjeni i posmrtni ostaci Petrova sina Antuna, koji je umro u doživotnom zatvoru.

U desnoj lađi sv. Ladislava nalazi se Meštrovićev mramorni reljef kardinala Alojzija Stepinca i poprsja bana Ivana Paližne i biskupa Petra Berislavića. Na lijevoj strani nalazi se bronćana figura bana Jelačića (1801-1859).

Vrlo je impresivna kapelica biskupa blaženog Augustina Kažotića, koja se nalazi lijevo ispod kora. Pokraj nje nalazi se grob biskupa Aleksandra Alagovića. Iznad nje, na čitavom zidu, nalazi se velika slika Uznesenja Bl. Djevice Marije. Desno od kora nalazi se poprsje i grob kardinala Jurja Haulika.

Ispod kora, desno, postavljena je spomen-ploča na latinskom i hrvatskom jeziku, o dolasku pape Ivana Pavla II. na proslavu 900. godišnjice osnutka zagrebačke biskupije, koja je održana 9. i 10. rujna 1994. godine.

Desno od kora, na čitavom zidu, nalazi se veliki glagoljski natpis, koji su postavila Braća Hrvatskoga Zmaja 1941. godine, u povodu proslave 1300. godišnjice

pokrštenja Hrvata. Natpis je otkrio 17. 9. 1944. kardinal Alojzije Stepinac, a glasi:

SLAVA V VIŠPNIH BOGU
NA VSPOMINANIE
Č.T.-Go (1300) LJETA
KRŠĆENIJA
NARODA HRVAT
IŽE ZAKLE SE VJEČNOJU
VJERNOSTJU
STJENE PETRA

PRIEM OT EE OBJETOVANIE
POMOĆI V VSAKOJ PEČALI
DRUŽBA BRATIJE
HRVATSKAGO ZMAJA
SHRANEJE SVETINJE PRADJED
PREPORUČAJE
OTČSTVO HRVAT
VELIKOJ BOGORODICI
č.c.k.a. (=1941)

Bollé je postavio u Katedrali sedam novih oltara: Sv. Josipa, sv. Ćirila i Metodija, sv. Petra i Pavla., sv. Ladislava, Djevice Marije, sv. Jeronima i sv. Križa. Natpis na oltaru sv. Ćirila i Metodija pisan je glagoljskim pismom.

Uz Katedralu bio je mali biskupski dvor, a novi je sagradio biskup Petar Domitrović (1611-1628), koji se utopio u opkopima grada Varaždina. Dvor su preuređivali biskup Juraj Branjug (1723-1740) i biskup Aleksandar Alagović (1829-1837). On je isušio ribnjak ispod zidina i uredio krasni perivoj 1830. godine, koji postoji i danas.

Nakon izgradnje nove Katedrale srušen je, 1906. godine, zapadni bedem s Bakačevom kulom i zgradom Metropolitanske biblioteke, pa je prostor pred Katedralom ostao do danas neuređen. desno, kraj Katedrale, nalazi se javni WC koji treba ukloniti.

Katedrala je, nažalost, građena od kršljiva kamena, pa su ukrasi jako oštećeni. Već deset godina vrše se popravci, koji će potrajati još dugi niz godina. Katedrala je bila pokrivena lijepim glaziranim crijepovima, koji su skinuti i zamijenjeni ružnim crnim pločama od bakra.

Ispred Katedrale postavio je arhitekt Bollé krasni Fernkornov obelisk Bl. Djevice Marije s četiri pozlaćena anđela i vodoskok godine 1878. Tu je pronađen ulomak rimske nadgrobne ploče koju je postavio svojoj supruzi Gaj Julije Paterno, a koji na hrvatskom jeziku glasi:

AKONIJI
GAJEVOJ KĆERI
SALVIJI
GAJ JULIJE
PATERNO
SUPRUZI
KAKVIH JE RIJETKO

Spomenuta ploča uzidana je sada na jednoj kuli pred Katedralom.

Od godine 1945. u zagrebačkoj nadbiskupiji ubijeno je 67 svećenika, a petorica su umrla u logorima. Na zatvor je bilo osuđeno 147 svećenika.

Godine 1962-1965. održan je Drugi Vatikanski Sabor (Koncil), a nakon toga osnivaju se teološke tribine i "Institut za teološku kulturu laika pri Bogoslovnom

fakultetu u Zagrebu". Ujedno je osnovan tjednik "Glas Koncila". Godine 1966. osnovan je Centar za koncilska istraživanja, informacije i dokumentaciju "Kršćanska sadašnjost".

Danas zagrebačka nadbiskupija ima dva i pol milijuna vjernika, 599 svećenika, 300 redovnika i 1930 redovnica. U domovinskom ratu mnoge crkve su uništene i ubijeno nekoliko svećenika.

LITERATURA:
Deanović-Čorak: Zagrebačka Katedrala, Z. 1988.
Draganović-Buturac: Povijest Crkve u Hrvatskoj, Z. 1944.
Riznica zagrebačke Katedrale. Katalog izložbe, Z. 1983.
Sveti Otac Ivan Pavao II u Hrvatskoj, Z. 1994.

Branimir ŽGANJER

Dvoja srušena kaptolska vrata

O tom ne zbori ni Belina bula
da tu su nekoć bila čvrsta vrata,
što sagradi je majstor od zanata,
gdje blizu stoji Bakačeva kula.

U Novoj vesi jasno se je čula
sva zvonjava i klatno malog bata,
glas Dizmuša se, premda nema sata,
ponekad javlja. Gitara i frula

oglašava se iz obližnje škole
jer školska djeca vedru glazbu vole.
O bivšim vratima svi malo znaju.

Za obećanje (Istina je čista!)
zna svako dijete - riječ Isusa Krista:
"Još danas bit ćeš ti sa mnom u raju."

U drugoj polovini 19. stoljeća srušena su dvoja vrata. Jedna na ulazu u Novu ves, gdje je malo kasnije (poslije 1877.) sagrađena kaptolska škola, a druga u Bakačevoj ulici, na uglu današnje ulice Pod zidom još nešto ranije. Rečenicu, koju je rekao Isus desnom razbojniku, zabilježio je evanđelist Luka 23/43, a tradicija ga naziva Dizmušom, odn. Dizmon.

Ivana

Dvije zelene baterije. Majstor Nokaj nije pri telefonu. Sjetim se prijatelja koji to znade opisati. Na radiju "Do'nt tach me", ali... Što bi na to Ivana rekla? Ništa. Razumjela bi stvar i opetovala: "Ljubim te u oko!" Dani se probiru od jučer do sutra. Ne podnosim, osim iznimno, da se okolina obraća s "čovječe". Naježim se. Ponovno Rajka. Više ne znam - afektira li ili sve može svaliti na "Psihomodo pop". Mislim da je ovo drugo realnije.

- Poslije toliko vremena, je li to moguće, ponovno si se odlučio na priču?

- Teško je - kažem Ivani, a ona obara krupne oči: "... komu danas nije...?", pa se neodoljivo smješka. - Zadnja zbirka poezije tiskana je 1969. godine, a za "Bjelovarski list" više ne znam je li uopće još izlazi.

- Kakve to ima veze?

- Zaista nikakve.

Sljemenska šuma ipak se razlikuje od moje, slavonske. U ta davna vremena (a nema tridesetak godina!) znao sam gdje je kukurjek u siječnju, a kada Verica pohodi prve plućnjake. Danas je sve drukčije. Ne poznajem susjede. Drugi ljudi u druga vremena korzom ostavljaju tragove. Uostalom, korzo više nije to, što je bio.

- Zašto spavaš?

- Otkuda ti ta pomisao?

- Jesi li umoran?

Nema te gužve koja me može dići iz blage vode u pakračkom viru. Svega sam dvaput vodio klince u avanturu. Svaki put Pakra se preobraćala u Nijagaru. Otkuda zmije, zašto Sunce bjesni? Shvaćam. Ako je tako kao što mislim, zavičaj i ja postali smo stranci. Ni preci mi se više ne odazivlju mirisom višnjina cvijeta, nabreklim maslačkom na Sedalru, trudnom travkom uz ruinu sunca na uviru. Teško je, toliko teško da se to ne da opjevati.

- Nisam umoran. Doba koje sam čekao, lomi mi kičmu.

- Zemlja koja tone, vrijedna je vječnosti.

- Ivana, ne razumiješ.

Ponovno ono: "... komu danas nije teško?" Dan se presvlači u koprenu kakvu poznaju samo Nadljudi. Tko će i gdje skončati, znaju samo najjači. Nažalost, ja nisam taj. Od purpura na zapadu do crnila cijela je vječnost. Ja nisam ni taj koji nosi svijeću.

- U smiraj dana, kad zadnje iskre trnu na bezvjetrici, moja je majka grijala svježe mlijeko. Muk i ćuk, eventualno.

Suza

Davoru

Jedan miran proplanak
gdje nemaš korijena
Pčela u rutinskoj potrazi za tučkom
Ponovno lahor
Stara kruška i plodna njiva
Traktor u daljini
Veliki izgubljeni Grad za koji si pao
Plavičasti veo
Gore
u visini
blagi bukvik spominje tvoje ime
Nije uzalud
tvoja suza usahnula
Sam si sa sobom iznad neosvojena Grada
Pčela u rutinskoj potrazi za tučkom
Budi ti mir sa svojima
Na kraju smo svi u jakom zagrljaju
Ti tamo
Mi ovdje
Znam to bukovlje i te tajne staze
Miruj pod vlatima
Pčela nam otvara put
Znamo taj zeleni mir
Vrutak pokajanja
Mirisna
topla
gruda
Ti tamo
Mi ovdje
Kako bih rado
pohodio
tvoju tišinu
Budi ti mir među travama
tamo gdje nitko ne zna
ne pita
ne kroči
Budi ti vrući kruh
prstohvat sreće i mirisno mlijeko
tiha pjesma i miran san

San

Tišina je opet
pohodila
plodnu krušku
na kraju vinograda
Jedna svijetla zraka drhturi na listu
mrav se pati s golemim teretom
vrištavo jato ptica u šumarku

Nitko više ne povija vlati na stazi
Neki težak mir nalegao na čula
i sve se čini kao u davnoj bajci

Miriše zemlja pod nabreklom travom
plavet podneva
tiho buja zlatnom kožom
i osjeća se vrijeme izvan svake tjelesnosti
Nešto mi veže i noge i ruke
suspreže slatko putovanje
Je li uopće još moguć povratak

Opstanak

Jest
sada smo posustali
Sasvim smo izvan vremena
I nije nam važno
tko će
hoće li nas
možemo li
kako
i koliko ćemo
Spoznaja
o nepobjedivosti
pobjedonosni je znak
Jest
sada smo posustali
Možda ćemo i sutra
Možda i još toliko puta
Pobjedonosni znak
ujedinjuje naše obale i pučine
Naše oluje
napokon
više nitko zauzdati ne može

U tišini

I tako u tišini
boje se stapaju s glazbom
Kao da trne java
Kao da riječ ulazi u treptaj sna
I tako u tišini
razilaze se zvuci
Svijest u iluziji
Šapat uvire u drhtaj venuća
Sasma u sluđenosti
buja glazba u čulima
Pokajnici pitaju
jesi li na putu
jesi li pravi
ili si izdao
Sasma u sluđenosti
trenutak te pita za ispravan put
Preci u snovidjelici
Djed
Otac
Sasma u sluđenosti
navire glazba u čula

Rasprsnuće

Zatečeni izazovnim bujanjem
horizontu se utječemo
tako plahi
Ni lijevo
niti desno
utjehe
Svaki prasak tišine
potiskuje na dno
Neizdrživo se upinjemo
a posustaje dah
misao se koči
i snaga izdaje
Tko će tako daleko
u vrijeme
u tajnu
možda u san

Plašimo se boli i velike ravnice
Tu
gdje smo rođeni
postelje više nema
ni majke
niti oca
Ni prijatelja
Krv navire kao oštar mač
do neizdrživosti nezajažljiva
Nema naprijed
Ne možemo natrag
O
koliko još treba razapet pamtiti
Gorak nam kamen
navaljen
Neizdrživo se upinjemo
bez ikoga svoga
Rezak brid tupinom
trnce zazivlje
a nikoga oko nas
U kontrastu ludoga sna
isto tako nerazgovjetne riječi
Milenij na uminuću
Nejasna slika
Nemoć tako razorna
i filozofsko pitanje o smislu
Svaki prasak tišine
teškim se kamenom odazivlje
Jesmo
ali gdje
zašto
i možemo li kamo

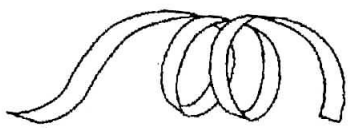

Lojzo BUTURAC

Svjedočanstvo nedavne prošlosti

Svjedočanstvo je ovo o crkveno-vjerskim prilikama u vrijeme komunističkog režima od strane neposredno svjedoka.

VI. Nastavak studija i vojska.

Već početkom III. semestra, u jesen 1948., dogovoreno je da studenti građevinarstva II. godine našeg Tehničkog fakulteta iz Zagreba pohode studente građevinarstva u Beogradu. Pošli smo vlakom u glavni grad tadašnje države. Većina će nas prvi puta vidjeti Beograd. Imali smo rezerviran posebni vagon samo za nas. Dolaskom na beogradsku željezničku stanicu, čim sam izašao iz vagona i vidio kišovito vrijeme, sjetio sam se da sam u vagonu zaboravio kišobran. Brzo sam se vratio u vagon, ali kišobrana nije više bilo. Primijetio sam dvojicu neznanaca kako su pregledavali police u vagonu i u trenu se izgubili iz vagona.

Tu se je na željezničkoj stanici našla grupa beogradskih studenata s cvijećem. Upitali su nas da li smo mi studenti i tko nam je vođa puta. Predali su cvijeće našem vođi puta Dalmatincu Gojimiru Ribaroviću, uz pozdravne riječi dobrodošlice:

- Dragi i voljeni bratski studenti! Želimo vam dobrodošlicu, da se ugodno osjećate i provedete u Beogradu! Želimo da se što više zbliže naša dva bratska grada. Došli smo i s vozilom, da vam prevezemo vaše stvari. Živelo bratstvo i jedinstvo studenata naših dvaju bratskih univerziteta!

Nakon ovoga pozdrava naš se kolega Ribarović, s cvijećem u ruci, popeo na stepenicu vagona i biranim riječima izrekao zahvalu za tako srdačan doček. Između ostaloga je izrekao i ove riječi:

- Naši bratski gradovi Zagreb i Beograd ...

U tom je času netko od Beograđana zapitao nekoga od naših:

- Pa zar vi niste iz Ljubljane?

- Ne, mi smo iz Zagreba, - odgovorili smo mu.

U tom je času netko od Beograđana skočio do našega Ribarovića, zgrabio mu iz ruku cvijeće, pa su se svi oni izgubili u mnoštvu. Naš vođa puta nije znao o čemu se radi i tko mu je oteo cvijeće dok nismo objasnili i njemu i ostalim kolegama, da je došlo do zabune. Beograđani su čekali bratske Ljubljančane, a došli smo mi, koji to nismo.

U ovoj smo školskoj godini 1948/49. slušali i predmet "Predvojnička obuka". Nerado smo ga slušali već i zbog toga što se nije smjelo izostati ni jedan sat od nastave. Bio je tada običaj, iako ne po propisima, da na Fakultetu nije bilo predavanja od Božića do Bogojavljenja. Zbog toga smo mi studenti odlazili u to vrijeme svojim kućama. Međutim zbog te "predvojničke" smo morali dolaziti u Zagreb i u to božićno vrijeme.

Predavač nam je bio poručnik Josip Lulić, rodom iz Perušića iz Like. Moje mu je prezime posebno palo u oko, pa se interesirao otkuda sam ja. Znao sam zašto ga to zanima, pa sam mu rekao da sam ja iz susjednog mu Pazarišta. Nisam mu objašnjavao

da su moji preci prije 200 godina otišli iz Pazarišta iz Luke u Slavoniju. Tako sam ja postao na neki način poručnikov miljenik. Ali sam zbog toga temeljito učio njegov predmet. Na kraju godine je bio ispit pred komisijom od nekoliko viših oficira, s tim da među njima nije bilo Lulića. Moji su kolege slabo učili taj predmet, pa su mene odredili da im šapćem prilikom ispitivanja, budući da se smatralo da ja najbolje znam taj predmet. Ispitivači su primijetili moje šaptanje, počeli na mene vikati i odmah mene prozvali, da provjere moje znanje:

- Sad ćemo mi vidjeti koliko ti znaš, kad drugima šapćeš? Reci ti nama što znadeš o maskiranju?

- Maskiranje! - počeo sam ko iz topa. - Maskiranje dijelimo najprije na prirodno i umjetno...

- Nije istina - prekinuli su me u odgovoru.

- Maskirana sredstva se dijele na više načina - počeo sam detaljnije obrazlagati - a prva i osnovna je razdioba na prirodna i umjetna...

- Nije istina - opet su me prekinuli. - Evo tebi jedinica pa ćeš znati da se maskirna sredstva dele na prirodna i veštačka.

Htjeli su mi jedinicu upisati u indeks, što im nisam dozvolio, budući da imam pravo tri puta izaći na ispit. Narednih se dana pojavio poručnik Lulić i kaže mi da je sve čuo kako sam dobio jedinicu, ali da on to ne priznaje. On je ocjenu ispravio u pozitivnu, a da me nije posebno ispitivao.

Za vrijeme školskih praznika 1949. sam bio na građevinskoj praksi, radeći na izgradnji studenskih domova "Laščina" u Zagrebu. U jesen iste godine je Planinarsko društvo Zagrebačkoga sveučilišta organiziralo izlet na Učku. Prijavili smo se moj sustanar Stipo Kovačević, student rudarstva, i ja. Ne zbog planinarstva ni zbog Učke nego zbog mora. Nikada prije nismo vidjeli more, a sada nam se pružila prilika da to ostvarimo uz neznatan trošak. Do Rijeke smo se vozili vlakom, a od Rijeke do Opatije brodom.

Bila je subota. Vođa puta nam je rekao da smo u subotu popodne slobodni za razgledanje Opatije, a sutra u nedjelju kreće se u 7 sati ujutro kamionom na Učku. Kolega Stipo i ja smo se pitali kako ćemo izvršiti svoju obvezu prisustvovanja nedjeljnoj misi. Propitali smo se u Opatijskim crkvama i saznali da je najranija misa kod Isusovaca u 7 sati ujutro. A u to se vrijeme već kreće na Učku. Donijeli smo odluku, a slično su nam rekli i neki drugi kolege, da nam je važnija misa od odilaženja na Učku. U nedjeljno jutro je veća grupa nas izletnika bila na misi. Na naše veiliko iznenađenje, s nama je na misi bio i naš vođa puta. A na Učku smo krenuli poslije mise. Ovaj sam događaj opisao u ondašnjem vjerskom listu "Gore srca" od 20 XI. 1949., ali je urednik Pavao Lončar umjesto "vođa puta" napisao "naš Marko", da vođa puta ne bi imao neugodnosti.

Dolaskom 1945. komunista na vlast, ukinuto je izlaženje svih vjerskih listova. Spomenut ću ovdje samo četiri časopisa, koje je izdavalo HKD Sv. Jeronima, a koji prestaju izlaziti 1945: "Jeronimsko svjetlo" nakon 11 godina izlaženja, "Mala mladost" također nakon 11 godina izlaženja te "Naša Gospa Lurdska" i "Obitelj" nakon 15 godina izlaženja. Od 1946. jedno vrijeme imamo jedan jedini vjerski list "Gore srca". U tom je listu 6. VI. 1948. objavljena moja pjesma u prozi "Moćna Zaštitnica", a sada 1949. "Izlet na Učku". Članci su u ono vrijeme izlazili bez potpisa autora, da oni ne bi imali problema u školi ili na radnom mjestu.

Cijeli mjesec kolovoz 1950. sam na obveznoj građevinskoj praksi u Gradskom građevnom poduzeću u Zadru. Glavni je direktor Vinko Fain, a tehnički direktor Rus ing. Igor Karin. Sa mnom je na praksi kolega Ivo, student arhitekture, zaboravio sam mu prezime. Rodom je iz mjesta Sali na Dugom Otoku. U Tehničkom odjelu, gdje sam radio, svi su me čudno gledali i bili suzdržani u razgovoru. Politika se nije spominjala. Jednoga me dana kolega Ivo pozove da pred večer dođem do hotela "Zagreb", gdje ćemo se naći s još dvoje kolega. Dolazeći prema hotelu, navratio sam se prije u crkvu Sv. Šime, kamo sam išao svakodnevno na misu. Ispred hotela smo nas četvero sjedili i čavrljali. A onda prisutna kolegica postavi svima nama malo neobično pitanje:

- Hajde, ako nas nije sram priznati, kada je tko od nas posljednji puta bio na ispovijedi?

Netko je rekao da je bio pred posljednji Božić, netko pred posljednji Uskrs, a ja bez straha priznajem da sam to obavio pred tjedan dana.

- A kada je tko od nas posljednji puta bio u crkvi? - nastavila je kolegica s pitanjima.

Priznao sam da sam svako jutro na misi, a večeras sam bio i na večernji, zbog čega sam i malo zakasnio na dogovoreni sastanak.

Slijedeći se dan u Tehničkom odjelu razgovaralo o svemu, pa i o politici. Govorilo se protiv direktora i sekretara, protiv komunizma i postojeće vlasti. Bunio sam se protiv takvih razgovora u mojem prisustvu, ali su mi se oni smijali, kao da sam ja stari njihov istomišljenik. Kolega Ivo mi je kasnije objasnio o čemu se radi. Dolaskom nas dvojice u poduzeće, najprije su preko neke veze saznali za njega da nije na režimskoj liniji. A onda su njega zadužili da sazna isto to za mene. Zbog toga je bio potreban onaj razgovor pred hotelom "Zagreb" o položaju crkve. Tako je svima u Tehničkom odjelu laknulo kad su saznali da mogu pred nama dvojicom slobodno voditi svoje uobičajene razgovore. Kolega Ivo mi je tada rekao da u njegovu rodnom mjestu Sali nema ni jednoga slobodnog mladića. Ili su ilegalno pobjegli u Italiju ili su u zatvoru.

Od jeseni 1948. stanujem s bratom Josipom u prebendarskoj kuriji Nova Ves 5 kod prebendara Vilima Pernjaka. S druge strane ulice na broju 6 je stanovao prebendar Matija Ivšić. Bio je nadareni glazbenik. Glazbu je studirao u Rimu, a u Zagrebu je predavao glazbu na Bogoslovnom fakultetu. Bavio se i skladanjem. Svakodnevno sam ga gledao gdje izlazi i dolazi u kuriju do 1950. godine. Te godine je uhićen i nevin osuđen na 14 godina zatvora. Nakon 12 godina je teško bolestan, od posljedica tamnovanja, pušten da kod kuće umre. Umro je u Zagrebu 12. listopada 1963.

Ujesen 1951. sam pozvan u vojsku iako još nisam završio studij. Čudno mi je bilo kad mi je jedan kapetan u zagrebačkom vojnom odsjeku tvrdio da sam za vrijeme II. svjetskog rata bio 6 mjeseci u domobranstvu. Pokušao sam to osporavati, ali mi je rečeno da je njihov podatak točan, jer je tako upisano u vojnoj evidenciji. Vojsku sam služio u Karlovcu u 6. klasi Škole rezervnih oficira inženjerije. Prvi izlazak iz kasarne sam iskoristio da odem u središnju župnu crkvu Presvetog Trojstva. Vrativši se u kasarnu, to sam ispričao Josipu Fridrihu, vojniku rodom iz moga rodnog sela. On se zgražao zbog toga moga čina. Reče mi da je i on to učinio na početku služenja vojnog roka. Zbog toga su ga zatvorili u zatvor, što nije neko veliko zlo, ali je bilo neizdrživo tako zvano "pranje mozga". Pojedini su oficiri dolazili k njemu u zatvor da ga preodgajaju, što je bilo

posebno teško podnositi. Ipak nisam odustao od polaženja u crkvu, ali sam bio oprezniji. Dolazio sam nedjeljom na večernju misu, ali nisam ulazio u crkvu, nego u samostan. A onda hodnikom i stepenicama na takozvani "mali kor". Odonud sam pratio misu, a na Pričest, u dogovoru s misnikom, dolazio sam u sakristiju.

U kolovozu 1953. sam u vojnoj rezervi u Varaždinu. Među nama koji smo iz Zagreba doputovali u Varaždin bila su i dva bogoslova. Jednoga su odmah po dolasku otkrili, teško izvrijeđali i potjerali kući, s tim da nikada neće dobiti vojni čin. Drugi nam se bogoslov otkrio na povratku iz Varaždina, ali samo nama, svojim kolegama. U Varaždinu sam pohodio liječnika dr. Divića. Taj je liječnik za vrijeme rata bio kotorski liječnik u Donjem Miholjcu. Besplatno je liječio nas, stanovnike Salezijanskoga zavoda. A sa svojom kćerkicom je dolazio svake nedjelje na misu u našu kapelicu. Međutim ta je kći sada već završila srednju ekonomsku školu.

Iste je godine u beogradskoj Saveznoj skupštini donesen Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica, koji nije bio povoljan za vjerske zajednice. A i ona prava koja je Zakon tobože jamčio vjerskim zajednicama, nekažnjeno su kršena. Tada u toj Skupštini, 22. svibnja 1953., Aleksandar Ranković, ministar unutrašnjih poslova, tvrdio je da drži u zatvoru 161 katoličkog svećenika.

Tih sam godina sreo na željezničkoj stanici u Novoj Kapeli svoju profesoricu iz požeške gimnazije Danicu Smoljanović. Pričala mi je da je umro požeški profesor Rudolf Šignjar. To je onaj profesor koji je u moje vrijeme možda jedini od profesora bio član komunističke partije i koga smo jedinoga morali oslovljavati s "druže". On je poticao SKOJ-evce na razne aktivnosti, a možda i na zlodjela protiv Crkve, koja su zlodjela oni tada činili. Profesorica Smoljanović mi reče kako se Šignjar pred smrt obratio. Napisao je profesorima i đacima pisma, u kojim opovrgava sve ono što im je kao pozitivno govorio o lenjinizmu, komunizmu i ateizmu. Zatražio je svećenika da se pred smrt izmiri s Bogom.

Jedan moj susjed u rodnom selu i daljnji rođak Antun Buturac, vraćajući se 1945. s "križnog puta", bio je jedno vrijeme u logoru u Požegi. Svake noći su dio tih logoraša tovarili u kamione i odvozili negdje na Papuk na strijeljanje. Jedne je noći i Antun bio prozvan, ali se uspio sakriti. Drugu noć nije čekao proziv, nego je, koristeći mrak, provukao se ispod žice jarkom, kojim su od zahoda tekle fekalije. Budući da je ranije bio lugar u Dilj-Gori, pronašao je najnepristupačnije mjesto i tamo si izgradio podzemnu nastambu. U njoj je živio devet godina. Za to su znali samo njegovi najbliži, roditelji i braća. Oni su ga snabdijevali hranom, koju si je on sam pripravljao. Da si vrijeme nečim ispuni, pleo je košare od šiblja. 1954. godine, prilikom nekoga lova u Dilj-Gori, otkrivena je Antunova nastamba. Njega doduše nisu pronašli, ali na nagovor roditelja i susjeda, kojima se je pokazao, predao se je vlastima. Nije više bila 1945. kada se ubijalo bez suda. Međutim, iako mu nije dokazana nikakva krivnja, sud ga je osudio na 7 godina zatvora. Tako je Antun Buturac postao slobodan tek 16 godina nakon završetka rata samo zato što je bio hrvatski vojnik.

1955. se zbilo nekoliko događaja. Moj dragi zemljak i prijatelj Ivan Tilšer, župnik u Čaglinu, osuđen je na 6 mjeseci zatvora, koje je proveo dijelom u Požegi, a dijelom u Lipovici kod Popovače. Nakon toga u ožujku 1956. je dobio izgon iz države. To je on iskoristio za studij u Rimu, otkuda se 1960. vraća kao doktor crkvenoga prava.

Iste te 1955. godine, moja snaha Marija Buturac, supruga moga brata Franje, koji je 1945. uspio emigrirati, pa se sada nalazi u Australiji, dobiva konačno dozvolu da nakon 10 godina može s kćerkom Ivanom otputovati svome mužu.

U svibnju mjesecu iste godine konačno sam diplomirao na Građevinskom odsjeku Tehničkog fakulteta u Zagrebu i otputovao u Sisak, gdje ću prvo vrijeme raditi u Komunalnom odjelu Gradske općine.

Dubravko MARIJANOVIĆ

Crveni crveno crveni

Kad mladice postaju plodice
bivaju crvene rajčice.

Kad djevojčice postaju djevojke
bivaju rumene postelje.

Kad dječaci postaju heroji
bivaju krvave odore.

Kad sveti postaju sveci
zore srca sviću.

Kad trudne postaju blažene
kao sunce na zakasku -

crveni crveno crvenilo.

Božo KUKOLJA

Bio sam

Bio sam sunce i ptica
sunce u ptici
i ptica na suncu

Bio sam čovjek na zemlji
i oblak na nebu

Bio sam radost u gnjevu
i bio sam gnjev u munji

Bio sam list na grani
i leptir na listu

Bio sam - tko zna što li sve ne
(Sve što je prošlo i što će još biti)

A zatim sam postao ono što jesam
i što ću - kad nestanem - ponovno postati.

Atif KUJUNDŽIĆ

Pismo bratu Seadu

Noć je, pišem ti opet, ne znam koji put brate;
urliču topovi usijanim ždrijelom,
otišli su nam mnogi, bez nade da se vrate,
uprkos nesreći, neviđenoj u svijetu cijelom;
noć je, pišem ti opet, ne znam koji put brate.

Stalno se vraćam na to, da hoću da preživiš;
ti koji nisi kriv, kao ni mnoge žrtve,
beznadno naivni i od tugovanja sivi,
prebrojavamo drage - ranjene i mrtve,
stalno se vraćam na to, da hoću da preživiš.

Teška sjekira smrti, lebdi nam iznad glava;
mi smo sićušni mravi, koji se neće dati,
to što znamo o srcu i o snu zdravih trava,
svaku nesreću može, cijelom svijetu da skrati,
teška sjekira smrti, lebdi nam iznad glava.

U pameti mi slike dženaze našeg oca;
još šušti lišće lipe oko nišana na stazi,
na mezarju kabur za izgubljenog lovca,
zbunjeni oratori, povorka koja gazi,
umom mi prolaze slike dženaze našeg oca.

K' o da smo otvorili groblja i zatvorili škole;
dok smo širili dušu razumijevajući bijedu,
a ptice samo jasno, slobodno nebo vole
i nose plavetnilo, bez krvi u pogledu;
noć je, pišem ti opet, ne znam koji put, brate ...

(II - 1993.)

Tumač manje poznatih riječi:

- dženaza: pogreb, sprovod, ukop
- mezar(je): grob(lje)
- kabor: grobna jama, raka

Grga PEJNOVIĆ

Charles Péguy obraćenik i kršćanski pjesnik

II. dio

Sretan što mu je duša oslobođena od pozitivističkoga, bolje rečeno materijalističkoga, svijeta, krenula u visine u kojima je zavičajan viši duhovni metafizički svijet, koji mu sada otkriva i osvijetljava njegova vjera, koja ga je odvela u okrilje Božje.

Do sada su njegova pažnja, misao i volja bile obuzete problemima ovoga svijeta: o čovjeku, društvu, svome narodu i čovječanstvu, a sada novi Péguy, kršćanin i katolik, predaje se pjesništvu, pjesništvu kršćanskih tajna ili misterija. Zanimljivo je što ga osvojiše veliki ženski likovi čovječanstva i njegove voljene Francuske: Isusova majka, koja se lomi od boli prateći svoga sina jedinca na Kalvariju, koga rulja ponižava, mrcvari i razapinje sa dvojicom razbojnika, da vrši volju Očevu, kako su proricali proroci i pisali evanđelisti, da otkupi čovječanstvo od zala i grijeha:

Evi, ženi iz praskozorja ljudskoga roda posvetio je osam tisuća aleksandrinaca i ostvario mnoštvo predivnih slika i snažnih misli. Ivanu Aršku, Djevicu Orleansku ,okružuje sjajnom legendom Francuske 15. stoljeća, kada su visoki staleži i državnici pomireni i ušutkani s enegleskom okupacijom, tada djevojčica-pastirica, kći francuskog seljaka iz Area podiže ustanak, bori se, pada u ropstvo i izgara na lomači za svoju voljenu Francusku. Izgorijelo je njezino tijelo, ali njezini ideali nisu, oni su obogaćivali dušu njenog naroda.

I sveta Genoveva, pastirica iz Nanterra, okolice Pariza, redovnica, svetica i zaštitnica grada Pariza, opjevana je Péguyevim stihovima i uzvišena u potpunosti svoje svetosti i povijesne veličine i značenja.

Nije bilo lako zaroniti u pjesnikovu dušu i otkriti kolika je bila radost kada je susreo Boga nakon dugog otuđenja. Mora da se i sam sebi čudio kako je na pogrešnim stranama tražio rješenje čovjekove sudbine i sudbine svijeta. On poštenjak, ljubitelj istine i pravde, poštovatelj duha i kulture, kršćanske kulture, a bio je zabrazdio u područja gdje se primat daje svijetu materije.

Neke spoznaje na tome području će ga zaprepastiti, posebno ona o nadmoći novca u suvremenome svijetu. "Po prvi put u povijesti svijeta sve duhovne i materijalne snage zajedno su potisnute jednom jedinom materijalnom silom, a to je novac."

"Po prvi puta u povijesti svijeta novac je gospodar župnika-svećenika kao i učitelja filozofije, on je gospodar pastora kao i rabina, on je gospodar pjesnika kao kipara i slikara." ("La puissance de l'argent" Bastaire: "Péguy tel qu'on l'ignore)."

Prava sreća Charles Péguya je susret s Bogom, sa Kristom, kome će predati svoje srce, svoju dušu, svoju ljubav i usmjeriti svoj rad u čast kršćanstva i svoje drage domovine Francuske.

Péguy publicist i mislilac postaje književnik-umjetnik, koji će svoje nadahnuće naći u tajnama kršćanske vjere: misteriju ili tajni utjelovljenja, misteriju bogočovještva i otkupljenja i tajni Presvetoga Trojstva.

Péguy je napisao i objavio:

1897. "Jeanne d'Arc", drama u tri čina
1903. "La chanson du roi Dagobert" (Pjesma o kralju Dagobertu)
1910. "Le mystére de la charité de Jeanne d'Arc" (Tajna ljubavi Ivane Arške)
1911. "Le porche du mystére de la deuxiém vertu" (Predvorje misterija druge kršćanske kreposti)
1912. "Le mystère des saints Innocents (Misterij nevine dječice)
Iste godine je objavio: Les sonnets (Soneti): "Les sept contre Thèbes" (Sedmero protiv Thebès) i Chateaux de Loire" (Dvorci Loire)
1913. "La tapisserie de sainte Geneviève et de Jeanne d'Arc" (Tapiserije svete Genoveve i Ivane Arške)
"Les sept contre Paris" (Sedmorica protiv Pariza)
"Paris" (Paris); "La banlieue" (Predgrađe)
"La tapisserie de Notre Dame"
Ève (Eva), spjev od osam tisuća stihova
"Les cinq prières dans la cathédrale de Chartres (Pet molitava u katedrali u Chartresu)

Iako je kao socijalist pisao na tisuće članaka o raznim društvenim pojavama,Peguy je našao vremena da se posveti stranicama velikih djela svjetske književnosti: Bibliji, Homeru, Çerqntesu, Corvailleu, Pascalu i Hugou, u kojima se susretao sa sveopćim pitanjima o čovjeku i svijetu.

Modernu francusku poeziju impresionista i simbolista nije cijenio, ali ipak je modernim stihom ispjevao rukovet soneta.

Formu pjesme koju su brusili modernisti, za njega je nebitna, sadržaj, ideja, poruka je važnija. Zato će se izražavati glasom svoga srca, glasom svoga duševnog svijeta i tempom, odnosno ritmom samoga života.

Stanislav Fumet kaže: "Il n'avait pas besoin d'être artist.
Il était un vivant. Sonart est le portrait de sa vie"
(Nije mu trebalo da bude poklonik modernih artista, on je to bio po svome bivstvu. Njegova umjetnost je portret ili slika njegova života)

Općenito je mišljenje da je njegovo najsnažnije i najljepše djelo "Le Mystère de charité de Jeanne d'Arc", objavljeno 1910. A to je nastavljanje meditiranja o žrtvi pastirice, djevice, zapovjednice i junakinje, koja zapovjeda odredima rodoljuba i planira osloboditi Francusku. Pjesnik u svojoj uzvišenoj viziji gleda Nju, Djevicu iz Lorraine, koja se s Kristom uspinje u mukama poniženja, mučenja i raspeća na Golgotu, a Majka, Bogorodica u toj tužnoj i sramotnoj pogrebnoj povorci razdire svoje srce i dušu zbog nasilja i nepravde.

Pjesnik Péguy ju je ovako predočavao:
Plače i plače i ružnom postaje.
Ona, najveća Ljepota na svijetu.
Ruža otajstvena.
Toranj bjelokosni.
Kraljica divna.

U tri je dana postala takva da ju je strašno i pogledati.
Deset je godina starija, kažu ljudi.
Više se i ne prepoznaje. Ostarila je
za više od deset godina.
Zna ona, osjeća dobro da je za više od deset godina starija,
Starija za svoj život.
Starija za cijeli vlastiti život i više od svog života,
više od jednoga života.
Jer je starija za jednu vječnost.
Starija za njegovu vječnost,
Koja je prva vječnost poslije vječnosti Božje
I jer je ostavlja za njegovu vječnost,
Kraljicom je postala,
Kraljicom sedam žalosti.
A šteta, život je tako lijepo započeo.
Upravo šteta. Dobro se sjeća.
Kako je blistao na slami, u onoj štali u Betlehemu.
Zvijezda se jedna bila nadvila.
Pastiri mu se pokloniše"

(Preveo s francuskog Matej Jeličić
Marulić br. 3 god 1981.)

Mislilac, pjesnik i mistik Péguy svom snagom svoga duha suobličio se sMajkom patnicom, Majkom slomljenom nasiljem vlasti zavišću i zlobom svećenstva i farizeja i napokon grubošću proste svjetine, ili pùčine, koja je bezumno ponavljala: "Raspni ga, raspni!"

Svoj doživljaj ó patnjama Majke Bogorodice pojačava zapažanjem drugih, koji govore da je u tri dana postala ruševina, očajnica, duševno slomljena i tjelesno iznakažena. Pjesnik svoja opažanja ponavlja i ponavlja, kao narikače nad pokojnikom, kad najbliži i najdraži nad najdražim, kao roditelj nad umorenim i zauvijek izgubljenim sinom.

Bila je to majčinska vrhunska bol bez nade u polakšanje, bez ufanja u ljudsko i sudsko milosrđe, bez nade u čovječje u čovjeku.

To su vidjeli Proroci i zabilježili u Pismu da će mač probosti Njezinu dušu.

Njegova izražajnost odudara duhu vremena u kome se natječu virtuozi stiha, zornosti slike, glazbenosti riječi, savršenosti ritma i dikcije. Péguy je spontan, svoj, sluša ritam ponosom i bolom obuzetog srca, promjenom svoga bila i klonuća i depresije. On je jedinstven u svome obraćenju, svojem uvjerenju, iako je zadržan u predvorju Crkve, ne prima sakramente, djeca nisu bila još krštena i ne prisustvuje svetoj Misi. Kad mu je sinčić Pièrre obolio, zavjetuje ga Gospi od Chartresa, nekoliko puta hodočasti do Plave ljepotice, kako Francuzi zovu katedralu u Chartresu, jer u vitrajima posebno se ističe plava boja. Svake godine iz Pariza ide u Chartres nekoliko desetaka tisuća građana i studenata, među kojima je bio i Péguy, a svatko nosi svoje tegobe i boli da ih Prikaže

Gospi i zamoli za pomoć. Péguy je pod Njezinu zaštitu stavio svoju djecu i njih dvoje roditelja. Volio je djecu više nego drugi, iako su djeca svima bezazlena, nevina i lijepa. Nema ružne djece.

"Rien n' est beau comme un enfant qui s' endort en faisant sa prière".

("Ništa nije tako lijepo kao dijete koje zaspi moleći.")

Mnogi umjetnici i kipari, slikari, glazbenici i pjesnici nadahnjivali su se tijekom stoljeća ljepotom dječjih oblika i izražavali ih bojom riječju i kamenom.

Privlačne su drage glavice, bistre i bezazlene okice, a rukice i nogice su debeljuškaste i u stalnom pokretu.

Posebno ih je otkrila renesansa i stilovi iza nje. Svi koji su slikali božićne motive, slikali su Bogorodicu i maloga Isusa na njenom krilu kao: Perugino: *Poklonstvo djetetu Isusu;* Botticelli: *Madonna sa sinom i anđelima;* Del Sarto: *Marijino uznesenje;* Raffaello Santi: *Madona sa malim Isusom i češljugarom;* Francesco Boucher: *Dijete Isus sa svetim Ivanom;* Petar Paul Rubens: *Uznesenje Marijino,* djelo na kojem je majstor naslikao četrdesetak malih debeljuša, koji Bogorodicu nose u nebo. I toliki drugi kipari i pjesnici dadoše krila svojim čuvstvima i mašti da uhvate dragi dječji smiješak, ustreptalu radost, rumene obraščiće i predanost majčinu prigrljaju.

Pjesnik Sudeta u nekoliko desetaka pjesama je nadahnut svijetom djeteta. Bio je učitelj, pedagog, i prirodno je da je volio djecu i o njima pjevao:

"Što će meni vaše vaze i klaviri,
i sve vaše stare nakićene sale,
kad su duše, duše tako nisko pale,
a ulicom tek ih mala djeca nose".

Koje li uzvišenje dječje duše, koja još nije otrovana mržnjom, zavišću, klevetom, zlobom, laži, pretvaranjem, taštinom i ohološću. Meštrović je u mramoru majčinstvo i djetinjstvo uzvisio do svetog, od Boga posvećenog i uzvišenog: *Gospa i anđeli, Veseli anđeli, Majka i dijete, Majka uči dijete moliti, Majka zavjetuje dijete Stvoritelju ...*

Ipak tako nitko nije govorio o ljepoti djeteta kao Charles Péguy. U svome djelu "Le mystere des Saints innocents" (Misterij nevine dječice), poistovjećuje se s Božjom mišlju i sluša Božji glas:

Ništa nije tako lijepo kao dijete koje zaspe moleći, kaže Bog.
Ja vam to kažem, ništa nije tako lijepo na svijetu.
Ja nisam nikada ništa vidio tako lijepo na svijetu.
I ja to znam.
Moje stvaranje obiluje ljepotama.
Moje djelo obiluje divotama.
Ima ih toliko da ne znaš gdje bi ih sve stavio.
Vidio sam milijune i milijune zvijezda koje se kotrljaju pod mojim stopalima kao morski pijesak. (...)
Gledao sam brežuljke rječice Meuse i ove crekve koje su moje vlastite kuće.
I Pariz, i Reims, i Rouen, i katedrale, koje su moje vlastite palače i moji dvorovi.
Tako lijepi da bi ih u nebo smjestio.
Vidio sam glavni grad kraljevstva i Rim, glavni grad kršćanstva.
Slušao sam pjevanu misu i svečane večernje.

Vidio sam ove ravnice i brežuljkasto-valovitu Francusku,
a ljepša je od svega. Zavirio sam u dubinu mora, u timore šuma i bezdane ljudskoga srca.
Vidio sam....
Vidio sam....
(...)
Ali ja kažem, kaže Bog, ja ne poznam ništa tako lijepo na svijetu kao što je maleno dijete, koje moleći svoju molitvicu tone u san pod okriljem svoga nađela čuvara i koje se smiješi anđelima počinjući spavati.

(Prema prijevodu gospođe Višnje Machiedo, Marulić br. 5-1994, ali ja sam se ponegdje nešto udaljio).

Tako je govorio Péguy, a to što je govorio divna je himna posvećena djetetu, Božjem i ljudskom stvoru, koje se postepeno razvija i otvara životu i dovršava kao završen čovjek, misaon, čuvstven i slobodan.

Divni i veliki Charles Péguy, sretan si što nisi živ i da ne znaš što se danas čini s djetetom: majke ih godišnje ubijaju na stotine tisuća pod svojim srcem i bacaju u otpadke, liječnici ih ubijaju u bolnicama, industrijalci ih usmrćuju za proizvodnju kozmetičkih sredstava, roditelji ih prodaju trgovcima, a ovi istočnjački bogatašima za hareme. Očevi siluju kćeri, majke same ili s muževima muče i zlostavljaju svoju djecu. Odgojitelji i učitelji siluju dječake. Čitamo da je neki dan gošća u Istri, svoj porod izbola nožem i usmrtila, jer joj je, valjda, dijete pokvarilo odmor. Ovo je prokleti vijek ratova, zvjerstava i masakra nevine djece. Herod je opet živ i prisutan, vrši svoje djelo pomora djece iz straha ili uživanja u zločinu. Od koga strahuje? Traži li danas novorođenog kralja Krista, koji će mu oteti prijestolje? "Heureux ceux cui sont mort pour la terre charnelle, mais paurvu que ce fût dans la juste guerre" (Sretni su oni koji su pali za voljenu zemlju, ali ako je to bilo samo u pravednom ratu").

Rodoljub i pjesnik, pravi sin francuskog naroda pao je 5. rujna 1914. u obrani Domovine, u obrani Pariza, srca i duše nacije.

Pao je u pravednom ratu!

LITERATURA:

Charles Péguy: "Jeanne D'Arc", drama u tri čina, Paris 1948.
Charles Péguy: "Pages choisie", Paris 1952.
Charles Péguy: "Les tapisseries", Paris 1957.
Charles Péguy: "Notre jeunesse", Paris 1957.
Jean Bastaire: "Péguy tel qu'on l'ignore", Paris 1973.
André Robinet: "Métaphisique et politique selon Péguy", Paris 1968.
Alain Filkenkraut: "Le mécontemporain", esej o Péguyu, Paris 1991.
Lagarde et Michard: XX. siècle, les grands auters francais, Paris 1978.
Picon Gaetan: "Panorama savremenih ideja", Beograd 1960.
Filipović Vladimir: "Novija filozofija Zapada", Zagreb 1979.
Grlić Danko: "Leksikon filozofa", Zagreb 1983.
Matoš A. G.: "Djevica Orleanska", Knjiga IX. Pečalba, Zagreb
Merz Ivan: "L'influence de la liturgie sur les écrivains français", Zagreb 1997.

Gračanin Đuro: "Svjedočanstvo mislioca", Život br. 1-1940. Zagreb.
Ćepulić Drago: "Charles Péguy", Život br. 1-1940. Zagreb
Antolović Josip: "Graditelji suvremene teološke misli", Marulić br. 3-1981.
Grgec Radovan: "Odsjevi kršćanske kulture", Zagreb 1992.
Charles Péguy: "Predvorje misterija druge vrline", Marulić br. 5-1994. Prevela Višnja Machiedo.
Charles Péguy: "Misterij nevine djece", Marulić br. 5-1994. Prevela Višnja Machiedo.
Jeličić Matej: "Pjesnik vjere, nade i ljubavi", Marulić br. 3-1981.
Pièrre Emmanuel: "Charles Péguy", knjiga I. i II. Paris
Charles Péguy: "Misli III", Život br. 1, 1940. Izdvojio iz tekstova Ivan Tomas.
Charles Péguy: "Misli IV", Život br. 1, 1940. Izdvojio iz tekstova Ivan Tomas.

Smiljka SAX

Nekad - u "Mirnome gaju"

Sa vrhova tornjeva odsjev
rumenoga sunca - pred sutona sanje,
lahor pogled širi sa "Mirnoga gaja":
šumorom krošnji sve od Medvedgrada
što nas s modrom ravnicom nebodera
spaja...

Gle, još žare vertikale
katedrale
i zeleni šapat svetog Ivana
u dolu,
da pogled odleti do već
zlatnoga Cmroka
i krasotom zablista:
k'o zvijezda prva -
večernja visoka!

Zagreb, jesen 1986.

Pavao DESPOT

Zbogom, Griču!

Poneka lampa tiho zatitra.
Kao da veli: Star si mi već.
Zastanem kod nje, mutan mi pogled;
izustit ne znam ni jednu riječ.

U polumraku par neki mladi
uz lice zgrade priljubljen stoji.
Noći je zimskoj stigao mjesec,
krovove srebrom ljubi i doji.

Mir, on mi rađa slutnje što bole,
javljaju isto kucaji sata.
Griču moj dragi, vječno ćeš biti,

a mi, to kob je svakoga jata...
- Sviće pa mrači. - Tješi svog brata
lampa što titra kod trošnih vrata.

Dunja HEBRANG

Kiparova vizuelna i pojmovna višeznačnost

Šimo Klaić - klasik s osmijehom

Usred doba raznovrsnog kiparskog modernizma i pretjerano hvaljene postmoderne, unatoč brojnim trivijalnim kiparskim predmetima, čije se izložbe reklamiraju, premda takve efemernosti umanjuju smisao kiparstva, unatoč bezvrijednim figurama načinjenim od amorfnog grumenja gipsa i novinskog papira, koje prečesto svode umjetničko djelo na neozbiljnu ekshibiciju, bez sustezanja treba izreći odavno znanu misao: kiparski talenat najjasnije raspoznajemo u klasičnoj formi. Bez klasičnog talenta nema velikog kipara. Dugujući mnogo višeznačnoj optičkoj igri, kipar Šimo Klaić kao da namjerno drži u sjeni ovaj svoj najvažniji umjetnički potencijal, stoga je rijetko izlagao klasičnu skulpturu, pa ju je i u svom atelijeru povukao na krovito mjesto, u sjenu, a na svjetlosti je ostavio svoje skulpture - simbole, skulpture - apstrakcije izrađene od kamena, metala, lima, aluminija i drva. Vrhunska djela simbolike i geometrijske apstrakcije izložio je na otvorenim prostorima, u gradovima i u parkovima, a dosljedno u svakoj formi razaznaje se njegov poseban dar, podjednako snažan u skulpturama koje paralelno otkrivaju nekoliko stilskih smjerova. Šimo Klaić stvara skulpture simbolizma onda kad sažima nepotrebne detalje i oblikuje elegantne, izdužene linije ljudskih tijela. On poznaje i pravila geometrizma, razrađuje apstraktne ideje i pretvara ih u skulpture žena, u oblike sklada i erotike. U svakoj od njih razabiremo njegov svestrani kiparski dar.

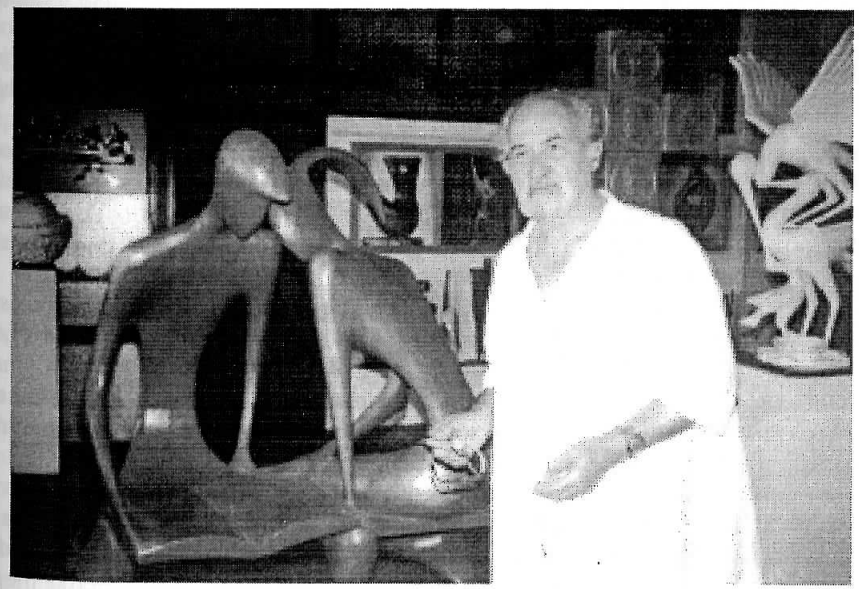

Kipar pred skulpturom, čiji je odljev izložen u Križevcima

U ovom času kad običan upotrebni predmet može postati izložbenim objektom, Šimo Klaić nije zastao na toj stranputici, on iz običnog predmeta stvara posve novu skulpturu, on vidi drukčije, i nas potiče da tražimo druge vizure, potiče nas gledati drugim očima.

Gotovo svako djelo ovog kipara je višeznačno djelo, svaki objekt nastaje preobražbom iz nekog doživljaja ili iz neke zamjedbe, iz neke misli i najednom običan predmet postaje nešto sasvim drugo. Iz komada lima, u kojem nitko drugi do samog kipara ništa drugo ne vidi osim nepotrebnog komada lima, ruke kipara načinile su nešto neobično, skulpturu nazvanu: "Goranov ambis". Ta je skulptura ujedno i strašna, mračna, ta je skulptura - grobnica, ali i nešto drugo, nešto svjetlije, ljepše i običnije. Glave ubijenih nesretnika nabacane u grobnicu, ovjekovječenu u Goranovoj poemi "Jama", mogu biti doživljene i kao zrna graška iznikla između krilca zelene mahune. Ova dvostruka vizura tamnog i svijetlog, užasnog i sređenog, zastrašujućeg i blagog otkrića svijeta, prava je višeznačna Klaićeva optička igra.

Još jedna neobična skulptura izrazito simbolično oblikovana i sugestivna je "Erotska žeđ", načinjena iz dva lima, ženskog i muškog, što su okrenuti jedan prema drugome, sljubljeni u jedinstvenu figuru, koja na dodir naše ruke, izvodi ritmički ples.

Šimo Klaić je prvenstveno moderan skulptor, moderan i nov jednako po načinu izvedbe i po upotrebi materijala iz kojeg oblikuje skulpture. Nije samo kamen medij njegovog oblikovanja. Metal, limovi, svijeni limeni obruči kao što je "Diogen", drveni predmeti, metalne trake i metalni dijelovi uporabnih predmeta kao što je skulptura "Madona s djetetom", kao što je metalna kvadratična skulptura "Arhitektura". Upravo ta "Arhitektura" pokazuje da je umjetnik iz komada metala izradio novu formu koja ima dva značenja istovremeno. U jednom viđenju otkrivamo neboder s komorom za dizalo na krovu, u drugom, detaljnijem, intimnijem promatranju otkrivamo majku u čijem je naručju jedno dijete, dok joj se drugo dijete privilo uz skute. Ova geometričnost i racionalnost savršeno pristaju prikazanom predmetu i doživljaju našeg hladnog svijeta, koji u sebi krije tajnu, te se ponekad može prometnuti u nešto drugo, u zagrljaj ljudskih likova.

Kiparsko djelo Šime Klaića obuhvaća podjednako skulpture simboličkoga značenja, geometrijske skulpture i skulpture apstraktnog izraza, bliski su mu razni stilovi i smjerovi, a nesporno je da u svakom njegovom izražajnom stilu, u svakoj oblikovanoj skulpturi živi klasični kipar, njegov neprijeporni talenat raspoznaje se uvijek, bez obzira na zahtjev stila, hira i trenutka.

Raznolikost izražajnih pravaca i stilova, smjerova, moda i formi u jednog te istog autora, odraz je njegove svestranosti, njegove otvorene psihe, njegove znatiželje, a takvu mnogostranost ekspresija primjećujemo kod pojedinih vrhunskih imena suvremenoga slikarstva i kiparstva. U toj igri stilova prednjače Španjolci, oni često imaju širok raspon stilova, pa neznalice zastaju u čudu kad ugledaju klasičnom manirom naslikano lice unutar kakve nadrealističke slike.

Kipar Šimo Klaić nemirna je duha i ne bi se mogao zaustaviti samo na jednoj vrsti ekspresije, samo u jednoj formi, samo u jednoj modi, samo u jednoj ljubavi, stoga što svaki novi oblik traži novu kreaciju i nove vizije. Osebujan je po tome što posjeduje rijetku sposobnost višestruke vizije istog predmeta, po tome raspoznajemo njegov odnos prema složenosti života i njegovu beskrajnu igru preobrazbe stvarnosti.

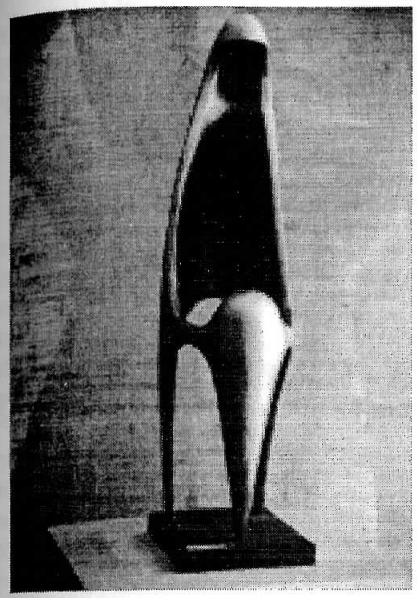

Poznat je po skulpturama u kamenu, po djelima koja predstavljaju čiste oblike, bez ikakvih detalja. Pred nama su glatke forme ljudskih tijela, izrađene s elegancijom, a ponekad se čini da im je neki daleki praotac izronio iz mora kao kameni oblutak s morske plaže. Savršena ženska tijela, nestvarno idealizirana, savršenu liniju, bez konkretnih pojedinosti radi Šimo Klaić uvijek kad oblikuje linije ženskih tijela, kad izrađuje lirsku skulpturu "Prvi koraci" (1967.) Ti njegovi "Prvi koraci" (slika lijevo, op. ur.) načinjeni su iz aluminija, izgledaju aerodinamično i djeluju simbolično. Visoko tijelo žene drži pred sobom isto takvo malo dječje tijelo, koje još ne poznaje korak, ni pokret, stoga mu žena poklanja svu svoju pažnju.

U istoj idealnoj formi tijela načinjena je erotska skulptura "Čežnja"; izlivena je u bronci; dominira oblik žene, pogleda kao u sfinge. Još jedno erotsko djelo u bijelom kamenu načinio je za otvoreni prostor i nazvao ga "Zreli plodovi". To bujno žensko tijelo izrazitih oblina, nalazi se u Bihaću, pa nehajni prolaznici zaustavljaju poglede na ženi u sjedećem položaju, što je nalik na žene iz harema, raskošne i odveć tihe, s licem nevidljivim na kojem se jedva ocrtava zar.

Skulptura "Bardu u spomen" načinjena je stepenasto, sastoji se od četiri skupine listova papira, koji se uzdižu iz podnožja i kao da su stepenice, dosežu sve do lica pisca, nižu se bijeli listovi u snopovima pripremljenim za veliko književno djelo što ga tek treba napisati. Nad bjelinom papira raspoznajemo lik Miroslava Krleže.

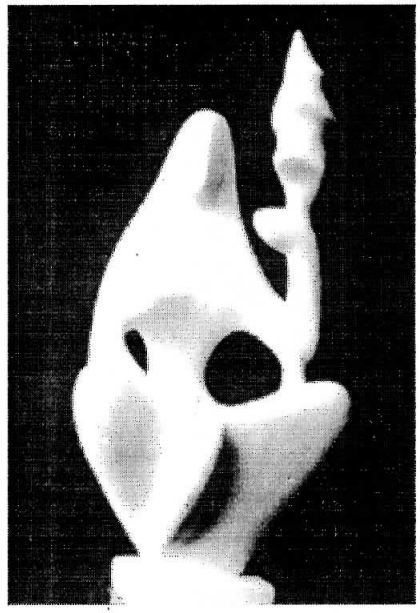

Jedna Klaićeva skulptura nalazi se u New Yorku, nazvao ju je "Prelja" (1978.), a neki znalac vještina smjestio je u veliki butik tu skulpturu izrađenu u bronci. "Prelja" (slika desno, op. ur.) simbolizira početak priče o "zlatnoj niti": prelja je seoska žena s vretenom u ruci, ona je isprela prvu nit, zatim još jednu nit, iz mnogih niti vretena proizišla je tkanina, iz mnogih tkanina razvila se moda odijevanja. Zato "Prelja" sjedi u newyorškom butiku.

Mnogo više nebeska, aerodinamična i prividno zemaljska je "Madona s djetetom"

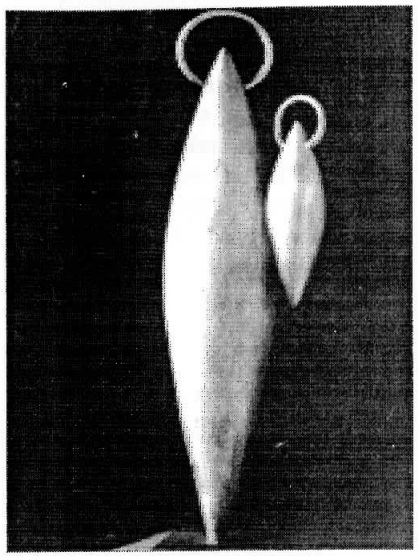

(1972.), izrađena u bronci. Ta "Madona s djetetom" (slika lijevo, op. ur.) nestvarna je Madona i nimalo ne sliči prosječnoj ženi, a kako bi sličila kad je ova Madona načinjena iz utega starinskoga sata, i njezino dijete Krist također je načinjeno iz manjeg utega starinskoga sata. Tamo gdje su drugi vidjeli samo banalan, svakodnevni mehanizam sata, kipar je ugledao Madonu s Kristom i prenio ih u broncu.

Jedna druga neobična skulptura pokazuje maštovitost i polivalentnost kipareve percepcije. Skulptura nazvana "Čelični gnjurac", izlivena je u bronci, a njezina prva inspiracija bila je obična udica za ribe, koju je kipar zavrtio u polukrug od 180 stupnjeva i umjesto udice, načinio gnjurca.

Način na koji je predstavljena skulptura "Poniženi i uvrijeđeni" (1974.), posve je različit i potpuno odgovara materijalu iz kojeg je izrađen, ta duhovita i maštovita figura nazvana "Poniženi i uvrijeđeni" (prema naslovu romana F. M. Dostojevskog), prikazana je u novoj izvedbi i značenju. Pet ljudskih

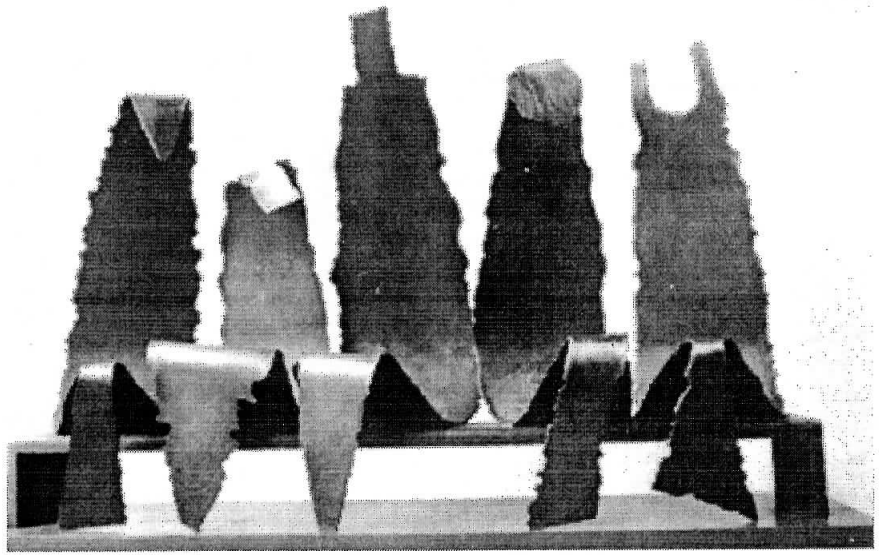

likova posjeli su svoja tanka tijela, izmorena bezbrojnim poslovima, na klupi, sjede limena tijela, međusobno vrlo slična, premda svako tijelo i svako lice izgleda drugačije.

Kipar tu različitost, individualnost, postiže jednostavnim sredstvima, oblikuje različita lica od kojih ni jedno nije veselo. Opći dojam skulpture, naprotiv, otkriva ponešto od igre i duhovite dosjetke i nije sumoran, unatoč temi i njezinom značenju.

Slike i mnoga značenja

Kipar je često slikao ono što bi htio oblikovati u skulpturu, a samo pomnom znalcu vidljivo je da se iza mnogih slika Šime Klaića skriva skulptura. Iz raznih slika, iz mnogih nenaslikanih vizija, iz slutnji i primisli, nastaju skulpture. U svome materijalnom obliku one nadolaze tek nakon mnogo rada. A kipar i slikar Klaić ima bezbroj inspiracija, pronalazi ih oko sebe, u ljudima i predmetima, inspiracije su i osobni doživljaji i njihova nevidljiva značenja, nadiru ideje iz ljudskih vrlina i mana i sve su podjednako plodne i stvaralačke. Jedna od tih nesvakodnevnih vizija je neobična slika "Nergal". Odakle mu ta nestvarna slika i njezina živa jezgra, odakel ta zamisao? Čini se da se misao rodila iz strepnje. Jedne noći ugledao je Šimo velike svjetleće oči nekog mačka, primamile su ga te oči fluorescentnog sjaja, pa je u životinji zastaloj na rubu ceste ugledao tamno božanstvo iz Babilona, božicu strepnje i tame "Nergal" kako prijeti svojim zagonetnim likom. Taj je lik ostao na slici, nakon susreta s magičnim očima jedne mačke, izgubljene na nekom mačjem ponoćnom putu. Pritajena čežnja dalekog ljudskog i mačjeg lutanja osjeća se na toj slici neobične ekspresije. Dok mi gledamo sliku "Nergal", nas magijski gleda jedno čudno stvorenje, ono nas istovremeno privlači i izaziva oprez. Iz slike zrači nešto tajnovito, upravo kao što su magične i tajnovite zelene oči mačke u mraku. Iz tog osnovnog doživljaja nastala je ova slika, koja u nas projicira snagu imaginacije.

U sličnoj maniri načinjena je slika "Trojka", gledajući je imamo dojam da tri konja jure prema nama, dok istovremeno, u jednom drugom odrazu svjetla i sjene, doživljavamo tu sliku kao šišmiša. Vizuelna i pojmovna višeznačnost krakteristična je za kipara Klaića i za slikara Klaića i odaje vječno živu iskru duha, otkriva njegovu duhovitost, kojom zrači njegov stvarni lik. Višeznačnost u doživljaju skulpture i višeznačnost slike osnovna je i dragocjena osobina ovog umjetnika.

Na nekim slikama, kao što je to slika "Picnic", crtač se poslužio filmskom tehnikom, pa razvija pred nama djelić svojeg filma: prva silhueta predočava pijetla, koji pjeva u zoru i kako se naše oko pomiče, kako promatramo i odmičemo pogled s lijevog na desni kraj slike, početni motiv prelazi iz jedne faze u drugu, prelazi u formu sasvim različitu po značenju: pijetao odjednom postaje šalica jutarnje kave, zatim se razvija u novu liniju dana, ali ubrzo nadolazi podne; ispod središta dana skriven je jedan tamni kolut koji simbolizira sunce na zalasku. Na kraju jednog dana, a taj dan ipak ne svršava radosno, čeka žuta pilula, velika isto kao sunce i nju treba progutati. Tako odlazi još jedan dan u ništavilo i mi smo ga izgubili. Tableta je zato gorka, govori nam slikar, takve su večeri tihe i gorke.

Neobična je slika "Uzorana ledina" (1984.), u prvi mah čini se kao da imamo pred sobom novi op art doživljaj obojen žuto i smeđe, op art doživljaj stvoren čistom imaginacijom. Trake iz kojih je nacrtana slika, poredane su u vodoravnim nizovima, prelijevaju se u bojama od smeđe do žute i podsjećaju na slavonske oranice, premda je faktura slike bliska geometrijskoj figuraciji i nema ničega ruralnog u izvedbi. "Uzorana

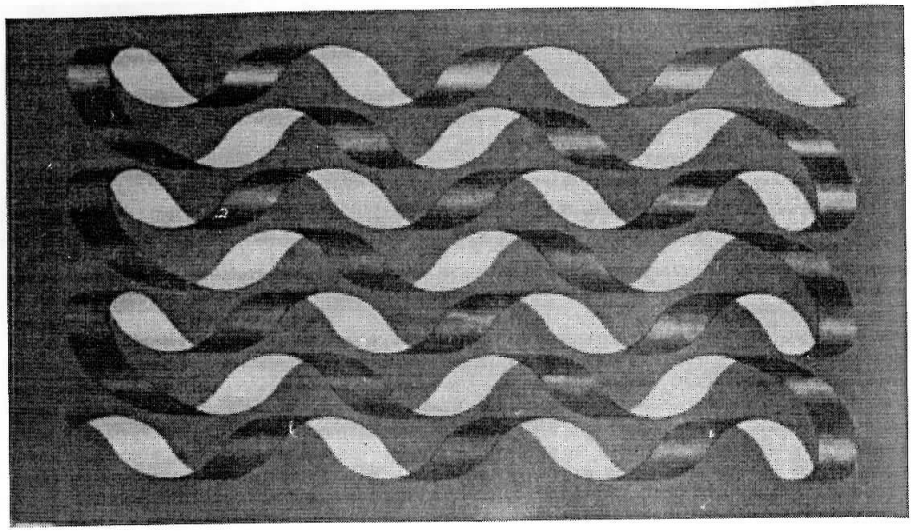

ledina" (slika gore, op.ur.) mogla bi se svrstati u geometrijski op art, a nastala je tako što je umjetnik ugledao negdje na ulici telefonsku traku, kojm su rukovali radnici, i ta mu se traka učinila kao neka brazda u njegovoj rodnoj Slavoniji, kao smeđa zemlja koja rađa žuta žita. Elementi smeđeg i žutog valovito se izmjenjuju na slici, kao što se u prirodi ciklički izmjenjuju godišnja doba.

Značajne su slike "Golgota", "Labirint", "Don Quijotte", a jedna slika iskače iz tog niza, različita je po obradi i temi, zove se "Izvor", a moguće ju je odgonetati kao što se odgonetava i pogađa novinski rebus. Na slici nema nikakvog traga tekućoj vodi, ništa se tu ne plavi, ni ne ljeska, ništa ne podsjeća na izvor vode, jedina grafija slike jesu tri velika slova HOH i samo domišljati promatrač shvatit će da je "Izvor" isto što i kemijska formula H_2O - to jest obična voda.

Na nekim Klaićevim slikama primjećujemo ironiju, takvom suptilnom ironijom naslikao je "Posljednji cocktail". Slika je rađena na staru i tragično novu temu izdaje, izdaje prijatelja, obmane prvog do sebe iz čega slijedi da se u istom mraku krije i izdaja samoga sebe. Perfidija pleše ispod stola na posljednjoj večeri, perfidija igra na srebrnim pladnjevima suvremenog *cocktailea*. Kao osnovnu sirovinu uzeo je Šimo Klaić izrezane i odbačene dijelove automobilskog lakiranog lima. Zamišljao je da ih svija tako dobro i tako majstorski, te je izradio simbole - likove poredane oko stola, nervozne likove koji stalno nešto šapuću, ogovaraju, obmanjuju, potiho spletkare, jedan od njih radi o glavi svome prijatelju s kojim sjedi i taj lik izgleda kao izdajica. I doista bit će izdajica - svoga kolege, svoga direktora ili svoga zaboravljenog Krista.

"Golgotu" je predstavio s užarenim nebom u pozadini na kojem se ocrtavaju tri figure. U sredini je Krist, zdesna mu je prvi razbojnik, slijeva drugi razbojnik što gleda nekamo ustranu. Krist se obraća jednom razbojniku, dok drugi ne mari za njega. Ispod njih je krug, koji simbolizira grob, jer krug je savršeni oblik, ali nakon što je počinjen zločin, ništa više nije savršeno, pa ni krug, koji je postao grob nesretnika. Ova slika

pripada konsturktivističkom smjeru, opet je Šimo Klaić vidio sliku u nečemu u čemu ostali ne vide drugo do komad običnog lima, a slikar je taj odbačeni materijal preradio u ljudske likove na Golgoti i treba reći da njegova konstrukcija nije nijema, ona je u bliskom dodiru sa simbolikom.

"Otvoriše se nebesa" naslov je slike što ga je crtač Šimo Klaić preuzeo iz knjige Josefa Blumricha, koji radi u NASI, a naslov upravo odgovara slikarevu doživljaju. Zeleni, rascvjetani predmet, zelena traka dočarava svemirsku letjelicu pristiglu s Marsa; leteće tijelo približilo se zemlji i u času dok usporava let, donosi nam povijest naše civilizacije. Početak života još je 3/4 u mraku, ili se slikaru čini kao da smo u mraku, stoga je i pozadina slike tamna i samo zelena boja svemirske letjelice svijetli nad zemljom.

Istom redu konstruktivističkog slikarstva, ovaj put nastalog na jednoj sasvim konkretnoj podlozi, pripadaju "Tri gracije" sa svjetlećim sisama. Dosjetka je duhovita - gledajući seoski drveni plot, slikar je u toj sekundi inspiracije ugledao tri ženska lika, ugledao je i naslikao tri zelene djevojke na kojima se ističu sise kao svijetleći signali. Duhovit u životu, Klaić je duhovit i na svojim slikama i skulpturama.

Šimo Klaić poznaje posebnu tehniku izrade slika, i sam naziv je tehnicistički, to je autolak na ultrapasu. U ovoj tehnici nastale su slike kao što je "Don Quijotte", naslikan u zelenoj dolini. Slika ima obilježje triju dimenzija, vidi se da ju je načinio kipar kojem je slika samo drugačiji oblik izražavanja volumena i forme. Zbog te kiparske vizije, važnu ulogu imaju i praznine i ispunjen prostor. Na taj način postiže kipar doživljaj prostora, a samo je slučajnost što trodimenzionalni motiv te slike još nije pretvorio u skulpturu.

U istoj tehnici auto lak na ultrapasu načinio je jednu lirsku sliku i nazvao ju "Labuđe jezero" i doista bijelo-plava traka, sredstvo slikarevo, savija se u likove dvaju labuda. Napetost na slici postiže tako da svaki labud pliva na suprotnu stranu. Ipak, ni taj labuđi oblik nije završna transformacija, postoji još jedna inspiracija, još jedan drugačiji pogled na sliku i tada razaznajemo da, zapravo, gledamo muzičku liru.

Da bi se promatrale slike kipara Klaića, gledatelj treba imati razvijenu imaginaciju, jer nije konačan jedino prvi pogled na sliku, postoji još i drugi, a često i treći pogled koji otkriva polivalentno djelo.

Slike ovog kipara znadu biti i nacrtane skulpture, zamišljene skulpture, obojene skulpture, trodimenzionalne skulpture koje još nisu izašle iz slike, premda nastaju kao ideje i modeli za skulpture.

Slika "Dvoličnost" primjer je kako kipar prenosi ideju iz slike u skulpturu. "Dvoličnost" nastala je kao misaona slika. U jednom trenu zamijetio je komad tkanine, obješen na drvenu motku, kako leluja na vjetru. Indiskretni vjetar otkriva drugo lice tkanine tamo gdje slikar otkriva drugo lice čovjeka. Iz te osnovne ideje, iz te nacrtane slike, nastala je skulptura, a kipar ju je preimenovao nazvavši skulpturu - "Apostol". Zanimljiv je ovaj razvojni put od misaone imenice, od ideje dvoličnosti, do ostvarenja i samo je umjetniku poznato kako je teško ostvariti u slici i skulpturi bilo koji apstraktan pojam.

Nasuprot skulpturama apstraktnih oblika s oblim formama i izravnim asocijacijama na prirodne oblike, na tragu volumena i linija Henry Moorea, postoji jedan sasvim drugačiji kiparski rad ostvaren u mnogobrojnim medaljama. Izradio je Šimo Klaić više od 260 medalja koje nitko nije naručio, radio ih je po svojem osobnom izboru i te medalje, ogroman rad u malom, nastale su osobnom inspiracijom, imaju svoju sudbinu - premda se često događa da im se ljudi dive, rijetko se događa da medalje netko nastoji otkupiti. U mnoštvu motiva neponovljive živosti što okružuju kipara, u mnoštvu raznolikosti artefakata i prirodnih oblika, nema ničega tako preciznog i istovremeno nejasnog i maglovitog kao što je ljudski lik.

Zaustavio je Šimo Klaić nešto tako nestalno kao što je ljudsko lice; ono se mijenja mimikom, svjesnim i nesvjesnim grimasama, mijenja se izrazom smijeha i ljutnje, izrazom ravnodušnosti i tuge, lice se mijenja s godinama, s mladošću i starošću, mijenja se kako se vrijeme mijenja i, usprkos mijenama, neprestano ostaje sebi slično i zadržava samo sebi sličnu mimiku, koju prepoznaje oštro oko kipara. Kipar Klaić uspio je tamo gdje je najteže uspjeti, u svakoj svojoj medalji zaustavio je karakteristične osobine lica, uhvatio je u krutu tvar gipsa i bronce crte i obrise, fizionomije koje čuva od erozije vremena, zaustavio je na svojim brojnim medaljama lica ljudi da ih ne izbrišu ljudski nemar i prolaznost tvari, zaustavio je osmijehe i grimase. Podsjeća nas tko su nam bili preci, otkriva nam značajne povijesne ličnosti i pokazuje nam tko sve pokraj nas danas prolazi, a mi ga i ne zamjećujemo, pokazuje nam sadašnje ljude, opominje nas na pojedince uvažene zbog dobra i na druge važne zbog zla, podsjeća nas kome sve dugujemo nezaborav, a kome smo zaboravili pokazati prezir.

U njegovoj galeriji lica i ličnosti prisutni su A. G. Matoš, Ivan Mažuranić, Josip Marohnić - predsjednik Hrvatske bratske zajednice u USA, Stjepan Radić, Ante Starčević, August Šenoa, Ivan Gundulić, Tin Ujević, Dobriša Cesarić, Janko Matko, Lav N. Tolstoj, Eduard S. Penkala, A. Radoš.

Josip Kozarac označen je stihom: "Nadšumara pisca svi smo znali čim su stigli "Mrtvi kapitali".

Oko Ante Kovačića opisao je: "U kratkom životu Ante 'Fiškal' stvori, o 'Ivici...' isto on realno zbori".

1. Goran Kovačić okružen je stihom: "Autora 'Jame' ubio je mrak, grob mu nitko ne zna jer je umro trag."

Medalju Franje Tuđmana načinio je u nekoliko varijanti i zapisao stih: "U bespućima Franjo Hrvatsku traži, s borbom je našao, sad je s njom na straži".

Imaju svoje mjesto u kolekciji još mnogi, među njima Milka Trnina, Eugen Kvaternik, Božo Biškupić, Karko Wojtyla, Albino Luciani, Rajmund Kupareo, Silvije S. Kranjčević, Vladimir Vidrić, Vladimir Maleković, Šefko Omerbašić, Siniša Glavašević, Dietrich Genscher, Ljudevit Gaj i ban Josip Jelačić, Đuro Kokša, Julije Klović, Dragan Lendić - 'štakor' i mnogi drugi.

U okrugom obodu medalje, osim fizionomije, svaki medaljon nosi pisani stih, sličan sloganu, rimovani stih koji otkriva Klaićev dar za poeziju s prizvukom starih pjesama.

U tom osobnom izboru fizionomija i sudbina, zaustavljena je velika panorama lica našeg doba i obnovljeno sjećanje na likove iz prošlosti. Poredane u nizu, medalje tvore veliku živu sliku lica, oživjeli portreti gledaju nas iz raznih uglova, sa stranica novina i časopisa, i mi njih ponovno otkrivamo onakvima kakve je stvorio kipar, u malom okruglom prostoru on stvara linije, obrise, zaustavlja mimiku. Sada znamo tko je tko i kakva mu je duša, koja je zastala na medalji i ne da se više izbrisati.

Croquis - erotski crteži

Posjeduje Šimo još jedno skriveno blago. Crteži, *croquis* - ženski aktovi - otkrivaju klasični talenat podjednako izražen u kipara i crtača Klaića. Njegov izraziti klasični talenat nepravedno je prešućen i zataškan, neveselo je što su njegovi aktovi zatvoreni u knjigu koju Šimo malo kad iznosi na svjetlost, pa ovo crtačko čudo ne živi među ljudima, a upravo takav život zaslužuje. Aktovi - crteži stvoreni su za nas, iznenađuju nas svojom senzualnošću, gracijom, erotskim snom, ljepotom ljudskog tijela u pokretu. Croquis stvoreni su da i mi sanjamo kao što slikar sanja kad sam sebi šapće: "Ja sanjam, žene su san".

O sebi i svojim prijateljima istog kiparskog *metiera* potiho govori da su kipari sljedbenici Boga.

Ivo Mijo ANDRIĆ

Put u nepoznato

Sve je ugašeno samo nada tinja:
Rasipa se pepeo po moždanoj kori,
Zamoren životom kao životinja
Gledam kako sunce u očima gori.

Priviđa se večer, ubojica dana,
Krv na horizontu natapa vidike;
U mislima strepnja zjapi kao rana,
Izranjaju stare obiteljske slike.

Svi smo na okupu u sobi bez vrata:
Otac koga nema, na umoru mati,
Zamišljene sestre, nemir mlađeg brata;
Vrijeme što ga teško mogu prepoznati.

Sve je pogašeno, samo nada traje.
Noć se kao maska rastapa u vidu,
Na pješčanom satu brojim otkucaje
Koji su sve tiši, tko zna kamo idu?

Rajko GLIBO

Kraljeva stolica

Sve dok sam šutio i radoznalo iz prikrajka slušao druge kako pričaju i o čemu pričaju, za mene su govorili: "Fin je, fin je Lešo." Znam. Zovu me Lešo jer sam neuhranjen i mršav kao štiglić i nestašan, brate, živ! Šutim i skakućem kao vrabac od kuće do kuće, od žena do ljudi, od momaka do djevojaka. Gdje god se nađu dvoje i zametnu priču, ja im se došuljam u blizinu, skakućem uokolo kao, eto, skupljam kamenčiće ili suhe grančice koje onda lomim i pravim štapiće, tražim nešto, virkam, a zapravo se pravim luckast jer naćulim četvore uši i slušam šta se priča. Slušam i pamtim od riječi do riječi. Sve, baš sve.

Čim sam (ne znam kada i kako) progledao unutarnjim očima mnogo toga poče da mi se pokazuje nejasnim, tajnovitim. Sve što se nudi dječijim očima nudi se kao slika. Puno slika, a ja o njima ništa ne znam, baš ništa. I pitam, zapitkujem. Moram da pitam. Prvo o svemu što vidim pitam mamu. Najviše slika ima, brate, u našoj župnoj crkvi na Uzdolu. Mama me svake nedjelje vodi u crkvu. Uživancija za mene. Prava uživancija! Promjena i eto! Volim promjene, pa Bog! Pitam mamu tako u crkvi, zagledan u vrh lijeve strane zida ponad oltara: "Šta je ono, mama?" "Kip sv. Ive, sine!" "Ma, neee kip, mama, znam za kip, ali ono gore, gore naviše kipa, na zidu lijevo?" "Šuti i moli Boga, Lešo, reći će tebi mama poslije sv. mise!"

Šutim. Zagledam ljude oko sebe i žene, stare i mlade, natiskane kao ribice u konzervi, gledam svećenika i ministrante, starce koji se s kapama na dlanu provlače kroz svjetinu i skupljaju lemuzinu ponavljajući stalno iste riječi. Šutim i svaki put mislim kako ću i ja domalo postati ministrant pa će i mene svi gledati, hm, neću ni ja, biva, ne znam dokle biti tako sitan i nezapažen među svjetinom. Šutim i sve čekam kada će više jednom horski svi skupa zapjevati "Zdravo tijelo Isusovo" jer i ja napamet znam tu pjesmu i svi već znaju da je lijepo pjevam, a meni je, da pravo kažem, važnije to što odmah poslije te pjesme zazvoni treće zvono i sv. misi brzo bude kraj, pa će mi onda mama odgovoriti na moje pitanje i kvit.

Zazvoni treće zvono. U velikom crkvenom dvorištu mnogo svijeta. Grupiraju se u grupice i u svakoj je grupici od pet do petnaest duša. Svuda pozdravljenje, veseli žagor, smijeh. Najveselija su djeca. Mama me vodi za ruku i provlači se prema čistini i mjestu odakle će najlakše prepoznati svoju rodbinu. Svatko traži svoje. Trzam maminu ruku: "Mama!" "Dobro, dobro, znam sine, sad ću ja!" Pozdravlja se s Š. C. i poteže ga za ruku malo ustranu. Ja naćulio uši kao zec, slušam. "Šimune, recider mi, živ bijo, šta ono piše gori, iznad oltara na zidu s live strane?" Šimun zastade, zamisli se. "Znaš, moj Lešo navro da mu kažem, a ja ne znam." "Kako ne znaš? Pa, znaš kako", nasmija se mama. "Ono ti je, Anđuka, vječni spomen na tisućgodišnjicu krunisanja prvoga hrvatskoga kralja Tomislava." "Dobro, dobro, fala ti, fala ko ima kome!" Vraća se mama i naširoko mi priča o kralju Tomislavu, o krunisanju na Duvanjskom polju, o velikoj državi Hrvatskoj koje više nema i puno, puno toga, ispriča mi mama brzo dok se rodbina ne poče iskupljati oko nje.

Otkada sam progovorio za mamu mislim kako je sveznajuća. Sada me razočarala. Stalno me muči pitanje kako to, kako baš to ona ne zna, a eto, i taj šmogljavi Šimun zna. Prisjećam se kako mi je i onda kada sam je pitao za našu Gradinu rekla da je tu bila neka velika kućetina i srušila se pa je to kamenje ostalo od njezinih zidina i - ništa više. A čuvajući goveda i ovce s bakom Neretavkom, pokoj joj duši, ja sam o Gradini doznao mnogo toga, toliko mnogo da mi je ponešto ostalo nejasno od dana današnjega. Prevarila se mama. Misli "ne treba malom više" a treba, treba više, više nego što ona i zamisliti može. Otada mamu ne zapitkujem baš puno. Ohrabrio sam se pa pitam koga stignem, a ako ne zna, ja isto to pitam drugoga, sve tako, sve dok ne saznam što želim.

Zamislite šta mi se sada događa. Nitko više ne govori: "Fin je, fin je Lešo", već sada govore tiho ili glasnije: "Dosadan je taj mali Kikonjin, šaka jada, a stvorenje dosadno kao stjenica". To mi ne prija, ali ja i dalje pitam koga stignem sad ovo, sad ono. Pa, i mama mi je onomad rekla: "Tko pita s puta ne zalazi!" Nisam ja kriv što pitam. Pa, molim vas, krivi su moji Donjevaščani, Uzdoljani, Ljununčani, Krančićani, krivi su oni svi. Hm, zašto su krivi? Pa, zato što nas djecu najprije uče da pričamo, pričamo... i sve kažu "lipo mali priča", pa "lipo mali piva", a tek kasnije šalju nas u školu da učimo čitati i pisati. Zato mi se i ono iznad oltara učinilo kao neka slika, a čim sam naučio čitati i pisati ja sam svake nedjelje, tko zna koliko puta, čitao ona tri reda. U prvom redu su brojevi "929 - 1925", u drugom: "na vječni spomen krunisanja", u trećem: "prvoga hrvatskoga kralja Tomislava". Sad ja znam. To su brojke i slova, a ne slike. A mislili su da nikada neću znati. Baš su ćaknuti.

Da vam pravo kažem, nije me puno uzbuđivalo što od ponekoga pametnjakovića i sada čujem: "dosadni Kikonjin zvrk", pa "majmunče Kikonjino dosadno" i još nekih ružnica o kojima me sada stid da govorim. Kako god okrenem, u neku ruku sam i ja slabić. Kako nisam slabić kada ni do danas jednu tajnu nisam otkrio do kraja. A mogao sam, moga, nema tu! Nema pravdanja!" Za sve sam pitao, ali za jedno nisam. Nemam snage. Strah me. Ne smijem da pitam, pa Bog! Koliko sàm da sàm ja kriv, još su krivlji ovi stariji oko mene. Znam ja moje Donjevaščane, znam. Vole da se maskare svakome, da izruguju koga stignu. Jedva čekaju da nekoga uzmu na jezik, a kada ga se dosuču ode priča, ode maskara kroz selo pa ti Boga moli! Nitko je šále više ne zaustavi! Nitko! Znam ja šta mi se može dogoditi ako pitam. Puknut će priče, te "Onaj Kikonjin Lešo je ćaknut", te "luckast Kikonjin malac", te "rano prolupalo Kikaljče", pa "prošviko mali" i sve tako...

Rastem ja rastem... I gledam, gledam s Krstaca preko Volujaka, gledam visoku liticu kraj sela Klek. Ispod litice zelene se livade, a dolje niže na nizbrdici zarasla šuma. I teče Volujčica. Razliva se na izlasku iz kanjona i šumi tiho, tiho, a posvuda uokolo ptice, mnoge ptice prolijeću, ciju̇cu, pjevaju, igraju se okupane bistrom gorskom vodom i oštrim planinskim suncem. I ne znam kako, ali u mojoj dječijoj glavi uspostavila se veza između "vječnog spomena" iz crkve na Uzdolu i kraljevske stolice u litici isklesane nekada davno tu kraj Kleka, a ledine iznad litice, ledine ispod, Klek desno, pašnjaci lijevo. Sve, sve osim litice, preblago i predrago.

Što više rastem neke stvari oko mene postaju i ostaju čudne, do Boga čudne.

Već sam drugi razred pučke škole na Uzdolu. Čitam i pišem i odavno lovim priliku da pronađem nekoga tko mi zna nešto reći o kraljevoj stolici. Čuo sam neke priče,

ali me nisu zadovoljile. A kako vrijeme odmiče seljaci sve rjeđe govore "stolica kralja Tomislava, samo poneki kažu "kraljeva stolica" bez onoga "hrvatskog" i sve je više onih koji joj daju novo ime "kneževa stolica". Žalim se tako u šumi pokojnom Stipi Topiću i pričam mu sve što zamjećujem. Stipo sjede, izvadi duhankesu iz desnog, a čakmak i kresivo iz lijevog džepa, zamota škiju, poravna je prstima i ovlaži jezikom, pripali, otkašljuca jednu turu, uzdahnu duboko, otpuhnu, počeška se prstom iznad desnog uha, lijevom rukom počeša bradu i nos, pa otpoče priču:

"Bilo je to, moj dobri Lešo, davno, davno. Mi, 'rvati bijasmo jaki, jaki. Strah i trepet dušmanima, znaš! I imali smo svoju državu. Veliku, veliku 'rvatsku državu. Sad smo ti mi, sinko, mali, mali. Mali ko makovo zrno. Jadno nam je sad, nemere bit jadnije.

I, moj si ga brate, dogodi se što će se dogodit. Proširi naš kralj Tomislav našu 'rvatsku domovinu tamo, tamo daleko (odmahuje rukom prema Dubrovniku, pa naviše, još naviše) i otpuhnu dubok uzdah. Naši ga, Bog te pomogo, krunisaše za kralja vovde tamo na Duvanjskom polju, a naša Rama, ona ti je, sinko, i prije njega bila kraljev posjed. Kraljevi se minjali, a posjed prilazijo s jednog na drugog. Tko čeka, taj dočeka. Dočeka Rama da bude posjedom našega 'rvatskoga kralja. Tomo še biva, krunio 925. godine.

Tamo istočnije, biva, ojačao neki bugarski kralj. Ojačo dobro. Posto silan i moćan. On ti, moj sinko, onda udari na Srbe. Znaš i sam kako ide. Tko je jači taj tabači ... Trpe Srbi poraz za porazom. Pravi taj bugarski kralj-đavo, pravi dar-mar di god stigne, Bog te pomogo. Biže jadni Srbi vamo u naš kraj. Dozvoli im Tomo svukuda samo ne u njegov posjed Ramu, a biži malo i veliko, biži da spasi živu glavu, Bog te vidijo. Mole Srbi našega kralja za pomoć. I šta će Tomo već udri po Bugarima. Svako malo u Ramu stižu glasnici na konjima i javljaju kako Tomo pobiđuje di god stigne i kako Bugari Biže nazad. Potuče jih naš Tomo nemilice trag im se zameo dabogda. Dojaši zadnji glasnik i kaže ramskome knezu da će kralj Tomislav na svom povratku u Rami održati veliki sabor sviju 'rvata. Knez se prisritan razletijo na sve strane. Dovede klesare iz Dalmacije i oni na visokim skelama u litici već danima klešu kraljevu stolicu s visokim naslonom. Dovede jopet knez odnekuda, Bog te pito, otkud, dvojicu slikara i oni na onom dugom naslonu naslikaše veliku Tomislavovu sliku. Vidila se slika već doli s ceste izdaleka, ne li odavde di smo mi, moj Lešo.

Skupi se vovde sila svita. Toliku silu svita nikad nitko nigdi nije vidijo. Čeka narod svoga kralja Tomislava i on jednog jutra, vedrog lipog jutra, banu na konju s pratnjom. Stasit, kažu, prava junačina, a na konju se, moj sinko, ljudima učini još većim. Sila od čovika i kralja nema šta! Neki kažu da je sila od čovika i kad je na zemlji bez konja. Pope se Tomo uz ljestve na stolicu, a njegova slika iza njega veličinom bode oči ljudima nadaleko. Toliko milijuna ljudi na saboru a svi kažu da su ga vidili baš živog, da je taman toliki, baš toliki kolika mu je slika na naslonu stolice. Pomišala se narodu kraljeva slika i prilika u jedno, u veliku sliku, a kralj je sigurice moro bit makar malo manji. Vrime potrlo sliku kralja, stolica ostala i ostala priča u narodu o njoj", završi Stipo i uzdahnu.

Gledam Stipu dječijim očima i pameću i upijam svaku njegovu riječ. Na kraju mi pripeli da više nikoga ne zapitkujem o kraljevoj stolici. "Imaju, dite moje, ovi đavli njekakve "crne liste" šta ti ja znam! Kloni se od njiju jerbo moreš nagrabusiti. A mali si, mali i nevin Božji stvor."

I stvarno, te njihove "crne liste" stekle su pravo građanstva prije mene. Svima nam je jadno i jednako. Šta li im je Tomo skrivio, Bože? Sigurno nešto veliko dok ljudi ne smiju govoriti ni "hrvat", ni "hrvatski kralj", ni "Tomislav", ništa, baš ništa. Rastem, eto, jačam, mijenjam se, učim, zalazim u godine a sve jednako keti kao usud. Usud neke opasne zabrane. Jednostavno moraš se praviti lud, iako nisi. Nađem kasnije u jednoj studiji da o kraljevoj stolici piše znanstvenik i nazva je "kneževa stolica", tako je narod zove, kaže on. Hm, hm!

Čim sam ojačao, dugoj koloni sunarodnjaka na "crnim listama" pribrojiše i mene, ni kriva ni dužna. Za blećke sam veleučen čovjek koji, eto, ne leži vlastima i tko mu je kriv? I Donjevaščani zašutili. Čim kažem "legenda" postaju lapidarni, a lapidarni su onda kada nešto odbijaju. Jedna vremena stavljaju na "crne liste" svoje nepodobnjake, druga vremena "vade" ih s tih lista i na liste meću druge. Usud traje.

Zbrajam poraznu bilancu tisućljeća. Masa misterija. Jedni se svlače, drugi pak oblače. Sjećam se. Kao dječak s mamom sam molio i ovo: "Od kuge, glada i rata, sačuvaj nas Gospodine!" U dominikanskoj crkvi u Splitu, na platnu kojim je prekriven glavni oltar, pisalo je: "Koga si, Bože, od zemlje stvorio!" Putujući Europom iz zemlje u zemlju i zavirujući radoznalo gdje god stignem na jednom starom židovskom groblju u Pragu pročitam natpis: "Godinama sam stekao mudrost. Ali što je mudrost, ne znam." Nekako mi drag, kao da je baš za mene napravljen.

Vremenom smo ja i mama prestali moliti ono prvo, s oltara splitske crkve uklonjeno je ono platno i stavljeno drugo s izvezenim osimboljenim drugim znakom. Činilo se kako je oboje prestalo biti aktualno. Sada se, eto, oboje opet aktualiziralo i stoji uz bok natpisa iz Praga. I dok iz bilježnice "vadim" legendu Stipe Topića, odnekud ispade mali, uzak papirić, isječak iz nekih novina, niti znam kojih, niti otkada su, a na isječku piše: "Ovaj odgovor Šošiću pokušaj je poziva svima koji su se osjetili ugroženima da se ne plaše. Hrvatskoj u sadašnjoj osjetljivoj gospodarskoj, političkoj i međunarodnoj situaciji ne trebaju i neće pomoći sijači mržnje i straha, već oni koji im se suprotstavljaju. Naša intelektualna javnost ne treba bolovati od autocenzure (a najjača autocenzura jest šutnja). Ne budemo li reagirali na neargumentirane napade, progone i linč, bit ćemo odstrijeljeni jedan po jedan. Dopustimo li da glupost nadvlada, sami postajemo za to odgovorni."

Mladalačke sumnje život je iskustvom pretakao u uvjerenja. Puno toga se gubi kada se čovjeku na trenutak čini da su čuda čiste fikcije i vraća kada se čini da čuda doista postoje. Tako je i s motivima i riječima iz legendi. Kolikogod moji Donjevaščani čim kažem "legenda" uzvraćali lapidarno sa "pih" ja znam da oni s tim "pih" hoće reći: "Mani, čovječe, šta će ti to, to su priče, istina je negdje drugdje!", ja ne mislim tako. Znanost kaže da u svakoj legendi, kada joj se oguli patina i sve što se vremenom u nju nataložilo, ostane i ima "zrno istine", a to je već nešto u moru laži i neistina. Baš zato i onda kada mi se čini da ne postoje motivi i riječi iz legendi, one lebde nadamnom poput kovitlaca stare prašine.

Lutam stazama legendi i zalutao sam na stazu one o "kraljevoj stolici" i sve se pitam, a ne znam koliko je u meni sadašnjem mene prošlog. U moždanim vijugama pretaču se sadašnjost i prošlost. Kralj Tomislav bio je i više ga nema. Njegova stolica kraj sela Klek u litici brežuljka prazna strši uvis nasred litice. Ponekad na njenom

naslonu vidim kraljevu sliku, iako se slika vremenom potrla i izobličila. Pogledom i mislima zalijećem se u visine, uz liticu, do kraljeve stolice i onda u nebo iznad nje. Stolica je tu. Nije fikcija. Ako se slučajno iz Dubrovnika zaputite put Zagreba, preko Rame, prije sela Gračanica bacite pogled uz brda na desnu stranu pa ćete vidjeti i brežuljak, i liticu i kraljevu stolicu.

Taj kraj učestalo rabi izreku "Tko čeka, taj dočeka". Moji preci stoljećima su čekali i nisu dočekali. Ja sam neopisivo sretan jer sam dočekao da bez straha kraljevu stolicu nazivam njezinim pravim, krsnim imenom.

Marko BOŠKOVIĆ

Oproštajna pjesma

Zbogom sjemenište na
Fratrovcu!
I gore remetske!
I mirogojski hlade!
Ti na Vječni počinak
primaš
siromašne i
bogate,
stare i
mlade!
Zbogom bazgo, i
rodni vinogradi i
livade zelene!
Zbogom dobri ljudi!
Sjetite se u običnoj priči
nekad i
mene!
Zbogom sestre,
zbogom braćo, i
oci svećenici!
Zbogom magistri i
đaci!

Ja idem bliže Sarajevu
ranjenom, i
svome domu srušenom.
Bliže Bosni
vječnoj paćenici!
Zbogom Kaptole!
Zbogom katedralo! I
Jelačiću bane!
O, Bože moj!
Dokle ću brojiti
svoje
izbjegličke dane?!
Zbogom dobri ljudi!
Vaše će duše ljiljane mirisati!
A vi molite za moju
izgnaničku dušu.
I na vaše vedre misli
nek ne padaju hladne sjene.
Vi nastavite brati ljekovite trave!
I sjetite se
kada one
pokriju mene!

(Zagreb, Fratrovac 38, 26. 9. 1997. godine.)

Živko PRODANOVIĆ

Tama i svjetlo na uskim stazama

Nekada je to bilo jedno od najtjeskobnijih, najzapuštenijih područja grada, njegovo siromaško ozračje i zaboravljeni kraj. A kada je grad okrenuo lice visinama i krenuo prema nekim novim prostorima, zaobišao je te ruševne ostatke siromašna predgrađa, mirno prošao pokraj njih, u prvom naletu širenja ne dirajući ih, ali i ne ostavljajući nadu da će ih drugom zgodom poštedjeti.

Tu se je živjelo u prošlosti budućnosti.

Tako su ostale male nakupine zbijenih kućeraka, zgurenih među modernim višekatnicama u varljivu uvjerenju da će se tako, oslanjajući se jedna na drugu, oduprijeti betonu i željezu, zadržati vrijeme.

Psi, vezani kratkim lancima, dovoljnim za uska dvorišta, nepovjerljivo su režali na prolaznike strance, kao da i oni stoje u čvrstoj obrani tih posljednjih uspomena grada na njegovo vlastito davno djetinjstvo.

Njezino ime nikako nije odgovaralo tim prljavim kućercima vlažnih zidova, davno nežbukanih, ograđenih neimaštinom.

Ona se zvala Glorija. Sve djevojke u tim kratkim, krivudavim uličicama, gdje svatko poznaje svakoga, nosile su poneki nadimak, često rugalački, zafrkantski, samo ne ona, jer ona je bila Glorija. Lijepa je bila i veliki drug i nama je bilo drago da je naša prijateljica u veselim, nedozrelim, pomalo raspusnim igrama do osamljenosti slobodna djetinjstva. Nas nitko nije previše kontrolirao i nadgledavao naše huncutarije, a rijeka Sava bila je blizu i bez ikakva problema mogli smo odjuriti do nje, maknuti se iz vidokruga odraslih i ozbiljnih i raditi što nas je volja.

- Hvala Bogu, otišli su na Savu - govorili su roditelji, u biti zahvalni rijeci koja će nas rashladiti i ohladiti i izmoriti. Barem im nećemo raditi štetu po dvorištima ili galamiti pod prozorima.

- Hvala vragu - dodavali su drugi. - Tak su zločesti, da se to neda razmeti. Mi nismo bili takvi. Kajgod. Slušali smo starije ili bi mam dobili takvu pljusku da bi sve zvonilo. I delati se moralo po kući, a ne zgubidaniti.

- Je, onda se znalo kaj je red, a kaj nije.

- Imaš praf. A ja se pak pitam gdo ih uči svim tim fakinarijama.

- I prostarijama.

- Valjda u školi. Kod mene doma to nisu mogli navčiti - rekla je Milka, poznata po svojoj jezičini, žena ciglara Štefa, čija su oba sina bili najgori hahari među nama. A ni mi nismo bili loši.

U ono doba kada se u nama nešto mijenja, a igre po dvorištima ustupe mjesta prvim sanjarijama, Glorija se nekako otuđila od nas. Nije bilo nekog posebnog prijelomna događaja. Jednostavno se tako dogodilo. Nama je bilo žao zbog toga, ali stariji su ljudi tvrdili da je Glorija nešto iznimno, nešto iznad naših kućeraka i proricali joj sjajnu budućnost. Kako izgleda jedna djevojačka sjajna budućnost to nismo znali, ali vjerovali smo njihovim riječima, jer smo se pouzdavali u njihovo životno iskustvo,

omeđeno napornim radom i neimaštinom, i s tugom smo u srcu primjećivali da se Glorija kroz godine sve više otuđuje od nas, želeći joj pritom da uspije dohvatiti tu sjajnu budućnost. Naše želje bile su iskrene, nesebične i pune nade da će barem ona pobijediti sumornost ostanka u kućercima predgrađa.

Iznenadno je nestala. Četiri je duga dana nije bilo kod kuće. Okolni kućerci su zaplašeno čekali: vijesti su mogle biti loše; možda se dogodilo nešto strašno? A njena mati, skromna udovica Drageca pjeskara, koja je prodavala novine i cigarete u obližnjem kiosku, od kućice do kućice, od čovjeka do čovjeka je hodala i sve za svoju Gloriju zapitkivala. Nitko nije znao pravi odgovor, sve je moglo biti samo pusto nagađanje i teško je bilo naći riječi utjehe jadnoj ženi.

Glorija se vratila kući s velikim, tamnim podočnjacima, bez riječi, bez pozdrava, umorna. Povukla se potpuno u svoju sobu i nikada se nije saznalo gdje je, kako i u kakvom društvu provela ta četiri dana. Jedina uočljiva posljedica bila je da se sasvim otuđila od nas, svoje nekadašnje klape.

I dok bi neku drugu djevojku zbog takva četiri dana ulica proglasila nepoštenom, Gloriji je njena uporna šutljivost i povučenost donijela aureolou tajanstvenosti u koju se nitko nije usudio dirnuti. Nitko je nije dopratio kući, nitko nije posjećivao, koliko se znalo nije dobivala pisma i rijetko je izlazila iz kuće. Tako se taj događaj uskoro našao u zapećku prepričavanja, ali nikako nije bio zaboravljen.

Ulica ima svoj način pamćenja.

Pet, šest dana trajao je njezin idući nestanak. Da je opet nema saznali smo po - jer to nije bilo moguće sakriti - od suza crvenim očima njene majke. Glorija se vratila noću, krađom, a majčine oči postale su još crvenije.

Tih su dana radnici rušili neke rubne kućice koje su smetale rastu novog građevinskog diva i svi smo bili uzbuđeni zbog privlačne mogućnosti da ćemo konačno biti preseljeni u nove stanove. Nešto neodređeno o tome pisale su i novine razglabajući o urbanističkim perspektivama grada.

Stariji ljudi, iako su stalno prijetili da nikada, za nikakve novce neće napustiti svoje kućice u kojima su proveli cijeli svoj jadni vijek, sa strepnjom i nadom u srcu očekivali su da se i njima obistini veliki san o novom, svijetlom, čistom stanu u jednoj od tih novih zgrada, kojima su se inače na glas rugali i tako nevješto prikrivali svoj nemir pred tako čudesnim stvarima kao što su voda u kuhinji i kupaonici, bojler i centralno grijanje, lift i život na visokim katovima. No, grad je neočekivano krenuo drugim smjerom uređivanja predgrađa i mnogo je grubih riječi bačeno na tu novu nepravdu. Tako je Glorijin drugi nestanak prošao bez većih prepričavanja, vremena za to jednostavno nije bilo.

Zato ga je bilo i previše kada je opet nestala.

Nije je bilo tri tjedna, možda i duže. Isprva, misleći da će potrajati kao prva dva puta, priče su krenule nekako zaobilazno, potiho, na trenutak utišavajući se i gubeći u žamoru svakodnevnih problema. Njih nikada nije nedostajalo. Ipak, kupujući novine i cigarete na kiosku kod njene majke, ljudi su govorili tiše nego inače, preskakali uobičajene rečenice, a mi momci znali smo prolunjati gradom u nadi da ćemo je negdje sresti. Da se to i dogodilo, ne znam što bismo učinili i kazali, ali osjećali smo u zraku nešto kobno, zlosutno i pokušavali smo to spriječiti.

Glorije nije bilo već desetak dana.

To je bilo previše. Kada se Glorija vratila kući više ništa nije moglo zaustaviti priče. Vjerovalo se svakoj varijanti, a ponajviše onoj da Glorija provodi dane sa starijim ljudima koji dobro plaćaju njenu mladost i ljepotu. Odakle je proistekla ta priča to nitko nije znao, ali svi su joj dodavali malo svojeg, zaokružili je i definirali kao konačnu istinu.

I svi su vjerovali u nju, čak i onda kada bi čuli ono što su sami izmislili i ubacili u priču.

Glorija je bila kurva.

U to više nitko nije sumnjao. Prave i izmišljene činjenice postale su jedno, razriješene su dvojbe o njenim izlascima. Ona je to. Ali i u tome nekako drugačija. Njoj se nije moglo prići i ponuditi joj novac, niti je to netko pokušao. Susjedi su je i dalje pozdravljali, makar je sada u njihovim pozdravima bilo nečeg novog, mekanijeg, uljudnijeg, naročito ako bi je sreli sami na ulici. Stariji muškarci kada bi pozdravljali Gloriju mjerkali su pažljivo svaku svoju riječ i gurali je prema njoj kao dobroćudni pas njušku kada želi da ga netko pogladi.

Glorija je bila daleko od nas.

Glorija više nije bila Glorija.

* * *

Sredinom svibnja, nakon velikih pljuskova kada su i crijepovi padali s krovova, priče o Gloriji postale su glasnije, zlobnije i prljavije. Jedino sam ja, slučajno, znao izvorište tih novih glasina i nisam im se čudio.

Stolar Jože, koji je svojedobno propio i prokockao svoju radionicu i sada povremeno radio kao pomoćnik kod svog bivšeg šegrta Bartola te živio od uspomena na slavne propijene dane, susreo je jednog dana, negdje u prvo predvečerje, Gloriju sam na ulici i mucajući od alkohola i vlastite kukavne hrabrosti pozvao je k sebi. Kada ga je ona tiho i odlučno odbila, on joj je, kriveći lice od ponizne pokvarenosti, ponudio novac i zaradio pljusku. Tu pljusku nitko nije vidio, nitko nije čuo, osim mene s prozora moje sobe, ali od nje su proizašle nove priče. Iako nisu mijenjale ono osnovno, da je Glorija kurva, one su donosile nizove novih, iznenađujuće preciznih detalja.

Neko je vrijeme ipak izgledalo da je loše razdoblje prošlo. Glorija je pomagala majci u kiosku, postala je malo srdačnija s nama, starom društvu koje je još uvijek znalo ponekad sjediti na ogradi dvorišta gdje smo se najčešće igrali. Čak smo je jednog dana čuli kako pjeva svojim lijepim, tužnim glasom. Sve te sitnice govorile su nam da više neće biti njenih čudnih izleta i svi smo se radovali kao što se čovjek raduje prijatelju kada on nakon teške bolesti izađe prvi put iz bolesničke sobe i prošeta parkom, veseleći se svakom tračku svjetlosti.

Onda je gotovo tri tjedna nismo vidjeli. Priče se nikako nisu mogle odlučiti je li Glorija nestala preko granice s nekim sumnjivim strancima ili je umiješana u neku aferu, koja samo što nije buknula ili se, neki su se kleli da su je vidjeli, vucara po udaljenim krčmama gdje dolazi sam ološ, probisvijeti i hohštapleri.

Kada se Glorija vratila kući, njena mati nije imala crvene oči. Na njenu izboranu licu pojavila se nova dugačka bora, gorka, pregorka. Glorija je bila ljepša nego ikada, ali je više nitko nije pozdravljao i svi su se klonili kada bi je ugledali na ulici ili u dvorištu.

Posljednja kap crne tinte koja je prekrila Gloriju bila je priča njenog najbližeg susjeda, tramvajskog konduktera Vinka. Susjed Vinko se zaklinjao da ga je ta odurna kurva, kako je rekao, pokušala zavesti. Njega, starog poštenjaka! Susjed Vinko je častan čovjek i svi su odmah povjerovali njegovim riječima da je Glorija bila gotovo polugola, iako je u kasnijim verzijama pričao da je bila potpuno gola. I takva je ona bila u svojem dvorištu. On je čovjek oženjen, ima djecu, pred mirovinom je, a i da je želio nešto sa strane, on bi potražio neku poštenu djevojku, a ne jednu...

Kada je Glorija prolazila ulicom, a sada je to činila vrlo rijetko, znatiželjne, suzdržane, neodređene poglede zamijenili su zvižduci i bezobrazno dobacivanje.

Njeni nestanci postali su stalni i više nitko nije obraćao pažnju na njih.

* * *

Kada je prvi put došla k meni bio sam toliko zaprepašten da sam posrnuo. Nisam je ni pozdravio, tek sam je nabusito upitao: "Što trebaš?" Glorija je htjela odmah otići, bila je tako umorna i razočarana da sam to tek u zadnji tren shvatio i jedva je zadržao.

Dugo smo šutjeli, pili kavu i rastali se kao prijatelji, a da nismo gotovo niti jednu riječ progovorili. Kasnije smo i razgovarali, njeni dolasci u moju sobu postali su česti i donosili mi neko nepoznato, ugodno osjećanje, ali ti razgovori bili su dosta površni, općeniti, bez značaja. O nama samima razgovarali smo šutnjom. Jedino što mi je kazala riječima bilo je: "Ti nemaš nikoga, sam si, zato će tebe manje pogoditi ono što drugi pričaju o meni i nitko ti neće braniti da ja dolazim. Jasno, zabrane možeš sam postaviti, samo ti to možeš učiniti. A ja tako trebam prijatelja."

Imao sam nekakav stari gramafon i nekoliko bezveznih gramafonskih ploča. To je bilo jedino vrijedno što sam naslijedio od svojih. Majke se nisam sjećao, a otac mi je umro onih dana kada sam završio školu i zaposlio se. Otkako je ona počela dolaziti u moju sobu nakupovao sam mnogo novih ploča, neke su bile čak i vrlo kvalitetne. I tako smo razgovarali šutnjom i glazbom.

Prvi put poljubio sam je u jedno smireno veče poloneza. Taj poljubac donio je nešto novo u sobu i u nas same, više nismo slušali našu glazbu sjedeći svatko u svojem kutu sobe, nego čvrsto zagrljeni. Bili su to divni trenuci, nikada nismo prešli granice zagrljaja. Čekali smo buđenje.

* * *

Ljudi su se u ulici promijenili prema meni. Gledali su me s istim pokvarenim pogledom kao i nju.

Meni je bilo svejedno.

Tako je prošlo ljeto.

Zimi sam mnogo radio i rijetko sam viđao Gloriju. Negdje pri kraju siječnja posjetili su me susjed Vinko, stolar Jože i Baldek Kotlarević, za kojeg se pričalo da je subotar. Počeli su izdaleka svoje šepesanje po mojem životu, a završili su tako da sam ih izbacio na ulicu. Govorili su da sam ja dobar dečko, da nije u redu što se događa, da bi njima bilo žao kada bih se upropastio, da sve to oni govore za moje dobro, da su oni

poznavali moje roditelje i da su ih jako cijenili, ali da je ona kurva, da oni dobro znaju što govore, da će oni već nju naučiti pameti, kada ju već nije naučila njena mati, koja, uostalom, nije bila ništa bolja kada je bila mlađa, a jabuka da ne pada daleko od stabla...

Nakon što sam ih izbacio iz kuće i iz svoje glave, prvi put u životu kupio sam nekome buket cvijeća i odnio sam ga njenoj majci, a Gloriju sam svečano pozvao sebi na slušanje gramofonskih ploča.

Vjenčanje smo dogovorili za prve dane proljeća.

Moji najbolji prijatelji, oni isti dečki s kojima sam proveo nezaboravne dane djetinjstva, odbili su doći na vjenčanje, neki samo tako, neki zbog svojih žena, a neki su dodali još da će doći ako Glorija i njima...

Vjenčanje je moralo biti odgođeno, tako sam bio žestoko izubijan.

* * *

Cijela ceremonija prošla je tiho i mirno, svečanost je bila u nama i to smo zajednički osjećali. Nakon formalnosti u općini, nikog više nije bilo s nama, ne zato što smo se krili od njih, nego jednostavno zato što nismo imali nikoga da pozovemo.

Svadbenu večeru imali smo u jednom običnom gradskom restoranu, prepunom ljudi. Uskoro smo pobjegli od njih i dugo šetali gradskim ulicama.

U mojoj sobi popili smo šampanjac.

A kada smo legli u krevet i tijela nam se prvi put dodirnula puna uzbuđenja, pokrenuo se u meni pakleni stroj ispunjen crnim mislima. Gledao sam Gloriju i razmišljao. Koliko je njih ležalo pokraj nje, koliko ju je grlilo, ljubilo? Sve se počelo rušiti. Koliko njih ti je davalo svoj prljavi novac? Uzimali su te kada su i kako htjeli, bili su stari i ti si gmizala pred njima. Koliko ih je bilo, kakve su ti riječi govorili, kako si čekala da dođu na tebe...

Nisam uspio savladati težinu misli, ustao sam iz kreveta i paleći cigaretu za cigaretom buljio u noć nad pregrađem. Ulica je imala pravo, ja sam budala, koja se brzopleto uhvatila na tako jednostavan mamac.

Sve je bilo tiho, tamno. Kada sam se slomljen okrenuo i htio joj reći da je sve ovo samo jedna velika pogreška, da ju neću, neću, neću! ugledao sam njene velike smeđe oči, tople, pune ljubavi i očekivanja. Htio sam udarati, gristi, kršiti sve oko sebe, razbijati. Nisam mogao, sva mržnja izgubila se u rukama koje mi je pružila za dolazak. Zaboravio sam sve i došao.

Bila je nevina.

Živko PRODANOVIĆ

Za Dražena M.

Prijatelji odlaze,
sve je teže
ostajati.

Dubravko MARIJANOVIĆ

Kukuruz u blatu

nasred ulice
skriven prolaznicima
bolesni golub

* * *

večernji pljusak
magarac nosi drva
kamenom stazom

* * *

niz stepenice
skoči zrno kukuruza
golubu u kljun

* * *

nečija sjena
penje se s pločnika
na prolaznicu

* * *

žice bandere
na ledenom vjetru
bruje u blatu

* * *

večernje sobe
gledaju kroz prozore
nemirne oči

* * *

otkucava sat
u tami za prozorom
zvuk kapi kiše

* * *

u zalazak
jato vrana nestaje
iza mosta

* * *

pas lutalica
polazi preko mosta
za tračnicama

* * *

jutarnja misa
zvono zvoni u magli
u gorskom selu

* * *

susrećU se
na nebu bez oblaka
gavran i zmaj

Anto ĆOSIĆ

Provedrice i proplamsaji

Fragmenti

Po milosti Božjoj sam kršćanin, u životu veliki grješnik, po zanimanju *paidagogos,* koji se trudi da bude bolji nego što jest. Moja imovina u Banjoj Luci sastojala se od 4 kuće: dvije male i dvije velike. Male su srušene nakon potresa - ostale su dvije velike. Imetak su mi još žena i dvoje djece: kći Marija-Maja i sin Dobriša. Žena se zove Božana, koja je plemenita i bolja od mene. Pomaže sirotinji i voli životinje. I cvijeće! Spavam sve mirnije, jer imam Oca kojemu je sve moguće. Sinovi Sotone su mi oteli mir i protjerali me preko Save, kod Davora. Da sam stvaroljubac, svisnuo bih od muke zbog gubitka imovine. Ali - nisam! Bogu hvala!

Nešto stvari sam spasio preko Mađarske. Među njima i Bibliju - Božju riječ koju čitam svaki dan. Sad živim u Okučanima, zajedno s komarcima.

Pošto sam bolestan, uzimam dva lijeka: post i molitvu. Prvi za tijelo, drugi za dušu. Još sam živ! Do Božje volje!

Premda sam izgubio mnogo, uspio sam sačuvati dušu. Za sada promatram znakove neba, uživam u tišini i nastojim da se približim Kristu. Da budem njegov ribar!

Okučani, 13. srpnja 1997.

Od prvog do osmog srpnja 1997. bijah zatočen u bolnici Sveti Duh u Zagrebu. Namjerno pišem *zatočen* - jer špitalj je svojevrsni zatvor u kojem i tijelo i duša ispaštaju svoj boravak. Bolesnička soba je mjesto uzdaha kroz koju teče život opterećen kušnjama, nevoljama i mislima o smrti.

U tjeskobnim situacijama čovjek, hoćeš-nećeš, počne intenzivnije razmišljati o prolaznosti svega, i ljudskoj kratkotrajnosti. U lucidnim trenucima spoznajemo da samo Bog daje konačni smisao, koji prelazi naše uske granice vremena i prostora.

U bolnici su najduže noći kad dušu pritisne nevidljivi teret poput betonske ploče. U časovima izgubljenosti osjetio sam da nisam dovoljno uvježban u kršćanskom duhu koji se povijao pod naletima tuge kao breza na vjetru. Osjetio sam se beskrajno osamljenim kao da nikoga nemam na svijetu.

Dok noću sve spava, slušam kako u daljini tutnji i pulsira milijunski grad, taj mastodont, koji drobi ljudske egzistencije i ljudske planove.

Razapet između fizike i metafizike zabavljao sam se slušajući sestrice, njihove stilske finese, i uopće njihov *Weltanschauung,* obilježen malograđanskom indiferentnošću. Jedna sestrica, i sama minijaturna kao tuborg bočica, služi se samo deminutivima, te sam je u sebi nazvao Sestrica-Deminutiv. Ona kaže: prozorčić, prstić, kruškica, nožica itd. Slušajući je osjećao sam se kao Liliputanac u bolnici "Liliput". Pod njenim sitnozorom sve je smanjeno do sićušnosti... Rečenice su joj također slikovite: - Ajde, dedek, jedite juhice i meseka! Ili: - Moram vas poriktati da budete ko novi! Ponekad je naturalistički šokantna: - Dedek, okrenite guzicu! Itd.

Slušajući starog, izgubljenog Krleca, koji je ležao do zida, zaključio sam da je život bijeda opterećena beskrajnim nizom stenjanja. Taj jadnik bi po cijelu Božju noć plakao i ponavljao: - Pomoć, Kristuš i Marija! Hoću kući! i tako *ad infinitum*, sve dok mi iz glave ne bi šiknuo gejzir bjesnoće.

Kao bolesnik pokušao sam postati stoik, te naučiti živjeti svoju bolest i naviknuti se na skrivene aluzije, na indirektna pitanja i na ljude koji zure zbenavljeno.

Divio sam se fatalističkoj pomirenosti naših težaka sa sudbinom, koji satima bulje smireno u jednu točku - razmišljajući o svojim poljima, sjenicama, i mirisu varenike.

Doktori, koji jutrom ulaze u sobu dostojanstveno sanjivi (jutarnja vizita) u svojim "bijelim burnusima" podsjećaju na frizere koji "štucuju" ljudske prste, palčeve, fibule, da nakon nekoliko bačenih pogleda po pacijentima, hladno, službeno prokomentiraju neki problem, te brzo napuste bolničku sobu, kao da bježe, razmišljajući o vikendu, o lovu, o večerama sa svojim suprugama. Oni uopće nisu opazili da su zidovi bolničke sobe natopljeni bolom, uzdasima, tjeskobom, strahom, rezignacijom. Odlaze gospoda doktori i gube se na hodniku kao da ih nikada nije ni bilo.

Dok gospoda u bijelom odlaze da gledaju vanjski život - ja se spuštam duboko u sebe, kao u špilju, ne bih li otkrio svjetlost božanske iskrice.

Anto ĆOSIĆ

Tragika komedije

Molitva nas vodi prema Bogu
Korak po korak.
Polako.

Ali - ostati neuslišan,
zaobiđen od Boga
koji odlazi
i ne vraća se više
- nešto je jače od tuge.

To je suza
poludjela od komedije života.

Prosvjetljenje

Ima li kraja modri svemir?
Ima li kraja ljudski nemir?
I ako ima, što je iza kraja?
Jesu li vrata mraka ili raja?

o moj živote, moja divna kazno,
za tvoju tajnu ja sam ipak sazn' o:
Na kraju nije ni mračno ni prazno!

Carmen MOYA

"Kralj lutaka" hodočasti u Lurd

Ljeposlav Perinić je uspio stvoriti zbirku lutaka u narodnim nošnjama iz mnogobrojnih država u svijetu. Osim toga što je ideja originalna, ima posebnu vrijednost, jer svaka darovana lutka je stigla s pismom od državnoga poglavara od naroda koji predstavlja. Počasno mjesto zauzima "švicarski gardist", kojega je poslao Sveti Otac papa Pavao VI s pismom u kojem šalje apostolski blagoslov g. Periniću i njegovoj obitelji. Zbirka se sastoji od oko 300 lutaka, koje su poslali carevi, kraljevi, predsjednici, prve dame itd. od ukupno 125 država sa svih pet kontinenata. Sa svojom zbirkom g. Perinić je organizirao 50 izložaba u Argentini, Urugvaju, Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi, uvijek u dobrotvorne svrhe.

Kralj lutaka Ljeposlav Perinić sa svoje dvije kćeri
i s lutkom dobivenom od predsjednika Argentine

Jednog popodneva u mjesecu lipnju Carmen i ja*, gotovo cijela redakcija "Lourdes Magazina" na španjolskom jeziku, sastali smo se u Lurdu, kako kupuje naš časopis u jednom kiosku Svetišta, g. Perinića, i kako smo ga čuli da govori španjolski,

* Ovaj je članak napisala gospođa Carmen Moya, predstavnica časopisa "Lourdes Magazine" za Španjolsku, a druga Carmen, koju spominje je gospođa Carmen Gómez, prevoditeljica sa drugih jezika za španjolsko izdanje časopisa, koji izlazi mjesečno na četiri jezika u Lurdu (Francuska). Obje su članice uredništva i žive u Madridu (Španjolska). Članak prenosimo u hrvatskom prevodu iz časopisa "LOURDES MAGAZINE", broj 5, rujan - listopad 1996.

počeli smo s njim razgovarati u želji da postane novi predplatnik našega časopisa, što nam je i uspjelo...

Svi troje smo sjeli u blizini rijeke Gave, jer se taj naš sastanak dogodio preko puta crkve Sv. Bernardice, i počeli smo razgovarati o njegovu putovanju u Lurd. Rekao nam je da je Hrvat a govori španjolski, jer je živio mnogo godina u Argentini, gdje je našao utočište pred komunizmom, jer je bio uvjereni katolik, a u svojoj mladosti je bio glavni tajnik najbrojnije organizacije Katoličke Akcije u svojoj domovini Hrvatskoj ("Križari") i urednik katoličkog tjednika "Nedjelja". Došao je u Lurd iz Zagreba sa 104 hodočasnika, moliti se Majci božjoj da prestane rat u njegovoj Domovini. Svi su bili prekrasno dočekani i smješteni u Cité Saint Pierre.

Kada se predplatio na "Lourdes Magazine", dao nam je svoju vizit kartu u kojoj je pisalo: LJEPOSLAV PERINIĆ "Kralj lutaka" na španjolskom i na trideset drugih jezika. Kada smo pročitali ovaj čudni naziv, zapitali smo ga na koji je način postao "Kralj lutaka", a on nam je odgovorio da je u svojoj ranoj mladosti bio zaljubljen u narodne nošnje svoje Domovine, tako da je svojoj majci, kada ih je namjeravala posjetiti u Argentini i kada ga je pitala što želi da donese na dar svojim unučicama Isabeli, Terezi i Miriam odgovorio: jednu narodnu nošnju iz Domovine da mu djeca vide, kako se odijevaju žene u Hrvatskoj. To je pobudilo u njegovim kćerkama želju da upoznaju kako izgledaju narodne nošnje iz drugih država svijeta i tako se je kristalizirala ideja sakupljati lutke u narodnim nošnjama. Da toj inicijativi dade veću vrijednost odlučio je zamoliti za suradnju državnike iz cijeloga svijeta, čije razumijevanje je dozvolilo da se postigne željeni cilj.

Nije mogao pričati kako je došao do svoje zbirke na boljem mjestu, jer je Carmen, koja je uspjela sakupiti više od pedeset lutaka iz raznih država, odmah izjavila da svoju zbirku dariva g. Periniću, koji je s oduševljenjem prihvatio ovaj poklon. Sve te lutke se već nalaze u Etnografskom Muzeju u Zagrebu.

Kada se je godine 1991 otvorila prva izložba zbirke Perinić u Europi, on je u svom govoru istaknuo da je glavni cilj njegove zbirke lutaka spojiti - ako se tako može izraziti - duše svih naroda, koje predstavljaju ove lutke, i ako su ti narodi raznih ideologija, vjere, rase, jezika ... da sve zajedno reknu svijetu da one mogu biti izraz ljubavi, mira i dobrote svih ljudskih bića.

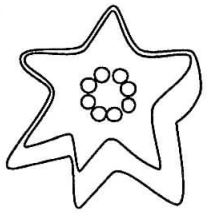

Stjepan BABIĆ

Na Božjim putovima - XVI.

Partizan

(Nastavak)

Jedne večeri zauzmemo položaje na rubu šume iznad sela Kovačice. Sad na karti vidim da u blizini postoje dvije pa ne znam da li iznad Gornje ili Donje, bit će iznad Gornje. Ona je bliže području po kojem smo se vrzmali.

Govorili su:

U selu je banda, demoralizirana, nemaju dosta municije, napast će ih Gupčeva ili Radićeva brigada, ili obje, ne sjećam se više, istjerat ju iz sela, mi ćemo ih u zasjedi dočekati i pobiti.

Račun dobar, ali bez krčmara. Bitka se vodila cijelu noć, ali ju istjerali nisu. "Banda" u selu imala obilje streljiva, čak i neki tenkić i njime razvozila streljivo i pucala iz njega. Gdje se javi partizanska strojnica, a oni to mjesto odmah zaspu granatama i kišom metaka i tako ušutkaju.

Ujutro bitka prestade i pokraj nas prođe Gupčeva ili Radićeva brigada, ili obje, sva desetkovana, ranjena, šepava, bezvoljna, nijema, ukratko jadna, a ne pobjednička. Prođe i ode, a mi čekamo. Što čekamo, nitko nije znao. Već se dobrano počelo daniti, ali sunce nije izlazilo. Bila je magla, ali ne previše gusta, vidjelo se kojih dvjesto-tristo metara. Daleko na sjevernom obzoru pojavi se neka jedinica. Ide kolona, a mi gledamo. Pošalje komandir kurira da ode do jedinice i pita koja je pa kad kaže koja je, da se vrati da znamo. Tako se onda hvatala veza, nije bilo telefona. Ode prvi kurir, neki momak od sedamnaest godina, i ne vrati se, ode drugi i ne vrati se, ode treći, neki dječačić, i ne vrati se. Komandiru sumnjivo pa pođe sam. Jedinica već zakretala na zapadni obzor, a jednom iskusnom mitraljescu sumnjivo.

- To nisu naši, to je banda. Sad ću ja njima pokazati, a ako su naši, reći će, ne pucajte.

Uze strojnicu pa raspali prema njima. Zapovjednik koji se nije mnogo udaljio, zaviče: Ne pucaj!, jedinica na obzoru zalegne, a mitraljezac će:

- To je banda, kane nas opkoliti - uze strojnicu i stade bježati, a za njim svi ostali. Nasta opći bijeg. Stadosmo bježati uz rub šume, zapovjednik viče Stoj! Stoj!, ali mi ne stajemo nego trčimo i kad on to vidje, nagnu za nama. Tako smo trčali gotovo dva sata dok se ne zaustavismo u nekom selu.

Kako li nas je bilo lako pokrenuti na bijeg! Idemo mi u koloni po jedan, radi veće sigurnosti s podosta razmaka, a kraj nas prođe neka vojvođanska jedinica ili je na našem čelu bio neki stari čičica Vojvođanin, napol slijep i najedanput stade vikati:

- Eno i 'u belim plàtama! Eno i' u belim plàtama!

Što su mu to bile plàte, nisam znao, mislio sam da misli na plahte, ali nitko nije razmišljao što znači to plate, svi su shvatili da je to opasnost pa se okrenuše u bijeg. A oni u bijelom za nama. Bilo je to nekoliko partizanskih skijaša izviđača obučenih u bijelo odijelo. Jedva nas zaustaviše.

Dok sam bio u partizanima, nismo se sreli s pravom bitkom, samo smo bježali i tako sam bio partizan bez pravoga vatrenoga krštenja. Komora nas u takvu bježanju nije mogla pratiti pa je prava kuhana hrana dolazila rijetko. Obično smo dobivali kruh i koji komad mesa. A kad je i došla, ja nisam mogao dobiti kuhano jer nisam imao porciju, imao sam samo žlicu. Jednom sam jeo iz kutlače kojom se dijelila hrana, ali se djelitelj sjetio da to nije higijenski pa prekinuo i tu mogućnost. Kad smo bili na nekom brijegu bez hrane, našli smo pod snijegom ispod jedne jabuke na pol smrznute, na pol trule jabuke, ali smo ih ipak iskopavali i jeli. Ni vode nije bilo, pa sam u žlici hukanjem topio snijeg i pio. Kako se tako nije moglo toliko natopiti vode da bih ugasio žeđu, jeo sam snijeg i tako uz smrznute jabuke dobio gastritis koji me je mučio desetljećima. Kad sam jedanput poduzeo da ga izliječim čajevima, uspio sam, ali nikad do kraja.

Kad je o hrani riječ, onda još dvije zgode. Dođemo mi jedne večeri u neko hrvatsko selo, nas dvadesetak u jednu kuću, a domaćini već leže u krevetu. Cijeli dan nismo ništa jeli pa ih molimo da nam dadu nešto za jelo. A oni leže, ne ustaju i kažu da nemaju ništa.

- A što ćete vi sutra jesti.

- Nemamo ništa. Sutra ćemo i sami morati u selo moliti susjede da nam nešto dadu.

Moj je dojam bio da su imali, ali nisu htjeli dati. Gdje bi slavonski seljak bio bez hrane!

Dosjeti se netko da je to rješenje i za nas pa ode od kuće do kuće da traži hranu. Dobio je samo komad kruha i još manji komadić slanine, i to je bilo sve. Stavi to na stol i kaže neka uzme tko je gladan. Što je to za nas dvadesetak, a nije bilo Isusa da to umnoži, nitko nije uzeo. Kad smo nakon sat-dva kretali u noć, ostalo je na stolu. Je li to uzeo zadnji ili nije, ne znam. Ujutro rano dođosmo u Barnu, opet ne znam Veliku ili Malu, u jednu srpsku kuću, Barna je bila većinom srpsko selo, a radost velika, kao da im je došla najbliža i najdraža rodbina. Domaćica se sva satrla od sreće što nas može nahraniti. Skuha nam dosta žganaca, zalije s obilje mlijeka. Još i sada dobro pamtim kako je bilo slatko to jelo iako je bilo srpsko i kuhano, bar što se mene tiče, s drugom namjerom.

Spavali smo većinom po kućama, ali jedne noći i u šumi. Vatra se nije smjela ložiti, ali mi ipak naložili u jednoj udolinici, ložili sa samom tvrdom suhadi, onda nema dima, a vatra se može održavati niskom, a ipak dobro grije. Opkolili vatru deblima da možemo uz nju spavati. Mene zapalo uz deblo, ali još nisam pravo zaspao, a zapalio mi se kaput na leđima. Gasimo kaput, a ono mi se zapalila deka. Toliko je nagorjela da više nije bila za upotrebu pa sam je bacio. I onako mi nije baš trebala jer su mi bila dosta dva odijela i zimski kaput. A rupa je bila na leđima, to je pokrivala naprtnjača.

Najedanput me uhvatila neka jaka groznica. Kažem to zapovjedniku, a on reče da nema liječnika. Kad se sretnemo s njime, neka se javim. Dotle neka se strpim. Vidim ja da to ne će izaći na dobro kako bilo da bilo i čvrsto odlučim da ću pobjeći.

Lutajući selima, dođosmo tako 11. veljače u Sređane, po Lojzinu sjećanju, i tu ćemo ostati jedan dan da proslavimo drugu godišnjicu svoje 18. udarne brigade. Ja vidim da je sada prilika da pobjegnem, blizu je Gaj, Marino Selo, naši punktovi, ostavih jedinicu i krenem. Dođem u jedno selo iza Gaja, a ono kao izumrlo. Nigdje ni žive duše, samo po koji partizan. Kad ga ugledam, a ja u kuću da tražim vode, tobože žedan sam, dok partizan ne prođe, pa dalje. Ali evo i drugoga! Mislim ja, a što ako kojega sretnem

iznenada ili ako je u civilu pa i ne znam da je partizan, moram biti spreman na susret. Idem ja hrabro kao normalno, prođe partizan pokraj mene bez riječi. Idem dalje kad meni nasuprot seljačka kola s dva partizana i dvije djevojke iza njih. Idem ja sada već malo hrabrije kad me jedan partizan zapita:

- Kamo ćeš ti.

- U Gaj župniku.

A Gaj mi je bio već iza leđa.

- Pa ti ideš u krivom smjeru. Gaj ti je na drugoj strani. Znao sam ja dobro u kojem smjeru idem, ali nije bilo druge, okrenem se pa nazad. Neka oni samo prođu, na kolima su pa će brzo proći, a ja ću opet u svome smjeru. Pita onaj drugi moga sugovornika, tko mu je to, a on kaže:

- Jedan iz moje brigade.

I ne pušta me, nego me pozove u kola:

- Hajde s nama nazad, uhvatiti ćete Ozna, izmlatiti, a šteta te je, mlad si.

Nije bilo druge, nego sjesti u kola i nazad. Obojica su bili mladi, dvadeset dvije, dvadeset četiri-pet godina, u lijepoj zelenkastoj odori s nekakvim znakovima na rukavima, znači časnici ili komesari, ali su sada s djevojkama, romantično raspoloženi pa im srce mekše. Znali su koga su povezli, bar jedan od njih, pa se odmah nametnulo razgovor o temi ima li Boga ili ga nema. Dugo sam pamtio taj razgovor i jednom ga htio uobličiti u crticu, ali nikada joj nisam uspio dati oblik kojim bih bio književno zadovoljan pa ju nisam objavio. Ovdje gdje ne pišem zbog književnih težnja, mislim da je sada prilika. Da se vidi razlika između stvarnosti i književnoga oblikovanja. Bilo je vedro popodne, a ja sam to pretvorio u noć, bilo ih je četvero, a ja sam ih pretvorio u dvoje i dodao kočijaša. Nisam im znao imena, a za ovu sam im priliku nadjeo, njoj srpsko jer je razumljivo da partizanka bude Srpkinja. Tema je razgovora ostala ista, ali sažeta na bitno.

*

Ljubav i zvijezde dokazuju

Vedra je zimska noć. Mjeseca doduše nema, ali su zato zvijezde jasnije.

Trepere tako živo pa mi se čine kao propovjednici koji nešto stalno dokazuju. Misli mi stalno lete među zvijezde premda u daljini štekću strojnice i udaraju bacači. Približujemo se ratištu. Ja sjedim uz kočijaša, a iza mene on i ona. Zaljubljeni su pa i njih zanimaju zvijezde. Inače bi stalno šutjeli ili govorili o tutnjavi što dolazi s ratišta.

- Smiljo - čujem gdje on pita - jesi li i ti uvjerena da nema Boga?

- Zašto ti to sada pitaš?

- Tako, pitam.

- Zar i tebi zvijezde ne daju mira?

Ušutješe. Vozimo se neko vrijeme, a tada on opet prekine šutnju.

- Smiljo, ja ipak mislim da nema Boga.

- Mišo, što je tebi? Ti stalno o Bogu. Što ti to meni govoriš? Evo ti ovaj. Tu je zacijelo pokazala na mene. Govorila je malo oštrije i bolje se zamatala u gunj. Time je valjda htjela pokazati Miši da ona ne želi nastaviti taj razgovor.

Mišo me nije ništa pitao. Uostalom ja i nisam želio tada s njime o tome raspravljati. A bolje od zvijezda i ne bih znao dokazivati.

*

Kad smo došli do sela, kaže mi znanac.

- Kad te budu pitali gdje si bio, reci da si išao u selo tražiti jaja, ili tako nešto.

- Pustili su me - slažem.

- Još bolje - odvrati iako teško da je povjerovao.

Kad sam se vratio, nitko me nije ništa pitao pa nisam ni morao opet lagati.

Navečer krenemo na put. Išli smo cijelu noć i u jutro mrtvi umorni stigli u Daruvar, pogotovu ja koji cijeli dan nisam ništa jeo. Zaustavili nas, mi stojimo uz neki dvorac i čekamo što će biti. Hrane nije bilo pa iz vinskoga podruma donesoše vina i svakomu dadoše po pola litre. Popijem ja to s velikim užitkom i živnem. Vidim da vino krijepi i tijelo jer sam dalje išao lako, noge same stupaju i bez mene, kao da su na neke opruge.

Dođemo mi u Batinjane, kod Daruvara, zato su se službeno nekad i zvali Podborski jer se Daruvar zvao Podborje. Zastoj. Raziđemo se po kućama, a one sve pune ljudi, sjede gdje je koji stigao, a ja svoju naprtnjaču na pod i sjednem na nju. Ona mi je često bila sjedalica. Sjedim ja i mislim: tu sam kod kuće, tu mi je teren poznat - Batinjani su nekoliko kilometara udaljeni od Marijina dvora - tu je prilika da pobjegnem. Uz mene je stajao moj desetar jer nije imao gdje sjesti. Ustanem ja, a on odmah na moje mjesto. - Eh lijepo - pomislim. Tako si preuzeo i brigu za naprtnjaču, a ja izađoh na cestu. Iako su kuće bile pune partizana, na cesti gotovo da ih nije ni bilo. Prava prilika. Spustim se iz sela u dolinicu, na livadu uz neki potok nastojeći da što prije nestanem iza grmlja. Nitko me nije primijetio i ja krenem prema Marijinu dvoru.

Ubrzo naiđe neka šuma i ja njome sretan što zaštićen od neželjenih pogleda mogu mirno napredovati. Ali moja radost bijaše kratka daha. Put mi presiječe partizanska kolona. Sreća pa sam ja njih ugledao prije nego oni mene. Stanem ih promatrati, ali oni prolaze veoma sporo, a išli su u priličnome razmaku jedan po jedan. Vidim da nemam mnogo pomoći od šume, a izvan šume još je gore, a ja umoran, prošlu noć nismo spavali, od granja napravim veliku gomilu, zavučem se u nju i zaspim. Spavao sam do kasno pred večer. Čekao sam da se smrači i krenem.

Idem blagom uzbrdicom, kao neka njiva, pukne mi pod nogom neka grana ili tako nešto, ja odmah legoh na tlo, a nekoliko metaka zabije se u zemlju nedaleko od mene. Metci opet fijok!, fijok! stadu se zabijati u zemlju u određenim razmacima. Srećom daleko ispred moje glave. Ležao sam gotovo bez daha dosta dugo. Tresao sam se od zime ili groznice ili možda podsvjesno od straha, jer straha svjesno osjećao nisam. Kad sada mislim na to, vidim da sam bio ludo hrabar, ali ako je hrabrost samo odsutnost straha, onda to i nije velika vrlina. Kad se više ništa dugo ne ču, onda pođem polako, dižem nogu po nogu i oprezno spuštam. Zamalo zaroktaše svinje, a ja se pripijem uz neko stablo i čekam. Otvore se vrata, neko izađe, sluša i opet se vrati u kuću. Ja opet nogu po nogu i tako sam lutao cijelu noć, a nisam nikamo stigao. Kad se počelo svitati, ugledam na jednoj povećoj njivi bangete (stogove) kukuruzovine, uvučem se u jednu, napravim ležište od jednoga snopa i legoh spavati. Nisam dugo spavao kad se partizani i ustaše stadoše dovikivati. Nisam zapamtio što su dovikivali, samo se sjećam da su ustaše vikali: Ej Jovo, i psovali mu Tita i Staljina, a partizani Ej Stipe, i psovali Antu i Hitlera.

Zanimljivo ih je bilo slušati jer je dovikavanje bilo na pol prijateljsko, ali ja shvatih da se nalazim između dviju bojišnica. Srećom pa nisu pucali jedni na druge, a ubrzo su se razišli.

Gdje se nalazim nisam znao. Čekao sam podne da čujem odakle će doći zvuk zvona salezijanske kapelice. Došlo je iz smjera odakle ga nisam očekivao i to me potpuno zbunilo. Ustao sam, glavu držao među kukuruzovim metlicama i promatrao okolicu ne bih li se orijentirao. Vidio sam prugu koja vodi od Bastaja, ili gdje se već odvaja za Končanicu, ali nisam znao na kojoj je strani Končanica. Po suncu bi morala biti na zapadu, ali zapad kao da je bio okomito na prugu. Čekao sam večernje zvono, ali je i ono kao da je zvonilo okomito na prugu. Stao sam računati: da sam dalje od Končanice, pruge ne bi bilo, a kad je ima, a išao sam od Bastaja, znači da je na drugoj strani Končanica. Razmišljam ja tako, a pred večer dođe jedan seljak s kolima, natovari jednu bangetu na kola i ide. Nisam znao što da mislim, da mu se javim ili ne. Javio bih mu se kad bih bio siguran da nije Srbin.

Kad se smračilo, dođem do pruge i krenem prugom u smjeru koji sam odredio. Uz prugu je tekao potok, gotovo rječica, Đurđica, pa sam po tijeku vode znao da sam na pravome putu, ali evo nove nevolje. Metci svaki čas udaraju po pruzi. Desno na brijegu netko svaki čas puca, očito da se štiti od neželjenih prilaznika, a kugle odzvanjaju od tračnica, odjek dugo traje pa mi se učinilo da metaka ima više nego što ih je stvarno bilo. Poginut ću. Stanem puzati uz prugu, ali puzanjem slabo napredujem. Nikamo tako neću stići. Odlučim dalje ići rječicom. Bila je veljača, voda hladna, ali je i to bolje nego poginuti. Voda nije bila duboka, do pojasa pa sam dobro napredovao, pogotovu što sam išao niz vodu, ali opet nevolja. Na okukama voda brže nosi, a tu je često i dublja, do vrata, i često me iznenada povuče u dubinu, hvatam se granja da ne potonem. Vidim da ni tako neću daleko, pogotovu što sam se brzo umorio. Izađem iz vode i razmišljam. Tko bi to mogao pucati? Vjerojatno ustaše. Stavim ruku na usta i zavičem: Tko je tamo? A sa suprotne strane netko viče: Tko je tamo? Ponovim pitanje, a vrati mi se isto. Mislim, možda su Nijemci pa ne razumiju, napnem svoj njemački i zapitam: Wer ist da? A s druge strane ljutit glas: Tko je tamo? Vidim da sam pogriješio pa trk uz prugu i onda prema selu. Znao sam da je to Šuplja Lipa, tu su Zagorci, doselili su na početku rata pa nema straha. Idem ja prema selu kad me zaustaviše dvojica. Stoj! Stao sam! Kamo ideš? U Šuplju Lipu. Jesi li čuo da je netko vikao? Jesam. Gdje? Tamo i pokažem prema mjestu gdje sam prije bio. A i oni su vjerojatno čuli odakle je glas dolazi i otrčaše u tom smjeru. Pohvalim sebe za nesvjesnu snalažljivost i pomislim da su neki tutleki kad su me ostavili. Ne znam tko su. U mraku sam vidio da imaju odoru i vojničke kape, ali nisam mogao vidjeti značke? Ako se vrate pa pitaju, reći ću naši. Požurim pa u jednu kuću. Domaćini bili Zagorci, kako sam pretpostavljao, čak me i prepoznali. Kažu da su u kuhinji bila dva partizana, došli da prenoće, stoga sa mnom u sobu da se ne sretnemo ako se vrate. Skinem u mraku sve sa sebe, dadu mi nešto za spavanje, a moju odjeću u kuhinju uz peć i na peć, bila je zidana, da se odjeća osuši. Pitaju me jesam li gladan, a ja kažem da jesam. I ne znam kad sam zadnji put jeo, a oni mi donesoše šest velikih krafni. Masni, teški, gnjecavi, veliki, pojeo bih sve, ali se ne usudim. Rat je, trebaju i oni, legao sam na krevet uz dvoje djece. A oni me nutkaju. Sutra je i onako čista srijeda. Pojedoh bez grižnje savjesti svih šest. Po tome sam zapamtio da je taj dan bio pokladni utorak. Kad se sve smirilo, evo ti partizana u kuhinju. Kako se

nije palilo svjetlo, nisu vidjeli moju robu da se suši, a ujutro su rano otišli. Obučem se što ljepše mogu pa prema Marijinu dvoru. Znao sam da su u njemu partizani, ali nisam na to mislio, važno mi je bilo da ih u Šupljoj Lipi nema. Nije bilo daleko, petsto-šesto metara, ali od strane Borove Kose svaki čas dolijeću metci. Držim se kuća, a međuprostore protrčim. Kroz šumu dođoh u kapelicu, zbog jutarnje mise vrata su bila otvorena, a nitko me od partizana nije primijetio. Ili jest, ali mu nije bilo ništa sumnjivo. Sretan ja, a sretni i poglavari. Znao sam da sam spašen. Poglavari pogledaju kad na hodniku nije bilo nikoga, odvedu me na kat, kat je cijeli bio njihov, partizani su zauzeli samo prizemlje, skinem se i okupam, a odijelo odnesu u kuhinju da se zbog uši skuha. Skuhalo se u pravome smislu. Ono od celvole se raspalo, tamnoplavo je ostalo čitavo. Priči nije bilo kraja. Odonda pa do danas. Sto puta sam pričao te svoje partizanske dogodovštine pa sam ih više zapamtio po svome pričanju, a manje po njima samima. Pokojna mi je supruga govorila:

- Tjedan dana bio si u partizanima, a imaš što pričati godinama.

- Ženo, nemoj mi umanjivati ratni staž. Bio sam partizan ravno dvadeset i jedan dan.

Navečer ja legnem u krevet na sjevernoj strani, a negdje u daljini bitka, kugle počeše pokatkad udarati u zid. Čak je udarila i jedna granata. Trag se pozna još i danas. Poglavari nas pozovu da idemo spavati u sobe na južnoj strani, ali na podu.

- E ne ću - kažem ja. Nakon toliko noći dočepao sam se kreveta i ne ću sada spavati na podu. Što sam sve prošao pa ostao živ, ne će me valjda sada ubiti jedan zalutali metak, i to onaj koji će se odbiti.

Izravno me nije mogao pogoditi jer me štitio debeo zid. Tu sam noć spavao kao top, pogotovu što udaraca po zidu i nije bilo mnogo.

Time mojemu bijegu nije bio kraj. U Marijinu dvoru nisam mogao ostati, treba bježati u Zagreb. Obučem reverendu, crni kaput, na glavu stavim križaticu (biret svećeničku kapu), preko ruke prebacim roketu, u ruke misal i kad nije bilo nikoga, sjedoh u zavodsku kočiju, koja je ostala od grofa čiji je nekad bio dvorac, i put Badljevine. Iz Badljevine pješice preko Donje Obriježi u Gaj župniku na ručak. Predvečer u Marino Selo, a iz marinoga Sela u Međurić. To područje uglavnom nije bilo ničije pa se ne sjećam da sam sreo kojega partizana, ali u šumi između Marina Sela i Međurića sretnem jednoga civila, očito partizana na mrtvoj straži.

- Kud ćeš?

- U Međurić.

Gleda on mene i kaže:

- Idi, ali da nisi rekao da si ikoga vidio.

I tako stignem u Međurić. Idem puteljkom prema selu, vidim vojnike i sretan. Spašen sam. Sad je kraj mojim nevoljama. Dođem župniku, Lojzo kaže da se zvao Sečen,a on već sve zna. Odmah je otišao hrvatskoj vlasti da mi nabavi propusnicu.

Kod župnika je na večeri bio jedan njemački časnik i razgovarali smo o svemu pa i o partizanima onoliko koliko sam ja znao njemački. Onoga šumnjaka, dakako, nisam spomenuo.

Dobijem propusnicu i u Banovu Jarugu na vlak. Čekamo mi vlak, a ja se zagledao u jednu skupnicu od četiri-pet seljaka. Čine mi se poznati. Priđem im i kažem da se odnekud znamo, ali da ne znam odakle.

- Iz Dopunskoga bataljona - reče jedan.

- A kamo ćete?

- Bježimo.

- Kamo bježite? - upitam ih ja i ne čekajući odgovora stadoh im držati lekciju:

- Kamo bježite? Zar ne vidite da je kraj rata. Nemate vi kamo bježati. Vratite se vi lijepo kući pa se snađite kako znate. To je sada najpametnije.

A onaj koji mi je i prije odgovarao, reče s blagim prijekorom u glasu:

- Što nam to govorite kad i vi bježite.

- Ako ja bježim, ja znam kamobježim. A kamo ćete vi?

- Kad nam srce nije moglo podnijeti da se borimo za ono što nije naše.

Taj me je odgovor ganuo do suza, vidim da je rečen s ljubavlju za domovinu i s tugom u srcu. Doslovce sam ga zapamtio, često ga ispričao i sada mi je drago što ga mogu izreći. Kad dođem u sumnju ima li smisla sve ovo što pišem, samo zbog toga odgovora mislim da ima. Partizanski rat nije bio hrvatski rat. Nakon iskustva s prvom Jugoslavijom, ići stvarati drugu Jugoslaviju nije bila borba za slobodnu Hrvatsku, a borba protiv vjere nije vodila dobru. Ti su seljaci to osjetili.

Kad je došao vlak, krenuli smo do Kutine. Tu je morao stati jer ga je napadao neprijateljski zrakoplov, engleski ili partizanski, ne znam. Na kraju vlaka bio je otvoreni teretni vagon s flakovima i kad se zrakoplov opet približio, flakovi otvore na nj vatru, pogode ga i on se sruši u polje podaleko od pruge. Samo sada ne znam je li to bilo u Banovoj Jaruzi ili Kutini. Krenuli smo pod večer kad više nije bilo opasnosti od zrakoplova.

Lojzo Buturac piše da smo se u Kutini sreli. Može biti, ja se toga ne sjećam, sjećam se samo da više nisam bio sam, sjećam se kontrole propusnica u vlaku i dolaska u Zagreb. Otišli smo u Omišku. Kad smo stigli u dom, u hodniku je na odlasku upravo bila supruga Joze Dumančića, hrvatskoga ministra poljoprivrede, i kad me vidjela onako izmučena, reče:

- Odmah u bolnicu. Treba ići odmah u bolnicu.

A ja se nisam dao.

- Proći će kad se dobro najedem i naspavam.

Rajko GLIBO

Moja rijeka

Razgranala se moja rijeka;
delta joj puna plodova iskušenja;
naginje prema ušću...

Zarobljenik u oazi ludila
žvače plodove iskušenja
i gradi odskočište...

Blaguje u koritu svome
i sladi se ishodištem
iz prašume.

Tomislav MACAN

Prije trideset godina*

Korespodencija Tomislava Macana s J. Andrićem

Dragi i plemeniti prijatelju,
Spasov dan, 4. svibnja Gospodinove godine 1967. u Dubrovniku!
Dan, koji se odmah pribrojio velikim danima Grada i Kraja.
Dan katoličkog ponosa.
Dan hrvatskog ponosa.
Dan, koji nam je vjeru osvježio.
Narodni polet pomladio.

U blagi, vedri večernji sumrak toga crkveno velikog dana, proljetno krasnog dana, ušao je u stari, slavni i vazda hrvatski ponosni Dubrovnik glavar Katoličke Crkve u Hrvatskoj, zagrebački nadbiskup, hrvatski kardinal dr Franjo Šeper.

Doček srdačan. Doček zanosan.

Dubrovačka se skladnost stopila sa južnjačkom ćudi i pljeskanjem, od čega drhtala plemenita, kićena, Vlahovim likom urešena pročelja: Svetoga Vlaha, Sponze, Dvora. Od čega u zanosu drhtala ona krasna kupola Gospe, dubrovačke stolne crkve, koja kao kruna lebdi nad dubrovačkim krovovima.

I on zreli, razboriti muž, prošao je u zanosnom slavlju preko one jedinstvene dubrovačke ulice Place, u tomu pogledu najljepše ulice u Lijepoj Našoj. Prošao pod krasnom zastavom, sretnim spojem zastave Spasove zemaljske domovine i zastave vitežkog hrvatskog naroda. Prošao praćen zvonjavom zvona sa svih gradskih crkava. Prošao pozdravljen burnim, odanim pozdravima, posipan cvićem. Zaustavio se na stepeništu Stolne crkve, da u tomu baroknom okviru primi iskrenu dobrodošlicu. Pričekale ga djevojčice u krasnim starinskim nošnjama Župe, Konavala i Primorja i poklonile mu krasnu, razkošnu kitu svibanjskih ruža iz dubrovačkih vrtova. U tim trenutcima njihov miris više nije bio svibanjski im miris. Bio je mnogo više. Bio katolički i hrvatski miomiris naših srdaca i duša.

U tom trenutku na hrvatskog kardinala zadaždila je kiša ruža sa balkona crkve. Zadaždio je taj cvjetni dažd na zastavu, koja pred njim ponosno išla nošena od mladoga zastavnika. Krasan li je bio taj ružičasti dažd! Krasan i značajan!

Ušao je naš prvak u Prvostolnicu, a himna naše radosti, našega odpora jekla je. Jekla je naša hrvatska pjesma "Rajska Djevo, Kraljice Hrvata". Klicana naša hrvatska himna, prihvaćena kao himna hrvatskoga puka, napisana i spjevana od našega narodnog mučenika o. Petra Perice. A Tizianova Majka i Djeva Pobjednica na glavnomu oltaru u razkošnom svjetlu, u svome dizajnu u Nebo, pričinjala se kao prava slika duša svih nas u crkvi i oko crkve, koji u tim trenutcima letili visoko, visoko.

Poteče dobrodošlica hrvatskom, naglašeno hrvatskom, kardinalu, topla srdačna, dubrovačka - hrvatska.

*Iz pismohrane prof. Tomislava Macana, suradnika dr. J. Andrića

Dobrodošlica pretvori crkvu u uzbuđeno pljeskalište. U poklike srdaca, onakve, kakve ovaj stari, pravi Dubrovnik, koji se čvrsto drži skuta svetoga Vlaha, zna samo kliknuti svojim miljenicima. I nemojte se čuditi, da je to stalno prekidalo govornika. Pokrivalo njegove rieči. Jer njegova dobrodošlica bila je naša dobrodošlica.

Onda je kardinal progovorio. Uzbuđen srdačnim dočekom, govorio je uzbuđeno i muževno. Rieči su ponirale u naša srdca. Odatle vulkanski naviralo pljeskanje, izlietali poklici. Zaboravismo, da smo u svetomu Božjem hramu. Dubrovačka skladnost, krasna, ma povučena, uzstupila je u tim trenutcima mjesto hrvatskom srdcu.

Tko bi Vam mogao spomenuti sve one pobudne misli, koje klasično počeše sa grčkom Atenom, da slete u hrvatsku Atenu. "Razgledali smo nazad malo grčku Atenu, ali to su bile klasične ruševine. Ovdje je živa hrvatska Atena", rekao je razdragani kardinal Predzida kršćanstva. I na to nadovezao sve drugo, što mu iz srdaca naviralo i u naše uviralo.

Jednu mu posebno zapamtih i u srdce pohranih. Spomenuo je onu slavensku jeruzalemsku crkvu. I u njoj naš hrvatski oltar blaženog Nikole Tavilića. I nadpis na njemu: "Blaženi Nikola Taviliću, moli za hrvatski narod." U tomu trenu ruke se digoše na buran pljesak. Srdca zaigraše sveti vjersko-narodni ples oduševljenja. Iz duše planu ona molitva.

Tada sam se sjetio Vas, svoga plemenitoga prijatelja. Onaj je oltar Vaš. Vi ste u njemu postavili krasni hrvatski spomenik u Jeruzalemu, sto puta ljepši nego li je onaj drugi hrvatski spomenik tamo, spomenik velikog nam Ivana Meštrovića Mojsiji, drevnom vođi židovskog naroda. Taj hrvatski oltar postaje sve čuveniji. Ulazi u hrvatsko kazivanje. Dokaz je za to i ovo dugotrajno pljeskanje na njegov spomen, na spominjanje njegova nadpisa-molitve.

Ja sam tada, odmah iza ponovljenoga zaziva Blaženiku, da moli za hrvatski narod, zavapio: "Blaženi Nikola Taviliću, moli za moga plemenitoga prijatelja Josipa Andrića!" Uzdah bio vatren. Užaren onim zanosom.

I jeknu "Himna svetoga Vlaha". Oči se orosiše. Krasna dubrovačka himna velikomu Parcu jekla kao crkvena, kao hrvatska himna. Jer kako vazda i tada shvatiti one veličanstvene joj rieči: "Kad Dubrave hridi slobode bile su hram." Kako one, koje spominju Parcu: "Himnu slobode pjeva Ti harni puk." Kako onda onaj zaufani klik srdca i duše: "Čuj, sveti Vlaho naš!" I zbilja je, u ovoj izvanrednoj zgodi "Himna svetoga Vlaha" predstavljala himnu Liepe Naše.

I onda crkvena molitva Svecu. Moli je kardinal. Prvi put u Dubrovniku! Sveti doživljaj!Takav ugođaj!

I bi nam se razići. S pjevališta orila se opet jedna naša crkvena kao narodna himna: pjesmA posvetnica Srdcu Isusovu, divna himna našega narodnog mučenika o. Petra Perice. Uz nju i kroz latice ruža izlazio je kardinal iz Stolne crkve.

I sve je to tako teklo od početka do kraja. Puk nije izmorilo preko četverosatno čekanje na ulici, jer brod zakasnio. Baš po tom strpljivom čekanju bilo je najbolje procieniti ono, što taj silni sviet drži na okupu, stalno na istomu mjestu. Koga to čeka to množtvo? Zašto ga čeka? Odgovaralo je jedino srdce.

A kada je brodska sirena oglasila, da je brod zaokrenuo s morske pučine u kanal Izpod Lokruma i da prolazi izpod gradskih zidina žureći ukrmiti u Gružku luku, zabrujaše zvona svoj pozdrav. Koliko već godina dubrovačka zvona ne odgovaraju na

brodske pozdrave! Onamo od 1941.! A sada odjednom, ne pitajući nikoga: Smijemo li? zabrujaše li? zabrujaše taj pravi pozdrav staroga grada.

U glasbu zvona miešao se jedan glas: "Evo ga! Dolazi!"

I opet zastava.

kao anđeo nade lebdila je nad množtvom. Promicala uz ona građevno skladna pročelja. Prolazila svoja svojim. Plienila naše poglede. Plienila naša srdca.

A njezin barjaktar! Divna mlada pojava, sama: svježina, mladost, domoljublje, vjera, to Vam je, eto, bio on na tomu pobjedničkom putu kroz najslavniji stari hrvatski grad. A kako je ponosno držao svoju pobjedničku zastavu! Kako je vitežki stajao uz oltar Majke i Djeve Pobjednice u Prvostolnici sa svojim pobjedničkim barjakom! Taj veličanstveni prizor doživotno ću pamtiti.

Gledajući zaljubljeno na taj pobjednički barjak, mislio sam pobjedničke misli. Mislio na našega svetog kardinala Alojzija Stepinca. Mislio na Vas, svakako tvorca te pobjedničke zastave. U praskozorje naših velikih dana ona se zavijorila u Spasovoj domovini. Tamo se poklonila Svetoj Zemlji, zemaljskoj domovini našega Spasa i Boga. Poklonila zemlji, koja je upila krv našega mučenika Nikole Tavilića. I onda se vratila u Domovinu. S njom je došao i blagoslov na Liepu Našu.

Osvjedočen sam, da je i sada pošla po Božji blagoslov u zemaljsku domovinu Spasa i Boga našega. I da se s njim vratila. I prosula ga širom nje. Jest, to je tako: nad njom je lebdio naš sveti Alojzije, nekrvni mučenik. Na obzorju Domovine ucrtala je šare vedroga novog praskozorja.

Jedinstvena hrvatska zastavo! Sveta hrvatska zastavo! Ponosni smo Tobom!

I kakvim svetim zanosom joj pljeskah na dolazku!

S kakvim svetim zanosom joj pljeskah na odlazku!

I nebrojeno množtvo drugih!

Rukovah se s mladim zastavnikom. Rekoh mu nekoliko rieči. Po njemu i Vas pozdravih.

Danas Dubrovnik, Grad i Kraj, raduju se Spasovu 1967. Navijestio im spasenje.

[. . .]

Hvala Ti, sveti Vlaho, na ovomu velikomu danu Tvoga Grada i Kraja.

Hvala Ti na tomu dubrovačkomu danu, koji će ući u poviest Liepe Naše, jer stoji na početku Svitanja.

Kao pozdrav šaljem Vam, dragi prijatelju, ove drhtaje svoga srdca na Spasov dan 1967.

U Dubrovniku, 5. svibnja 1967.

Tomislav Macan

U Zagrebu, 9. svibnja 1967.

Dragi moj prijatelju!

[. . .]

Hvala Vam na divnom pismu o dočeku hodočašća iz Sv. Zemlje u Dubrovniku. Stepinčeva (Andrićeva) zastava iz 1937. je i ovaj puta izvršila svoj zadatak. I bez mene.

Napišite tako lijepo pismo ukratko i barjaktaru, koji mi je donio Vaš pozdrav, iako mi nije znao točno reći, tko me je pozdravio. Dobar je mladić iz roda književnika Ilije Okrugića, pa će i Vaše pismo na nj i sve njegove vrlo djelovati.

Adresa: Adam Okrugić - Morović (Srijem).

Drugi put više.

Pozdrav

Vaš Andrić

Dragi prijatelju,

Evo Vam rječitog sjećanja na 4. svibnja 1967. u Dubrovniku. Na snimci su zadržani trenutci, u kojima kiši kiša ružinih latica na kardinala Hrvatske i na Stepinčevu i Vašu hodočasničku zastavu, kada pobjednička povorka dolazi pred Gospu, dubrovačku stolnu crkvu. Na snimci su uočljiva dva prizora, a jedna cjelina: latice prše oko kardinala, latice uzlieću prema zastavi i to se slieva u jedan prizor: prizor godine u Hrvatskoj.

Idem i dalje promatrajući snimku i čini mi se, da je to kiša nebeskih ruža, koja kiši iz ruka našega svetoga kardinala na našu Liepu Našu.

Mnogo će Vam reći zaneseni pogledi i dlanovi otvoreni prema zastavi djevojčice treće po redu s desne strane; to su bili naši pogledi toga svibanjskog predvečerja u Dubrovniku.

I sve tako sto pojedinosti, a dvie misli u jedno spletene: Hrvatska uviek katolička i Hrvatska, liepa naša domovina, da bi vazda sretna bila, ili Spasov dan, 4. svibnja 1967. u slavnom starom hrvatskom Dubrovniku, koji se prie nadao, a sada se ne da. I čvrsto drži sa svojim glavnim gradom izpod Medvednice.

Krasnu mi je rekao neki seljak iz Župe dubrovačke, kada je rekao, da je došao na doček kardinala, da vidi onu Stepinčevu zastavu. A kad je vidio, vratio se pun poleta u svoje selo i na mirisnu brazdu. I dodao je onako drago: "Bole me dlani od pljeskanja, ali neka bole, imaju i zašto: pljeskao sam našoj zastavi." A pljesak mu je bio zaista gromoran, jer su mu šake više nego šake otvrdle u poslu sa motikom hraniteljicom. Drugi mi je rekao: "Bogu hvala, da sam dočekao opet jednom i ovakav dan!" Prvo je oduševljenje srdca namirisano vjerom. Drugo vjera oslonjena na srdce.

Dakle: U Hrvatskoj narodna misao živi. Korača stalno napried u družtvu s vjerom. I to nam zajednički priprema vedro Svitanje.

Ovakvom sam slikom i poletnim pismom obradovao barjaktara hodočašća, dragogo Adama Okrugića iz Morovića, ravnoga nam hrvatskoga Sriema. A danas, kada sam primio njegovu toplu zahvalu, šaljem je i Vama, da Vas to sve još jednom obveseli. Jer to je ipak slavlje zastave, koja je i Vaša.

Prijateljski sam odani

U Dubrovniku, 18. svibnja 1967.

Lovro ŽUPANOVIĆ

Početak javnoga (spisateljskog) djelovanja Ive Vojnovića: glazbeno izvješćivanje u zadarskom *Narodnom listu (Il Nazionale)* 1878. i 1879. godine

Dneva 20. 03. 1998. navršit će se 120 godina od dana kada je u zadarskom Narodnom listu (Il Nazionale) *objavljen prvi tiskani tekst hrvatskoga književnika Iva Vojnovića. Bio je (i) glazbene prirode, a označio je početak Vojnovićeva javnog (spisateljskog) djelovanja u kojemu je glazba imala ne samo inicirajuću nego (potom) i vrlo markantnu ulogu.*

Tim povodom nastao je ovaj esejistički prikaz[1] *iz želje potpisanoga da simbolički obilježi spomenutu obljetnicu.*

(Napomena pisca)

O. O.

Pišući uvodne retke za svoj esej Reproduktivni počeci Milke T(e)rnine u Zagrebu u svjetlu glazbenih kritika Iva Vojnovića[2] autor ovog teksta je naveo kako je našoj "Javnosti još uvijek gotovo nepoznata činjenica o glazbeno-kritičarskom djelovanju hrvatskog književnika Iva Vojnovića. (...) Začeta u zadarskom *Narodnom listu* (*Il Nazionale*) 1878.-1879. a nastavljena u zagrebačkom *Pozoru (Obzoru)* između 1881.-1884. godine, (...) [ta se aktivnost] protagonistovim završetkom studija prava i odlaskom na prvu službu u Križevce (lipanj 1884) postupno pretopila u stvaralaštvo najprije novelističke a potom kazališne naravi. Naročito intenzivna u *Pozoru* s kontinuiranim trogodišnjim trajanjem, ta prva faza Vojnovićeva javnog djelovanja potvrdila se u sveukupnom broju s (kako se danas čini) 236 priloga."[3] Predvode ih (spomenutih) pet koji se odnose na Vojnovićevo izvješćivanje o važnijim glazbenim zbivanjima u Zagrebu. O njima - uz donošenje njihovih integralnih tekstova i komentiranje istih - riječ je u ovom, napisano je prije, esejističkom prikazu.

---

1) Ishodište mu je - sada sa (svih) pet tekstova iz zadarske faze Vojnovićeva glazbenoga izvješćivanja - u studiji potpisanog a Ivo Vojnović i glazba, objavljenoj u *Radovima Međunarodnog simpozija o djelu Iva Vojnovića*, JAZU, Zagreb 1981, 377-398.
Studija je, ažurirana i s naslovom Ivo Vojnović (1857-1929): Ostvaritelj našeg Gesamtkunstwerka, potom objavljena u knjizi potpisanoga Hrvatski pisci između riječi i tona, *Sveučilišna naklada Liber*, Zagreb 1989, 111-130.

2) I on je (1983) iznikao iz studije potpisanoga navedene u bilj. 1, a objavljen je u hrvatskoj književnoj reviji *Marulić* 24/1991, br. 5, 615-621.

3) To je i bio razlog da je u ediciji *Sabrana djela Iva Vojnovića* (zasnovanoj 1979. godine i prije desetak godina priređenoj za tisak pa zbog pomanjkanja novčanih sredstava još uvijek zaleđenoj u Nakladnom zavodu Matice hrvatske) predviđen poseban (VII.) svezak *Musicalia (O glazbi)* u redakciji autora ovog teksta.

1. 0.

Suradnja 23-godišnjeg Vojnovića u zadarskom *Narodnom listu* (*Il Nazionale*) danas je poznata zaslugom Hrvoja Morovića[4] pa Tihomila Maštrovića.[5] Morović je (naime) objavljujući pisma Ivova oca Koste Jurju Biankiniju, tadašnjem uredniku spomenutoga lista, naveo i ono od 16. rujna 1877., čiji (za nas zanimljivi) ulomak glasi:

"... Nije moguće da Nar[odni] list ostaje bez redovitog dopisnika u Zagrebu. To je prijeka dužnost i potreba. Ja ću Vam naći, ako pristajete, valjanog pravnika, koji pod mojim nadzorom će Vam raditi redovito dopisivanje o razvitku političkom, socialnome itd. naše Hrvatske i našega glavnog grada, i kojemu biste dali onu nagradu koju ste negda Politeu. Ja bi [!] svaki dopis ili članak - polag potrebe - pregledao i dao poslati svaki tjedan, počevši od listopada mjeseca sa pregledom saborskoga rada. Izvolite mi o tome Vašu odluku priobćiti."[6] [...]

U navedenim godinama (1878. i 1879.) " s oznakom -X- objavljeno je 9 što dužih što kraćih tekstova, od kojih neki od samo nekoliko redaka. Kad se sve kritički procijeni, posebice s obzirom na stručnost te način Vojnovićeva (ondašnjeg) izražavanja, ostaje da je Ivo sasvim pouzdano autor tri prikaza u 1878. i dva u 1879. godini. Ostala četiri prikaza općenitije glazbene sadržine mogao je, a po svemu sudeći i napisao je, Kosta Vojnović, autor (pod istom šifrom) opsežnih i brojnih prikaza o političkom životu Zagreba i sjeverne Hrvatske."[7]

1. 1.

Od za nas recentnih tekstova glazbene sadržajnosti Iva Vojnovića, objavljenih u navedenom zadarskom listu u početnoj fazi piščeva javnog djelovanja, prva tri su ovi:[8]

---

4) Usp. H. Morović, Pisma Koste Vojnovića Jurju Bijankiniju uredniku Narodnog lista, *Historijski arhiv u Splitu*, sv. 6, Split 1967, 233-256.

5) Usp. T. Maštrović, Ivo Vojnović i Zadar, *Anali Zavoda za povijest znanosti JAZU u Dubrovniku*, sv. XVII, Dubrovnik 1979, 661-726.

6) Usp. H. Morović, *nav. dj.*, 241.

7) Preuzeto iz knjige potpisanoga Hrvatski pisci između riječi i tona, ... 112. - Zanimljivo je da tu suradnju u zadarskom *Narodnom listu (Il Nazionale)* Vojnović kasnije nije spominjao, dok je onu u *Pozoru* (*Obzoru*) isticao. U tom smislu urp. ediciju *Akordi*, Zagreb 1917, 5, u kojoj su te suradnje pobrkane (1878. u *Pozoru*!).

8) Donošenje svakoga teksta sadrži:
a) naslov u uglatim zagradama (= početak odgovarajućeg ulomka, budući da su Vojnovićevi tekstovi objavljivani bez posebnoga naslova),
b) podatak o listu, danu i stranici objavljivanja,
c) ev. regestni opis,
d) tekst izvješća,
e) komentar (ispod crte) s izvornim Vojnovićevim tekstom ukoliko ga je trebalo mijenjati zbog nepreciznoga citiranja te objašnjavanje osoba ili pojmova.
Što se tiče intervencije u Vojnovićev izričaj, on je isključivo usklađivan s danas važećim pravopisnim načelima u Republici Hrvatskoj.

[OVE GODINE KAO DA SE UMJETNOST ...]

Narodni list, XVII, br. 23. str. 2; Zadar, 20. III. 1878.

Ovaj je tekst (kao i oni koji mu slijede) objavljen (bez posebnog naslova) u rubrici lista N a š i d o p i s i o s o b i t i i dio je (kao i ostala četiri teksta) prikaza općega karaktera o prilikama u Zagrebu, koji je napisao Vojnovićev otac Kosta. Prvi je registrirani tekst Iva Vojnovića, u ovoj fazi gotovo isključivo glazbenog izvjestitelja.

[...]

- Ove godine kao da se umjetnost u Hrvatskoj probudila. Slikarstvo i kiparstvo se odlučno nastanilo u našemu glavnome gradu. Dramatika našla svoga Zvonimira te poskočila neobično živahnim radom na tom teškom polju, gdje dosad nismo brali nego veoma rijetke plodove. Eto i glazba, koja u Zagrebu broji toliko pristašâ i obožavateljâ koliko je izobraženog pučanstva, pokazala nam je novog skladatelja od koga se može ufati da će joj biti dičnim sudrugom uz Lisinskoga, Zajca i Strmića.[9] *Vrli naš zagrebački prof. na glazbenom zavodu Gjuro Eisenhut*[10] *dao je prošle nedjelje prvi put pjevati na narodnom kazalištu svoju operu* Sejslav ljuti. *Taj prvenac našega mladoga skladatelja već je tri puta bio s najpovoljnijim uspjehom pjevan. Kritika vještakâ hvali njegovu krasnu i vještu instrumentaciju, narodni kolorit napjevâ i veliki efekt zborovâ. Ufamo se da će gospodin Eisenhuth biti osokoljen lijepim uspjehom svog djela, te da će radom i učenjem doskora još sjajniji dokaz dati svoga velikoga talenta. Čuo sam da je bila lani kazališna uprava stupila u dogovor s vašim čuvenim skladateljem Nikolom vitezom Strmićem za predstavljanje njegove nove opere Jakvinte, te da je ona pripravna po mogućosti olakotiti gospodinu Strmiću izvođenje njegove namjere. Regbi da su dogovori zapeli u Zadru, ali se nadamo da* quod difertur non aufertur,[11] *te da ćemo u budućoj sezoni čuti novu operu vašeg dičnog skladatelja. Sada kad imamo narodnu operu,*

9) Nikola Strmić (1839.-1896.), skladatelj iz Zadra, autor orkestralnih (simfonija), koncertantnih (za violinu), opernih (4), komornih i vokalnih djela. U početku djelovanja naklonjen hrvatstvu (dopisivanje s Kuhačem), kasnije se okrenuo autonomaštvu. Dvije od njegovih opera već su naslovom povezane uz naš kraj: *Desiderio, Duca d'Istria* i (naročito) *La madre slava,* prikazana i u Zagrebu 1866. god. Od preostalih dviju opera u našim domaćim glazbeno povijesnim i leksikografskim edicijama navodi se treća (*Sordello,* oko 1870), dok četvrtu (*Jakvinta*) spominju jedino Vojnović i (kasnije) Giuseppe Sabolich u svojoj monografiji *Cronistoria aneddotica del Nobile teatro di Zara (1781-1881),* Zara 1921-1922, str. 291. (Sabolich ne spominje poimence treću operu). Strmićeva djela očituju autorovu zamjernu tehničku spremu.

10) U to vrijeme (od 1862.-1895.) glazbeni zavod zove se punim imenom Narodni zemaljski glazbeni zavod. Vojnovićevo skraćeno nazivanje (Zemaljski glazbeni zavod, glazbeni zavod) prisutno je i u idućim napisima, a jer je inače u praksi i drugih osoba bilo uobičajeno, ostavljeno je neizmijenjeno. - Gjuro Eisenhuth (1841.-1891.) u svoje vrijeme bio je poznat kao autor brojnih skladbi za zbor, kao dirigent pjevačkih zborova i kao violinski pedagog. Bio je prvi učitelj Franji Krežmi. - Vojnović mu je prezime uglavnom pisao *Eisenhut,* pa je u tekstu uvijek izvršen ispravak.

11) U prijevodu: Što se događa, ne ukida se.

dično bi bilo za našu Dalmaciju i gospodina viteza Strmića, da se naše snage ističu, i da pokažemo svijetu da znademo i sami nešto stvoriti, a ne uvijek prepisivati.[12]

[HRVATSKA OPERA KOJA NE OPSTOJI ...]

Narodni list, XVII, br. 40, str. 2; Zadar, 22. V. 1878.

[...]

- Hrvatska opera koja ne opstoji nego osam godina,[13] *ima teži i dulji put do savršenstva; ali u ovo malo vremena pokazala je takav napredak, da ćemo se i njom zastalno dičiti pred svijetom, ako bude uprava razboritije i sustavnije radila. A tomu možemo se i nadati, jer su sklopile pogodbu za buduću godinu izvrsne sile. Žalibože da većinu pjevača sastavljaju inostranci, ali znate i vi sami koliko je teško uzdržati u domovini one koji imaju pred sobom sjaj i slavu evropskih prijestolnica. Hrvatsi su u tom dosta iskusili, a jedva sada uviđaju naši umjetnici, da je ipak slatko u domovini pjevati. Naša slavna Vizjakova*[14] *pokazala je već lani put svojim zemljacima te će doći vrijeme kad će i Murskice, i Mallingerove, i Stegeri, i Kašmani*[15] *biti stalni gosti svoga hrvatskoga kazališta. U dojdućem dopisu osvrnut ću se potanje na rad ovogodišnje sezone; za sada, ostajte zdravo!*

[ELE DA REKNEM ŠTOGOD ...]

Narodni list, XVII, br. 43, str. 2; Zadar, 1. VI. 1878.

[...]

- Ele da reknem štogod i o hrvatskoj operi. Premda svi pjevači ne odgovaraju teškomu ukusu Zagrepčanâ, to je ipak opera bila mnogo posjećenija od drame. Novih opera dalo se je pet i to: Sonnambulu *Belinija,* Ballo in maschera, Čuvidski ples *Verdija,* Sejslava ljutog *Eisenhutha,* Luciju Lamermorsku *Donizettija, i* Hugenote *Meyerbeera. Opetovanih pako čuli smo:* Fausta, Marthu, Rigoletta, Roberta đavla, Ljubav i zlobu

12) Nepotrebno piščevo minoriziranje, jer toga nije bilo ni u vrijeme pisanja tih redaka.

13) Ta rečenica u izvorniku glasi: Hrvatska opera koja neobstoji [!] nego od deset godina ... Budući da je stalna hrvatska opera počela djelovati 1870. god. dolaskom Ivana Zajca u Zagreb, u vrijeme pisanja ovog teksta "imala" je tek osam godina, pa je tako ispravljeno u tekstu.

14) Ema Vizjak (kasnije udate de Nicolesco, 1847.-1913.), izvanredna operna pjevačica (sopran) koja je pjevala na mnogim svjetskim pozornicama. Bavila se i glazbenom pedagogijom.

15) Nizanje tih prezimena odnosi se na naše (onodobne) pjevačke sile poput Ilme Murske (pravo ime Ema Pukšec, 1834.-1889.), Matilde Mallinger (1847.-1920.), Franje Stögera Stazića (1824.-1911.) i Josipa Kašmana (1850.-1925.) koji su kao operni pjevači postigli sjajne uspjehe u inozemstvu.
O njima, kao i o prije spomenutoj Emi Vizjak, zainteresirani će čitatelj naći više podataka u odgovarajućim glazbenim leksikonima, odnosno u *Muzičkoj enciklopediji,* objavljenoj u tri sveska u Zagrebu (1971, 1974, 1979).

Lisinskoga, Nikolu Šubića Zrinjskog *Zajca,* Nijemu iz Porticija, Barbiera, Ernanija, Krispina i kumu, i Lukreciju.[16] - *Lijepi običaj gostovanja koji je lani počeo slavnom Donadiovom*[17] *i našom glasovitom Vizjakovom, naslijedio se i ove godine u većem broju, te među ostalim čuli smo glasovitu englesku pjevačicu Emiliju Chiomi,*[18] *i još glasovitiju primadonnu milanskog kazališta "La Scala" Filipinu Edelsbergovu.*[19] *Osim tih, imali smo upravo nasladu čuti još tri sile koje su nam za godinu upisane u naše kazalište, i uz koje se nadamo da će općinstvo hrliti još u većem broju u kazalište. Ta buduća tri člana naše opere jesu: primadonna Erminia Giunti-Barbera*[20] *iz Firenze, tenor De Negri*[21] *iz Milana, bariton Mirski*[22]*, rodom Dalmatinac, iz Padove, a kao koloraturna primadonna upisana je mlada Hrvatica Prikrilova,*[23] *nekadašnja učenica našeg glazbenoga zavoda, djevojka rijetkih svojstva i rijetke ljepote. Eto vam dakle kratki pregled ovogodišnje sezone, te ćete se po tom uvjeriti, koliko Hrvati imaju pravo dičiti se svojim kazalištem koje natkriljuje mnoga kazališta većih gradova kao n. p. gradačko, brnsko i većinu pokrajinskih kazališta austrijskih.*
[...]

16) U izvorniku (od treće rečenice) Vojnovićevo je navođenje opera bilo ovako: ... i to: "Sonanbulu" od Belinia, "Ballo in Maschera" - "Čuvidski ples" - od Verdia, "Sejslava ljutog" od Eisenhuta, "Luciju Lamermsorsku" od Donizettia, i "Hugenotte" od Meyerbeera. Opetovanih pako čuli smo: "Fausta", "Martu", "Rigoletta", "Roberta", "Ljubav i zlobu" od Lisinskoga, "Nikolu Zrinjskoga" od Zajca, "Niemu iz Portici", Barbirera, "Ernania", "Kirspina i kumu", i "Lukreciju". Izvorni nazivi talijanskih opera su *La Sonnam bula, Un Ballo in maschera (Krabuljni ples,* stariji prijevod: *Ču-vidski ples), Lucia di Lammermoor.* Vojnovićev (ostavljeni) naziv Barbiera odnosi se na operu *Il Barbiere di Siviglia* (Seviljski brijač), G. Rossinija, a nazivi ostalih opera usklađeni su prema navođenju u stručnoj literaturi.

17) Bianca Donadio (? - ?; pravim imenom Blanche Dieudonné) bila je s kraja posljednjih desetljeća 19. stoljeća vrlo slavljena pjevačica ("nježni" sopran).

18) O toj pjevačici - kao ni o mnogim drugim posebice talijanske narodnosti koje Vojnović spominje - nije bilo moguće pronaći relevantne leksikografske podatke.

19) Filipina pl. Edelsberg (? - ?) bila je, prema nepotpisanoj najavi koncerta u *Pozoru* (br. 48, str. 3 od 11. XI.) "pjevačica Kr. bavarskog i Kr. pruskog dvora i primadona velike opere 'Della Scala' u Milanu". U Zagrebu je povremeno nastupala (i u operi i koncertirajući) od 1877. god. Prvi joj je nastup, u F a u s t u Ch. Gounoda, A. Šenoa vrlo pozitivno ocijenio u *Viencu.*

20) Ta pjevačica pjevala je u Zagrebu u sezoni 1878/1879. prema Šenoinim izvješćima vrlo uspješno. Ujedno je nastupala i kao koncertna glasoviračica: 9. V. 1879. izvela je (na glasoviru) Thalbergovu *Fantaziju* iz opere *Trubadur* G. Verdija i Weberov *Koncert u f-molu.* Kao pjevačica otpjevala je jednu ariju iz opere *Robert đavo* G. Meyerbeera.

21) Giovanni (Ivan) De Negri (Denegri, 1850.-1923.), talijanski pjevač (tenor) koji je u Zagrebu djelovao od 1876.-1880. te (nakon stanke zbog potresa) od 1881.-1882. god. Nakon otkaza (zbog "neupotrebljivosti") stekao evropski ugled i pjevao na mnogim pozornicama Evrope i južne Amerike.

22) Vidi bilj. 18.

23) Marija Prikril (nešto kasnije udata Crnadak, 1859.-1944.), pjevačica češkog podrijetla (koloraturni sopran), bila je na putu da stekne evropski ugled ali je zbog udaje prekinula s nastupima na pozornici (u 28. godini života) te otada ponekad nastupala na koncertima.

2. 0.

Premda navedena tri (kraća) izvješća stoje kao zaista skromna početnička ostvarenja, ona - ukazujući i na neke crte budućeg Vojnovića kao autora tekstova o glazbi - na svoj način pripremaju preostala dva dužeg opsega. Po tome stoje kao sve glasnije izvorište onoga što se (relativno) vrlo brzo snažno slilo u pravo kritičarsko korito. Pri tome se misli posebice na Vojnovićev tekst o nastupu Franje Krežme[24] koji sadrži sve značajke prave glazbene kritike.

[FRANJO KREŽMA ...]

Narodni list, XVIII, br. 30, str. 2-3; Zadar, 12. IV. 1879.*)

[...]

Franjo Krežma, naš glasoviti umjetnik na guslama, priredio je sinoć[25] *u narodnom kazalištu oprosnu glazbenu zabavu prije svoga odlaska u posestrimu Dalmaciju. Dopustit ćete mi dakle, gospodine uredniče, da ostavivši za danas nezahvalno i tmasto političko obzorje Hrvatske, svrnem se na polje umjetnosti, gdje mržnje i stranke prestaju pod uplivom genija. Naš mladi proslavljeni guslač tako je sućutna i općeobljubljena osoba, a ujedno tako osobiti umjetni pojav, da opisujući vam potanje sinoćnju zabavu, predstavit ću ga vašem općinstvu baš na mjestu njegove slave. Pred samom zabavom bi odigrana nekakva mala vesela igra u jednom činu baš majstoriski od naših vrlih glumaca. Takve* bluettes *pripravljaju uvijek kod nas glazbene zabave, a utoliko korisne, što se tim načinom smjesti sve općinstvo i umiri. Sinoć pak najotmjenije, najumnije općinstvo našega glavnoga grada sakupilo se u velikoj množini, da se nauživa rijetke umjetničke naslade. Prvi dio glazbene zabave sadržavao je isključivo veliki* Koncert *Vieuxtempsa*[26] *za gusle i cijeli orkestar, dakle nešto izvanredno krasna. Što da kažemo o izvedenju? Franjo Krežma, taj ubavi 17-godišnji mladić, svojim mirom, svojim finim držanjem već se na prvi mah preporučuje, svačijoj sućuti; ali čim takne svoje gusle, može se reći da upravo začara. Tko nije slušao njegovo sviranje*[27]*, ne može ništa slična pomisliti.Remek-djelo Vieuxtempsa*[28] *oživljalo je pod njegovim žicama kao*

24) Franjo Krežma (1862.-1881.) violonski virtuoz i skladatelj, usprkos preranoj smrti na prvom je području zablistao diljem Evrope dok je na drugom ukazao na sposobnosti koje bi najvjerojatnije bio razvio da je poživio.

*) Prvo suvremeno objavljivanje tog teksta vidi u Vladimir Fajdetić, *Franjo Krežma* (1862-1881), *hrvatski violinski virtuoz XIX stoljeća u svom i našem vremenu,* Osijek 1982, str. 72-74.

25) Odnosi se na datum 3. travnja; te je bio posljednji Krežmin nastup u Zagrebu.

26) Henry (Henri) Vieuxtemps (1820.-1881.), belgijski violinist i skladatelj čije se sviranje odlikovalo briljantnom tehnikom, čistoćom intonacije i ljepotom tona, dok su mu skladbe (mahom za violinu uz pratnju) prožete poetskim raspoloženjima. Ubraja se među najveće violinske virtuoze 19. stoljeća, a sa svojim učiteljem Charlesom-Augusteom de Bériotom (1802.-1870.) utemeljitelj je francusko-belgijske violinske škole.

27) Vojnovićev tekst: Tko nije slušao njegovo udaranje...

28) Iako Vojnović nije naveo o kojem se - između sedam violinskih Vieuxtempsovih koncerata - radi, prema sačuvanom rasporedu riječ je o prvom u E-duru iz 1840. god.

da bi čarobna šiba dala svakoj noti prozirna krilašća. One skale, oni staccati, onaj nenatkriljivi triller prosipa li se, vrti li se, lepršа li kao biserno kolo,[29] *a među tim lahorom leptirnih nota lebdio je glavni* thema[30] *kao pjev ljubavi. Prva stavka,* Allegro moderato, *pokazuje nam koliko je*[31] *Krežma proniknuo duhom taj teški ali čuvstveni sastavak, koga možemo nazvati jednim od najljepših djela što krasi glazbenu umjetnost. Druga stavka,* Introduzione, *tako*[32] *izvorna svojim prekidanim, dramatičnim rythmom,*[33] *ali najviše treća stavka,* Rondo allegretto, *onim krasnim poletnim motivom koji se prelijeva u sve moguće naglaske i koji nadmašuje poteškoćom sve ostale, tako zanieše općinstvo, da je neprekidno gromovito klicanje i pljeskanje pratilo našega umjetnika, koji se je imao ne znam koliko puta općinstvu pokazati. Svaka hvala ide našemu Zajcu, koji je ravnao orkestrom izvrsnim uspjehom, te je znao zadovoljiti tako teškoj ulozi pratioca guslâ. - Taj krasan komad, koji će ostati jednom od najduhovitijih i najtočnijih izvedba našega Krežme, bijaše u sinoćnjem koncertu najsjajnija točka, te pamet i sluh umoren od takvog čara jedva se mogaše snaći u čednijem ali isto krasnom drugom dijelu glazbene zabave. Ovdje pak mogasmo promatrati novu žicu umjetnosti, koja se pojavljuje u Krežmi tj. skladanje. Koliko je ta nova strana Krežminog talenta lasnija u izvedbi za mladića, koji se je, proučivši teoriju skladanja, napojio i zanio neizrecivim bogatstvom Wagnerove glazbe, to je ipak uspjeh tim teži, što su mu se misli ukalupile u razne uzor-glazbenike, koji malo posvuda ostave trag u skladanjima mlađih a često i zrelijih glazbotvoraca. Naš Krežma pokazao je u* Ouverturi *za orkestar lijep dar sastavljanja i instrumentiranja, ali koliko nam nije nov thema, toliko nam se sam naslov* Ouvertire *čini neumjestan za takav nastavak. Gdje se Krežma pokazuje osobito sretnim, to je u pjesmama. Njegovo najnovije djelo -* 12 pjesamâ za visoki glas[34] *- jest pojav lijepog dara, te nam obećaje s vremenom dobrog skladatelja na polju liričnom. Žaliti je samo što se je Krežma obratio na njemačku književnost za tekstove, dočim ne znam da li ima ljepših pjesama za skladanje od Preradovićevih* Noćnih i primorskih pjesmica *i pjesama Trnskijevih, Vukelićevih, Cirakijevih itd. Dvije Krežmine pjesme iz gore spomenute zbirke,* Noćna slika *i* Dragin plač, *pjevao je sinoć naš vrli tenorist De Negri, koji je znao svojim prekrasnim glasom istaknuti krasotu njihovu. Osobito prva je tako lijepo dramatički sastavljena, da se može usporediti s boljim njemačkim pjesmicama Jensena,*[35] *Griega i drugih. Osim ovih sastavaka našeg umjetnika čusmo jednu lijepu*

29) Vojnovićev tekst ... onaj nenatkriljivi triler ... lepršati kao biserno kolo: očito da se radi o tiskarskoj greški, pa je ovdje ispravljeno u lepršа li.

30) Danas se termin "tema" shvaća u ženskom rodu.

31) Vojnovićev tekst: Prva stavka "Allegro moderato" pokazuje nam koji je Krežma...

32) Vojnovićev tekst: Druga stavka "Introduzione" toli izvorna. ...U svojim tekstovima Vojnović često upotrebljava (starije) riječi *toli - koli* bilo parcijalno bilo obje u slijedu. One su u ovom izdanju, često i bez posebnog upozoravanja na ovom mjestu, zamjenjivane današnjim pojmovima *toliko - koliko*, tako i sl., već prema smislu koji proizlazi iz rečenice.

33) Vojnović tu riječ piše pohrvaćenom francuštinom (*rythme*); danas se, u slučaju upotrebe izvornog grčkog oblika, kod nas piše *rhythmus*.

34) Krežma ih je posvetio svojoj prvoj ljubavi Olgi Kiepach i objavio u Beču kao opus 3. Godina tiskanja nije navedena, ali je po svemu sudeći 1879.

35) Vojnovićev tekst... boljim njemačkim pjesmicama Janoena: radi se o tiskarskoj greški, jer je riječ o njemačkom skladatelju Adolfu Jensenu (1837.-1879.), autoru - između ostaloga - i brojnih solo-popjevaka od kojih su one kasnije većinom prokomponirane sa razvijenom dionicom glasovira.

Romancu *za gusle, a osobito vatreni i duhoviti* Allegro de concert *također s pratnjom orkestra. Oba ova komada istaknuše nam opet nenatkriljivu tehniku Krežme, koji može reći da za njega nema tajna u guslarstvu. Drugi manji Vieuxtempsov komad* Morceau de Salon *ushitio je opet neopisivim načinom općinstvo, te ga pratilo upravo urnebesnim povlađivanjem. - Uz takvog svjetskog umjetnika kao što je Franjo Krežma, njegova dražesna sestra Anka*[36] *igra čedniju, ali ipak dostojnu ulogu. Njezina fina, ubava osoba, njezino udaranje ako ne izvanredno, ali ipak uvijek točno i čuvstveno, znade predobiti na prvi mah sućuti općinstva, osobito pak slušajući prekrasni način kojim sprovađa svoga brata. Malo kada možeš naći tako savršenu umjetničku sprovađateljicu koja znade pogoditi sve one tanke razlikosti izraza što zahtijeva pratnja takvog umjetnika. Njezina dva komada* Improvisation *Fuchsa,*[37] *i* Valse-Caprice *Rubinsteina,*[38] *bijahu odigrana velikom finoćom i lijepom brzinom, tako da ju općinstvo odlikova živim pljeskanjem. - Time smo dovršili kratki opis te krasne glazbene zabave, u kome će vaši čitatelji biti našli barem natuknute izvanredne vrline našega slavljenoga umjetnika. Kad ćete ga biti čuli, nećete se moći dosta načuditi njegovoj neumornoj, izvanrednoj vještini. Žice njegovih gusala bacaju kao iskre oko sebe; njegovi prsti lete po držalu takvom brzinom i lahkoćom, da čovjeka zadivi; a uz to zadnji komad zabave obavlja sa istim žarom, istom divotnom sigurnošću kao i prvi. Nije ga zaludu Italija slavila kao oživljelog Paganinija, nisu mu zaludu sam Verdi, Liszt, Bazzini*[39] *i drugi velikani prorekli veliku budućnost i proglasili ga glasovitim! Cijeli glazbeni svijet broji Krežmu rijetkim ujetnikom. Eto ga i k vama, mila braćo,*[40] *da se naužívate hrvatskog umjetnika. Ne dvojim da će naš Krežma biti primljen i cijenjen u vašem krilu kao što znade Dalmacija cijeniti prave vrline. Siguran sam pak, da će u tome sve stranke biti složne, bez razlike načela i osvjedočenja, jer na polju umjetnosti iščezavaju sve strasti, i narodnosi se sravnjivaju. Osim što je Krežma izvanredni umjetnik, on je također pravi salonski čovjek: govori izvrsno i talijanski, i francuski, i njemački. Zato, želeći vam opet da doživite dan kada će na dalmatinskim kazalištima prvi hrvatski umjetnik vaše općinstvo zadiviti, svršujem kličući našemu Krežmi: živio!*

36) Anka Krežma (kasnije udata Barbot, 1859.-1914.), nakon smrti svoga brata Franje posvetila se glazbi i djelovala 23 godine kao nastavnica glasovira u školi Narodnoga zemaljskoga glazbenog zavoda u Zagrebu. Odgojila je nekoliko naših vrsnih pijanista (npr. Antoniju Geiger-Eichhorn i dr.). Neko je vrijeme (do 1892.) nastupala javno.

37) Robert Fuchs (1847.-1927.), istaknuti austrijski skladatelj i glazbeni pedagog; njegov je učenik, između ostalih, bio i naš Blagoje Bersa.

38) Radi se o skladbi Antona Grigorjeviča Rubinsteina (1829.-1894.), istaknutog ruskog glasovirača, skladatelja, dirigenta i pedagoga. On je jedan od osnivača prvog ruskog konzervatorija (Petrograd, 1862.), u kojem je (s većim prekidima, izazvanim nerazumijevanjem sredine) djelovao i kao direktor i kao nastavnik. Mnogo je koncertirao po Evropi i Americi.

39) Antonio Bazzini (1818.-1897.), talijanski violinist, skladatelj i glazbeni pedagog. Na prvom području djelovanja koncertirao je po Italiji, Njemačkoj, Francuskoj, Belgiji, Danskoj i Španjolskoj; na drugom je napisao mnoga djela, posebice za svoje glazbalo. Bio je učitelj Alfredu Catalaniju i Giacomu Pucciniju.

40) Vojnović najavljuje Krežminu turneju po Dalmaciji koja je uslijedila nakon koncerta u Zagrebu.

[PREKOSUTRA SVRŠAVA OPERNA *SAISONA* ...]

Narodni list, XVIII, br. 38. str. 3; Zadar, 14. V. 1879.

[...]

- Prekosutra svršava operna saisona, *koju možemo u svakom pogledu nazvati sjajnom. Pjevači koji su ove godine vukli mnoštvo neizrecivo u kazalištu, mogu se uvrstiti u broj boljih talijanskih pjevača. Prva pjevačica gospođa Giunti-Barbera, koja nam žalibože ne ostaje, pjevat će za cijelu buduću godinu u velikom dvorskom kazalištu u Madridu, i ne dvojimo da će brzo postati svjetskom pjevačicom. Tko je čuo njezinu Ameliju, Lukreciju, Valentinu, Violetu,*[41] *i kraljicu u* Ray Blasu, *može reći da se u malo kazališta nalazi pjevačica koja u sebi sadrži sve vrline glasa, igre i osobe u tako savršenoj mjeri. Gospodin De Negri, mladi tenor, može reći da svojim glasom posjeduje pravo blago. Žar njegovog pjevanja, jakost, um, i visina neizmjerna učinili su ga u malo vremena ljubimcem zagrebačkog općinstva. Kako čujemo, taj vrli pjevač ostaje i dogodine. Bariton Mirski, basist Kratohvil i naše vrle pjevačice Prikrilova, koja obećaje najljepšu budućnost, i Lesićeva,*[42] *sačinjavahu cjelinu takvu, kakvu je teško u većim gradovima od Zagreba naći. - Ovih dana izašao je prvi svezak druge knjige* Narodnih popjevaka,[43] *sabranih od našeg neumornog Kuhača. I u ovom svesku čovjek mora se diviti krasoti, raznoličnosti tih napjeva svedenih u tako lijepom obliku i u tako savršenoj cjelini od skladatelja - sabirača. Opazili smo među inim krasnim iz Slovenije, Koruške, Bugarske itd., itd. dvije tri prekrasne iz Cavtata. To znamenito djelo, koje služi na diku Kuhaču i Hrvatskoj, moralo bi naći mjesto u svakoj hrvatskoj obitelji. Uz kojekakve fantazije, sonate, parafraze, étude, koje poplavljuju naše "salone" često neukusnim i šarenim glazbenim šarlatanizmom - zbirka Kuhačeva godi srcu i umu kao kita svježeg, krasnog cvijeća, koga je proljeće osulo žarom najnježnijih boja. - Bit ćete čitali vijest o smrti staroga pjesnika Ferde Rusana.*[44]

Jedan po jedan, u tišini zabiti, iščezavaju pjesnici sretne ilirske dobe. U njihovoj smrti ima nešto tužnog - regbi da mru kao stari grčki stoici! Preživjeli su ono sretno doba, gdje je vatra rodoljublja plamtjela u grudima svakog Hrvata i domoroca, bez ogorčenosti, bez sebičnosti, bez slavohleplja. Opjevali su slobodu, domovinu, slogu s čašom u ruci, zagrljeni u bratskom zagrljaju; sanjali su djetinjske zlatne kule u kojima življaše puk sjenâ i prikazâ - pak - umukli! Svijet se preokrenuo, narod se podigao, zemlja prikrčila si put sasvim protivan njihovom, književnost ih zabacila, politika ih prevarila - te se našli sami u pustoši koju ne oživljavaše nego njihova pjesma. Ali i ta pjesma ostade bez jeka - i oni umuknuše. Tužnog li prizora od Gaja do Rusana! Tko ne pozna zanosne Rusanove pjesme, u kojima odiše svježi dah naših ravnica i naših brdina? - Starina umro prošlog tjedna, nekoliko mjeseci poslije smrti ilirskog skladatelja Livadića![45] *Pjesma ilirska umrla je kad su zadnjoj ilirskoj gusli strune pukle! Ali uspomena njihova ostat će trajna u srcu naroda, koji je najbolje razumio što ona pjesma i one gusle govore!*

41) Odnosi se na opere Krabuljni ples Verdija, *Lucrezia Borgia* Donizettija, *Hugenoti*, Meyerbeera i *Traviata* Verdija.

42) Matilda Lesić (kasnije udata Kinderberger, 1845.-1909.), pjevačica (alt), započela je kao operetna subreta. Od 1865. djeluje u Zagrebu, a od osnivanja opere (1870.) kao operna altistica pjevala je glavne uloge u mnogim operama.

43) Odnosi se na monumentalnu tetralošku ediciju Franje Ksavera Kuhača (1834.-1911.) s točnim naslovom *Južno-slovjenske narodne popievke*, koju je Kuhač objavio od 1878. do 1881. godine.

44) Ferdo Rusan (1810.-1879.), ishitritelj napjeva mnogim preporodnim budnicama i davorijama kao i drugim melodijama, koje su u svoje vrijeme bile vrlo omiljene. Za njih je obično sâm pisao stihove.

3. 0.

Promatran u kontekstu vremena u kojem je počeo javno djelovati i načina na koji je kao autor tekstova o glazbi taj svoj posao obavljao, Vojnović u zadarskoj fazi izlazi kao gotovo isključivo (skromni) izvjestitelj. Međutim, vidjeli smo da se u toj fazi može naći i pravu stručnu glazbenu kritiku ljudskih i umjetničkih značajki artista o čijem nastupu Vojnović piše (F r a n j o K r e ž m a). Taj prikaz stoji kao opsežna i minuciozna analiza svih komponenti protagonistove umjetnosti, koje su od njega načinile tadašnje, nažalost kratkotrajno, reproduktivno čudo u Europi. Očaran Krežminim sviranjem, Vojnović je - međutim - vrlo kritičan prema Krežmi kao skladatelju. Od izvedenih njegovih skladbi ističe zanimljivost nekih samopjeva, dok kategorički odbija orkestralnu ouverturu. Ujedno, kao tada vrlo rodoljubivi Hrvat, prigovara što se Krežma poslužio stihovima njemačkih a ne hrvatskih pjesnika, te spominje niz naših imena kojih bi stihove vrijedilo uglazbiti (P. Preradović, I. Trnski, L. Vukelić, F. Ciraki itd.).

Ostvarivši tim prikazom stvarni vrhunac svoga "zadarskog" djelovanja, Vojnović njima ostvaruje i svojevrsni prototip kritike kakvu će (1881.-1884.) pisati u *Pozoru* (*Obzoru*) za važne glazbene manifestacije. Znači da ta (zadarska) faza predstavlja utemeljeni začetak onoga segmenta autorova djelovanja kojim je on našao mjesto među onim hrvatskim književnicima koji su se laćali slična posla.[46] Ono je vrlo istaknuto: Stručno potkovaniji od Vraza, Vukotinovića i Šenoe, on prethodi ostaloj četvorici (Novaku, Roraueru, Matošu i Nehajevu) tvoreći s njima udarnu petorku višeznačnih talenata, kojima je književnost bila najčešće osnovna ali ne i jedina umjetnost kojoj su predano i izdašno služili.[47]

Zbog toga je stvarno zaslužio da kao (izdašni i kvalitetni) autor tekstova u glazbi bude iscrpno prikazan u monografiji o hrvatskoj glazbenoj kritici na narodnom jeziku koju će kad-tad valjati/morati (netko od hrvatskim muzikologa) napisati.

45) Ferdo (Wiesner) Livadić (1799.-1879.), skladatelj (uglavnom autodidakt) koji je svojim stvaranjem, posebice na području solo-popjevaka na hrvatskom jeziku, umnogome pripravio djelovanje Vatroslava Lisinskoga (1819.-1854.). Autor je brojnih, pretežno vokalnih, skladbi, ali i vrlo znakovitog *Nokturna* za glasovir te dijela scenske glazbe za Kukuljevićeva *Jurana i Sofiju*. Prvi je zapisao i redigirao Gajev napjev *Još Horvatska ni propala* koji je postao svojevrsna *Marseljeza* hrvatskog narodnog preporoda.

46) To su (redom javljanja): Stanko Vraz (1810.-1851), Ljudevit Vukotinović (1813.-1893.), August Šenoa (1838.-1881.), Vjenceslav Novak (1859.-1905.), Julije Rorauer (1859.-1912.), Antun Gustav Matoš (1873.-1914.) i Milutin Cihlar-Nehajev (1880.-1931.).

47) Preuzeto (sa stanovitim modifikacijama) iz knjige potpisanoga H r v a t s k i p i s c i ..., 117.

Željko VOBORSKI

Gjuro Szabo - znameniti Novljanin

Gradsko poglavarstvo grada Novske i Gradska knjižnica i čitaonica "Ante Jagar" Novska organizirala je uoči ovogodišnjeg Dana državnosti Republike Hrvatske postavljanje i otkrivanje spomen poprsja Gjuri Szabi na istoimenom novljanskom gradskom trgu - kao trajan spomen svom znamenitom sugrađaninu koji je 1875. godine rođen u Novskoj, a 1943. umro u Zagrebu. Poprsje i postament izradila je Marina Bauer, mlada akademska kiparica iz Zagreba, a otkrio ga je Zlatko Kos, novljanski gradonačelnik.

Prije same svečanosti upriličene u spomen na hrvatskog povjesničara umjetnosti, muzeologa i konzervatora Gjure Szabe - u Gradskoj vijećnici grada Novske prof. Franjo Horvat, profesor povijesti i povijesti umjetnosti na novljanskoj Srednjoj školi, održao je vrlo zapaženo predavanje "Gjuro Szabo - znameniti Novljanin" nakon kojeg je otvorena izložba originalnih tiskanih djela Gjure Szabe i fotokopija njegovih članaka te članaka pisanih o njemu u tadašnjem dnevnom tisku. Osim ove izložbe u novljanskoj Gradskoj knjižnici i čitaonici "Ante Jagar" upriličena je i izložba "Zavičajnici" - tiskanih djela i drugih novljanskih autora.

Svečanost otkrivanja spomen poprsja Gjuri Szabi, središnjoj manifestaciji ovogodišnjeg obilježavanja Dana državnosti Republike Hrvatske u gradu Novskoj, upotpunio je svojim nastupom Gradski pjevački zbor Novska - koji od 1985. godine djeluje pod vodstvom prof. Vinka Glasnovića, zagrebačkog skladatelja i zborovođe.

Gjuro Szabo jedan je od znamenitih Novljana o kojima sami Novljani sve donedavno nisu znali ništa, ali ni danas ne znaju mnogo. U prošlom sustavu, jugokomunističkom i socijalističkom sa znatnom srpskom dominacijom, novljanski građani i svi oni koji su u Novsku dolazili ili kroz nju prolazili, o Luki Iliću Oriovčaninu znali su bar tko je i što je bio - budući da su najnužniji podaci o njemu bili uklesani još od 1925. godine na spomen ploči novljanskog župnog stana. Malo tko zna da je 1902. u Novskoj rođen Slavko Batušić, kazališni pisac i djelatnik, leksikograf i prevoditelj... Za Novsku su rođenjem ili jednim

periodom života i rada u njoj - vezana imena još nekolicine književnika, znanstvenika, javnih i kulturnih djelatnika koji su kasnije afirmaciju stekli u Zagrebu ili u većim hrvatskim kulturnim središtima.

Na Gjuru Szabu novljanskoj je kulturnoj javnosti tek 1985. godine skrenuo pozornost prof. Đuro Vidmarović, hrvatski književnik i današnji veleposlanik u Republici Ukrajini koji je rođen nedaleko Novske - pišući o njemu u tadašnjem "Novljanskom vjesniku" povodom 110. godišnjice Szabinog rođenja. Prošle godine s prvim brojem "Novljanskog lista" prof. Franjo Horvat započeo je feljton o Gjuri Szabi (u svibnju je tiskan deseti nastavak) imajući pred sobom činjenicu skorog postavljanja spomen poprsja Gjuri Szabi na istoimenom trgu u Novskoj (dio nekadašnjeg trga "bratstva i jedinstva" 1990. dobio je Szabino ime).

Gjuro Szabo (Novska, 1875. - Zagreb, 1943.) je osnovnoškolsko i gimnazijsko obrazovanje završio u Zagrebu. Studij germanistike započeo je u Zagrebu a završio ga u Beču. Kao gimnazijski profesor službovao je u Senju, Osijeku, Bjelovaru, te od 1907. u Zagrebu. Godine 1911. imenovan je tajnikom Zemaljskog povjerenstva za čuvanje spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji. Ravnateljem zagrebačkog Muzeja za umjetnost i obrt imenovan je 1919. i na toj dužnosti ostaje do 1926. godine, kada je prisilno umirovljen. Nakon reaktiviranja postavljen je 1928. godine (nakon smrti Stjepana Radića) za ravnatelja Muzeja grada Zagreba (njegov je osnivač!) i na toj dužnosti ostaje do smrti 1943. godine. Tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izabrala ga je 1936. za dopisnog člana. Najveći dio svoje mnogostrane djelatnosti Szabo je posvetio čuvanju, proučavanju i popularizaciji spomenika kulture. Mnoge je spomenike uspio spasiti i sačuvati osobnim ugledom, jer tada još nije bilo čvrste zakonske osnove za čuvanje spomenika kulture. Tijekom života objavio je 230 stručnih radova, od kojih najveći dio s područja nacionalne povijesti, povijesti umjetnosti i kulture, konzervatorstva, muzeologije, lingvistike i pedagogije. Posebno se bavio spomenicima grada Zagreba i Hrvatskog zagorja. Kao zasebne knjige Szabo je za života objavio: "Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji" (1920.), "Umjetnost u ladanjskim crkvama" (jeronimsko izdanje iz 1929.), "Kroz Hrvatsko zagorje" (1939.), "Hrvatski kulturni spomenici" (1940.) i "Stari Zagreb" (1941.). Dio radova ostavio je u rukopisu.

Gjuro Szabo je prvi znameniti Novljanin koji je u rodnom gradu dobio spomen poprsje - Luka Ilić Oriovčanin sljedeći je na redu! Dogodine (2. svibnja) u Novskoj će biti obilježena 55. godišnjica Szabine smrti - najvjerojatnije knjigom izabranih tekstova o njegovom životu i radu kao i samih njegovih radova. Kako u veljači iste godine pada i 120. godišnjica smrti Luke Ilića Oriovčanina, prvog novljanskog povjesničara - bit će jedinstvena prilika za znanstveni skup o znamenitim Novljanima koji bi svake godine organizirala Gradska knjižnica i čitaonica "Ante Jagar" Novska. Već ove jeseni Novljani će privući pozornost hrvatske kulturne javnosti reprintom "Narodnih slavonskih običaja" Luke Ilića Oriovčanina koji su tiskani davne 1846. godine u Zagrebu.

Božidar BREZINŠČAK BAGOLA

U spomen akademiku Antonu Trstenjaku

Uvodna bilješka

Profesor dr. Anton Trstenjak, rođen u selu Radmošci kod Gornje Radgone siječnja 1906. a umro u Ljubljani listopada 1996., bio je svećenik, doktor znanosti filozofije i teologije, svjetski psiholog, stručnjak za boje i grafologiju - zacijelo jedan od najuglednijih Slovenaca svoga vremena.

Neposredno uoči II. svjetskog rata počeo je predavati na Teološkom fakultetu u Ljubljani gdje je kao redovni profesor i više puta izabrani dekan ostao sve do umirovljenja 1973. Pored toga predavao je psihologiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani te na brojnim fakultetima u inozemstvu. Kao stručnjak za boje surađivao je u raznim projektima velikih poduzeća, a kao priznati grafolog u mnogim složenim sudskim raspravama. Bio je dopisni ili redovni član čitavog niza slovenskih i inozemnih znanstvenih udruženja i akademija te nositelj uglednih priznanja i odlikovanja.

Za života je objavio 47 autorskih knjiga (s ponovljenim izdanjima i prijevodima preko 80 naslova!), a u štampi ostavio priređenu veliku Povijest filozofije i Psihologiju boja. Sadržajni raspon njegovih djela proteže se od pastoralne psihologije do psihologije umjetničkog stvaranja, od grafologije di filozofske antropologije i logoterapije. U svom znanstvenom radu zalagao se za što širi pregled i uvid u tradicionalne i nove teorije, izbjegavajući svjesno svaku ovisnost o pojedinim "školama" i njihovim krajnostima.

Uz znanstveno istraživanje, sveučilišna predavanja i publiciranja valja posebno naglasiti Trstenjakov savjetovateljski i terapeutski rad s pojedincima. Njegov stan u središtu Ljubljane bio je desetljećima jedno od najpoznatijih neformalnih savjetovališta, propovjedaonica i ispovjedaonica u Sloveniji. Tu je skroman svećenik i veliki čovjek srcem i dušom radio za duševno zdravlje slovenskog čovjeka i usavršavao svoju spoznaju o slovenskom narodnom karakteru i kulturi, a osobito o slovenskom poštenju.

Srećom još za života ovog slovenskog velikana osnovan je u Ljubljani Institut Antona Trstenjaka gdje će se njegova baština trajno čuvati i razvijati.

U spomen velikom čovjeku, znanstveniku, svećeniku i akademiku dr. Antonu Trstenjaku objavljujemo zadnje poglavlje iz njegove knjige "Misli o slovenskom čovjeku" koju je 1992. objavio nakladnik Mihelač u Ljubljani.

Anton TRSTENJAK

Na pragu trećeg tisućljeća

S raznih strana obasipaju me želje da već jednom ponovno započnemo, ustvari nastavimo s takozvanom samokritikom slovenskog čovjeka. Zanimljivo da je takva samokritika bila u prošlom stoljeću vrlo živahna te je spram nje ostala donekle u sjeni rasprava o slovenskom karakteru, nepoznatog autora Jana Lege, objavljena u "Slovanu" 1886., dakle prije više od jednog stoljeća.

Danas se takva samokritika u znanosti zove autorefleksija. Slovenski (a i hrvatski, op. prev.) moglo bi se to nazvati "polaziti od sebe", razmišljati o samome sebi, svojoj sudbini, a osobito o svojoj budućnosti.

Takva autorefleksija bila je naročito živahna onda kada se narod osjećao ugroženim u svojoj samobitnosti. Mi Slovenci uvijek smo se zapravo osjećali više ili manje ugroženima u svojoj nacionalnoj samobitnosti. To je naprosto sudbina malih naroda. razlika je samo u tome što je svijest te ugroženosti u ljudima nekad jače a nekad slabije izražena.

Dok razmišljam o tome jesmo li Slovenci u stanju preživjeti naredno tisućljeće i hoćemo li za sobom ostaviti barem jedno i pol tisućljeće povijesno potvrđene samobitnosti, nehotice me prožme ganutljivo osjećanje, kakvo je prije nekoliko godina u "Delu" izrazio Josip Vidmar svojom mišlju da se nerado miri s činjenicom povijesnog izumiranja Slovenaca.

No to je na razini svijesti narodne identičnosti gotovo isto kao i osjećanje pojedinca koji kod pomisli na svoju osobnu smrt jedva da može sebi predočiti činjenicu kako ga jednoga dana doista neće više biti i kako li će svijet tada izgledati.

I dok ovako razmišljam, obuzima me jedno drugo neugodno osjećanje: ne to danas nas poslije nekoliko stoljeća možda neće više biti, već osjećanje da poslije svega ovoga, što danas doživljavamo, ja tada radije ne bih više htio biti Slovenac.

Kakva je to misao?

Nadam se da ću je u ovom razmišljanju dovoljno jasno obrazložiti, bez dvoumljenja i nesporazuma.

Radi se naime o tome da se naš slovenski karakter kvari, i bojim se, u narednim desetljećima mogao bi se toliko pokvariti da za sto godina "poštenog Kranjca" naprosto neće više biti u našoj zemlji; ostat će to možda samo još po imenu i na papiru. Drugim riječima, to znači da će se naš slovenski karakter pokvariti do neprepoznatljivosti, da neće više biti identičan sa sadašnjim. Iz ovoga slijedi da se Slovenac sa svojom dosadašnjom sviješću identičnosti poslije nekoliko stoljeća naprosto ne bi htio identificirati s onim Slovencem koji će tada živjeti "pod istim imenom".

1. Suverenost

Držim da sam s ovom mišlju zahvatio u psihološku bit narodne samosvijesti i osobne identičnosti pojedinca s njegovim narodom.pritom se moram osvrnuti nekoliko

godina unazad. Prije četiri godine održali smo na Bledu simpozij o preobrazbi slovenskog karaktera pod utjecajem narodnooslobodilačke borbe. Političko vodstvo je naime očekivalo da će se slovenski čovjek iz sužanjskog naroda pretvoriti u narod junaka, dakako pod utjecajem socijalne revolucije koju je narodnooslobodilačka borba sadržavala u sebi. Ali simpozij je vodeće ljude u njegovoj organizaciji na kraju razočarao. Većina predavača iznosila je više neugodnu negoli ugodnu sliku slovenskog čovjeka; i to u više različitih pravaca.

Prije svega naglašavali su da se o nekom junačkijem tipu Slovenca ne može govoriti ni poslije II. svjetskog rata. Naime, još uvijek vrijedi spoznaja da je slovenski čovjek kao državljanin podanik, a kao vodeći političar prebrzo naklonjen višima i uplašeno poslušan. Revolucionarnu upornost slovenski čovjek ni danas ne otkriva, bez obzira radi li se o običnom građaninu ili o političaru koji bi trebao štititi i braniti slovensku suverenost.

Pratimo događanja u zemlji: frenetične demonstracije na ulicama, smjenjivanje vladinih funkcionara, mislimo na Kosovo, Crnu Goru, Vojvodinu i neka druga područja. Inozemni dnevnici javljaju da se zemlja nalazi pred rasulom, domaći jadikuju nad kontrarevolucijom. A Slovenci? Mi smo se naprosto zamjerili jednima i drugima, jer nam nije stalo do uličnih demonstracija. Ponašamo se još uvijek kao disciplinirani državljani, istinabog, i mi raspravljamo, pišemo i organiziramo se, ali nismo za kontrarevoluciju. Tko nam nešto takva predbacuje, čini nam nepravdu, sudeći nas vjerojatno više po sebi nego po nama samima.

Doista, još uvijek smo isti kakvi smo bili nekada, možda smo takvi od davnina, kakvi smo bili 1848. kada smo se također nacionalno svjesno probudili, izradili čak politički program Ujedinjene Slovenije, "a potom ni riječi više", rekao bi naš epski pjesnik.

U politici nismo nikad nešto značajno izborili za sebe. Možda ponajprije zbog toga što su našu nacionalnu samobitnost zacijelo oduvijek doživljavali i branili prvenstveno naši pjesnici i pisci, od Trubara do danas. Bili smo u čitavoj svojoj povijesti narod kulture, a ne politike. Razumije se da je i najboljima među njima nedostajalo suvereno stajalište koje u pogledu suverenosti naroda ne zna za popuštanje.

A odakle njima uopće takvo stajalište, kad nisu imali slovenske tradicije suverenosti; naša slovenska politička tradicija bila je u svoj dosadašnjoj povijesti tradicija podanika, vjernih državljana. Neka se s tim u svezi nijedan Slovenac ne tješi seljačkim bunama, tá one nisu ostvarile nikakvu revolucionarnu tradiciju. A povrh svega, njihova stvarna moć i pobude bile su na hrvatskoj strani.

U razmišljanju o slovenskoj suverenosti zbunjuje me naša narodna pripovijest o Petru Klepcu i Martinu Krpanu, a da o zaspalom kralju Matjažu i ne govorim. Primio sam upravo izazovno pismo od jednog našeg kulturnog djelatnika koji mi savjetuje da u pisanju psihologije slovenskog čovjeka nipošto ne preuveličavam njegov karakter, pošto svi dobro znamo da su crte tog karaktera iskristalizirane u tipovima, koji poput Petra Klepca i Martina Krpana, otkrivaju doduše njegovu snagu i prirodnu pamet, ali nam istovremeno jasno predočuju slovensku političku nemoć, bolje rečeno nemogućnost da bilo što postigne. Ako ovome dodamo i uspavanog kralja Matjaža, ili bajkovitu Lijepu Vidu, postaje više nego očita tipična slovensks utopičnost i zanesenost budućnošću koja se nikada neće ostvariti.

To je slika slovenskog političara: utopijska zanesenost budućnošću kao utjeha bezuspješnoj sadašnjosti, dok se uz kompromise koji nam uvijek iznova zatvaraju put do suverenosti tješimo da smo ipak postigli "značajnu pobjedu".

To je slovenski čovjek: pokoran podanik. Prema tome ne može drugo biti ni slovenski političar, koji se uvijek ponaša više po uzoru discipliniranog podanika nego po idealu narodne suverenosti; uspijeva zadobiti samo mrvicu po mrvicu suverenosti, dovoljno da se zanosno nada kako će je jednom, u svijetloj budućnosti, ipak u potpunosti zadobiti. I tako taj Petar Klepec pomaže svim nerazvijenim, ne znajući da na taj način ostaje i sam sve nerazvijeniji.

No i ovdje bismo mogli naići na prigovor u smislu kako smo najmanje dvaput u povijesti pokazali da se umijemo suprotstaviti, pritom mislimo na zadnju godinu I. svjetskog rata i na narodnooslobodilačku borbu u II. svjetskom ratu. Točno je, bile su to prave fulguracije našeg nardnog života, da se poslužimo izrazom etologa Konrada Lorenza.

Međutim, nastavimo li o tome razmišljati, moramo priznati da je naša Komunistička partija, koja je bila inicijator te borbe, dobila svoj izvorni polet ipak u kominterni, dakle u internacionalnom komunističkom pokretu, kojega je umijela s pravilnim osjećajem vrlo uspješno povezati s oslobađanjem naroda od fašističkog okupatora. Prema tome i u tom uistinu revolucionarnom razdoblju našeg narodnog života pravi poticaji ipak nisu dolazili iz samostalne slovenske ustaničke, revolucionarne svijesti.

Ovakvim raščlanjivanjem, koje nehotice umanjuje slovensko junaštvo i slovenski ponos koji bi se trebao temeljiti na tom junaštvu, ne osjeća se dovoljno počašćen ni komunist ni Slovenac. Komunist dobiva doduše priznanje da je bio junak, ali ne junak svoje nacionalne samobitnosti, budući da je bio ispunjen međunarodnim poletom i idealima svjetske revolucije; a Slovenac se upravo ovakvim raščlanjivanjem ponovno prepoznaje u Petru Klepcu koji je umio drugima pomoći, ali ne i sebi.

I sada smo opet ondje gdje smo započeli. Martin Krpan uspio je doduše doći u sam carski Beč i tamo izboriti pobjedu "samo za se"; odmah se zadovoljio mrvicom; umjesto da je nastavio do konačne pobjede za se i za svoj narod, on se zadovoljan vratio natrag svom sirotinjskom garanju, upravo na onaj način o kojemu i danas često slušamo: neka rade što im drago, samo da me ostave na miru tu gdje jesam.

Martin Krpan nije se u Beču ponašao kao državnik, nego se ponašao kao "pobjedonosni" podanik koji ne posjeduje stav suverenosti, već se zadovoljava mrvicom svojih podaničkih želja te se sa svojom "pobjedom" vraća kući: slovenskom bajkovitom narodnom junaku, koji je podsvjesno ulegnuće slovenskog čovjeka, manjak suverenog državničkog stava; u njemu unatoč nadprosječnim mogućnostima prevladava tip građanske pokornosti i discipline. Tako su i naši vodeći političari, uz rijetke izuzetke, uvijek imali više smisla za disciplinu i popuštanje nego za ustrajnost na suverenom državničkom stajalištu.

2. Stvaralaštvo

Slovenci smo stoljećima, od Trubara pa sve do naših dana, pokazivali stvaralačku djelotvornost na svim područjima kulture i znanosti, umjetnosti i tehnike; jedino smo

u politici bili uvijek više prikimavatelji, koji smo nekad hodali prikimavati u Beč, a sada već sedamdeset godina hodamo u Beograd. U politici smo do te mjere promišljeno oprezni da uopće nismo u stanju doprijeti do pravih riskantnih odluka.

Svoje mišljenje o slovenskom stvaralaštvu već sam dvaput izrekao u razgovorima za ljubljanski Radio i Televiziju; prvi put su rečenicu o prikimavanju precrtali, a drugi put su je ipak pustili u eter; ali tek onda kada to i nije bilo više tako aktualno.

Jedan od glavnih uzroka, iako ne jedini, leži u svijesti naših političara da im nikakav odlučan, beskompromisan stav, spreman čak na ostavku, neće pomoći, budući da iza njihovih leđa stoji već druga garnitura koja je voljna prihvatiti svaki kompromis samo da se popne na vrh. U politici smo uvijek posvađani, više stranački raspoloženi negoli državotvorno.

3. Sloga

Složenost je druga specifičnost slovenskog čovjeka. Iako smo sami sebi laskali kako smo u narodnooslobodilačkoj borbi bili jedinstveni, a posljednjih godina konstatiramo kako nikad dosad nismo bili tako jedinstveni kao što smo danas, ipak moramo sebi otvoreno priznati da pravu narodnu slogu nismo Slovenci nikada poznavali. To vrijedi i za Slovence s onu stranu granice, naročito za koruške Slovence te Slovence u primorskoj i goričkoj pokrajini. Jesmo li danas, kada se radi o samobitnosti i suverenosti Slovenije, dovoljno državotvorno složni, bez stranački suprotstavljenog glasovanja?

Ne umijemo biti jedinstveni u presudnim trenucima života našega naroda. Mogao bih nabrajati takve presudne trenutke od povijesnih početaka do današnjeg dana. Ali neću to učiniti, da ne bih prouzročio još veća nesuglasja i nesporazume. Ponovit ću samo jedno: međusobna podvojenost i posvađanost znači smrtnu opasnost za malobrojni narod kakav je naš slovenski.

Na kraju nam se nameću dva zaključka: mali narod mora biti stvaralački ili će nestati u mnoštvu i sjeni velikih naroda; ali jednako tako mora mali narod biti složan, jedinstven unatoč svim različitostima, ako ne želi sam sebi iskopati jamu u koju će pasti, odnosno biti sam uzrokom svoje propasti.

4. Ugroženost

Imam dojam da ova spoznaja ipak dozrijeva u našoj narodnoj svijesti, uvijek utoliko jače ukoliko se u svojoj slovenskoj samobitnosti osjećamo ugroženijima. Ili drugim riječima: slovenska svijest narodne identičnosti u povijesti se budila naročito onda kad su se Slovenci osjećali posebno ugroženima. To vrijedi i za pitanje narodne asimilacije s onu stranu naših političkih granica: što je veći pritisak prisilne asimilacije, to je u ljudima jači otpor protiv odnarođivanja. To se donekle poklapa s općom "psihologijom" pritiska: što više prisiljavate dijete da uči, to vam ono jače prkosi, i tome slično na svim područjima. To nije ništa drugo do pregnuće slobode i nezavisnosti koje ima svoje duboke biološke temelje i klice u svjesnom biću kakav je čovjek.

Sada je zacijelo već vrijeme da Slovenci, na pragu trećeg tisućljeća, poslije više od pola stoljeća, prebolimo narodnu duševnu traumu koju smo doživjeli 1945. godine,

traumu koju ne mogu do kraja preboljeti ni oni koji su tada domovinu napustili ni mi koji smo ostali kod kuće.

Pritom nipošto nije riječ o tome da bismo proglasili bijelim ono što je crno i obratno; već je riječ o napretku organskog i kulturnog razvoja naroda koji u interesu slovenske samobitnosti prerasta nekadašnje sporove i razdore u svrhu postupno sve čvršćeg potvrđivanja sveslovenske samobitnosti. Budući da smo malobrojni, dragocjen nam je svaki priraštaj slovenskog naroda, naprosto zbog preživljavanja.

Slovenci smo nažalost već krajem 19. stoljeća bili, na svoju narodnu štetu, pod utjecajem njemačkog gesla "podjela duhova", svjetonazorsko i politički razjedinjeni. Sloba, a danas pomirba, bile su kod Slovenaca uvijek na lošem glasu. Sjećam se kako sam kao učenik u djetinjstvu prvi put doživio riječ sloga. Kao mali pismonoša morao sam svim susjedima raznositi poštu koju je poštar ostavljao u našoj kući uz cestu. Susjedi su bili pretplaćeni na poznate tjednike, Slovenski gospodar itd., samo jedan bio je pretplaćen na Slogu; i to baš onaj koji je bio posvađan sa svim susjedima. Tako je na mene Sloga učinila loš, zastrašujući utisak, kad sam se prvi put sreo s tom dotad nepoznatom riječi. Sloga je kod mene poprimila značenje čudačke iznimnosti i otklona od većine.

Podjela duhova kao da je Slovencima bila urezana u kožu. Nema što, Slovencu je princip, "načelnost" i ideja, iznad njegove slovenske narodnosti. To vrijedi za sve naše liberalne, klerikalne, komunističke i socijalističke sumišljenike.

Mislim da je sada doista prijelomno vrijeme u kojemu bi se slovenski karakter već jednom trebao posloveniti i ne dozvoliti sebi nikakvog popuštanja glede svoje narodne samobitnosti.

Upravo u toj načelnosti i vjernosti principima krije se jedan od glavnih uzroka, govorim kao psiholog, strašne činjenice međusobnog klanja u ratnim godinama između 1941. i 1945. Iza te vjernosti principima pod geslom "podjela duhova" krije se zacijelo i specifična karakterna crta neurotičnosti. Naime, neurotičnost se otkriva i u doslovnoj zakočenosti, kad čovjek ostane visjeti na suženoj svijesti jedne jedine životne maksime u strahu da joj se ne iznevjeri. Na taj način poprimi prisilno, gotovo obredno ponašanje koje opravdava utješnom mišlju o "vjernosti" načelima, samome sebi, životnim idealima itd.

5. Poštenje

Pošteni smo bili do nedavna. Poštenje je bilo geslo "poštenog Slovenca". Tko nije bio pošten, na njega su drugi pokazivali prstom. Prije nekoliko godina susreo sam se s mehaničarem koji mi je ispričao kako je ranije bio zaposlen na željeznici gdje je provjeravao jesu li u redu osovine kotača. "A zašto ste napustili službu na željeznici?" Odgovori mi: "Znate, to je odgovorna služba, o meni je zavisilo hoće li vlak sretno i bez kvara stići na odredište". Tako dakle: Slovenac je napustio službu zbog čak pomalo pretjerane savjesnosti koju njegovi živci nisu više izdržali. Poznati su također i drugi primjeri (u novinama smo ponovno čitali), kada je željezničar pod cijenu svoga života zaustavio vlak, pošto je na pruzi ugledao odlomljenu stijenu koja bi vlak bacila iz tračnica.

A upravo je ganutljiv primjer strojovođe koji je prouzročio tešku željezničku nesreću u Divači i potom na sudu bio oslobođen od svake krivice, pošto je ustanovljeno

da je protupropisno vozio više od 10 sati bez počinka, zamijenjujući odsutnog radnika. I opet: Slovenac se u službi toliko žrtvuje za samu stvar da je to već opsano po zajednicu i njega samoga. Svijest dužnosti, kad svojevoljno uskače kao zamjena za odsutnog radnika.

Govorim o tim primjerima zato jer se pomalo pribojavam da taj tip poštenog Slovenca, duboko svjesnog svoje odgovornosti, u posljednje vrijeme nestaje. Zar će se u prijelomnom vremenu na pragu trećeg tisućljeća dogoditi u Slovencu prijelom iz poštenja i savjesnosti u pustu bezbrižnost i moralnu otupjelost?

Brojni događaji prijekorno nas upozoravaju na taj prijelom, koji se ne događa preko noći, već se taloži na nas poput nevidljive galvanoplastike koja prekriva naše nekadašnje slovensko poštenje.

Naše uglavnom sjevernjačko prianjanje uz poštenje postupno sve više podliježe južnjačkoj moralnoj tuposti i ispraznosti. Da se razumijemo! To nije kritika naše južne braće. To je kritika slovenskog čovjeka. Tá dobro znamo da imaju ljudi na slavenskom jugu i lijepih karakternih crta, samo što ih Slovenci oponašamo u lošim stranama a ne u dobrim. To je dakle slovenska slabost!

Ta slabost počinje već s moralno neutralnim potezom: Slovenac nastoji s čovjekom južno od Sutle odmah govoriti srpski, iako razgovaraju usred Slovenije. Time pokazuje svoju karakternu slabost, slabost nepotrebnog prilagođavanja drugome, zapostavljajući sebe i svoje dosad čvrsto stajalište. Preuzimanje loših karakteristika, kao i nepošteno ponašanje i nesavjesno obavljanje dužnosti, samo je druga strana te općenito slovenske slabosti, slabosti naime, da je u stanju odmah zatajiti sebe čim se sretne s kojim pripadnikom drugog naroda. To ide tako daleko da mi se akademski obrazovana Srpkinja, koja je imala namjeru ostati u Sloveniji, požalila: "Ali slovenski neću tako brzo naučiti". "Zašto, zar vam je tako stran?" "Ne, problem je u tome što nemam prilike razgovarati slovenski; svaki Slovenac počinje sa mnom odmah govoriti srpski". Tako dakle!

Nismo ni svjesni koliko smo sve u svemu oponašatelji; nipošto nismo samobitni, a kamoli suvereni u svom mišljenju, govoru i ophođenju. Kako bismo prema tome mogli zamjeriti našim političarima to što imaju premalo suverene svijesti u svom djelovanju; tá oni su u biti samo zastupnici svoga naroda i njegove misaonosti.

Na pragu trećeg tisućljeća s velikom se zabrinutošću pitamo hoćemo li u njemu kao narod u svojoj samobitnosti doista opstati, nastavimo li se postupno tako prilagođavati lošim crtama naše južne braće te na taj način sve više prezirati sami sebe i svoju dosadašnju samosvojnost.

Ostavimo sve drugo po strani; naročito sve što bi moglo biti sporno te nas čak razdvajati, jedno je posve sigurno: već sama činjenica postupnog slabljenja dosadašnje moralne svijesti slovenskog poštenja i njegove identičnosti nužno nas vodi u narodno otpadništvo i slovensko kulturno samoubojstvo.

6. Kulturnost

Premalo smo svjesni svoje kulturnosti. Ako smo se dosad uspjeli povijesno održati u svojoj samosvojnosti kao kulturni narod, a ne kao politička moć, moramo biti svjesni da će nam i ubuduće upravo ta kulturna, a s njome i moralna, dimenzija biti

najpouzdanijim uporištem narodnog opstanka. Čim počinjemo gubiti svoju narodnu samobitnost kao narod kulture, izlažemo se opasnosti da kao europski narod zauvijek nestanemo; u našem slučaju u balkanskoj mješavini. U toj perspektivi nije toliko važna čak ni politička strana uvažavanja slovenske samobitnosti.

Ako smo zaključili da mali narod mora biti stvaralački ili će nestati u sjeni velikih, politički jakih, onda je jasno da će nestati onog trenutka kad prestane biti narod samostalne kulture; budući da ga je upravo takva kultura povijesno održala u njegovoj samobitnosti. A pod kulturom podrazumijevamo osim jezika i njegove arhitekture osobito njegovu moralnu svijest s visokim, to jest poštenim moralom u ponašanju i govoru.

7. Ukorijenjenost

Na kraju ovog razmišljanja, koje je u svojoj sadržajnoj složenosti jako skraćeno, ne smijemo izostaviti još jednu crtu našeg karaktera po kojoj je on maltene ostao posve nepromijenjen, neovisno o socijalnoj revoluciji u utjecajima s Juga.

Riječ je naime o navezanosti našeg seljaka za svoju zemlju. Iako je socijalna revolucija seljački stalež s njegovom misaonošću i moralom jako pritegla, ipak je u ostatku našeg seljačkog naroda još uvijek ostala jaka ukorijenjenost u njegovoj zemlji.

Pisac Franc Saleški Finžgar izrazio je tu činjenicu slovenskom izrekom po kojoj korijenje seljačkog grunta prodire sve do pakla. To doduše strašno zvuči, ali nipošto pretjerano. I kako god to bilo strašno, ipak je taj ostatak, govorim paradoksalno, nada da će naš seljak i u slijedećem tisućljeću ostati sebi vjeran, identičan.

Kao sudski vještak ponovno s mukom konstatiram da se braća i sestre među Slovencima još uvijek strasno tužakaju za baštinu: za zemlju, novac, imetak; i da je kod brakorazvodnih parnica uvijek na prvom mjestu spor oko vlasništva. Nije presudno to da li je tih parnica danas više ili manje nego ih je bilo poslije II. svjetskog rata, riječ je naprosto o simptomu: što je jači pritisak socijalizacije i nacionalizacije ili razvlaštenja odozgo, to grčevitiji je posjedovno vlasnički otpor odozdo. Je li u tom pogledu postignut ikakav preobražaj poslije četrdeset godina, kada možemo govoriti o posve novoj generaciji? O, da, ljudi se preobraziše, ali ne u dijalektične, nego u vulgarne, praktične materijaliste. Neka se nitko ne zavarava: razvlastiti čovjeka ne znači samo skinuti mu kaput, već je to prava vivisekcija koja opsano krvari. *Preobrazba se grčevito razvija u smjeru privatnog vlasništva, ako baš hoćete u smjeru kapitalizma, a nipošto ne ide u prilog razvlaštenja i socijalizma.* Još uvijek traje krvava borba, Kainova bitka na njivi i za njivu, iako sada već u gradu: Kainovi potomci bili su graditelji gradova... Krapinska razbojnička bitka za pozjed se nastavlja; pa ipak, krapinski pračovjek nije poznavao klasno društvo s kojim želi marksistička teorija povezivati borbu za vlasništvo; pa i danas imamo ishodište razbojničke jagme kod nerazvijenih naroda; odatle se širi već u planetarne dimenzije. Zastrašujuće iskustvo otkriva laž ove lijepe teorije. Doista, aktivirali smo suvremenog čovjeka, tako da je opasan za sebe samoga i čitav svijet.

Ponavljam: to je strašno. Ironija nas obuzima u ovom razmišljanju. Pa ipak u svemu tome nađe se i pokoja kap nade. Sve dok će naš seljak biti tako navezan na svoju zemlju, uz tradicionalno plaćanje poreza, tako dugo nad seljačkim gospodarstvom ne

smijemo očajavati, a ne smijemo ni nad slovenstvom. Čvrsto ukorijenjen u svojoj zemlji bit će naš seljak i ubuduće čuvar slovenskog jezika i slovenske svijesti.

8. Svijest

Ne smijemo se zavaravati. Povijest nas uči da je slovenski seljak stoljećima brzo nestajao u njemačkom moru sve od Semmeringa do naših krajeva. Govorilo se: Slovenci su seljački narod. Ponjemčivanju se uistinu počeo načelno i planski odupirati tek naš obrazovani čovjek, naš građanski sloj. I danas možemo u Koruškoj i Primorskoj uočiti takav slijed: slovenski intelektualci, kojih je sve više, drže slovensku svijest uspravnom te bodre seljački stalež da ne podlegne previše osjećaju manjevrijednosti usred njemačke nadmoći.

I još nešto. Povijest nam sve do danas svjedoči: gdje god se u crkvama molilo slovenski, tu se i slovenski jezik sačuvao u obiteljima. *Crkva je stoljećima bila jedan od presudnih čimbenika, bilo u ponjemčivanju bilo u očuvanju slovenske narodne svijesti. Pa i danas je tako.*

9. U Slovenca neću pucati

Razmišljanje o slovenskom čovjeku završit ću uspomenom na svog rođaka, školskog kolegu, oca obitelji Tuneka Maguša iz zavičajnog sela Ivanjševec.

Nijemci su ga krajem 1944. nasilno mobilizirali, poput mnogih drugih slovenskih muževa iz "Donje Štajerske", i poslali u Dolenjsku da se bori s partizanima. Sve je bilo u redu, pričao mi je, dok nije došlo do prve bitke s partizanima. "Tada rekoh samome sebi: u Sloenca neću pucati." Igrom slučaja pošlo mu je za rukom da se prebaci na partizansku stranu. Partizani su ga veselo prihvatili, svjesnog Slovenca, koji je pred okupatorom pobjegao na njihovu stranu. "I ja sam bio sav sretan zbog svog prvog ratnog uspjeha."

Ali, ajme, ubrzo se kao partizan našao u redovima napadača na domobrane. "Opet rekoh samome sebi i čvrsto odlučih da neću pucati u Slovenca te utekoh na domobransku stranu. Međutim, domobrani mi nisu povjerovali da sam doista čvrsto odlučio ne pucati u Slovenca (partizana), posumnjavši u mene kao špijuna. Smjesta me pritvoriše, a potom odvedoše u Ljubljanu, u sudski zatvor".

U zatvoru mu je bilo strašno: smrzavao se, bio je gladan i bojao se da će ga poslati u kakav njemački logor smrti. Ne znam po kakvim kanalima mu je pošlo za rukom da mi je uspio javiti o svojoj sudbini, znajući da sam u Ljubljani. Pomogao sam mu u odjeći i hrani, a napokon mi je uspjelo i ono najvažnije, da ga puste iz zatvora. Jamčio sam za njega svojom osobom.

Neobično me obradovao svojom pričom da je kao svjestan Slovenac izabrao sebi misao vodilju: u Slovenca neću pucati, pa koštalo me to ne znam koliko. Pričao mi je to svim srcem. Kad bi svaki Slovenac tako mislio i tako se ponašao, bio bi svaki građanski rat već unaprijed onemogućen, pa prema tome ne bi bila potrebna danas tako aktualna pomirba. Takvih muževa bilo je u ono vrijeme u "Donjoj Štajerskoj" mnogo. Bili su istog mišljenja i zaista složni, svi protiv nacista.

Meni je uzor-Slovenac onaj koji je izabrao upravo tu misao vodilju: u Slovenca neću pucati; ni vatrenim oružjem ni stranačkim neprijateljstvom. Tunek Maguš, moj bliski rođak, nije kao ni ja nikada pripadao nijednoj stranci. Bio je jednostavan seljak zdrave slovenske pameti.

Čitatelja zacijelo zanima što je bilo s Tunekom poslije oslobođenja, u slobodnoj Sloveniji. Poslije oslobođenja njegov je burni život nažalost tragično završio. Na jednom narodnom veselju "protivnik" mu je zadao udarac nožem i jadnik je iskrvario.

Da li da to shvatim kao nešto simbolično za pravog Slovenca koji nikad i nipošto nije htio pucati u Slovenca te je naposljetku sam pao pod nožem kukavički podlog sunarodnjaka? Moje razmišljanje odnosi se na sve Slovence i njihovu sudbinu.

U prisjećanju na tragičnu sudbinu vjernog Slovenca, pokojnog oca obitelji, tješi me jedino nada da ćemo Slovenci u trećem tisućljeću biti ljudski, nacionalno i državotvorno zreliji, da će pošteni Slovenac uživati sreću slobodnoga, stvaralačkog, složnog i dugog života.

Preveo:
Božidar Brezinščak Bagola

Branimir ŽGANJER

Drhturenje gričke svjetiljke

Drhturim, sjajim i kad gnjave kiše.
O meni davno već ste čuli priču.
Tà ja sam stara svjetiljka na Griču,
veselim se kad kesten zamiriše.

U proljeće se radujem još više,
kad gledam kako mlade grane niču.
Sve čini mi se zbore mi, čak viču:
"Mi rastemo sve bujnije, sve više."

Čim prije mraka nebo se zaplavi,
tad alt zapjeva uz pratnju klavira
u susjedstvu, a Lotrščak se javi,

zvon nosi riječi ljubavi i mira.
Ja od ganuća pomalo u stravi,
treperim jer me ta poruka dira.

(Sonet na temu pjesme Vjekoslava Majera "Plinska laterna na Griču")

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Divo Barsotti: OVO JE MOJA OPORUKA, Duhovne vježbe o oporuci Svetoga Franje Asiškoga,** izd. Symposion, Split 1997.
2. **S. M. Agneza od presvete Euharistije (Jelka Markotić): BOŽANSKA LJUBAV,** izd. Symposion, Split 1997.
3. **Hanibal Lucić: PISNI LJUVENE; POSLANICE HANIBALU U ČAST,** izd. Matica hrvatska Hvar i Izdavački centar Rijeka, Hvar - Rijeka 1997.
4. **Ivo Balentović: OSMIJEH ZLATNE DOLINE,** izd. SN "Privlačica" d.o.o., Vinkovci 1996.
5. **HRVATSKE ŽENE U OKOVIMA I PJESMI,** izd. Riječki nakladni zavod d.o.o., Rijeka 1997.
6. **Tomo Vereš: BUNJEVAČKO PITANJE DANAS,** izd. Institut "Ivan Antunović" i NIP "Subotičke novine", Subotica 1997.
7. **Lujo Medvidović: ZATOČENIK RIJEČI NA SONETSKOJ STAZI,** izd. Riječ d.o.o., Vinkovci 1997.
8. **Marino Zurl: TRUBA ZA BLEIBURG,** izd. Brkić i sin" d.o.o., Zaprešić 1997.
9. **Danica Bartulović: KRIŽONOŠE,** izd. Matica hrvatska Split, Split 1997.
10. **Ankica Svirač: NA ŽIVOM VRELU,** izd. Hrvatski institut za liturgijski pastoral HBK, Zadar 1997.
11. **Stjepan Sirovec: SVETI IVAN KRSTITELJ, Župna crkva i župa Sv. Ivana u Zagrebu 1347. - 1997.,** izd. Rkt. Župni ured sv. Ivana Krstitelja, Zagreb 1997.
12. **SLOVO,** Časopis staroslavenskoga instituta u Zagrebu, br. 44-46 (1994-1996) + **PRILOZI,** Zagreb 1996.
13. **CAHIERS CROATES,** br. 1-2, izd. Almae Matris Croaticae Alumni, Paris 1997.
14. **HAIKU,** Časopis za haiku poeziju, br. 6, proljeće 1997., izd. SIPAR, Zagreb 1997.
15. **SV. NIKOLA,** List mladih barske nadbiskupije, br. 7 (19), srpanj 1997.
16. **Marijan Karabin: RAZGALJENA DUŠA,** izd. KAJKAVIANA - Donja Stubica i HRVATSKA ZAJEDNICA - Schaffhausen (CH), 1995.
17. **Marijan Karabin: IN DER STILLE NACH DEM HALL,** izd. Matica hrvatska, Ogranak Pazin, 1997.
18. **ZOV,** izd. Zajednica ogulinskih vjernika, br. 2 (11), 1997.
19. **ŽIG,** subotički dvotjednik, br. 72 i 73, kolovoz 1997.
20. **ZVONIK,** katolički mjesečnik, izd. Rkt. Župni ured sv. Roka, br. 9 (35), Subotica 1997.
21. **MATICA,** Časopis Hrvatske matice iseljenika, br. 9, Zagreb 1997.
22. **STEĆAK,** List za kulturu i društvena pitanja, br. 43-44, Sarajevo 1997.
23. **ŽIVA ZAJEDNICA,** List Hrvatskih katoličkih zajednica, br. 9 (183), Frankfurt 1997.
24. **SUVREMENO VATROGASTVO,** Nakladnik Hrvatska vatrogasna zajednica, br. 6, Zagreb 1996.
25. **ZATVORENIK,** Glasilo Hrvatskog društva političkih zatvorenik, br. 66, Zagreb 1997.

Mišljenja i reagiranja

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove njihovih autora s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Svećenik ide na kongres ...

David Lodge, skoro četvrt stoljeća profesor engleske književnosti na Sveučilištu u Birminghanu, izdao je 1984. godine knjigu pod naslovom *Small World.* Iza toga napustio je sveučilišno zvanje i posvetio se publicističkom radu.

Spomenuta je knjiga satira međunarodnoga sveučilišnog svijeta - opisuje ljude, koji stalno putuju s kongresa na kongres i te "učene" skupove, što se pretvaraju u turističke zabave.

Evo nekoliko misli iz piščeva predgovora:

"Kada se u travnju budi priroda, u ljudima se budi želja za hodočašćem, koje se u današnje vrijeme naziva kongresom ... Istina, postoje i neke pokorničke vježbe, što ih treba obaviti, npr. (katkada) pročitati svoj referat, ili (neizbježno) slušati izlaganje nekoga tuđeg rada, no to je prilika za upoznavanje novih ljudi i krajeva ... jede se, pije i zabavlja ... Kada se sve to završi, hodočasnik se vraća kući, prati ga glas ozbiljne osobe s mnogo obveza ... Današnji kongresi imaju i prednost pred nekadašnjim hodočašćima - naime, troškove u cijelosti ili barem djelomično plaća ustanova, u kojoj hodočasnik radi ...

Počeo sam putovati sedamdesetih godina ... Bio je to udoban i jeftin način, da se vidi svijet ... sve je bilo plaćeno. Kongres je u prvom redu bio mjesto za susret - starih prijatelja i starih neprijatelja; susret s ljudima, kojima si ti recenzirao knjigu, ili koji su recenzirali tvoje radove ... To je bio svijet, koji ti je mogao osigurati poziv na neki drugi kongres ... Putovanja su stvorila neku novu akademsku zajednicu ..."

I tako dalje. Čitava knjiga primjerima i razmišljanjima dokazuje tvrdnje iznesene u predgovoru. Ipak, sve nije prihvatljivo, posebno ne prostota.

Knjigu sam pročitao u talijanskom prijevodu, koji ima naslov *Il professore va al congresso* i to zato, jer u Italiji već postoje dvije knjige s naslovom *Mondo piccolo* (Fogazzaro, Guareschi) [1] Po mom mišljenju veoma sretno rješenje!

* * *

Razmišljajući o toj knjizi, došao sam do zaključka, da bismo danas mogli i morali napisati knjigu pod naslovom *Svećenik ide na kongres ...!*

Tijekom svoje duge povijesti Crkva je bila majka i učiteljica znanosti, kulture i uljudbe. Ona je bacila sjeme znanosti. Ljudsko je znanje toliko naraslo, da danas jedna osoba, ili čak jedna skupina ljudi više ne može ozbiljno i uspješno vladati tim znanjem. Stoga postoji podjela posla, specijalizacija i subspecijalizacija. Crkva je pak sebi zadržala ono, što je za nju bitno - vjeru i moral. Za druge stvari ona nema ni vremena, ni mogućnosti, a nije ni potrebno, da bi ih imala.

Posve je razumljivo, da će Crkva i dalje gajiti znanstvene discipline, koje su joj potrebne. Ona ima svoje teološke fakultete, u kojima radi određeni broj ljudi, koji su i potencijalni kandidati za odlazak na kongrese, seminare i slične skupove. U načelu to nije loše, ali je pitanje, koja će biti stvarna vrijednost hodočašća na te skupove, seminare, kongrese ...

Međutim, o tim kongresima i tim kongresistima ne kanim ovdje govoriti.

Ovdje ću ukratko razmišljati o onoj drugoj, velikoj skupini svećenika, koja ide na kongrese, iako po svojoj službi ne bi trebala, i to samo zato, jer su kongresi u modi! O onima, koji misle, da će izgledati učeniji, ako se pojave na kojem kongresu, i biti zanimljiviji nakon povratka s tog skupa. A njih ima veoma mnogo. Da se radi o pojedincima, ne bi trebalo o njima misliti.

No, pogledajmo najprije svećenikov rad do II. vatikanskog sabora.

* * *

Kako je uglavnom izgledao svećenikov radni dan?

U mnogim je crkvama prva misa bila veoma rano - čak u 5 sati. Slijedile su one u 6, 7 sati itd. Svi nešto stariji dobro pamte, da je na prvim misama bilo dosta svijeta. Sakristan ili svećenik otvarali su crkvu sigurno pola sata prije prve mise, a svećenik je odmah počeo ispovijedati ... desetak minuta pred misu izlazio bi iz ispovijedaonice i počeo se spremati za misu. Najprije bi obvezno oprao ruke - tà, baš je zato u svakoj sakristiji postojao umivaonik! Molio je zatim propisane molitve prije mise i spremao sve ono, što je bilo potrebno za celebraciju. Uz njega se spremao i ministrant. I uvijek ih je bilo ... Dok se svećenik oblačio za misu, molio je također propisane molitve uz svaki predmet, koji je stavljao na sebe.

Nakon mise opet bi molio propisane molitve, a iza toga sjedio u sakristiji barem jedan sat. Čekao je eventualni poziv za ispovijed, i/ili zapisivao mise. To je bila redovita prilika za pastoralni rad, jer je zapisivanje misa bila prilika za kratki razgovor dušobrižnika s vjernikom.

Vrativši se u svoj stan, svećenik je obavljao druge dužnosti i to veoma savjesno. Radio je u župnom uredu, jer je on bio i matičar: izdavao je krštenice i druge dokumente, spremao ljude za vjenčanje i sl. Ako je bio dan za vjeronauk, bilo u školi bilo u crkvi, svećenik je savjesno obavljao i taj svoj zadatak.

Posebna su svećenikova briga bili bolesnici, koje je on marljivo pohađao ... Zatim spovodi i večernje.

Poslijepodnevni sati bili su rezervirani za pjevanje, vjeronauk, rad s ministrantima, koji nisu bili samo ukras, nego ih je valjalo poučiti u služenju kompliciranih obreda mise.

Svećenik je nadalje trebao spremiti propovijed za nedjelje i blagdane, jer se tada nisu čitale neke misli iz neke knjige - i propovijed je značila rad i napor.

Posebno je bilo naporno svećeniku spremati svibanjske propovijedi, ili govore za razne blagdane ili devetnice. Svibanjske su se propovijedi počele spremati već u siječnju, jer je trebalo napisati i naučiti 31 propovijed. A propovijedanje je bilo i fizički napor, jer su se propovijedi izgovarale prema pravilima retorike i u vremenu, kada nije

bilo razglasa, nego su postojale propovijedaonice. Sjetimo se samo svojih najvećih nekadašnjih propovjednika - P. Johlera, P. Jovića, dr. Bakšića, P. Bandere itd.

Trebalo je spremati propovijedi i za druge pobožnosti. Posebno bih istakao korizmene propovijedi, kojih je bilo mnogo, a najmanje dvaput u tjednu. U večernjim satima bila je krunica i blagoslov, što je sve obavljao svećenik!

Konačno, svećenik je ispunjavao i svoju osobnu dužnost - molio je svoj brevijar, a ta je molitva trajala oko jedan sat.

Je li je svećenik imao slobodnog vremena? Ako jest, onda ga je većinom trošio za druge. Mnogi su davali repeticije siromašnijim đacima, ili čak spremali đake za neke razrede srednjih škola (npr. mons. don Joso Bobić, o. Eugen Zaninović i dr. poznati i nepoznati).

Iz onoga, što smo kazali, svatko može zaključiti, da je radni svećenikov dan trajao sigurno oko 14-15 sati. Tada za njega nije bilo godišnjeg odmora, a ako se želio nešto zasluženo odmarati, morao je sâm pronaći sebi zamjenu u nekoj susjednoj župi.

Tako su radili svi, osim onih, koji su bili zaposleni na teološkim učilištima, ali su i oni, prilikom većih blagdana, napuštali svoje katedre i pomagali braći u pastvi.

Ponašali su se skoro svi kao sv. Leopold Mandić, koji govoraše: svećenik mora umrijeti od apostolskog napora - svaka je druga smrt za njega nedostojna!

Kada je mons. Francesco Spessot 1920. godine zamolio nadbiskupa goričkog Sedeya, da se smije upisati na fakultet za daljnje studiranje, dobio je odgovor:

Ich brauche Priester in der Seelsorge und nicht Doktoren [2]

Taj bi nadbiskupov odgovor trebao biti zapisan zlatnim slovima i postavljen u sve današnje župne urede. Jer, shvatio je taj biskup bitni smisao svećenikove službe, a svećenik je bio motiviran za rad, napor, žrtvu!

* * *

Nakon II. vatikanskog sabora nestalo je motivacije za rad svećenika i njihov se broj opasno smanjio. Moglo bi se o tome i teoretizirati, no bit će dovoljno, ako promotrimo činjenice. Kako izgleda današnji rad većine svećenika? Marljivo i savjesno radi tek neznatna manjina!

Veoma ćemo teško naći svećenika u crkvi pola sata prije mise, kako bi saslušao eventualnu ispovijed. Ukinute su skoro svugdje mise prije 7 sati, ali su i one u 7 sati veoma rijetke. Svećenik dolazi u crkvu svega par minuta prije mise, a to je vrijeme jedva dostatno, da se obuče i krene na oltar. Potencijalni penitent ni u kom slučaju ne može ni pomisliti, da bi se ispovijedio. Uzaludan je Papin poziv biskupima i svećenicima, da "vjerno i predano ispunjavaju tu službu" [3]

Poslije mise situacija nije nipošto drukčija. Svećenik upravo izleti iz crkve, prije vjernika. Ispovijedanje ne dolazi u obzir, a kamoli zapisivanje misa ili razgovor s vjernicima.

No, išlo se i dalje. U mnogim se crkvama više ne mogu naručiti svaki dan mise, nego je za to određen jedan dan u mjesecu, dok je strogo zabranjeno primati mise u ostalim danima. Ako pak čovjek zaboravi taj dan, koji je određen za zapisivanje misa,

onda mora čekati još mjesec dana ... Mise katkada zapisuje koje jedva pismeno dijete ili druga osoba, ali nikada svećenik, jer on za to nema vremena ... Ne treba biti mnogo pametan, da bi se došlo do nekih zaključaka. Ako se naime vjernici odviknu od naručivanja misa, svećenik će trebati svaki dan misiti i imat će u tom slučaju potpuno slobodnu čitavu sedmicu. Jer, kažu neki, i onako se svaka misa prikazuje za sve žive i mrtve ...

Priča se, da je jednom sv. Petar Damiani našao na ulici novac i da je dugo mislio, kako bi ga upotrijebio. Odlučio je dati milostinju svećeniku, da bi služio misu za njegove roditelje ...

Svećenika nema više ni u župnom uredu. On ne izdaje dokumente, a u najboljem slučaju potpisuje obrasce *in bianco*. On više ne drži vjeronauk, ili veoma malo, ne vodi crkveno pjevanje, on više ne poučava ministrante, jer ih i nema u čemu poučiti. Naime, oni više nemaju posla oko oltara. Mogli bi još jedino čitati poslanicu, ali nju mora obvezno čitati djevojka u mini suknji. Zato, ministrant bezrazložno stoji uz oltar.

Svećenik više ne sprema propovijedi, jer su one ukinute. Sada se samo nešto čita, što uspavljuje vjernike. Zanemaren je faktor "uho i oko", tj. psihologija čovjeka i religije. Ukinute su i korizmene propovijedi. Nešto se radi samo u Velikom tjednu, a kroz korizmu - baš ništa!

Ukinuti su odavna blagoslovi i krunice ...

Što se pak sjemeništa tiče, ona su već zatvorena ili ukinuta u mnogim gradovima diljem svijeta. Ako ih još negdje ima, onda su to državni zavodi, u koje smije dolaziti eventualni sjemeništarac ... Tu, dakako, više nema svećenika. Sjemeništa nema, jer nema svećenika, a svećenika nema, jer nema motivacije za to zvanje. Zatvaraju se sustavno i samostani, što ne treba posebno dokumentirati.

Ništa bolja nije situacija u bogoslovijama, od kojih su mnoge postale muško-ženska visokoškolska ustanova, nipošto pogodna za svećeničku formaciju.

Evo što je nedavno uočio novinar na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu:

"Hodnicima te ustanove hodaju mladi ljudi, koji se odijevanjem uopće ne razlikuju od svojih vršnjaka, djevojke se šminkaju, dopušteno im je i pušiti ..." (4)

Mnoge su crkve uglavnom zatvorene kroz godinu. Iza mise odmah se crkva zatvara pod isprikom, da je to osiguranje protiv lupeža. No, ljeti su otvorene - za turiste i njihove pse, a nema više opasnosti od lupeža.

Sve su crkve postale koncertne dvorane i gube svoj identitet. I premda je Sv. kongregacija za božanski kult još 1987. progovorila o koncertima u crkvama i zabranila naplaćivanje ulaznica, ulaznice se redovito svugdje naplaćuju. Ne poštuje se ni odredba o zabrani upotrebe prezbiterija ...

To svećenikovo ponašanje elegantno je ukinulo neke sakramente, npr. ispovijed (dakako, *via facti*) i sv. ulje. Koliko vjernika npr. danas prima sv. ulje prije smrti? A kako će ga primiti, kada se u mnogim bolnicama svećenik pojavi tek na poziv?!

* * *

Nije teško, dakle, uočiti, da je svećenik, ili najveća većina, sve rjeđe u crkvi i sakristiji. Malo ih ima? To je točno, ali bi onda oni postojeći morali još više boraviti u crkvi, mnogo više od svojih nekadašnjih, umrlih kolega! Tako barem zaključuje logično

razmišljanje. Morali bi poput Samuela spavati u crkvi - *et dormiebat Samuel in templo Domini, ubi erat arca Dei* (Sam., 1,3,3).

Kard. Ratzinger, pročelnik Sv. kongregacije za nauk vjere, izjavljuje:

"Evo primjera ... propast jednoga samostana počela je konkretno, kada se izjavilo, da se više ne može izvršiti propis o ustajanju redovnika za noćnu molitvu. Ta je značajna žrtva zamijenjena gledanjem televizije do u sitne sate ..." (5)

Većina svećenika ima, dakle, sve manje vremena za crkvu i dušobrižnički rad. Ali, kako će im vrijeme prolaziti? Jer, čovjek mora ipak nešto raditi. Počeli su odlaziti na kongrese - želeći imitirati određenu skupinu školovanih ljudi. Posve je sigurno, da su pod utjecajem te mode i da misle, da će tako biti, ili izgledati, učeniji. Misle možda, da će ih ljudi više cijeniti ... Pišu i neke knjige i članke, misleći, da će to netko čitati ... A zaboravljaju, da danas postoje oni, koji su zaduženi za pisanje ... po *službenoj dužnosti*. Bilo bi možda dobro, da pročitaju spomenutu knjigu Davida Lodgea ... mogli bi nešto dobroga naučiti!

Pogledajmo naše katoličke knjižare. Vidjet ćemo u njima na stotine i stotine knjiga, za koje je valjalo utrošiti i vremena i novaca, a nitko ih ne kupuje, a ako ih netko i kupi, nitko ih ne čita ...

Iza svega toga stoji vrijeme, koje je svećenik oduzeo od dušobrižničke službe: vrijeme oduzeto od slušanja ispovijedi, dijeljenja sakramenata, boravka u sakristiji ...

Konačno - možda i nije toliko tragično, ako nepozvani svećenici žure na kongrese i seminare i ako žele napisati koji članak ili knjigu. Prava je tragedija, međutim, ako misle, da je to neki nov smisao njihove službe i da je sve to važnije od propovijedanja i dijeljenja sakramenata.

* * *

Jesam li pretjerao? Poslužit ću se opet jednom mišlju kard. Ratzingera, koja po mom sudu, osvjetljuje i pojavu gubitka motivacije za dušobrižnički rad:

"Kard. Döpfner govoraše, da je Crkva nakon Koncila veliko gradilište ... Netko je nadodao, da se doduše radi o gradilištu, ali da se izgubio nacrt za gradnju, pa svatko gradi po svom ukusu. Rezultat je očigledan" (6).

Pavao Galić

BILJEŠKE:

1. Milano, Bompiani, 1991, V. izd.
2. Cfr. *Studi Goriziani*, XLVIII, 1978, str. 12
3. Ivan Pavo II., *Pomirenje i pokora*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1985., str. 91
4. Tomislav Birtić, u članku *Tomislav Ivančić, katolički svećenik ...* (*Vjesnik*, 18. VI. 1995., str. 18)
5. Vittorio Messori a colloquio con il cardinale Joseph Ratzinger, *Rapporto sulla fede*. Torino, Ed. Paoline, 1985², str. 117.
6. *ibid.*, str. 28

Katolički pisci u "Hrvatskom leksikonu"

Uz velike smo reklame dobili u dva opširna sveska novi *"Hrvatski leksikon"*. Prva je to knjiga te vrste u Hrvata, pa bismo trebali biti ponosni što je imamo. Nakon što smo bili sedamdesetak godina u državnoj zajednici s privilegiranim pravoslavljem, s pravom smo očekivali da će u novom "Leksikonu" i hrvatske katoličke revije i hrvatski katolički pisci doći više do izražaja. Pogotovo smo to očekivali zato što su u uredništvu bili i neki svećenici. Vjerojato će se i pored toga neki razočarati, u koliko ne nađu u "Leksikonu" ono što su očekivali. Sigurno će se to dogoditi pravim književnim kritičarima, koji cijene književnike katoličkog usmjerenja, a koji su godinama bili nepravedno zapostavljeni. (*"Hrvatski opći leksikon"* ne navodi ni dio onoga što je ušlo u *"Hrvatski leksikon"*, čak ni jednoga od Deželića).

Sa zadovoljstvom smo pronašli u "Leksikonu" natuknicu "Hrvatskog književnog društva Sv. Jeronima" odnosno Sv. Ćirila i Metoda. Isto tako i neke od njegovih predsjednika i urednika, kao što su: Cvjetko Rubetić, Fran Iveković i Josip Andrić. Zatim uz navedene i neke pisce, na primjer: Fran Binički, Lovre Katić, Petar Grgec, Milutin Mayer, Antun Jakšić, Aleksa Kokić, Josip Pazman, August Đarmati, Stjepan Sulimanac, Stjepan Džalto, Mato Marčinko i još neki.

Međutim je neoprostivo što u "Leksikonu" nema natuknice našega pučkoga mnogo čitanoga kalendara "DANICE". Pa ta naša "Danica" preko stotinu godina širi poučno, domoljubno i katoličko štivo našem hrvatskom katoličkm puku. Nema ni naše Hrvatske književne revije "MARULIĆ", koja već 30 godina uspješno okuplja pisce hrvatske katoličke orijentacije.

Nema u "Leksikonu" niti predsjednika, urednika i pisaca HKD Sv. Jeronima, koji su i te kako zaslužni za ovo Društvo i općenito za pisanu riječ. To su *Ferdo Rožić* predsjednik i urednik Društva, ali i urednik "Katoličkog lista" i "Hrvatske prosvjete". Napisao je brojne pjesme i članke te desetak knjiga pjesama i proze. Zatim *Pavao Leber*, koji je bio i predsjednik Društva, ali i urednik nekih književnih listova. Bio je kanonik. Napisao je brojne članke za kalendar "Danicu", i "Banovac" te razne druge listove. *Janko Oberški* je također bio i predsjednik Društva, a napisao je i Biblijsku povijest. Predsjednik je bio i *Pavao Lončar* s tim da je uređivao jedini poslijeratni katolički list "Gore srca". *Luka Perinić* je uređivao "Malu mladost", a poslije rata od 1945. je upravitelj Društva. U "Leksikonu" konačno nije bilo mjesta ni za današnjega urednika HKD Sv. Ćirila i Metoda *Radovana Grgca*. A on je dugogodišnji urednik "Danice" i "Marulića" i drugih izdanja našega Društva. U tim edicijama redovito piše ne samo uvodne članke. Surađuje u mnogim katoličkim glasnicima i listovima. Osobito je plodan prevoditelj, pa je preveo dvadesetak djela, uglavnom s francuskog jezika. Samostalno je napisao knjige: "Novo i staro", "Nadanja i izčekivanja", "Reći ime", "Odsjevi kršćanske kulture" i "Čežnja za kraljevstvom".

Što se tiče ostalih pisaca kršćanskog usmjerenja, posebno onih, koji su se afirmirali preko HKD Sv. Jeronima i Sv. Ćirila i Metoda, očito su zapostavljeni u novom "Hrvatskom leksikonu". Navest ćemo ovdje neke od njih prema godinama rođenja.

Josip Celinšćak (r. 1848) svećenik, isusovac, bio urednik "Glasnika Srca Isusova", izdavao molitvenike i pisao živote svetaca.

Pavao Matijević (1866-1901) svećenik je i glazbenik, djela su mu: "Rasipni sin" (gluma), "Četiri dječe glume", "Obitelj bez djece", "Božji putovi" (molitvenik) i "Svijetom za srećom" (roman).

Milan Pavelić (1878-1939) svećenik i isusovac, uređivao glasnike ("Sv. Josip" i "Srce Isusovo"), pisao pjesme, na primjer originalne u zbirkama "Iz zakutka" i "Pjesme" te prevedene iz 8 jezika u zbirci "Iz duhovne lirike". Mnoge su mu pjesme i prijevodi u raznim listovima i kalendarima, kao na primjer Prudencijeva Himna sv. Kvirinu u kalendaru Srca Isusova iz 1925. godine. Mnogo je njegovih pjesama, što originalnih što prevedenih s latinskog, u crkvenim pjesmaricama. Gotovo svi himni koji se upotrebljavaju u liturgiji, njegovi su odlični prijevodi s latinskog.

Mijo Stuparić (r. 1881) seljak je pjesnik, koga smo u svoje vrijeme tako rado čitali. Izdao je lirske domoljubne pjesme: "Pjesme", "Matija Gubec", "Hrvati kroz 1000 godina" (igrokaz), "Ispod Garićke planine" (pripovijetke), a surađivao je u raznim listovima i kalendarima.

Marko Vunić (1893-1973) kao aktivan odbornik našega Društva surađuje u društvenim ali i drugim publikacijama. Neka su mu djela ostala u rukopisu, a izdana su "Povijest svijeta" i "Iz košnice ljudskog rada".

Antun Matasović (1893-1986) jedan je od najplodnijih i najčitanijih naših pučkih pisaca. Svojim je književnim radovima surađivao u "Danici", "Luči", "Hrvatskoj prosvjeti", "Našem kolu", "Narodnoj starini" i dr., to jest u desetak listova. Desetak igrokaza i priža za djecu mu je ostalo u rukopisu. Objavljene su mu pripovijesti: "Susreti", "Cvijet pod staklom", "Tikvice i pisanice" i "Slavončice" te tetralogija romana: "Bartol i Bara", "Za kruh svagdašnji", "Pred život" i "Crno kraljevstvo".

Đuro Kuntarić (1893-1983) bio je javni i kulturni radnik, aktivni učesnik u hrvatskom katoličkom pokretu. Uređuje "Požeške novine" i "Luč", a u Požegi osniva "Zadrugu dobre štampe". Brojni su njegovi članci u "Danici", "Maruliću" i drugim listovima. Knjige su mu "Zadrugarstvo", "Hrvati u Svetoj Zemlji" i još neke.

Štefa Jurkić (1895-1971) pretežno je dječji pisac. Djela su joj: "Čipke", "Petnaest tornjeva", "Plašt maloga križara" i dr. te roman "Nevidljiva kraljica" i još nekoliko knjiga.

Josip Berka (r. 1906). Brojne su mu pjesme u "Danici", "Maruliću" i drugim listovima. Samostalna mu je zbirka "Tihi trenuci". Prevodi i s ruskog.

Gabrijel Đurak (1913-1974) urednik je "Anđela čuvara" i prvi urednik "Maloga koncila". Surađivao je u katoličkim listovima.

Krešimir Mlač (1913-1988) surađivao je u "Luči", "Obitelji" i drugim časopisima. Izdao je nekoliko zbirki pjesama, a roman mu je objavio "Glas koncila". Prevodio je s enegleskog, njemačkog i slovenskog.

Ivo Balentović (r. 1913) piše romane, pripovijesti, putopise, članke i pjesme. Izdano mu je desetak samostalnih djela, među njima omladinski roman "Dječak i limena truba".

Tomislav Antunović (1914-1993) piše prozu i pjesme, koje objavljuje u "Danici", "Maruliću" i drugim listovima. Izdane su mu dvije zbirke pjesama i roman "Viduša". Neki mu napisani romani nisu objavljeni.

Stanko Dominić (1917-1980) pjesnik je i prozaist. Radovi su mu objavljivani u edicijama našega Društva i drugim listovima. Izdano mu je pet zbirki pjesama pretežno na kajkavskom narječju.

Adalbert Pogačić (1919-1997) jedan je od najboljih seljaka pjesnika. Brojne su mu pjesme kajkavskog narječja objavljene još nekada u "Hrvatskoj straži" i drugim jeronimskim edicijama. Samostalna mu je zbirka pjesama "Senje i spominki".

Stjepan Krčmar (1920-1990) je bio upravitelj našega Društva i u prvih desetak godina (1968-1976) urednik časopisa "Marulić". Prve je pjesme objavio još 1936. g. Objavljene su mu tri zbirke novela: "Kriške života", "U zrcalu" i "Smrt koja nas ne zaobilazi". Zatim roman "Susret na pragu", pa "Starinska ura", "Glineni pijetao" i posmrtno "Opiranje".

Mirko Validžić (r. 1920) objavljuje pjesme u raznim listovima i časopisima, a izdano mu je i šest samostalnih zbirki pjesama.

Tomislav Dorotić (1923-1993) redovito surađuje u "Danici" i "Maruliću" te u ostalim listovima. Izdano mu je nekoliko zbirki pjesama.

Ivan Damiš (r. 1953) svećenik je franjevac. Pretežno stručni članci su mu objavljeni u "Danici", "Maruliću" i drugim pretežno stručnim časopisima. Teme, koje obrađuje, pretežno su povijesne. Naše Društvo mu je posljednjih godina izdalo tri knjige njegovih radova.

Možda su svi ovdje navedeni ljudi od pera trebali ući u "Leksikon". Možda i još neki drugi kao na primjer: Nikola Bićanić ("Senjske žrtve", "Vila Velebita", "Dr. Fran Binički"), Mladen Jurčić ("Daljine blizine", "Smisao vedrine"), Mijo Lamot ("Za zemljom", "Vojvoda Ratimir"), Jordan Kuničić (dvadesetak knjiga), Ante Kusić (desetak knjiga), Josip Kribl (nekoliko knjiga) i možda još koji.

Vjerojatno je sada uzalud jadikovati. Eventualno drugo izdanje "Leksikona" sigurno neće skroo izlaziti, gdje bi se greške iz prvog izdanja ispravile. Zbog toga nam preostaje jedino koristiti se sačuvanim "Danicama" i časopisima "Marulić", gdje ćemo naći dosta toga o navedenim i drugim hrvatskim katoličkim piscima i pjesnicima. Možda bi se sada trebalo razmisliti i o izdanju *Hrvatskog katoličkog leksikona*. Tek u takvom bismo leksikonu mogli imati kompletan prikaz hrvatskog katoličanstva. Između osaloga i svih do sada izdavanih hrvatskih katoličkih listova i časopisa uključivo i svih priznatih katoličkih pisaca.

Lojzo Buturac

Pretjerali ste, gospodo draga!...

Kad bi se htjelo napraviti neku bilancu ponašanja određenog broja naših javnih, posebice političkih djelatnika pa članova oporbe odn. članova foruma zaduženog da prati da Hrvatska savjesno izvršava svoje obveze a i nekih drugih koji smatraju da im Hrvatska nije dovoljno honorirala njihove patnje za jednoumlja kao i još nekih, moglo bi se reći da mnogi naši ljudi nisu položili ispit iz rodoljublja. Pa i civilizacijskog ponašanja uopće... Neka naša gospoda sebi odista svašta dopuštaju. Smatraju da smiju govoriti - a i napisati - sve što im padne na pamet...

Svašta se proteklih mjeseci i godina, a posebice za vrijeme izborne kampanje, reklo i izreklo - treba nekima od tih priznati da znaju lijepo govoriti, ali u osnovi često vrlo grubo... I treba imati katkada dobar želudac da se sve to probavi. I potpisnik ovog članka, koji nije član HDZ, često je s mukom probavljao svu tu zmešariju...

To čak nije više ni samo antihadezeovska i antituđmanovska kampanja - to je već antihrvatska kampanja kad se Hrvatsku kao državu sramoti...

Te nema kod nas slobode, te nema demokracije, te Hrvatska se fašizira, te u Hrvatskoj cvate rasizam, te kod nas se krše ljudska prava, posebice prava nevoljnog srpskog naroda, te Srbima se onemogućava povratak u Hrvatsku... A da se ni najmanje ne štedi ni Predsjednikova osoba kao ni njegova obitelj, ne treba posebice ni reći...

Teško je naći zemlju u kojoj se toliko sramotilo predsjednika!... Za određen je broj naših ljudi Predsjednik nesposoban političar - i svi bi oni, dakako, bili bolji predsjednici od njega - za mnoge i apsolutist, za neke i lopov koji je koristio položaj da se enormno obogati, za neke je i zločinac, čak ništa manji od Miloševića, za jednog zločinac kao i Milošević, tek manje inteligentan od Miloševića, jedan opet, molim lijepo, ima nepobitne dokaze da je želio rat... i tako dalje i tako dalje...

Često se, govoreći o njemu, prolazilo i granice ljudskosti.

Neki oporbenjaci nisu npr. krili svoje veselje saopćavajući da je teško bolestan i da će uskoro umrijeti...

Mjesto da ga, kao bolesna čovjeka, eventualno ljudski požale, oni se, eto, vesele da je bolestan i da će umrijeti...

A to su, ne zaboravimo, respektabilni ljudi i k tome kršćani, vjernici.

Čudno je u svemu tome i to da su neki od tih b i l i žestoki rodoljubi koji su za Hrvatsku trpjeli i robijali. I sve to, izgleda, glat zaboravili!...

Jer kako spojiti činjenicu da je njima najmilije kad nas napadaju i prijete nam sankcijama i izolacijom... Kao da bi njima bilo najmilije kad bi nas stvarno udarili sankcijama, politički i gospodarski izolirali.

Kako objasniti činjenicu da se neki oporbenjaci često povezuju i s onima koji su i njih iste zatvarali, osuđivali, mučili, ubijali?

Kako objasniti činjenicu da se neki od njih povezuju i s vanjskim neprijateljima Hrvatske?

Grubo je to kad čovjeka zahvati bolesna čežnja za vlašću!

Neki od oporbenjaka ne kriju ambiciju da bi rado bili predsjednici. Imponiraju im očito časti, reprezentacije, parade..., no misle li oni i na obveze, često i neugodne, na poniženja, neprospavane noći...?

Neke od njih nije bilo ni čuti kad je grmjelo, kad je trebalo organizirati i naoružati ljude, kad se zauzimalo vojarne... Čekali su da to naprave drugi, a kad su drugi to napravili, tada treba umanjiti njihove zasluge.

Točno je, gospodo draga, kako vi volite reći, da se narod borio i da je sâm narod i nitko drugi izborio slobodu. Ali nikad još u povijesti narod sâm nije krenuo, niti se sâm nije krenuo, niti se sâm organizirao. Vi ste školovani ljudi i nije moguće da ste to zaboravili. I naš je narod, koji je bio psihički spreman za borbu za slobodu, trebalo animirati i organizirati, naoružati i pokrenuti. A to je učinio HDZ i predsjednik Tuđman. Bilo vama drago ili ne, tako je to.

Mogli ste i vi iskoristiti trenutak nakon pada Berlinskog zida i pokrenuti ljude. Ali niste! Čekali ste da nas jugoarmija razoruža. Mogli ste učiniti nešto i 1971, ali ste se, kad je zagustilo, povukli u mišje rupe.

Samo oni će u Hrvatskoj osigurati međunarodni ugled, razviti gospodarstvo, riješiti zapošljavanje, povećati standard, mirovine... Jedini oni će Hrvatskoj vratiti osmijeh (koji slogan!)!... A nisu u stanju organizirati ni svoje stranke...

No najsmješniji su ipak bivši čelnici bivše propale partije koja je pola stoljeća ponižavala hrvatski narod - nisi smio ni biti Hrvat ni imati svoj jezik itd. - a koji nisu zaboravili vlast i beneficije pa bi osnovali nove partije s novim i tobože poštenijim i ljudskijim programima. I obećavaju, dakako, sve i sva. A prije svega neće Jugu! A baš su, zahvaljujući dodvoravanju Beogradu, pola stoljeća jašili Hrvatsku. I za pola stoljeća nisu za Hrvatsku učinili ništa, osim što su je na sve moguće načine ponižavali...

I lažu kad kažu da se za bivšeg sustava i Juge dobro živjelo. *Oni* su dobro živjeli!... Dobijali dobre položaje, lijepe stanove, često ih i mijenjali... A mi građani drugog reda smo preživljavali. Sretni ako radimo. Jer nisu svi radili! Radili su samo oni koje su *oni* zapošljavali. Poznato je, i nisu valjda ni oni to zaboravili, da su neki visokoškolovani ljudi radili niže poslove. Neki visokoškolovani i doktorirani stručnjaci koji su imali uvjete za fakultet nisu mogli ući u fakultet. Zna se i to da su mnogi imali i upravo ponižavajuće plaće, tek da prežive. Posebice mi u prosvjeti. I čudno je kad se baš oni zgražaju kako su male mirovine. A tko je uvjetovao male mirovine, ako ne baš oni koji su, pogotovo prosvjetarima, davali tako očajne plaće, pa ni mirovine zato ne mogu biti danas pristojne. I za to nije kriv ni HDZ ni Tuđman.

A što da kažemo za stotine tisuće Hrvata za koje nije bilo kruha u Hrvatskoj! Pa su morali odlaziti u Njemačku. I ni tamo ih UDBA nije puštala na miru, nego ih je pratila, špijunirala, ubijala.

Nije istina ni to da smo svi dobijali stanove! Čuli su valjda i oni da su mnogi radni ljudi (pa i iz ovdašnjeg škvera) dočekali mirovinu u stanovima svojih roditelja...

Tako je to, dragi bivši čelnici!... Hrvatski narod nema najbolje pamćenje, ali ipak pamti neke stvari. I ne može mu se više prodavati rog za svijeću...

Nijedan oporbeni političar ne bi Hrvatsku, Bože sačuvaj, vratio u Jugu. A ipak su neki, znajući da se dodvoravanjem Beogradu može najsigurnije osigurati položaj u Hrvatskoj i uopće zlu ne trebalo, da se osiguraju, još za trajanja rata pohrlili u Srbiju (a slijedili su ih potom i neki književnici, pjevači, glumci...). I pri tome se smješno opravdali! Tako se, sjećamo se, jedan profesor, koji se u jeku nejžešćeg bombardiranja Hrvatske u Kragujevcu grlio s "braćom", opravdavao da - nisu govorili o politici...

* * *

Iako bi se o ovome dalo još govoriti, završit ću.

Gospodo draga, imajte na umu neke stvari!

Pomirite se, ako možete, najprije s tim da svi ne možemo biti veliki!

Svi pogotovo ne možemo biti veliki političari. A naročito ne epohalni političari.

To dokazuje i naša duga pa i burna povijest. Imali smo političara, čak dobronamjernih pa i poštenih, no nisu bili naročito uspješni. Željeli su nešto učiniti za svoj narod i mislili su da će to i moći, ali...

I onaj lik, sjećate se sigurno, u tragediji "Julije Cezar" je mislio da je predodređen za velika djela... A nije bio predodređen za velika djela. Bješe sasvim prosječan čovjek, ali zavidan sposobnijima... I u nastojanjima da učini nešto veliko slomio se...

Ima dosta poslova i područja na kojima se može afirmirati svoje čovještvo i ostvariti svoju ljudsku mjeru: znanost, publicistika, književnost, sveučilišna karijera, društvena i karitativna djelatnost, razni *businesi*..., a prije svega dobrota, ljudskost...

Svi ne možemo biti veliki političari.

Treba dopustiti svakako da i veliki ljudi imaju ljudskih slabosti pa i promašaja, pogrješnih koraka... Treba dopustiti i Predsjedniku da napravi koji pogrješni korak. No veličinu čovjeka treba ocijeniti prema njegovim najvećim ostvarenjima.

I još nešto vrlo važno! Vodite računa, gospodo draga, o tome da vaše izjave i još više vaši postupci i uopće djelovanja nije promaklo pozornosti povjesničara. I nemojte da se uskoro možda i vi a i vaši potomci zacrvene i zasrame!... Sud povijesti neumoljiv je...

Zdravko Mužinić

Igrale se delije ...

O tromjesečnom "događanju naroda" u Srbiji (pretežno u Beogradu) htio sam pisati u onom tako recentnom a danas već gotovo zaboravljenom trenutku kada je Milošević, nakon što su mu se sljedbenici "neprincipijelne koalicije" već preko mjesec dana valjali ulicama, pokušao reciklirati prokušanu inačicu "spontanog događanja naroda" obnavljanjem socrealističkih kič-hepeninga odanosti Velikom Bratu (tj. sebi), s onim famoznim autobusima iz unutrašnjosti zemlje koji su besplatno prevozili sluđenu voždovu pastvu na poklonjenje lideru koji je i danas (donekle i s pravom) uvjeren da mu pragmatično mijenjanje političkih ciljeva neće bitno narušiti stečenu karizmu "oca nacije". Tada sam, inspiriran upravo tim događajima, u neobjavljenom članku citirao dio jedne od najboljih definicija srbijanske šovinističke paranoje, iz napisa pod naslovom "Degenerični ispljuvci srpskog fašizma" Gorana Pandže, objavljenog u nekadašnjem "ST-u" od 19. veljače 1993.

"Bazu Miloševićeve političke ekspanzije", piše Pandža, "činile su široke mase proleteriziranog radništva i birokratski otuđena srednja klasa, čiju socijalno-intimnu recesiju u godinama ekonomskog opadanja veliki vožd karizmatski kanalizira, oživljavajući arhaične mitologije o 'vaskrsavanju' srpskog Feniksa iz pepela. Koristeći vješto narastajuće socijalne frustracije i komprimirani bunt, Slobina propaganda malograđansku anksioznost i latentnu destruktivnost potencira pobuđivanjem paranoidnih oblika defanzivne agresije, reakcijom na ugroženost vitalnih interesa srpskog naroda. Spremnost malograđanske 'vaške' da upije izrabljene floskule o osveti Kosova, obnovi Dušanova carstva, obrani pravoslavlja i srpskih granica omeđenih srpskim grobištima, predstavlja kompenzacijski surogat-efekt za dezorijentiranu egzistencijsku impotenciju, iz koje poljuljana samosvijest prosječnog srpskog patrijarhalca nalazi jedini izlaz u idolatrijskoj identifikaciji s karizmatskim voždom, koji utjelovljuje novu obnovu nacije ..."

Što danas, iz povijesno minijaturne udaljenosti znači činjenica da su se programirani izljevi vjernosti i ljubavi nekad karizmatskom vođu istopili brže od siječanjskog snijega na zubatom beogradskom suncu? Moralnu pobjedu udružene opozicije "Zajedno"? Ako i jest tako, kakve daljnje političke konotacije to može imati?

Ovo je zapravo meritum problema: koliko se koalicija "Zajedno" (ovo je izuzetno bitno - ne čitava oporba, već samo koalicija koja je organizirala demonstracije!) u bitnim (vanjsko)političkim pitanjima razlikuje od Miloševića? Prije olako (ne)obećane brzine izričitog odgovora, jedno nam svima mora biti jasno: kakvi bili da bili, i Đinđić, i Drašković, i Pešićka, svaki ponaosob i svi zajedno, nedvojbeno su manji zločinci i ratni huškači od Miloševića - oni jesu, u manjoj ili većoj mjeri, deklarirani velikosrbi, oni svi žele otprilike isto što i Milošević, ali samo je Milošević poveo rat (protiv kojega se - u svojim fazama glumljenog mirotvorstva - povremeno izjašnjavao samo Drašković!), samo je on (uz svoje pobočnike tipa Šešelja, Karadžića ili Martića) zavio u crno Hrvatsku i BiH, samo se on može direktno uspoređivati s Hitlerom ili Sadamom Huseinom!

Da bismo, međutim, odgovorili na pitanje nagoviješteno u prethodnom odjeljku, moramo najprije upozoriti na pogrešan - ili, bolje rečeno, uobičajeno površan - pristup svjetske zajednice događajima u Beogradu. Zatrpano salvama papagajskog ponavljanja o tome kako vlada SR Jugoslavije mora priznati rezultate izbora (što je u osnovi, naravno, točno, ali - sjetimo se kako je ista ta svjetska zajednica "amenovala" oduzimanje izborne pobjede islamskim fundamentalistima u Alžiru, koji su, kakvi jesu da jesu, ipak pobijedili na izborima: našlo bi se još primjera takvih dvostrukih mjerila!), ostalo je bez odgovora pitanje ne samo kakvu političku platformu nudi koalicija već - što je, naravno, još mnogo važnije - postoji li u Srbiji nekakva demokratska alternativa koja bi bila u stanju učiniti radikalan odmak u odnosu na Miloševićevu imperijalističku i fašističku političku opciju. A ako postoji, gdje je treba tražiti?

Reći *hic e nunc* u Hrvatskoj da koalicija "Zajedno" nije ništa bolja od vladajuće Miloševićeve stranke, jer ne optužuje vožda što je poveo rat protiv Hrvatske i BiH, već zato što ga je izgubio, te da ni demonstranti na beogradskim ulicama i trgovima ni njihovi vođe nisu ni u jednom trenutku prosvjedovali protiv nepravednog osvajačkog rata, može se nekome činiti kao ponavljanje ofucane litanije i "otkrivanje tople vode". Sviđalo se to, međutim, nekome ili ne, to je ipak notorna istina, posebno ako je izričito izrekne lider jedne oporbene stranke u Srbiji (Dragan Veselinov iz Seljačke stranke), a na tek nešto manje izričit način i živuća legenda političke demokracije u Srbiji Latinka Perović, ili pak vođa Demokratskog foruma, povjesničar Ivan Đurić (koji je, zbog životne ugroženosti, neko vrijeme proveo u svojevoljnom izgnanstvu) - sve to na nedavnom višenacionalnom savjetovanju u Beogradu, o čemu su informaciju donijela "Motrišta".

Pitanje koje odavde proizlazi sasvim je jednostavno: nije li u najmanju ruku politički nepismeno oporbu jednom totalitarnom režimu *ipso facto* proglašavati demokratskom (kao što to radi ogroman broj političara i medija na Zapadu u odnosu na poziciju u Srbiji), a da pri tome ne samo da nemaš čak ni površan uvid u njezin politički program, nego čak nemaš pojma da u toj istoj zemlji postoji istinska demokratska alternativa, koja trijumfalističku koaliciju (koja povremeno premlaćivanje njihovih

sljedbenika racionalno uključuje u politički rizik koji im donosi dodatne poene) očito ne zanima. To što koalicija "Zajedno" može izvesti na ulicu nekoliko desetaka tisuća demonstranata (vožd ih je u svojoj trijumfalnoj fazi izvodio dvostruko i trostruko više - pa svi znamo što se iz tog izleglo!), dok sljedbenici istinske demokratske opcije Veselinova i Đurića teško da bi mogli ispuniti predvorje beogradskog hotela "Majestic" (gdje su - kako je pred oko četiri godine izvještavao novinar talijanske "Repubblice" Guido Rumpoli - i konobari i kuhari privremeno prekidali rad da bi frenetično pljeskali ljudožderskim šovinističkim bljuvotinama ratnog arhizločinca Arkana!), dovoljan je indikator stanja "demokratije" u Srbiji!

Uza sav svoj imidž otkvačene gradske mladeži Zapada, što za tom imidžu apriorno sklone europske promatrače *eo ipso* podrazumijeva pozitivnu vrijednosnu konotaciju, dok je u "vaninstitucionalnom" "događanju naroda" podrške voždu dominantan bio onaj "čivijaški" mentalitet koji je upravo maestralno detektirao Pandža ("Možete li zamisliti kakav je to fantastičan preobražaj kad otuđeni, marginalizirani, vjerojatno nezaposleni, beskorisno deziluzionirani malograđanin dobije priliku da koristi zajednici, da sudjeluje u stvaranju 'divnog novog svijeta', da pokreće revolucije, makar one 'jogurt' i 'balvan'? Takav inhibent svjesno će pobjeći od sterilne slobode i upregnuti se u orme plodotvornih iluzija (...), makar se u tim iluzijama postvarivali tek puki snovi; oni shodno prijašnjem, postaju fiksacija o kojoj ovisi život, jer samosvijest svakog novog 'übermenscha' proizlazi iz snage njegove vjere, nacije, velikog vođe..."), ako se malo dublje zagrebe ispod površine tog političkog ludizma, lako ćete otkriti velikosrbina sa šajkačom (poput onih od luđačke mržnje iskeženih navijača košarkaša "Partizana" na utakmici sa "Croatia osiguranjem" u Solunu). Tako demonstranti, primjerice, kliču Draži Mihajloviću i viču policajcima "Idite na Kosovo!" - ovo drugo znači kako srbijanske oružane falange, vojska i policija, imaju pravo i placet naroda da "biju" druge, ali, naravno, ne i Srbe! Ukratko, masovni prosvjedi protiv vožda i njegove današnje politike svode se zapravo na "miloševićizam" bez Miloševića - dakle, bez onog (ionako već zaboravljenog) "Slobo - slobodo" slogana!

Konačno, gotovo je nezamislivo završiti jedan ovakav napis a ne reći nešto više o političkim vođama sadašnjih prosvjeda. Pod pretpostavkom da o karizmatičnom "srbijanskom Raspućinu" Vuku Draškoviću većina čitatelja zna sasvim dovoljno i uz primjedbu da na navodno besprijekorni demokratski imidž Vesne Pešić ozbiljnu sjenku baca činjenica da je ona u nekoliko navrata u svojim izjavama (na što je u nekim svojim intervjuima posebno upozoravao Bela Tonković, vođa stranke vojvođanskih Hrvata) davala nedvosmislenu podršku paljanskim četnicima (da bude jasno - ne nužno bosanskim Srbima - bosanski Srbin je, primjerice, i bivši general b-h vojske Jovan Divjak, rođeni Beograđanin, heroj obrane Sarajeva!), ostaje nam još mlađahni i "drčni" Zoran Đinđić.

U vrijeme kada je, kao novopečeni mladi političar sa zavidnim intelektualnim pedigreom, postao pobočnikom predsjednika Demokratske stranke Dragoljuba Mićunovića, čovjeka koji je (barem koliko je meni poznato iz dostupnih podataka) dosljedno nastavio na demokratskim tradicijama stranke iz vremena legendarnog srbijanskog političara "između dva rata" (čika) Ljube Davidovića, Đinđić je odista branio i promicao demokratska načela, što mu je u to vrijeme namaknulo etiketu jednog

od "izdajica srpstva". Podlogu za takvu demokratsku opciju trebao je predstavljati njegov nedvojbeno militantni građanski liberalizam, pa je Đinđić na crti takve ideološke opcije bio - najčešće u paru s Miloradom Vučelićem - jedan od najgorljivijih zagovornika tadašnjeg anarhoterorizma, ne samo u bivšoj Jugoslaviji, nego možda i u čitavom europskom kulturološkom okružju. I dok se Vučelić odmah nakon dolaska Miloševića na vlast spremno svrstao u prvi ešalon "antibirokratske revolucije", najprije kao urednik "NIN-a", a zatim i RTV Srbije (za vjerno služenje dobit će - baš kao i čitava bulumenta "toalet-papir" (za jednokratnu upotrebu) voždovih sljedbenika u politici i vojsci- "šup-kartu" čim je Miloševiću takva politika počela smetati), Đinđić će neko vrijeme, dok je Mićunović još uvijek davao demokratski ton stranci tog imena, odista biti jedan od glavnih korifeja demokratske opcije u Miloševićevoj Srbiji.

Simbolično političko oceubojstvo (kakvo je prethodno izvršio i sâm Milošević prema svom političkom mentoru Ivanu Stamboliću) preko smjenjivanja Mićunovića i zauzimanje njegova položaja na čelu stranke otkrit će, međutim, Đinđićevo pravo lice, koje je potpisnik ovih redova naslućivao već dok je on bio netolerantnim glasnogovornikom njemačkih i talijanskih anarhoterorističkih zločinaca. Doslovno preko noći Đinđić će, naime, izvršiti kopernikanski politički zaokret u pravcu krajnje desnice (zajedno s drugim nabijeđenim liberalnim intelektualcem, Vojislavom Koštunicom), svrstavši se ne samo desnije od samog Miloševića, već i od nekadašnjeg kriptošovinista, a kasnije opreznog makijavelista Vuka Draškovića. Tako će, primjerice, odmah nakon Miloševićeva taktičkog razlaza s Karadžićem Đinđić spremno otići izraziti podršku paljanskom krvniku, dok sâm Drašković koji je, poput Miloševića, koketirao s mirotvorstvom kad god je to smatrao politički oportunim, to neće nikada učiniti.

Nakon što je, dakle, otprilike u posljednje dvije godine izražavao - kako netko nedavno reče - političke stavove četničkog ideologa Stevana Moljevića (i zaključke sa svečetničkog skupa u vojvođanskom selu Ba, koji su vodili Draža Mihajlović i Moljević), Đinđić je početkom veljače izravno optužio Miloševića da je svojom "nerazumnom politikom ostavio bez obrane srpski narod u Srbiji, ali" - kako je posebno naglasio - "i izvan nje, pa i u hrvatskom Podunavlju, te se narod sad mora samoorganizirati". Dakle, u trenutku otpočinjanja mirne reintegracije tog područja u politički i pravni sustav Hrvatske i u trenutku dok po beogradskim ulicama od vlastite (kvazi)demokratičnosti pravi EPP-program, Đinđić u srbijansku političku retoriku opet uvodi zloguki pojam "samoorganiziranja naroda", prizivajući time ne samo "narodne straže" u "balvane", već i početke ratnohuškačke politike na Kosovu, u vrijeme kad je sâm Đinđić izigravao demokratskoga disidenta u Miloševićevu naciboljševičkom Gulagu.

I što reći na samom kraju? Dokle god se - za razliku od, recimo, demonstracija studenata i intelektualaca u Americi protiv rata u Vietnamu 60-ih godina, gdje je antitradicionalizam i ludizam ipak bio strogo u funkciji prosvjeda protiv rata koji je američka vlada vodila u jednoj stranoj zemlji - u beogradskim demonstracijama ne čuje ni riječ prosvjeda protiv agresije na Hrvatsku i BiH (time se u Srbiji bavi jedino tzv. Centar za antiratnu akciju, koji demonstrantima i njihovim vođama jednostavno nije zanimljiv), sve dok je ionako neznatna demokratska alternativa potpuno marginalizirana

ne samo u Srbiji, nego i u svjetskoj zajednici, koja jedva i da primjećuje njezino postojanje, čitava se ova kvazidemokratska "ujdurma" svodi na parafrazu one poznate šovinističke srbijanske pjesmice

"igrale se delije (demokratije)
'sred te zemlje Srbije..."

Ludički karakter demonstracija znači, s druge strane, otvaranje sporednih vrata za ulazak u Europu i podilaženje sve agresivnijem antitradicionalizmu i antihumanizmu Zapada (dovoljno je u tom pogledu vidjeti filmove Quentina Tarantina i njemu sličnih, kojima je upravo antihumanizam pribavio status kulturnih autora), koji domoljublje, uvažavanje tradicionalnih vrijednosti i vjeru u Boga sve više odbacuje s bahatom arogancijom. Takvom svjetonazoru najlakše je bučni privid demokratičnosti prodavati kao čistu demokraciju, jer on i sam od nje prihvaća samo sve učestalije degenerativne pojave!

Ante Gradiška

O nekim nazivima u Hrvatskoj glazbenoj terminologiji: zašto stupka, polustupka, a ne ton, poluton, stepen, polustepen ...?

Od pojave Kuhačeva "KATEKIZMA GLASBE"[1] pa do danas u hrvatskoj glazbenoj terminologiji znatno se odstupilo od prvobitnih Kuhačevih naziva. Dok su neki teoretičari na osnovi "Katekizma" pojedine nazive usklađivali s internacionalnim terminima, drugi su ih pak nastojali prilagoditi razvoju hrvatskog književnog jezika. Taj dualizam u traženju prikladnijih glazbenih termina, doveo je do toga da se danas u nastavnoj praksi *solfeggija* za istopojmovne sadržaje često rabe različiti nazivi, a ponekad i riječi koje s glazbenom teorijom nisu u svezi, što razvidno govore i neki nazivi u priloženoj tabeli:[2]

1) Franjo Kuhač (1834-1911.), etnomuzikolog, povjesničar, glazbeni pisac. Od niza publicističkih radova "Katekizam glazbe" objavioo I. izdanje 1875., II. izd. 1889.

2) Verbalno opisna pomagala; besmislena usporedba notnih znakova s vratom, rebrom, punom i praznom glavom; raspolovljena, rastrojena i rasčetverena doba u taktu; poistovjećivanje pojma mjere s pojmom takta; umjesto stručnoglazbenog naziva *sekunda* (velika/mala) rabi se čak šest inačica: glas-poluglas, ton-poluton, zvuk-poluzvuk, razmak-polurazmak, interval-poluinterval, pomak-polupomak te stepen-polustepen.

Tabela 2

F. Kuhač: Katekizam glasbe, I. izd. 1875.	Vj. Novak: Priprava k nauci o glasbenoj harmoniji,	F. Dugan: Elementarna teorija muzike, 1922.	J. Slogar: Elementarna teorija glazbe i pjevanja 1922.	Z. Špoljar: Kratka praktična teorija glazbe i pjevanja 1923.	F. Lučić: Elementarna teorija muzike i pjevanja 1927.	R. Matz: Prvi nauk o glazbi, 1930.	Zl. Grgošević: Muzička početnica 1931.	Bor. Krnic: Elementarna teorija muzike i pjev. 1939.
crtovlje pacrta mjera	crtovlje pacrta mjera	crtovlje pomoćna crta (takt) (ritam)	crtovlje, (Noten-system)	crtovlje, muz. pismo takt (mjera) -	notopis, mjera (ritam)	crtovlje, praznine, mjera	notni stan, muzičko pismo	notni, linijski sistem, praznina
ciela kajda, cielica polukajda, (polovnjača) četvrtina, brzica	ciela kajda, (cijelica) polukajda, polovnjača četvrtina, brzica	ciela nota polovina četvrtina, šesnaestina	polovnjača cijela kajda, četvrtina, šesnaestina	cijela nota, polovina, četvrtina, šesnaestina	cijela nota, polovina, četvrtina, polovina	kajde, cijele, polovinke, četvrtina, šesnaestina	note, notna crta, vrat, glava zastavica, rebro	note, notna glava, notna crta ili vrat
stupka (mjesto u ljestvici) poluglas, cieli glas	stupka, poluglas, cieli glas	stepen mala sekunda, velika sekunda	cijeli glas, poluglas	stupka, cijeli glas, poluglas	stepen, cijeli glas, poluglas	cijeli razmak, polurazmak, stupke (stupnjevi)	cijeli stepen, polustepen, stupnjevi skale	cijeli ton, poltona, stepen, polustepen

U radu na rukopisu "TEORIJA GLAZBE-OSNOVE" - (Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1995.) nije bilo dvoumljenja pri uporabi ustaljenih, ali ispravnih stručnoglazbenih izraza i naziva, a gdje je bilo nužno, rabila se i internacionalna terminološka nomenklatura. Međutim napušteni su oni nazivi i pojmovi koji po značenju i funkciji ne odgovaraju određenom notnom znaku ni zvukovnoj pojavi koju taj notni simbol prikazuje. Iz istih razloga napušteni su i nazivi "*stepen* i *polustepen*", a umjesto njih uvedeni su stari hrvatski nazivi *stupka* i *polustupka*.[3)]

Dok je napuštanje naziva posuđenih iz anatomije (vrat, rebro, glava), kao i glazbi neprimjerenih termina ("raspolovljena, rastrojena, rasčetverena" doba) kod nastavnika-praktičara prošlo bez većeg uzbuđenja, za uvođenje u glazbenu terminologiju nazive stupka i polustupka to se ne bi moglo reći. Protivnici uporabe starih hrvatskih naziva *stupka i polustupka* zalažu se za nazive "cijeli ton" i "poluton". Međutim ti nazivi nisu prihvatljivi iz razloga što je:

a) TON akustička pojava određene zvučne visine, a ona ovisi o frekvenciji kojom titra izvor zvuka, pa zvučni otklon od jednog do drugog (slijedećeg) tona (npr. c - c i s, d - d e s) ne nastaje "cijepanjem" tona na dva dijela (dva "polutona"), jer između njih

3) Naziv *stupka* i *polustupka* rabio sam i u izradbi udžbenika za glazbenu kulturu u osnovnoj školi (V.-VIII. r.). Međutim profesori Muzičke akademije, Zagreb (Pavel ROJKO i Adalbert MARKOVIĆ) protivili su se upotrebi naziva *stupka* i *polustupka* te uspjeli skloniti ministricu prosvjete i sporta RH da te udžbenike (tiskane 1996.) povuče iz upotrebe u školama, te 1997. g. odobri upotrebu imenovanih oponenata iako se u svom tekstu koriste starim neispravnim nazivima "cijeli ton, poluton" i drugim.

je razlika samo u broju frekvencija. Slijedom toga ton *cis* nije uzlazni "poluton" od tona *c* odnosno ton *des* nije silazni "poluton" od tona *d*, već je svaki od njih samostalna zvučna pojava sa svim odgovarajućim značajkama "cijelog" tona. To što svaka nota (grafički znak) može u svom sastavu imati i znak povisilicu/snizilicu, a u imenu i naziv prethodnog donjeg/gornjeg tona n e znači da su tonovi cis i des derivati tona c odnosno tona d, već su samostalne svučne pojave. Isto tako ni ljestvice *Cis-dur* ili *Des-dur* ne sastoje se od "polutonova /*cis, dis*,.. odnosno *des, es*,..), već od niza "cijelih" tonova.

b) U prilog napuštanja uporabe naziva "poluton"/"poluglas" i sl. govori i činjenica da se u Muzičkoj enciklopediji(LZMK-MCMLXXVII)uz pojam TON nalazi i njegova definicija, ali uz natuknicu "POLUTON", umjesto definicije zabilježena je (ne slučajno) uputa ".. vidi POLUSTEPEN". To govori da se pojam "poluton" ne može suvislo definirati;

c) U tekstovima nekih (inače upotrebljivih) udžbenika i priručnika razvidno je da su njihovi autori nailazili na poteškoće u objašnjavanju pojma "poluton" ili "poluglas" i sl., pa u tim publikacijama nailazimo na čudna (nejasna) tumačenja tih pojmova: "... ako se između jednog i drugog *polutona* nalazi još jedan *poluton* onda nastaje *cijeli ton*", ili ".. ako je svaki interval od cijelog tona/stepena/ razdijelen na dva polutonska / polustepenska/ intervala, dobivamo niz od ukupno dvanaest intervala od pola tona;" ili "Dva tona među kojima se nalazi *još jedan poluton*, čine *cijeli ton*."

Navedeni primjeri govore da uporaba prefiksa *polu* ispred imenice TON u glazbenoj terminologiji nije prihvatljiv. Isto tako istoznačna imenica GLAS u hrvatskoj se glazbenoj terminologiji pojmovno može odnositi samo na pjevačke glasove: glas soprana, glas alta, glas tenora, glas basa (i njihove podvrste: glas mezzosoprana, glas lirskog tenora i druge), pa je i u tom slučaju upotreba prefiksa polu/glas/ neprihvatljiva /poluglas alta, poluglas tenora itd./. Prefiks *polu* upotrebljiv je u dinamici (poluglasno = mezzoforte, polutiho = mezzopiano.)

Osnovni razlozi za napuštanje navedenih pojmova i izraza nalazi se u pedagoško-metodičkom stajalištu, temeljenom na potrebi za ekonomijom /i logikom/ mišljenja, jer svaki rad, a naročito rad u poduci zahtjeva što jedinstvenije i ustaljenije nazive koji jasno i nedvosmisleno (nedvojbeno) tumače pojmove i sadržaje i ne dovode u sumnju valjani aspekt određenog pojma.

I još nešto Dok se "metodičar" nastave *solfeggia* na Muzičkoj akademiji u Zagrebu /VIII. odjel/ dr. Pavel ROJKO na "znanstveni" način u stilu dječje poezije izruguje starim hrvatskim nazivima "... sitno cupka ljupka *polustupka, stupka* đače sve to jače skače.."[4)] pogledajmo što o upotrebljivosti naziva *stupka* i *polustupka* misli Vjenceslav NOVAK[5)] u svojoj raspravi "PRILOG K GLASBENOM NAZIVLJU" objavljenoj 1896. g. u "VIENCU" br. 6. str. 91.

4) "Večernji list", Zagreb, 16. 11. 1996.

5) Vjenceslav NOVAK /1859-1905./, glazbeni pisac, teoretičar, skladatelj, pedagog i istaknuti hrvatski književnik. Bio je profesor na Zagrebačkoj preparandiji, a opću teoriju glasbe, poviest i estetiku glasbe predavao na školi Hrvatskog glasbenog zavoda /danas Muzička akademija/. Uređivao časopis GLASBA, objavio publikaciju "Priprema k nauci o glasbenoj harmoniji", "Nauka o glasbenoj harmoniji", te niz glazbenoteoretskih i glazbenopovijesnih rasprava.

"Ako je koje njemačko nazivlje nespretno i smiešno, to je sigurno 'Ein ganzer Ton' i 'ein Halbton'... Ako, naime, kažemo 'cieli glas', pa 'poluglas', onda nehotice moramo misliti, da se cieli glas budi ako [ga] podielimo u dvie polovine kao kilograme, litre ili metra nečesa. A to kod glasa ne biva. Rečem li primjerice za ovo, da sam izvađao cieli glas: to nije istina, već sam izvađao d v a g l a s a. Dosljedno tome, morao bih sliedećem intervalu reći, da sam glasbovao tri ciela i po glasa: 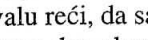 [6], a opet niesam glasbovao već samo dva glasa. Istim razlogom morao bih reći (a tako i govore), da je c glas, a cis poluglas. Odakle? Svaki je za se glas, koji se razlikuje među sobom tek po različitom broju treptaja, kojima postaju. G. Kuhač inače rabi rieč "stupka"[7] (po njem. Stufe) za pojedine glasove u ljestvici, to je dobro, osobito kad smo za niz glasova, koji su postepeno poredani po visini, poprimili rieč ljestvica (Leiter-Tonleiter). P o š t o s e g l a s o v n a l j e s t v i c a s a s t o j i o d s t u p a k a, m j e r i m o d a k l e u d a l j e n o s t (r a z m a k) d v a j u g l a s o v a u l j e s t v i c i b r o j e m i v e l i č i n o m s t u p a k a, što ih opsežu. Stupke su te dvovrsne, ciele i polustupke; ove posljednje pojavljuju se u diat. dur ljestvici samo od trećeg do četvrtog, te sedmog do osmog glasa. Polustupka može nadalje biti c - c i s i c - d e s. Prema tome bit će c - d cijela s t u p k a (a ne cieli glas, jerbo su to dva glasa) koja [se] sastoji od dviju polustupaka (c - c i s i c i s - d) ... A prije navedeni interval c-g nijesu tri ciela i po glasa, već samo d v a g l a s a, koja obsežu tri ciele stupke (c - d, d - e, f - g) i... polustupka (e - f) ili sedam polustupaka: c - c i s, c i s - d, d - d i s, d i s - e, e - f, f - f i s i f i s - g..".

I još nešto! Ako su prije više od pola stoljeća profesori zagrebačke Muzičke akademije i članovi ondašnje JAZU prihvatili nazive s t e p e n i p o l u s t e p e n, nazive iz drugog jezičnog područja i uveli ih u nastavničku praksu, te ih duboko ukorijenili u našim školama gdje se podučava glazba, onda možemo hrvatskim nazivima istog značenja (i upotrebe) STUPKA i POLUSTUPKA dati mogućnost da ih praksa prihvati, odnosno, ako se pronađu bolji ispravniji nazivi, da ih se odbaci.

Josip Završki

SAŽETAK

S pedagoško-metodičkih razloga autor obrazlaže potrebu za jedinstvenijim i ustaljenijim pojmovima i nazivima koji se rabe u nastavi glazbenog obrazovanja na nivou osnove teorije glazbe. U članku iznosi zbog čega je u svojoj "Teoriji glazbe.." napustio nazive "poluton, cijeli ton, poluglas, cijeli glas i ostale inačice koje su se udomačile u nastavnoj praksi. Naime, one po svom značenju ne odgovaraju notopisnom znakovlju ni zvukovnoj pojavi koju notni simboli prikazuju. Zalaže se za napuštanje i naziva "stepen i polustepen" koji ne pripadaju hrvatskom jezičnom izričaju, te umjesto njih predlaže za pojam sekunda/velika i mala) stare hrvatske nazive *stupka* i *polustupka*. Svoj stav potkrepljuje i opširnim citatom dijela rasprave "Prilog k glasbenom nazivlju" od Vjenceslava NOVAKA, objavljenog 1896. g. u časopisu "Vienac", br. 6.

6) U izvorniku je naveden, vjerojatno greškom, notni primjer od g^1 - d^2 imjesto c^1 - g^1.

7) Kuhačev naziv STUPKA, u našoj stručnoj nomenklaturi i metodičkoj praksi zamijenjen je 1922. g. u naziv STUPANJ, što odgovara njemačkoj riječi STUFE, odnosno srpskoj riječi STEPEN.

Zašto Ante Vukasović brani Filipović-Trstenjakovo protukatoličko i protuhrvatsko učiteljstvo?

Iako se hrvatska pedagoška historiografija već poodavno nalazi pred neophodnom revizijom, ona uporno zastaje pri načelu *quieta non movere* (ne miči što miruje). Naime, u pravilu se ponavljaju stare, čvrsto uspostavljene sheme, mišljenja i prosudbe (v. I. Biondić, 1996), posebice kada je riječ o prvacima tzv. naprednog učiteljskog pokreta (Ivan Filipović i Davorin Trstenjak). Štoviše, promicateljima novijih pristupa ne samo što se prigovara, već ih se pokušava moralno diskvalificirati - do nacionalne izdaje.[1]

S tim u svezi i moje prosuđivaje Trstenjakove "prijeporne političke pedagogije" (I. Biondić, 1997), na koje se osvrće A. Vukasović, već njegovim naslovom "Kad mržnja nadvlada razum i poštenje" (*Marulić*, br. 4, 1997), doživljava istovjetnu kvalifikaciju. Posve izvan predmeta rasprave, uobičajene opovrgljivosti mojih prosudbi, A. Vukasović skreće pozornost na "moralno ništavilo takvih postupaka".

Ipak, s onu stranu retorike *ad hominem* (ostajući pri *meritumu* rasprave), valja još jednom pokazati: je li Filipović-Trstenjakova učiteljska tradicija - kako čvrsto drži A. Vukasović - na crti hrvatskog duhovnog i nacionalnog identiteta?

Prijeporna historiografija

Trstenjakovu "prijepornu političku pedagogiju" (kon)tekstualizirao sam prijepornom pedagoškom historiografijom, tek usputnice u podrubnici,[2] što će A. Vukasović ocijeniti kao "proizvoljno, netočno i tendenciozno". U čemu je prijepor?

Od sredine prošlog stoljeća, posebice glede sekularizacije i nacionalno-političke integracije, počinje se raskoljavati hrvatsko učiteljstvo, što će standardizirana pedagoška historiografija tumačiti posve jednostrano i shematizirano. Naime, tzv. emancipacijaučiteljstva od utjecaja Crkve, bez stvarne povijesne raščlambe, razvidna je po neupitnoj crno-bijeloj shemi "naprednjaštva" "liberalizma" "natražnjaštva" klerikalizma.[3] Gotovo školski, to svjedoči A. Vukasović (1959), koji - vidjet ćemo kasnije - u polemici s M. B. Jankovićem, upozoruje da njegovi prikazi I. Filipovića i D. Trstenjaka "nisu nikakav prilog naprednog ... (već) prilog historiji reakcionarnog učiteljskog pokreta" (isto, s. 235).

Prema tome, naspram standardizirane pedagoške historiografije koja je, uz redukabilnu marksističku metodologiju, bila pod ideološkim terorom jugoslavizma (nacionalnog i klasnog), trebalo razviti novije pristupe i prosudbe.[4] Sukladno je to i Popperovoj metodologiji, njenom načelu falibilizma i postulatu falsifikacionizma, prema kojima je svaku teoriju treba provjeravati opovrgavanjem (v. D. Polšek, 1996).

S tim u svezi, polazeći od *Petzova poučka*, da je razvoj hrvatskog školstva i učiteljstva "išao uporedo s političkim i narodnim borbama za slobodu odnosno pravo narodnog samoodređenja" (V. Petz, 1942, s. 7), ukazuju se sljedeće "razvojne paradigme hrvatskog učiteljstva" (I. Biondić, 1994, s. 16):

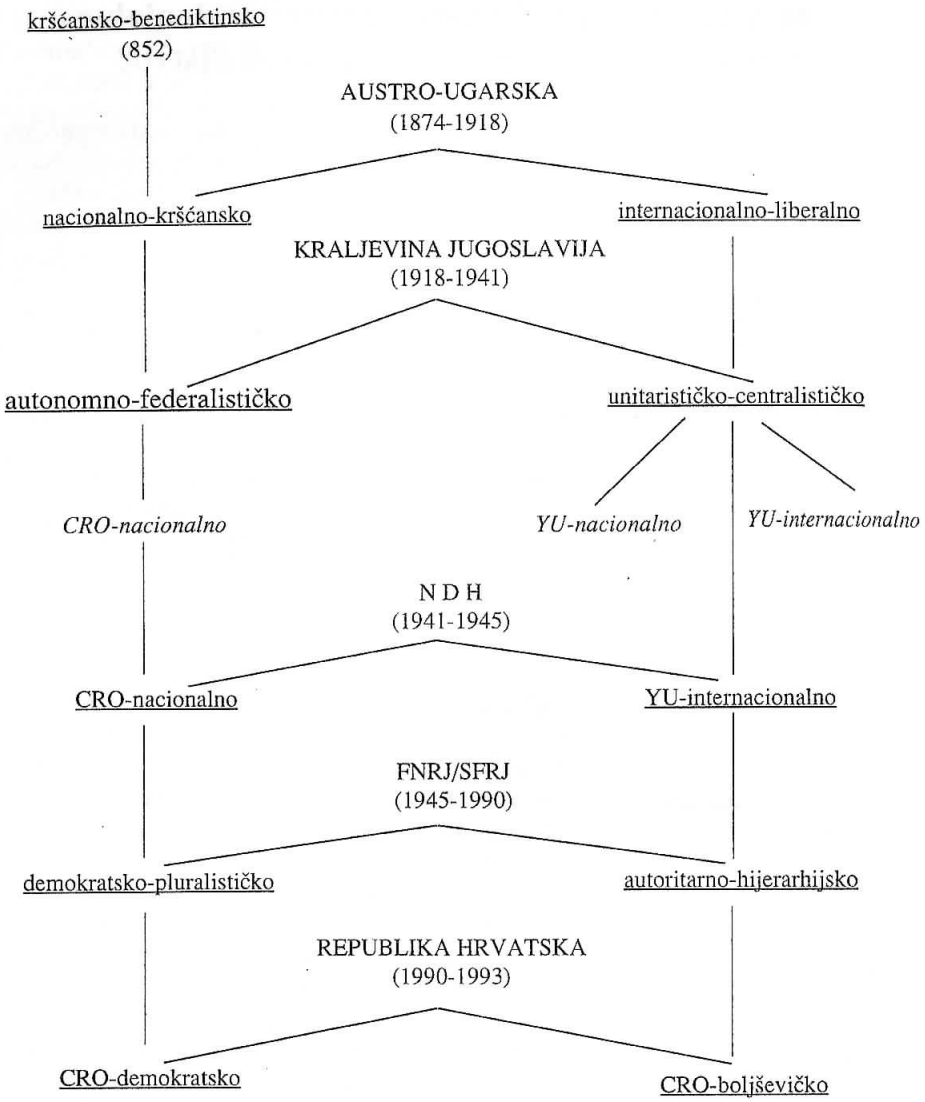

Shema 1. Razvojne paradigme hrvatskog učiteljstva

S obzirom na kriterije duhovnog i nacionalnog identiteta, tj. naspram "naprednjačko-nazadnjačke" metodologije, hrvatsko se učiteljstvo raskolilo u dva pravca:

(1) *Kršćansko-nacionalna sinteza.* Utemeljeno na izvornoj benediktinskoj okomici, ovo učiteljstvo zastupa dvije temeljne ideje: vjeru u Boga i vlastitu tradiciju (*katolicizam*) i vjeru u vlastiti narod (*hrvatska nacija*). Zato se ono nadahnjivalo liberalnom nacionalno-državnom ideologijom *Oca Domovine* (Ante Starčević) i demokratsko-pluralističkim idejama "pedagogije braće Radić" (v. N. Kujundžić, 1990).

Utemeljitelj je toga pokreta, u duhu *haulikizma,* Stjepan Novotny: jedan od pokretača i prvi urednik katoličko-pedagoškog časopisa *Napredak* (1859) i pisac prvog katoličko-pedagoškog udžbenika *Gojitba i obća učba* (1867). Nakon Filipovićeve etape, koja se odmiče od pedagoške baštine,[5] novotnijevski kontinuitet uspostavlja Stjepan Basariček, pisac prvog svjetovnog udžbenika, kršćanski usmjerene pedagogije. Između dva rata, naspram komunističkih *Filipovićevih zadrugara,* ovu sintezu na europskoj razini razvija pedagoška elita (S. Matičević, P. Vuk-Pavlović i dr.), a u praksi promiče, posebice Tomašićevo autonomno-federalističko učiteljstvo.

(2) *Liberalističko-internacionalna tradicija.* Utemeljeno na importiranom sekularizmu, razmeđeno od benediktinske okomice, ovo učiteljstvo promiče dvije pogubne ideologije: *antiklerikalizam* (koji se izjednačuje s antikatolicizmom) i *jugoslavizam* (koji je - od postilirizma, preko hrvatsko-srpske koalicije, pa do nacionalnog i klasnog jugoslavenstva - djelovao kao velesrbizam).

Utemeljitelj je ovog pokreta, u duhu *strossmayerizma,* I. Filipović: više poznat kao "društveno-politički radnik (...) nego kao pedagoški teoretičar" (M. Ogrizović, 1980, s. 67). Činjenica je da se I. Filipović opire germanizaciji i mađarizaciji, ali on to ne čini u ozborju *hrvatske,* već *velesrpske* nacionalno-integracijske ideologije.[6] Ovu misiju nastavlja njegov mlađi suborac D. Trstenjak, kao *apostol* jugoslavenskog (vidovdanskog) nacionalnog jedinstva. Komunistički *Filipovićevi zadrugari* na klasnim osnovama spašavaju i obnavljaju jugoslavensko jedinstvo, da bi preko *zavnohovske* pedagogije ("učitelja borca") uspostavili različite inačice boljševičke pedagogije, poznate kao "sovjetsko-patakijevsko - šimlešinsko-vukasovićevska pedagogija":

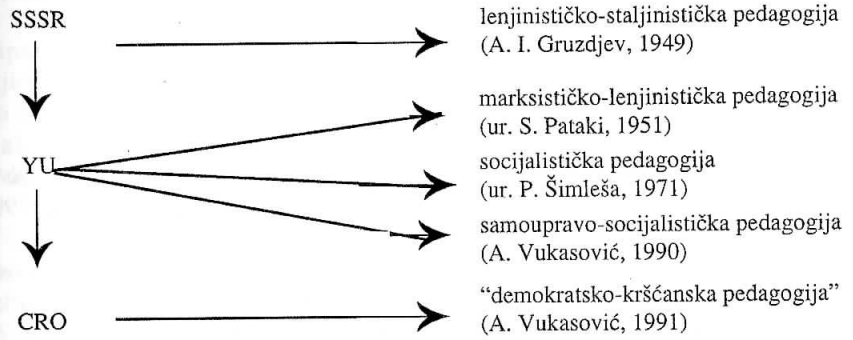

Shema 2: Tipovi boljševičke pedagogije

A. Vukasović (1971), s tim u svezi, svoje prosudbe pedagoško teorijskih orijentacija slijedi po standardima "naprednjačko-nazadnjačke" historiografije.[7] Naime, to znači:

- da se zabacuje "nazadna" Novotnyjeva kršćansko-nacionalna usmjerba, budući da je "izuzimajući prva godišta (koje je uređivao svećenik S. Novotny - I. B.), povijest *Napretka* vezana za napredni učiteljski pokret" (A. Vukasović, 1979, s. 293);

- da se, potirući izvornu pedagošku tradiciju, Filipovićevo učiteljstvo utemeljuje na importiranim zasadama, teorijski insuficijentne, njemačke liberalne pedagogije, tj. "pod utjecajem A. Disterwega i F. Dittesa" (A. Vukasović, 1971, s. 81);

- kada S. Basariček, uspostavljajući novotnyjevski kontinuitet, otvara tzv. herbartovsku etapu kršćanski usmjerene pedagogije, to je obilježeno kao "napuštanje slobodoumnog gledišta" (A. Vukasović, 1971, s. 82);

- kada, nakon pobjede tzv. *Narodne revolucije* (1945), *filipovićevi zadrugari* (komunisti) posve raskidaju s hrvatskom pedagoškom baštinom, "kao velik i snažan zaokret (...) prihvaćena je nova marksistička i socijalistička orijentacija naše pedagogije" (A. Vukasović, 1971, s. 84), ona pedagogija koja je u svoje temelje ugradila odbijanje *Boga* i prezir *božanskog zakona*.

Nakon sloma komunizma i demokratskih promjena, A. Vukasović (1991) tek prešutno priznaje da je, iza njegova "velika i snažnog zaokreta", ipak stajalo "ideološko marksističko jednoumlje" (isto, s. 9), ali bez istinskog napora da se rekonstruira pogubni diskontinuitet i uspostavi izvorna benediktinsko-pedagoška okomica hrvatskoga školstva i učiteljstva. Prema tome i *Zbor*, tako uz ideološki *redizajn*, samo nastavlja tradiciju Filipović-Trstenjakova učiteljstva, budući da su oni "dobri uzori i svijetli primjeri koji su velikim žarom njegovali ljubav prema domovini" (A. Vukasović, 1993).

Sve u svemu, može li A. Vukasović i dalje tvrditi: da su njegove prosudbe pedagoških usmjerbi izvan "naprednjačko-nazadnjačke" historiografije, tj. da se radi o mojim "izmišljenim i podmetnutim konstrukcijama"?

Zanimljivo je da A. Vukasović (1997) izbjegava izravno osporiti moje prosudbe Trstenjakove "prijeporne političke pedagogije", pa to čini "zaobilaznom metodom". Naime, on se pozivlje na raniju polemiku s M. B. Jankovićem, kad je od istoga obranio "naprednost" naših učiteljskih prvaka, pa tako mene sada samo svrstava u red tipa Jankovićeve kritike.

Prividni prijepor

Kada je riječ o toj polemici, središnja je danas Vukasovićeva poruka: da je on od Jankovića branio "Hrvate i Hrvatsku od velikosrpskih nasrtaja", što bi mu se moglo honorirati "kao davni otpor srbijanskoj osvajačkoj politici" (A. Vukasović, 1997, s. 845).

Miloš B. Janković, urednik poznate socijalističke biblioteke "Budućnost", između dva rata, kojoj se - priznaje A. Vukasović, (1959, s. 252) - "još kao student divio", autor je knjige *Učiteljski portreti* (1959). Vukasovićevu kritičku pozornost, ovi portreti izazivlju zbog Jankovićeve nedosljednosti i proturječnosti u primjeni različitih kriterija.

Prema tome, A. Vukasović (1959) podsjeća na ranije Jankovićeve ocjene, kad tvrdi da je "ovo napredno hrvatsko učiteljstvo" odlučno "ustalo protiv svakog uticaja crkve na škole" i bilo nositeljem "slavenske i jugoslavenske ideje" (isto, s. 241). M. B. Janković (1959) u portretima te ocjene stubokom mijenja, tako da Filipoviću prigovara: nedostatni *antiklerikalizam* (pošto mu je učiteljstvo "upalo u truli oportunizam") i nedosljedni *jugoslavizam* (budući da je i "gajio vjeru u dinastiju Habsburga"). Središnji je prigovor D. Trstenjaku, što je on - kao "reakcionarni mason" - zabacivao *klasni* pristup, te tako bio "za slobodu i prava buržoazije, a ne radničke klase".

Jankovićevu proturječnost A. Vukasović (1959) vidi u tome što "nije dosljedno primijenio marksističko stanovište" (isto, s. 250). Zbog toga, primjenom marksističkih kriterija kao i metodologije historijskog i dijalektičkog materijalizma, A. Vukasoviću kao "mladom pedagoškom poletarcu" nije bilo teško obraniti naše učiteljske prvake: dokazujući njihove *antiklerikalističke* i *jugoslavističke* pozicije, te ih tako ponovice vratiti u okrilje tzv. na predanog učiteljskog pokreta.

Marksistička je historiografija zato moguće prigovore našim učiteljskim prvacima opravdavala povijesnim ograničenjima. Zato su i njihove, u osnovi neupitne ideje, mogle biti "ostvarene tek pobjedonosnom oslobodilačkom borbom, obaranjem vlasti svih eksploatatora" (D. Franković, 1978, s. 7). To znači:

- da su "nauka i ideologija komunističke Partije našle plodno tlo među pedagoškim radnicima, koje su prvi, slobodarskim idejama, zasijali osnivači HPKZ-a" (P. Šimleša, 1971, s. 407);

- da dolazi tako i do prvog školskog zakona u kojem se ostvaruje "puna svjetovnost škole, pa je dugogodišnja borba naprednih hrvatskih učitelja, na čelu s Davorinom Trstenjakom, okončana istom sada" (P. Šimleša, 1952, s. 4);

- da se, polazeći od Trstenjakove teze,[8] tek sada postiglo da "vjeronauk ne može biti nastavni predmet (...), kao što ni mistična *znanja* ne mogu ući u nastavne predmete", budući da su "vjerske dogme u stalnoj proturječnosti s naučnim istinama i spoznajama" (A. Vukasović, 1963, s. 57);

- da je, kao rezultat dugogodišnje borbe tzv. naprednog učiteljstva, konačno u obzorju "jugoslavenske marksističko-lenjinističke pedagogije", nastavnik postao "samostalan društveni i politički radnik s naučnim nazorom na svijet" (ur. A. Vukasović i E. Vajnaht, 1963, s. 320).

Sve u svemu, nije teško zaključiti, da Janković- Vukasovićevo sporenje (po crti "napredan" vs. "nazadan") predstavlja samo (prividan) prijepor unutar marksolenjinističke pedagogije koja je svojim ideologijama (*antiklerikalizam* i *jugoslavizam*) bila u funkciji velesrpske ekspanzije (*Drang nach Westen*).

Zbog svega toga, je li A. Vukasović (1997) doista uvjerljiv: kako je tada "branio Hrvate i Hrvatsku" i, na taj način, stekao zasluge "kao davni otpor srbijanskoj osvajačkoj politici"?

Suprotne ocjene

Uvjeren u svoju domoljubnu i oslobodilačku misiju, A. Vukasović (1997, s. 846) tvrdi, da sam se, "prihvaćajući Jankovićeve ocjene o I. Filipoviću i D. Trstenjaku, solidarizirao s njim i posve podržava(m) tu i takvu velikosrpsku ideologiju". S tim u svezi, on pozivlje i čitatelje: da "presude je li to izdaja"?

Suprotno tome, ostajući izvan Janković-Vukasovićeva sporenja unutar marksolenjinističke pedagogije, a polazeći od *Petzova poučka,* moje raščlambe pokušavaju (raz)otkrivati upravo bit velikosrpske ideologije unutar Filipović-Trstenjakove tradicije hrvatskog učiteljstva (I. Biondić, 1994, 1995 i 1996). Dakle, posve suprotno ocjenama: i Jankovića, i Vukasovića. S tim u svezi, glede ograničenoga prostora, neka se dopusti nekoliko sažetih primjera (*hic Rhodus, hic salta!*).

A. Vukasović (1997) otkriva da su Jankovićevim *portretima* (1959) "na prosvjetnom i pedagoškom području nastavljeni velikosrpski projekti za osvajanje hrvatskih zemalja", pa tako - po Vukasovićevoj taksonomiji - i "treći velikosrpski projekt" *Etnografska karta srpskih zemalja* (1891), zabacujući da upravo I. Filipović promiče taj projekt. Naime:

- I. Filipović (1888) promiče knjigu V. Karića *Srbija - Opis zemlje, naroda i države,* i to kao povjesnicu "srbskog naroda, kojeg smo i mi dio, samo pod drugim imenom". Na priloženoj karti prikazane su zemlje i narodi Jugoistočne Europe - svi osim Hrvata, a hrvatski gradovi kao srpski. Nadalje, tvrdi se da su "u srpskom tri glavna govora: štokavski, čakavski i kajkavski", te da su Hrvati zapravo Srbi "zapadnokatoličke pravoslavne vjere" (v. Ch. Jelavich, 1992, s. 147).

- I. Filipović (1890), isto tako, toplo preporuča knjigu P. M. Miketića *Srpski svet,* budući da "opisuje sve srbske a i one zemlje, u kojima Srbi pomiješani sa Hrvatima" (uz izuzeće Međimurja, gdje žive "sami čisti i ovejani Hrvati"). Filipoviću se ova knjiga "veoma sviđa, jerbo daje nam zaokruženu i podpunu sliku cijeloga našega naroda, koja je kadra u narodu krijepiti pouzdanje u bolju budućnost" (v. *Književna smotra,* br. 8, 1890, s. 67).

Riječ je o autorima koji, kao i čitava srbijanska državna politika, kreću se unutar Vukove ideologije (*Srbi svi i svuda*), gdje se polazi od toga da su se "svi nekad slovenski narodi nazivali Srbima". Kao dosljednji Vukovac, I. Filipović zato tvrdi da smo "i mi (Hrvati) dio srpskog naroda, samo pod drugim imenom". U dvoimenosti on je vidio problem, ali je smatrao da će srpsko ime "u jugoslavenšćini obćim postati", ali se ne usuđuje o tome glasno govoriti - kako piše "pobri Andri"[9] - jer mu se "nije htjelo Hrvate vrijeđati" (v. M. Gross, 1985, s. 417). Prema tome, kad je riječ o spomenutim autorima (V. Karić i P. M. Miketić), I. Filipović (1890) podržava njihova *obće-narodna stanovišta,* "po kojima Srbin treba da poznaje, ljubi i svojinom smatra sve zemlje, u kojima stanuje njegov narod, ne samo po imenu, nego također u obće po jeziku i krvi" (isto, s. 62). Dakako, I. Filipović na ovaj način legitimira ideju o posebnom jedinstvenom srpskom teritoriju na području hrvatskog državnog i povijesnog prava.

I kad je riječ o drugom učiteljskom prvaku, suprotno Jankoviću da je Trstenjak bio "nazadnjak" ili po Vukasoviću da je bio "naprednjak", moje raščlambe pokušavaju sustavno ukazati na pogubnu Trstenjakovu *antiklerikalnu* (= antikatoličku) i *jugoslavensku* (= velesrpsku) ideologiju. Zato, još jednom, posve sažeto:

- D. Trstenjak, tvrdi A. Vukasović (1959) u polemici s M. B. Jankovićem, "dobro je uočio sve opasnosti koje prijete njegovom narodu" (isto, s. 244), posebice - nastavlja A. Vukasović[10] - kada je "u vrijeme Trstenjaka svećanstvo odgajalo narod u ropskoj poslušnosti i neznanju" (isto). Zato D. Trstenjak radikalizira borbu protiv *klerikalizma,* pod čime se inače "smatralo sve ono što je bilo povezano s Katoličkom crkvom" (J. Krišto, 1994), budući da "kužni vjetar piri iz Rima"; posebno, on upozoruje na *jezuite*

("kamo sreće, da na hrvatsku prosvjetnu njivu nije nikad palo crno sjeme *Loyolovo*"). S tim u svezi, Trstenjak promiče odgojni ideal *čovjeka borca*[11] koji se, naspram benediktinske (*ora et labora*), razvija u obzorju vidovdanske etike (*mentire et déstrûe*) i ostvaruje unutar *slobodne škole* socijal-darvinizmom nadahnute pedagogije.

- D. Trstenjak, ne samo kao pedagoški teoretik i jedan od učiteljskih prvaka, nego kao i dugogodišnji čelnik zagrebačke masonske lože *Maksimilijan Vrhovac,* sustavno promiče "političku pedgogiju": da su Srbi i Hrvati "po krvi, rodu i jeziku" jedan narod podijeljen samo imenom i vjerom, koji se preko slobodnog zidarstva može povezati i postati jedan (slobodan) narod. Trstenjakova masonska loža, koja je bila antikatolička i antisemitska, imala je posebnu ulogu u razvijanju južnoslavenske uzajamnosti, gdje bi Hrvati i Srbi u procesu *unifikacije* trebali postati jedan jugoslavenski narod.[12] Ovo bi ujedinjavanje, dakako, išlo po Filipovićevoj formuli, gdje će srpsko ime "u jugoslavenšćini obćim postati". Jesu li ove ideje *pasê*?[13]

Sve u svemu, posve je razvidno, da su moje prosudbe o prvacima tzv. naprednog učiteljskog pokreta suprotne od M. B. Jankovića. Zato i ovdje valja postaviti pitanje: koliko je A. Vukasović uvjerljiv, kada me svrstava u red kritičara (poput M. B. Jankovića) koji podržava velikosrpsku ideologiju i tako postaje nacionalnim izdajnikom?

Umjesto zaključka

Sustavne raščlambe, dosad manje poznatih a još više zamagljenih nalaza i činjenica, u obzorju drugačijih kriterija (*Petzov poučak*), pokazuje da je Filipović-Trstenjakovo učiteljstvo bilo u funkciji duhovnog i nacionalnog diskontinuiteta. To znači:

- da je svojim ujednačiteljsko-ujediniteljskim "idejami", ovo učiteljstvo promicalo *jugoslavenski* (jugoslavizam kao forma, a srpstvo kao sadržaj), a poricalo *hrvatski* identitet (vjeru, narod, jezik, pismo, državnost, teritorij i dr.);

- da je ono, s tim u svezi, svojim ideologijama (antikatolicizam i jugoslavizam) bilo u funkciji velesrpske ekspanzije (*Drang nach Westen*) i tako trajno nadahnjivalo YU-nacionalnu (*vidovdansku*) i YU-internacionalnu (*boljševičku*) pedagogiju.

Suprotno tome, ostajući i dalje pri kriterijima ("napredan" vs. nazadan) standardizirane marksističke historiografije, A. Vukasović rečene pedagoge i dalje vrednuje kao promicatelje hrvatskog duhovnog i nacionalnog identiteta. Stoga zaključuje:

- da je I. Filipović hrvatsko učiteljstvo "zadahnuo visokim idealima čovječanskih i nacionalnih zadataka", te mu - po ocjeni D. Trstenjaka (1897) - "s pravom pripada epitet učitelja učitelja i oca hrvatskog učiteljstva" (A. Vukasović, 1994);

- da je D. Trstenjak putem *čovjeka borca* kao odgojnog ideala "želio izmijeniti postojeće stanje i ubrzati oslobođenje hrvatskog naroda", pa zato ovi prvaci hrvatskog učiteljstva "ostaju dobri uzori i svijetli primjeri koji su velikim žarom njegovali ljubav prema domovini" (A. Vukasović, 1993).

Od kuda ovo proturječje? Svekoliku hrvatsku zbilju, pa tako i pedagošku, odražava i izražava ona poznata maksima A. Gramscia: kako staro ne može umrijeti, novo se ne može roditi, te u tom *interregnumu* se javlja mnoštvo morbidnih simptoma. Glede ovog povijesnog proturječja moguće je pretpostaviti da će se i ove godine imenom Ivana Filipovića podijeliti "Jugoslavenska nagrada hrvatskim učiteljima".[15]

Na ovaj povijesni interregnum (*Gramscievparadoks*), u kojem se zatiče hrvatsko školstvo, posebice upozoruje akademik Dubravko Jelčić (1996). Naime, on primjećuje da nas "u prosvjeti steže oko vrata omča samoupravne pedagogije", koja je "promijenila tek socijalističke krilatice kršćanskim: kao da je stvar u dekoraciji, a ne u samom duhu. Oni koji bi to morali vidjeti ili ne vide ili ne razumiju".

Vjerojatno tu negdje leži i odgovor na pitanje: *Zašto Ante Vukasović brani Filipović-Trstenjakovo protukatoličko i protuhrvatsko učiteljstvo!?*

LITERATURA

Biondić, I.: Raspuća hrvatskog učiteljstva (od sekularizacije do boljševizma), Zagreb, 1994.

Biondić, I.: Jugoslavenska nagrada hrvatskim učiteljima, Tomislav, srpanj/kolovoz, Zagreb, 1995.

Biondić, I.: Protuslovlja u razvoju hrvatskog učiteljstva. U: Vrgoč, H. (ur.): Pedagogija i hrvatsko školstvo, Zagreb, 1996.

Biondić, I.: Prijeporna politička pedagogija, Marulić, br. 3, Zagreb, 1997.

Franković, D.: Davorin Trstenjak borac za slobodnu školu, Zagreb, 1978.

Gross, M.: Počeci moderne Hrvatske, Zagreb, 1985.

Janković, M. B.: Učiteljski portreti - prilozi istoriji naprednog učiteljskog pokreta, Beograd, 1959.

Jelavich, Ch.: Južnoslavenski nacionalizmi, Zagreb, 1992.

Krišto, J.: Prešućena povijest, Zagreb, 1994.

Kujundžić, N.: Pedagogija braće Radić, Zagreb, 1990.

Matijević, M.: Alternativne škole, Zagreb, 1994.

Mužić, I.: Masonstvo u Hrvata (masoni u Jugoslaviji), Zagreb, 1989.

Ogrizović, M.: Likovi istaknutih pedagoga, Zagreb, 1980.

Petz, V.: Razvitak hrvatskog pedagogijskog mišljenja, Napredak, br. 1-2, Zagreb, 1942.

Polšek, D.: Pokušaji i pogreške. Filozofija Karla Popper, Zagreb, 1996.

Šimleša, P.: Idejni i pedagoški temelji Zakona o narodnim školama, Pedagoški rad, br. 1-2, Zagreb, 1952.

Šimleša, P.: Otkrivanje spomen-ploče i poprsja Davorina Trstenjaka, Pedagoški rad, br. 1-2, Zagreb, 1971.

Trstenjak, D.: Uzgoj čovjeka borca, Zagreb, 1909.

Trstenjak, D.: Jezuite, Zagreb, 1911.

Vukasović, A.: Nedosljednost i proturječnosti Miloša Jankovića, Život i škola, br. 5-6, Osijek, 1959.

Vukasović, A.: Organizacija odgoja i škole. U: Vukasović, A. i Vajnaht, E. (ur.): Opća pedagogija, Zagreb, 1963.

Vukasović, A.: Rad Hrvatskoga pedagogijsko-književnog zbora. U: Franković, D i dr. (ur.): Sto godina Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora, Zagreb, 1971.

Vukasović, A.: Prilog proučavanju pedagoške periodike, Pedagogija, br. 3, Beograd, 1979.

Vukasović, A.: Moralni odgoj, Zagreb, 1974.

Vukasović, A.: Pedagogija, Zagreb, 1990 i 1991.

Vukasović, A.: Hrvatska pedagogijska tradicija i odgojna zbilja. U: Vrgoč, H. (ur.): Odgoj i pedagogija u uvjetima demokratske preobrazbe, Zagreb, 1991.

Vukasović, A.: Etika - moral - osobnost, Zagreb, 1993.

Vukasović, A.: Ivan Filipović - organizator hrvatskog učiteljstva. U: Vrgoč, H. (ur.): Prosudba djela Ivana Filipovića, Zagreb, 1994.

Zelić-Bučan, B.: Mihovil Pavlinović - ideolog i apostol hrvatstva u Dalmaciji. U: Hrvatski narodni preporod i don Mihovil Pavlinović, Split, 1992.

BILJEŠKE

1) Svoje neistomišljenike (Ivan Biondić i Nedjeljko Kujundžić), koji su kritički propitivali Filipovićevu "političku pedagogiju", tako Ante Vukasović (1994), bez rasprave o njihovim prosudbama, preporuča za *psihijatrizaciju* i *kriminalizaciju*, jer se radi o "takozvanim Hrvatima", čije je mišljenje - kako zaključuje - produkt "pomračenja uma, čista pokvarenost, izdaja hrvatskog naroda i domovine Hrvatske, ili možda sve to troje zajedno" (isto, s. 33).

2) Svaki čitatelj *bona fide* može shvatiti, da je *shematizacija* Vukasovićevih prosudbi "pedagoških orijentacija" (1971 i 1991) - moja, data da prikazba bude što preglednija.

3) "Nije u skladu s metodologijom povijesne znanosti epitete napredan, nazadan, revolucionarno-reakcionaran i sl. pridjevati čitavim pokretima i narodima bez istraživanja njihove djelatnosti u određenim povijesnim uvjetima" (B. Zelić-Bučan, 1992, s. 92).

4) Prema tome, moju disertaciju (koju, izvan predmeta rasprave, raščlanjuje A. Vukasović), svjestan njenih uvjetovanih ograničenja, sustavno sam preradio (promjena paradigme). Na takvoj osnovi nastala je knjiga "Integrativna pedagogija - odgoj djece s posebnim potrebama" (Zagreb, 1993) koja je posve prispodobna svjetskim trendovima *Integrationspädagogik* odnosno *Confluent Education*.
Suprotno tome, svoje je fundamentalna boljševička pedagoška djela A. Vukasović, uz blagoslov nekih kaptolskih *faktotuma*, ideološkim redizajnom (bez promjene paradigme), pretvorio u djela - tobože - pluralističke i, štoviše, nacionalno-kršćanske usmjeridbe (v. I. Biondić, 1994, s. 90-93).

5) Za "Filipovićeve ere", rado se isticalo, među brojnim prijevodima i ostalim izdanjima, "*Zbor* nije izdao ni jedno pedagoško djelo tzv. katoličkih pedagoga, kojih utjecaj u srednjoj Evropi nije bio malen ni beznačajan" (P. Šimleša, 1971, s. 392).

6) Prispodobno Vukovu ideologemu *Srbi svi i svuda*, Filipović *jednačenjem po srpskosti* sustavno promiče raskorijenjivanje i brisanje hrvatskog duhovnog i nacionalnog identiteta. Tako I. Filipović drži:
- kako je dualizam vjere temeljna zapreka ujedinjenu "jednog naroda s dva imena" (a uz to "*katolicizam* hoće kod nas samo da mu narodnost bude ograda proti svijetlu"), on se zarana zalaže za ideju "ne bi li se dvije posestrime u jednu kako (mogle) stopiti", tj. katolička i pravoslavna "u posebnu slavjansku crkvu pretvoriti" (1853);
- u tom pravcu, nadalje, "treba prestati trvenje oko imena Hrvati i Srbin", jer "oba ta imena treba smatrati kao svoje, kao bratska", a kad se ujedinimo "lako ćemo se pogoditi, koje će nam zajedničko ime biti" (1892);
- da će ipak *srpsko* ime "u jugoslavenšćini općim postati"; doduše, ne usuđuje se o tome glasno govoriti, jer "nije mu se htjelo Hrvate vrijeđati", ali se nada da će "za srpstvo za koju godinu još povoljnije vrijeme nastati, onda će odprtije za nj progovoriti" (1865);
- da će se, naposljetku, pitanje imena jezika "rješavati mačem, to jest borbom", pobijedit će "kao svugdje tako i tu, snaga koja bude jača, svjestnija, hrabrija, koja će na neprijateljskoj strani sve rušiti, a na svojoj sve dizati" (1884);
- isto tako, glede književnosti, riječ je "o jednoj književnosti", jer je "sav književni rad Hrvata i Srba u tijesnom savezu, te se rastrgnuti neda", pa je "prava ludorija jedan jezik s dvije književnosti" (1875);
- da se, prisbodno tome, književno jedinstvo može "postići poprimanjem ćirilice" tako da bi bili "sa svojom braćom u pismu združeni"; naime, "većina Slavena i Srbo-Hrvata" služi se ćirilicom, ona je naša, dok nam je zapad "iz mržnje prema našoj pravoslavnoj braći narinuo svoju latinicu, te nas tako odvojio od braće, koja je ostala vjerna svojoj starini" (1883).
Svoju "ujediniteljsku" misiju, I. Filipović (1875) je držao gotovo *providnosnom*. Naime, u jednom pismu priznaje da "hrvatsko učiteljstvo nije solidarno" s njime i njegovim "idejami", ali će on "i dalje ići (tim) putem", jer je "duboko u duši svojoj uvjeren, da se Hrvatstvo i Srpstvo mora ujediniti bilo budi kojim načinom" (v. I. Biondić, 1995).

7) S tim u svezi, *Pedagoško-književni zbor*, čije pedagoške orijentacije prosuduje A. Vukasović (1971), jedina je nacionalna ustanova bez svoga - *hrvatskog proljeća*. Štoviše, njegovi čelnici (među kojima i A. Vukasović), nagrađeni najvišim odličjima *predsjednika Tita*, inauguriraju "pedagošku godinu" (1972), najavljujući "suzbijanje natražnjačke i neprijateljske ideologije" (P. Šimleša, 1971), vraćajući tako dug Partiji i narodu (v. I. Biondić, 1994, s. 71).

8) Naime, D. Trstenjak (1908) drži da između vjere i znanosti ne može biti nikakve suradnje, jer je riječ o dvama neprijateljskim nazorima, tj. "među nama i našim neprijateljima (...) nema mira ni paktiranja, nego samo boj na život i smrt". Upravo, u tom ozračju razrađuje on ideje "slobodne škole" i, posebice odgojnog ideala "čovjeka borca" (v. I. Biondić, 1997, s. 463).

9) Po svemu sudeći, I. Filipović (koji je u užim krugovima imao nadimak Jovo) bio je organizirani i plaćeni agent srpske nacionalne propagande. To je posve dokazano za njegova "pobru Andru", tj. Andriju T. Brlića (v. B. Zelić-Bučan, 1992, s. 22), koji je posve bio suglasan s Filipovićevim ujednačiteljsko-ujediniteljskim "idejami".

10) Ova je misao ipak Vukasovićeva, pa makar je preuzimlje parafrazirajući D. Frankovića, što se opet ne vidi, jer nije naveden izvor podatka.

11) Vukasovićev *Moralni odgoj* (1974), čiji je u ideološki redizajniranom izdanju suizdavatelj naša *Družba Isusova* (1993), posve prebiva u paradigmi *čovjeka borca* D. Trstenjaka (isto i najcitiranijeg autora u ovoj knjizi). Tako je D. Trstenjak, kao zakleti neprijatelj "crnog sjemena Loyolovog" i pisca poznatog antikatoličkog pamfleta *Jezuite* (1911), preko Vukasovićeve recepcije, *posthumno* dobio oprost i najviše priznanje.

12) "Masoni su sasvim sigurno imali utjecaja na politiku u Jugoslaviji od početka njezina stvaranja u *Versaillesu*". Jugoslavija je stvarana "na unionističkom masonskom principu", da se nije "obaziralo ni na nacionalnu kulturu i na razlike u vjeroispovijesti, nego su sve trpali zajedno, jer je zajedno lakše ostvariti sferu utjecaja" (o. Ivan Fuček, *Vjesnik*, 13. srpnja 1997). Zbog toga, zaključuje I. Fuček, "katolički sud o masoneriji ostaje bezuvjetno negativan".

13) Milan D. Matijević (1994) na čelu je, uz *Sorosovu* pomoć, obnovljenog pokreta za "slobodnu školu", koji je - kako tvrdi - "najbliži shvaćanju Davorina Trstenjaka", budući da je on i danas aktualan i od kojeg možemo učiti (isto, s. 89).
Kada sam se prvi put osvrnuo na masonske korijene ovog obnovljenog *antikatoličkog* pokreta (čija je središnja ideja promicanje "bezavičajnog identiteta"), Milan D. Matijević, u ime "dijaloga", uručio mi je očito prepariranu fotokopiju nekog dokumenta iz udbaško-partijskog *dossiera*. Ovaj "dokument", kojim on kao bivši fakultetsko-partijski komesar jedini raspolaže, upotrijebit će A. Vukasović ranije u polemici (v. *Vjesnik*, 29. ožujka 1995) i sada po drugi put na stranicama *Marulića* (br. 4, 1997). *Sapienti sat!*

14) "Nakon silaska totalitarizma s političke pozornice, javljaju se *konvertiti* koje bi bilo bolje nazvati *mutantima*, kameleonima ili jednostavno karijeristima i oportunistima. Nama su potrebni istinski obraćenici u vjerskom i nacionalnom pogledu, svjedoci svojega životnoga uvjerenja, kroz koje će progovoriti kršćanska kultura i *civilizacija ljubavi*" (R. Grgec: Odsjevi kršćanske kulture, Zagreb, 1992).

15) Ovdje je dakako riječ o prosudbama pogubnih ideologija Filipović-Trstenjakova učiteljstva, dok je stvarni njihov doprinos (npr. Filipovića kao dječjeg književnika i staleškog organizatora, ili Trstenjaka kao promicatelja učiteljskog *ethosa*), predmet posebnih rasprava i prosudbi.

Ivan Biondić

"Bok" nije bok...

Svojim osvrtom u rubrici "Mišljenja i reagiranja" (Marulić 4/97, str. 841) gospodin Valentin Purić, ulazeći u razčlambu i pojašnjenje pojmova Bog i Bok, među inima, spominje i moju malenkost kao jedan od primjera krivog "pravopisanja" u tekstu "Bok, stari žurim..." objavljenome u ovoj reviji. Ne smatrajući se uopće povrijeđenim i ne želeći polemizirati, htio bih samo skrenuti pozornost na neke činjenice.

Moja malenkost nije jezikoslovni stručnjak pa je moguće da mi se i ovakva semantičko-pravopisna pogriješka dogodi. Osim toga, koristim autorsku slobodu pa taj pojam pišem fonetski, a osobno nikada u tom neformalnom svakodnevnom pozdravu nisam čuo glas "g" već gotovo isključivo glas "k" na kraju riječi.

Ne osporavam gospodinu V. Puriću tumačenje podrijetla pozdrava Bog ili Bok, već, želio bih malo nadopuniti. Dopuštam da je taj pozdrav nastao od pozdrava Hvaljen (budi) Bog, kako navodi g. Purić (a zašto ne bi mogao nastati i od Pomoz Bog, zar pravoslani nisu kršćani?). Pozdrav Hvaljen Bog rabio se, a rabi se i dan danas, u mnogim slavonskim selima. Moja malenkost ga je rabila i u samoupravnoj Jugoslaviji jednako

kako ga rabi i danas, ovisno od toga kome je upravljen (biserje se ipak ne baca pred svinje, zar ne?).

Pozdravom "Bok stari" počelo se pozdravljati ipak prije sredine sedamdesetih, jer mi koji smo postali zagrebačkim sveučilištarcima još krajem šezdesetih zatekli smo i prihvatili taj pozdrav. Tako smo se pozdravljali i šezdesetih, i sedamdesetih, i osamdesetih pa sve do devedesetih, kad je postao toliko uporabljiv da je izgubio na svojoj draži... Nekada je bio znak za raspoznavanja a danas je nešto sasvim drugo.

Nikada nisam imao osjećaj da je taj pozdrav "...u očima revnih jugosamoupravljača bio ustaški i kontrarevolucionaran..." te da se temeljem toga brzo proširio i udomaćio diljem Hrvatske. Ne sjećam se, do unazad pet šest godina da je taj pozdrav imao političku konotaciju, a što se tiče "jugosamoupravljača", svi mi koji smo "imali petlje" ostati ovdje i odraditi dvadeset i više godina u Lijepoj nam našoj, koja je bila u sastavu tamnice naroda, bijasmo po logici stvari, samoupravljači (ali ne i komunisti - karijeristi). Dio je to naše povijesti pa ma koliko nam se ne sviđao. I u tim vremenima znali smo tko smo i što smo...

Meni se, dapače, čini da je pozdrav "Bog", upravo danas ispolitiziran i da ga rabe u svim prigodama upravo oni koji su se do jučer nazivali drugovima i pozdravljali sa "zdravo". Isti ti bivši drugovi sada vjerojatno smatraju da je pozdrav "zdravo" bio isključivo komunistički pa ga kao takvog treba *apriori* odbaciti (po toj analogiji, vjerojatno je i nađeo Gabrijel bio nekakav komesar koji je pred gotovo dvije tisuće godina, po zadatku, istim pozdravom navijestio Mariji i čitavome čovječanstvu utjelovljenje Spasitelja). Prema tome, pozdrav Bok je proširen i opće prihvaćen i udomaćen diljem Hrvatske početkom devedesetih.

Danas, barem meni osobno, vrlo čudno zvuči kad u mojoj Slavoniji čujem dugo i razvučeno "Boook" umjesto kratkog, milozvučnog, zagrebačkog "Bok!". Osim toga naročito mi se čini neprimjerenim kad tim dugim i otegnutim "Boook" pozdravljaju učenici svoje profesore ili klinci starije osobe. Možda i griješim ali mi se čini da je taj pozdrav prikladniji za intimnija društva a ne za ukupnu populaciju.

Posebno mi je čudna usporedba pojma "Bok" i "bok" kod gospodina Purića, tim više što ga uspoređuje sa rebrima i "bažuljom" (iako bok može imati i brod, da ne nabrajam dalje), a iz mojega teksta "Bok, stari žurim...", vjerojatno se može zaključiti da "Bok" ipak nije bok...

Đuro Bošnjak

KNJIŽEVNE VEČERI TIJEKOM MJESECA LISTOPADA

16. X. 1997. - prof. dr. Ivan Biondić: "Antiklerikalizam u Hrvatskoj"

23. X. 1997. - prof. dr. Ivo Zalar: "Gospodin Rafo" zaboravljeni roman Petra Grgeca

U TREBINJU ZA PETROVDAN: U POSJETU HRVATIMA TREBINJA

Od prosinca 1993. kada je biskup Ratko Perić prvi put za rata posjetio trebinjske Hrvate i razgovarao sa pravoslavnim vladikom, bilo je još susreta, ali za Petrovdan je sigurno bilo najsvečanije.Dva autobusa vjernika iz Mostara i Hrasnog, predvođeni msgr Ratkom Perićem, biskupom mostarsko-duvanjskim i trebinjsko-mrkanjskim, posjetili su Trebinje. U katedrali Male Gospe, služena je sveta misa i zaređen je đakon Miljenko Krešić, rođen u Hrasnom. Crkva Male Gospe je 1984. postala katedralom, na 1000 obljetnicu trebinjsko-mrkanjske biskupije, najstarije biskupije u BiH. No, danas, poslije povijesnih bura i stradanja, u okolici Trebinja ostalo je oko 250 Hrvata. O njima skrbi don Ante Luburić, kancelar mostarske biskupije.

Na početku svete mise u trebinjskoj katedrali don Ante Lubrić je govorio o bogatoj i teškoj povijesti ove biskupije. Poručio je neka ovaj događaj otvori budućnost svima onima koji žele živjeti u Trebinju. Na misi, uz oko 350 vjernika, bili su i predstavnici pravoslavne crkve. Goran Spajić, paroh dubrovački, gospodin Strastofor, paroh trebinjski, te Mario Casari, otpravnik poslova papinske nuncijature u Sarajevu, kao i dva španjolska kapelana iz SFORA.Još 1993. sam govorio da će doći bolji dani, a danas u Trebinju zaređujemo mladog svećenika. Da sam u Mostaru, možda bi na misi bilo tisuće ljudi, no ovdje ih ima oko 350 i radostan sam zbog toga. vi, trebinjski katolici znali ste ovdje živjeti i suživjeti se, kazao je između ostalog Ratko Perić u propovijedi.

Biskup se kasnije obratio đakonu Krašiću, koji je teologiju završio sa najvišim ocjenama, te mu govorio o teškoćama i značaju svećeničkog poziva, pogotovu tamo gdje su katolici u manjini. Kazao je zaređeniku neka pođe s Božjom pomoći i neka mu pomognu Sveti Petar i Pavle, čiji se blagdan u Trebinju dostojno obilježio.

Treba kazati kako su misa i skup trebinjskih Hrvata poslije nje protekli bez ikakva izgreda. Policija Republike Srpske i SFOR koji su bili oko crkve i kasnije pratili vozila, bili su bespotrebni. Oko katoličke katedrale okupilo se nekoliko Srba, više iz znatiželje, koji su sve mirno promatrali. Nekoliko pravoslavnih vjernika starosjedilaca bilo je na služenju mise i dostojno se ponašali.

Buskup Perić je s pratnjom posjetio g. Atanasija Jeftića, vladiku hercegovačko-zahumskog, u njegovu manastiru Tvrdoš kod Trebinja, gdje su srdačno dočekani. Divna je slika bila vidjeti kako u manastiru koji se obnavlja, zajedno pjevaju katolici i pravoslavni. Zanimljivo je kako su posjetitelji iz Mostara bili na ručku u restoranu "Zlatni volan" kod Trebinja, gdje je početkom rata bio stožer jugoarmije za napade na dubrovačko primorje i Hercegovinu. Ovaj put, jela se torta s hrvatskim grbom, a uz ostale đakonije pilo se i "Nikšićko pivo". Treba kazati kako u vinogradu kod manastira Tvrdoš, vladika Atanasije ima lozu "Žilavku" koja se primila u trebinjskom podneblju.

U razgovoru s trebinjskim Hrvatima saznajemo kako su ovdje ostali većnom starci, starosjedioci koji nisu htjeli sa stoljetnih ognjišta. Ima dosta mješovitih brakova, a da nije crkve, koja je pomagala, sigurno ne bi ovdje ostali. Crkva i pomoć Caritasa su im bili jedini spas u ratu. Kako kazuje starica Margareta Pavlić, preživjeli su od humanitarne pomoći. Mirovine su neredovite, ali i trebinjskim Srbima je teško. Hrvate sada nitko ne dira, a ovakvi susreti su velika potpora. Ivka Trajkovski Seko je rođena u Trebinju i krštena u ovoj katedrali, želi ovdje i ostati, tu će i glasati na predstojećim izborima. To potvrđuje i Ivo Mađerović, koji se nada da će biti bolje svima. Anđa Bovan je izbjegla iz Vrapčića i čisti tržnicu kako bi preživjela. Koviljka Komlin drži malu Sonju, koja je došla iz Mostara u posjet rodbini koju i ne poznaje. Sonja je rođena početkom rata i ne može znati što su sve preživjeli Hrvati Trebinja, kojima svakako trebaju doći vedriji dani.

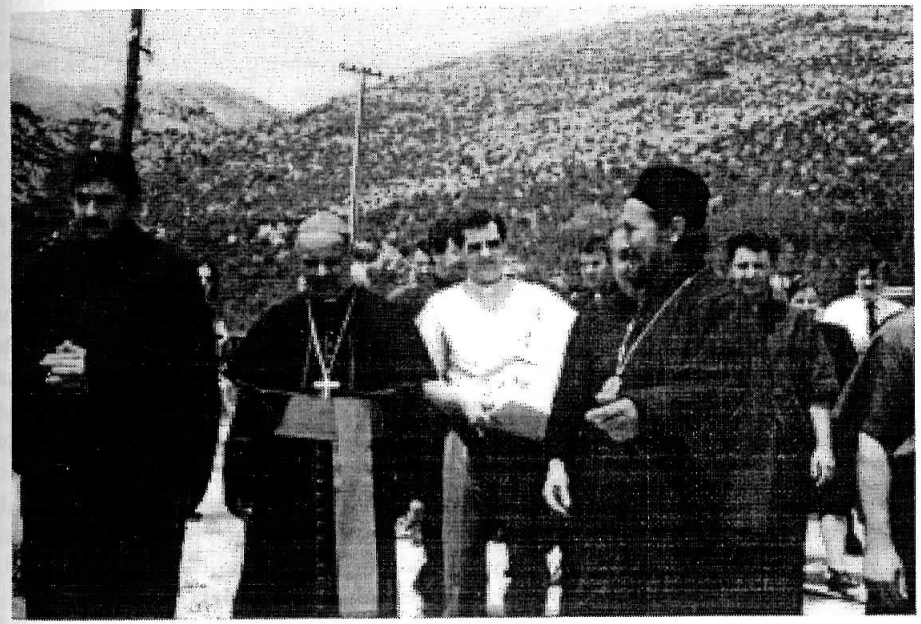

Biskup Perić i Vladika Jeftić u Trebinju

Tekst i snimci: **Boris Ćavar**

TRAGIČNI POKOLJ STANOVNIKA LJUBICE

(O nasilnoj asimilaciji polapskih Hrvata u Čehe)

(Osvrt na televizijsku emisiju "Rađanje jedne nacije" i citiranje nekih izrečenih govora. Autor ovog osvrta slobodno je podebljao/naglasio pojedine riječi i rečenice.)

Naslov TV emisije glasi: "TISUĆLJEĆE, Rađanje jedne nacije". Televizijski dokumentarni film; redatelj, koscenarist i producent Tomislav Žaja, koscenarist Dagmar Ruljančić, producent dokumentarnog programa Ivica Tomas, urednik Dokumentarnog programa Miroslav Mikuljan. Dokumentarni program HRT, 1995.

Znamo li, uopće, što su to Hrvati? Mnogo je toga što ne znamo! Iznenadit ćemo se, jer u "Rječniku češkog jezika" piše: "Harvat, Horvat, Hrvat pripadnik starog češkog i južnoslavenskog plemena." A, "Češka enciklopedija" kaže: "Hrvati - slavensko pleme zabilježeno u desetom stoljeću u sjeveroistočnoj Češkoj u istočnoj Europi i na zapadu Balkana." Zbunjuju je, zar ne?, A, i ljuti nas, jer i mi smo tu spomenuti, i to kao tamo nekakvi Balkanci! Dakle nismo jedini Hrvati. Ima Hrvata još, i kojekuda. Ili, bar ih je nekad bilo.

Neupućenost je prosječnog gledatelja tolika da *Tomislav Žaja* svojim dokumentarnim filmom postiže učinak ravan šoku. Film je emitiran 23. 9. 1996., a napravljen je uz pomoć čeških suradnika. U obliku citata korišteni su raznovrsni materijali: djelovi filma "Marketa Lazarova" Františeka Vlačila, odlomci iz glazbenih djela, kao što su Smetanina "Vltava", Gounodov Faust, Orffova "Carmina Burana" itd. A, vode nas *dr. Jarmila Justova Princova* iz Arheološkog instituta Češke akademije znanosti i *Petar Horžeiš,* pisac povijesnog bestselera "Skitanje češkom poviješću". Glazbena pozadina govora je gdjekad neumjesno preglasna. Šteta. Tako film, koji inače nije loš, ispada neumješan.

Još Konstantin Porfirogenet spominje zakarpatsku Veliku ili Bijelu Hrvatsku. Ne znamo kuda se ona sve pružala. No, jedno od takvih mjesta, izgleda, nalazilo se u sjeveroistočnoj Češkoj. Žajin je film, ujedno, povjesna priča o Hrvatu i sinu hrvatskog kneza Slavnika, češkom biskupu svetom Vojtechu (Vojtjehu) koji je širio kršćanstvo, obrazovanje i kulturu među Česima, i u tu svrhu osniva 993. benediktinski samostan u Brevnu. Na podmukli način češki knezovi Premyslovci razaraju "hrvatsku metropolu" Ljubicu dok njeni stanovnici slave svetog Višeslava (Vaclava) u subotu 28. rujna 995., okrutno zatiru Slavnikovo pleme, a preostali se Hrvati stapaju s Česima u jednu češku naciju. No, moglo se dogoditi i obratno: da umjesto češke države na njenom mjestu nastane hrvatska država.

U ovome osvrtu nastojat ću što vjernije prenjeti emisiju i citirati neke njene tekstove. Emisija počinje odlomcima iz starih čeških povjesnih filmova. Srednjevjekovni kostimi, mačevi, sukobi. Čujemo glas off:

"Zbog potreba pjesme? Na zapovijed lutajuće jeke? I stoga što i *najstarije stvari leže u mreži sadašnjih događaja?*

Čim bi se pojavilo više kandidata za prijestolje oni bi jedni druge utamničili, mučili, (...) ubijali, a pritom i dalje ostajali pobožni kršćani. O kneževima kroničari govore da su predano služili svojim trbusima, a posebno o jednom od njih: da sliči životinji a duša mu je na teret. To je

svijet u kome se krije jedna malo poznata stranica hrvatske povijesti.

Petra Horžeiša pisca povijesnog bestselera *"Skitnje češkom poviješću"* zamolili smo da nas povede u dubine tisućljeća."

Horžeiš: "Na Vyšehradu smo. (Višehradu u Pragu). Ovdje je počela češka povijest. Junaci Slavoj i Zaboj nikad nisu postojali. Prema, u 19. stoljeću, krivotvorenom Kralovedvorskom i Zelenohorskom rukopisu. Za izmišljene kraljeve i knezove znamo iz mitova i legendi koji ne govore uvijek istinu. Pričamo li o češkoj povijesti i gledamo istini u oči, ona je mnogo tužnija nego što možemo pretpostaviti. Odvest ću vas u Češku na početku povijesti. Stotine, tisuće, ali nipošto milijuni ljudi. Barbari. Naša povijest lišena je poljupca antike. Između češke i francuske ili talijanske povijesti bitna je razlika. Talijani i Francuzi imaju na početku povijesti nekoliko stotina godina antičke kulture dok smo *mi došli odnekud s Dnjestra,* u kraj ariša, smreka i hrastova, jer su ovdje bile uglavnom močvarne šume."

Tek sada slijedi za prosječnog hrvatskog gledatelja najveće iznenađenje. Glas off citira češki rječnik i enciklopediju:

Rječnik češkog jezika: "Harvat, Horvat, Hrvat pripadnik starog češkog i južnoslavenskog plemena."

Češka enciklopedija: "Hrvati - slavensko pleme zabilježeno u desetom stoljeću u sjeveroistočnoj Češkoj u istočnoj Europi i na zapadu Balkana."

Ove, Česima tako "općepoznate istine" nama, pak, zvuče tako neobično! Sve je tu čudno, a nešto, čak, iskrivljeno. Prvo, ima puno raznih Hrvata. Nismo jedini Hrvati. No, zato smo upravo mi oni balkanski!

Doktorica *Jarmila Justova Princova* iz *Arheološkog instituta Češke akademije znanosti* najveći je stručnjak za metropolu hrvatske kneževine Libicu. (Ljubicu)

Jarmila: "U *10. stoljeću* u Češkoj se spominju Hrvati, i to u svezi s događajem iz *tridesetih* godina nakon *ubojstva svetog Vaclava (930...).* Njegova je majka kneginja Drahomira prema zapisima tada pobjegla u ovdašnju Hrvatsku. U 10. stoljeću spominju se Hrvati i u drugim dokumentima. Iz stranih izvora tu je prije svega opis ovih krajeva iz pera bizantskog cara *Konstantina Porfirogeneta (950)* koji na području sjeverno od Bavarske, istočno od meisenskih Daleminaca i sjeverno od Ugarske, iza Ugarske, spominje takozvanu *Veliku ili Bijelu Hrvatsku.* O stvarnom njenom mjestu ima raznih mišljenja. Jedno od njih smatra da su ovi Hrvati, ova Velika ili Bijela Hrvatska, mogli biti u sjeveroistočnoj Češkoj. Istočnočeško područje, vjerojatno hrvatsko, spomenuto je u dokumentima, možda još *potkraj 9. stoljeća.* Tako se *895.* spominju samo dva vladara u Češkoj. *Knez Spytihnev Premyslovac (Spitihnjev Pšemislovac) (Čeh),* te *knez Vitislav (Hrvat)* koji je možda bio vladar sjevernoistočne Češke i izravan *predak kneza Slavnika.* Sam Slavnik je po ocu Hrvat, po majci Zličanin i u srodstvu s njemačkim carom Heinrichom. U to vrijeme, u drugoj polovini 10. stoljeća ovdje se pojavljuje domena Slavnikovaca. O njoj piše tek *Kosmas,* prvi uistinu češki kroničar, u svojoj *"Kronici Čeha" početkom 12. stoljeća (1100...).* Kroničar Kosmos zapisuje: "Slavnik je bio čovjek veseo, u svojim sudovima bistra duha, u razgovorima uljudan, bogat dobrima svjetovnim i duhovnim, u njegovom domu vladalo je poštenje i iskrena ljubav, pravedan sud, i sve to u krugu mnoštva odličnika, u njegovim djelima očitovalo se poznavanje zakona, pomaganje

siromašnima, utjeha tužnih, prihvačanje putnika namjernika i zaštita udovica i siročadi."

Tomislav Žaja: "A, u *povjesnoj knjizi za češku gimnaziju* naišao sam i na ovakav podatak: Slavnik je u strastvenom braku ojačao svoj rod za šest sinova, mnoštvo kćeri i obilje izvanbračne djece. Bio muškarac temperamentan, živahan i velikodušan."

Horžeiš: "Slavnikovci, to je za nas (Čehe) važan pojam. Po imenu poznajemo tek *kneza Slavnika. Oca svetog Vojtecha (Vojtjeha)*, čovjeka koji je najvjerojatnije potječe iz *istočnočeškog plemena Hrvata.* Dok su Premyslovci ujedinili zapadnu Češku, Slavnikovci su otprilike u isto vrijeme *u prvoj polovini 10. stoljeća (930...)*, možda malo kasnije, *ujedinili gotovo čitavu istočnu polovicu Češke.* U procesu ujedinjavanja na kraju su ostala *dva konkurenta: Premyslovci (Česi), i Slavnikovci (Hrvati).* Dugo su surađivali. Stvarali rodbinske veze. Slavnikovci su čuvali putove koji su vodili iz Češke kneževine na sjeveroistok i istok, u *Šlesku, Krakovsko, u Crvenu Rusiju.* Ali sukobi su rasli. Pogotovo nakon što je drugi češki biskup, nakon preminulog Sasa Detmara, postao *Vojtech* jedan od Slavnikovih sinova. Vojtech se školovao u *Magdeburgu,* u tada najuglednijoj visokoj školi, proputovao je Europu, imao je veze u Saskoj, Rimu, bio je velo obrazovan, čim je počeo biskupovat počeo se suprotstavljati poganskim predrasudama, primitivnoj i okrutnoj vrsti kršćanstva koju je upoznao ovdje."

Jarmila: "Znamo da je Kosmos bio o slavnikovcima dobro obaviješten, očito stoga što je čitao zapise iz *Brevnovskog samostana. Godine 993. osnovao ga je sveti Vojtech Slavnikovac nakon povratka iz Rima.* Ondje su sačuvani izvori kojima se Kosmos poslužio. Zanimljivo je da kalendar Brevnovskog samostana navodi točan datum *smrti kneza Slavnika, 18. 3. 981."*

Žaja uvodi novi lik u svoj dokumentarac: *"Anastasius Opasek, opat benediktinskog samostana Brevno (Bževno!), starog češkog centra znanja i obrazovanja,* pomogao mi je da shvatim beskrajno ponavljanje povijesti."

Anastasius Opasek: "Prvi opat u *Brevnovu (Bževnovje)* zvao se Anastasius. Imao je isto ime kao ja. Ja sam drugi Anastasius. Mistično je da nakon 1000. godina od osnutka samostana opat ima isto ime. Uhićen sam u rujnu 1949. kad je samostan ukinut, osuđen u monstruoznom procesu na doživotnu kaznu, ukupno nas je bilo devet katoličkih svećenika koji su bili na nekom položaju, i jedan biskup, optuženi smo kao agenti Vatikana. Ja sam dobio doživotnu. Tako se skončalo postojanje Brevnovskog samostana. Prema komunistima "na vječna vremena". Opet se to nije ostvarilo, jer godine 1989. i u proljeće 1990. život se vratio u samostan. Ono što je bilo prije tisuću godina u određenom se smislu ponovilo, premda nas nije bilo dvanaest kao pri prvom osnivanju, nego manje. Život se vratio na stari kolosjek. Opet primjenjujemo principe reda svetog Benedikta koji sažeto glase "Ora et labora". Život je počeo teći i nadamo se nastavku, jer se nije ostvarila parola o ostanku za vječna vremena onih koji su odredili da se zaboravi postojanje Boga koji upravlja svime i odlučuje o sudbini čovjeka."

Horžeiš: "Odmah na početku češke povijesti imamo ubojstvo. Prvu povijesno dokazanu kneginju sv. Ludmilu (Ljudmilu) daje zadaviti snaha, kneginja Drahomira. Drahomira je bila majka kneza Vaclava, još jedne žrtve u počecima češke

povijesti. *Vaclava ubija mlađi brat, Boleslav I. Okrutni (930...).* Praška vlada, nepismeni ljudi koji žive od pljačke, u mnogoženstvu, u poganskom praznovjerju, okruženi svećenicima koji javno sklapaju brakove. Polubarbarska sredina tijekom čitavog 10. stoljeća. Obrazovani, kulturni Vojtech (Vojtjeh) zahtjeva od Premyslovaca (Pšemislovaca) da slijede kulturne uzore koje je donio iz Rima i zapadne Europe, iz Saske. Na žalost češka sredina nije uspjela apsorbirati to unutrašnje, produhovljeno, kultivirano kršćanstvo."

Vojtech: "Braćo ne budite tužni. Što može biti hrabrije i ljepše nego predati slatki život najslađem Isusu." Vojtecha ubija poganski svećenik, on ga prvi probada, a potom svi ostali ubodima kopalja iskaljuju svoj gnjev.

Horžeiš: "Nedugo prije nego što je odavno razočarani *Vojtech otišao na posljednji misionarski put, k Prusima,* sukobi između Premyslovaca i Slavnikovaca kulminiraju u dramatičnom, pa čak i u tadašnjim okrutnim prilikama neobično krvavom činu, *pokolju Slavnikovaca, vladara hrvatske države u istočnom dijelu Češke.* A bilo je to ovako: njemački i rimski car, petnaestogodišnji Oton III. krenuo je na ratni pohod protiv Bodrca. Prema političko-diplomatskim ugovorima sudjelovale su i vojska Premyslovaca i Slavnikovaca. Dvije ravnopravne vojske. *Kneževina Češka i Slavnikovska Hrvatska* ostaju bez vojske. Premyslovci ipak okupljaju oružane snage i *napadaju gradište Libicu (Ljubicu), sjedište Slavnikova roda.* Tog povijesno važnog dana, *u subotu 28. rujna 995. (na sv. Vaclava, Vjenceslava, Većeslava, Višeslava),* dakle prije tisuću godina, vojska Premyslovaca napada Libicu, usprkos molbi ljudi u gradištu da poštuju dane blagdana sv. Vaclava, da se sporovi između Premyslovaca i Slavnikovaca ne rješavaju na ovako krvav način, vojska upada u Libicu te pokolje sve.

Čuje se glas off: "Premyslovci (Pšemislovci) su iznenada napali grad Ljubicu. Naime, *Libica se tada zvala Ljubica. Osvajanje hrvatske metropole* trajalo je puna dva dana. Najistaknutijim slavnikovcima koji su se okupili u crkvi povodom proslave dana svetog Vaclava, obećan je slobodan izlaz iz Libice. Čim su otvorili vrata crkve poubijani su svi do jednoga. Na kraju su novorođeno dijete Premyslovci ubacili u krstionicu ispunjenu vrelim uljem, a onda su zapalili crkvu. Plamen je bio tako snažan da je podigao krov, a kamen se od vreline požara rastaslio. Potom su iz slavnikovskih grobova *vadili kosti i bacali ih u rijeku Cidlinu.* Rijeka je odnosila ranjenike. Nizvodno bi ih dočekivali Premyslovci, kukama i grabljama izvlačili na obalu i tamo ih ubijali.

Zatim su s opljačkanim plijenom, kako to zapisuje kroničar Kosmas, veselo krenuli kuću. Nakon što je doznao za pokolj u Libici, češki biskup, slavnikovac, *Vojtech prokleo je Čehe na tisuću godina (995.-1995!).*

Dok je Vojtech u Rimu služio misu pred papom odjednom se ukočio, kao da je zaspao, tijekom toga spavanja pojavio se u Libici, gdje je pokopao svoju ubijenu braću, zatim se probudio i dovršio misu. Međutim u Libici je zaboravio svoju biskupsku rukavicu. Papinski izaslanici uputiše se odmah u Libicu. Tamo pronađoše rukavicu i time potvrdiše biskupovu bilokaciju.

Nedugo po Vojtechovoj (Vojtjehovoj) smrti *poljski vladar Boleslav Hrabri* sklapa s poganima obostrano unosan posao. Pogani dobivaju toliko zlata koliko teži

tijelo mučenika Vojtecha. A, Boleslav ga pokapa u *Hnjeznom (Gniezno?)*. I time dobiva pravo da ondje osnuje *poljsku nadbiskupiju*. Četrdeset godina nakon toga *(995.-1035.)* Česi su se dosjetili da bi i oni mogli imati koristi od ostataka svetog Vojtecha. Uostalom, on je bio češki biskup i samim tim Česi smatraju da polažu pravo na njegove ostatke. Češka vojska upada u Poljsku i vraća se u Prag s ostacima sveca. Ali, Česi su se preračunali, umjesto nadbiskupije dobivaju strog ukor iz Vatikana. Danas su *Vojtechovi (Vojtjehovi) ostaci razasuti: njegovo rame se nalazi u Rimu, komadić lubanje u samostanu Brevno (Bževno), a najveći dio ostataka u katedrali sv. Vida na praškim Hradčanima*. Lik svetog Vojtecha ostaje od neizmjerne važnosti za češki narod sve do današnjeg dana."

Jarmila: "Bruno od Querfurta, drugi biograf sv. Vojtecha, početkom 11. stoljeća piše "Život svetog Vojtecha". Spominje sredinu iz koje Vojtech potječe, opisuje kneževsku palaču kneza Slavnika kao "kuću punu zalata, srebra i buke brojnog osoblja". Nakon upada Premyslovaca od nje nije ostalo ništa osim ostataka i krhotina nekih natpisa.

Horžeiš: "To je bio najkrvaviji čin početaka češke povijesti koji je prouzrokovao jednu neospornu posljedicu: obje polovice Češke, zapadna i istočna, pod žezlom Premyslovaca stopile u jednu jedinu češku državu. Moguće je da bi u drugoj situaciji i drugim okolnostima sukob završio drukčije. Da su Premyslovci bitku pod bedemima gradišta Libice izgubili, zasigurno bi usljedila osveta Slavnikovaca. Moglo se dogoditi da bi tada, *umjesto češke države, ovdje usred Europe nastala hrvatska država. Jer već smo rekli da su Slavnikovci vladali u hrvatskom dijelu Češke. No, ono što se dogodilo ne može se promijeniti*. Činjenica je da je čaška država nastala u pravom trenutku. Do ujedinjenja čitave Češke došlo je u situaciji kada se iznad nas, na sjeveru, *ujedinjuje dotad rascjepkana Poljska i pretvara se u velesilu*. Na Zapadu istodobno nastaje Njemačka, odnosno Rimsko Carstvo, i tek nedugo prije zaustavljeni su mađarski napadači s juga. Češka se ujedinjuje upravo kad je to najpotrebnije. I taj okrutni čin, pokolj Slavnikovaca imao je svoju povjesnu zadaću i posljedice. *Slijedi 300. godina kristijanizacije (995.-1295.)*. Češka se država, sada jedinstvena, nastoji integrirati u zapadne strukture, u Rimsko Carstvo, kao univerzalan iznaddržavni oblik.

Istražujući korijene današnjeg češkog naroda, došao sam do spoznaje da se on, zapravo, oblikovao od mnoštva manjih ili većih *slavenskih plemena* koja su živjela na mjestu *Bohemije*, zemlje nazvane po još starijem *keltskom plemenu Boem*. Naziv Češka došao je tek kasnije nakon što je pleme Čeha ovladalo cjelokupnim prostorom Bohemije i *asimiliralo* sva ostala plemena. Padom Slavnikove hrvatske kneževine Česi su napokon zaokružili granice češke države, no, što se dogodilo s pripadnicima plemena Hrvata? Oni nisu nestali nego su se *stopili s Česima*. Najmnogobrojnije tragove Hrvata otkrio sam u njihovoj istočnočeškoj postojbini. *Selo Harvatci, Hrvatska gorica, Slavnikov vrh* i veliki broj ljudi s prezimenom Harvat. (Vidi se natpis: *Rodina Charvatova*). A, u praškom telefonskom imeniku broj prezimena Harvat u odnosu na prezime Čeh i danas odgovara onom omjeru tih dvaju slavenskih plemena kakav je postojao u 10. stoljeću."

Na kraju svog dokumentarnog filma Tomislav Žaja uvodi novi, i posljednji, lik

praškog klavirista i orguljaša. Vidimo ga kako svira na orguljama.

Premysl Charvat: "Dobar dan. Zovem se Premysl Charvat. Za ovaj film odabran sam stoga što moje ime povezuje Čehe Premyslovce sa Slavnikovcima koji su bili zapravo hrvatskog podrijetla. Moram priznati, premda se zovem Charvat, moja obitelj potječe iz Moravske. Vjerojatno je netko od čeških Hrvata bio naš davni predak. Dirigent sam opere Narodnog kazališta (divadla) u Pragu, klavirist i orguljaš."

Dokumentarni film završava Charvatovim sviranjem srednjevjekovne glazbe na orguljama.

Ovako izgleda tekstualno citiran dokumentarni film HRT-a. Naravno, lišen dokumentarnih snimaka, odlomaka iz filmova, muzejskih prostora, dvoraca i crkava, kao i krajolika. Intervjuirani češki akteri, povjesničari i pisci pričaju ovu svoju priču u praškom krajoliku, u češkim povijesnim muzejima ili na mjestu arheoloških ostataka hrvatskog gradišta Ljubice.

Josip Sanko Rabar

DJECI ZA IGRU I VESELJE, A ODRASLI NEKA SE ZAMISLE

(Luko Paljetak: Bajka o kraljevim trešnjama, Zagrebačko kazalište lutaka)

Zagrebačko kazalište lutaka otvorilo je 12. rujna ovogodišnju sezonu lutkarskim prvijencem Luke Paljetka *Bajka o kraljevim trešnjama*.

Predstavu je režirao Zvonko Festini, a nastupili su Žarko Savić u ulozi *kralja* i Biserka Fatur u ulozi *kraljice*, zatim Vera Zima (*Mačak*), Mira Bosanac (*Miš*), Pero Juričić (*Div*), Đuro Roić (*Dvorska luda*), Gordan Pičuljan (*Pjesnik*) i Mesud Dedović (*General*). Scenografiju i lutke oblikovala je Vesna Balabanić, glazbu je skladao Karlo Kraus, a za koreografiju se pobrinula Zaga Živković.

U programskom listiću Zvonko Festini ukratko podsjeća da se radi o Paljetkovu prvijencu nastalu šezdesetih godina, "u vremenu vladavine ideje ravnoteže sila". Uspostavljajući duhovni most između tih i naših godina, redatelj u nastavku podsjeća da je to: "Ideja [ravnoteže silâ, op. T. K.] ishodištem iz Jalte a utokom u naše domove, škole i sportska borilišta. Ideja ravnoteže straha naspram dječje igre, ravnoteža poslušnih naspram kreativnih. I zato nastaje *Bajka o...*, da se djeca igraju i vesele, a odrasli zamisle pa i oni zaigraju...".

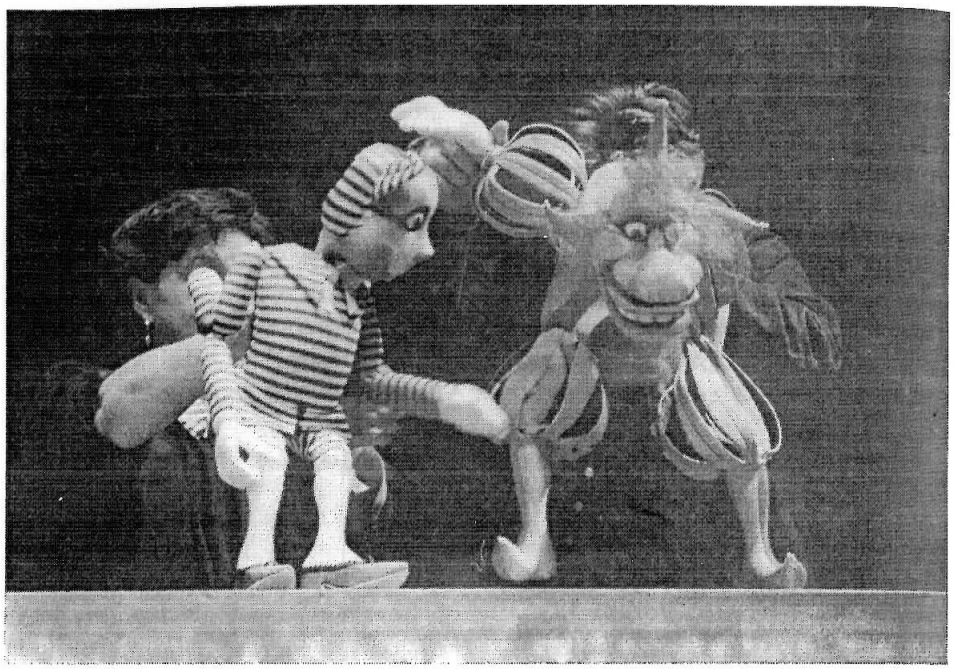

Razigrani *Mačak* (Vera Zima) i *Dvorska luda* (Đuro Roić) na sceni ZKL 12. rujna 1997.

Dojam je da će djeca doista uživati, jer su nekoliko puta burno reagirali usred predstave. Zato i topla preporuka brižnim bakama, djedovima, tetama, strinama, ujnama i neumornim roditeljima da ne propuste povesti svoje male kazališne zaljubljenike u Zagrebačko kazalište lutaka, jer će uživati i u dječijem iskrenom doživljaju predstave.

Ujedno valja naglasiti da je to i pogođen odabir na početku nove sezone, tim više što se radi o sezoni kojom će Zagrebačko kazalište lutaka svečano obilježiti pedesetu godišnjicu postojanja i rada. S tim u svezi valja pohvalati nastojanja kazališnih poslenika da udahnu život i novom časopisu LU(T)KA, koji se ovih dana predstavio i svojim četvrtim brojem.

Slavljeniku iz susjedstva, koji se rađa — ne bi to trebalo zaboraviti — i stasa u sjeni svetojeronimskoga zdanja, odnosno u prijeratnoj jeronimskoj dvorani, najsrdačnije rođendanske čestitke i iskrene želje za uspješan budući rad.

Tvrtko Klarić

DANICA 1998.

Upravo je izašla jeronimska (ćirilometodska) Danica za 1998. godinu zajedno sa zidnim i džepnim kalendarima. Iako ovo 117. godiše vjerojatno najčitanije knjige u Hrvata nije monotematska cjelina, ipak osnovni ton daju uvodni članci gl. urednika Radovana Grgeca i likovi iz kalendarija. Ovaj put su to znakovi i grbovi hrvatskih gradova kojima je obilježena naša povijest kao znacima pripadnosti i vjernosti. U toj vjernosti posebno su se isticali članovi HKD-a koji su umrli u proteklom razdoblju (Antun Ivandija, Juraj Šćetinec, Severin Pernek, Josip Badalić, Janko Bubalo, Pavao Tijan, Adalbert Pogačić itd.) i koji se nalaze u rubrici "Na spomen".

Od ostalih rubrika tu valja istaknuti one na obojenom papiru (Braći izvan domovine i Mala Danica s nagradnim natječajima), zatim rubrike: "Diljem domovine", "Lijepo i ugodno" i "Zanimljivo i korisno") te razne korisne podatke o Crkvi u svijetu i domovini, o društvenim događajima i sajmovima u pojedinim mjestima.

U obilju tekstovnih i likovnih priloga zamjećujemo, kao i obično, tekstove i pjesme naših seljaka i radnika, o kojima je HKD sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda) uvijek vodilo posebnu brigu. Autori proze i pjesama iz svih su hrvatskih krajeva i od Hrvata koji žive izvan granica domovine. Pisani su uglavnom književnim jezikom, ali ih ima i na kajkavskom i čakavskom. Ne smijemo zaboraviti da su i kajkavska i čakavska književnost dio hrvatske kulturne baštine.

Na kraju spomenimo imena glavnih suradnika, od kojih neki već desetljećima surađuju u Danici i ostalim ćirilometodskim (jeronimskim) publikacijama (npr. u našem "Maruliću") i na našim društvenim i književnim večerima što su se nekada priređivali u Jeronimskoj dvorani, a sada u tri-četiri prostorije koje nam preostaše. Još uvijek ne gubimo nadu u povrat naše Jeronimske palače (Trenkova 1, Tomislavov trg 20 i 21), koju nam oduzeše jugokomunističke vlasti 21. III. 1960.

Evo tih imena: S. Vitković, S. Slamnig, I. Damiš, L. Buturac, J. Kurtnaker, O. Piškorić, I. Soljačić, S. Džalto, I. Balentović, M. Marčinko, N. Bakoš, B. Kruz, V. Valičić, N. Garašić, M. Jurčić, M. Horžinek, Š. Jurišić, Z. Mužinić, N. Bićanić, M. Marinović, I. Ružička, Ž. Brzić, N. Ivanović itd.

G. M.

PREMA PRVOJ "FILOZOFIJI RELIGIJE" NA HRVATSKOM

(Stjepan Kušar, Spoznaja Boga u filozofiji religije. B. Welte i božanski Bog, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996. 322 str.)

Stjepana Kušara, profesora filozofije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, pisca nekoliko filozofskih i teoloških knjiga te brojnih studija razasutih po raznim časopisima i zbornicima, ne treba posebno predstavljati našem znanstvenom općinstvu. Jasnoća i misaona utemeljenost svakoga njegova rada je takva da se kod čitatelja gotovo uvriježilo mišljenje "Od Kušara je..."!

Te dvije odlike obilježavaju i njegovu najnoviju knjigu *Spoznaja Boga u filozofiji religije. B. Welte i božanski Bog*. Ova je knjiga zapravo ponešto skraćena inačica (u bilješkama i literaturi) autorove doktorske disertacije obranjene na Teološkom fakultetu Papinskoga Gregorijanskog Sveučilišta u Rimu u akademskoj godini 1983/84. i objavljene 1986. na njemačkom jeziku u nizu "Freiburger Theologische Studien" kao 133. svezak niza pod naslovom *Dem göttlichen Gott entgegen denken. Der Weg von der metaphysischen zu einer nachmetaphysischen Sicht Gottes in der Religionsphilosophie Bernhard Weltes* (Herder, Freiburg-Basel-Wien). Premda je glavni tekst disertacije ostao u biti isti kao na njemačkom jeziku, Kušar je u hrvatsku verziju svoje knjige uložio mnogo napora jer nije bilo lako misao njemačkog izvornika pretočiti u još nedovoljno razvijenu hrvatsku filozofsku i teološku terminologiju. Mislim da je naš autor i tu zadaću vrlo dobro obavio, u što će se uvjeriti ne samo naši filozofi i teolozi, nego i ljubitelji čiste i bistre hrvatske znanstvene riječi.

Ne namjeravam prikazivati sadržaj knjige niti se kanim kritički osvrtati na neke njezine teze jer sam to učinio već prije deset godina kada sam se opširno osvrnuo na njemačko izdanje Kušarove disertacije (usp. T. Vereš, Misaoni put Bogu Bernharda Weltea, u: Crkva u svijetu, br. 4/1987, str. 365-370.) Moje primjedbe vrijede podjednako i za hrvatsko izdanje spomenutoga djela, i to kako u pogledu Welteova misaonog puta Bogu, tako i u pogledu Kušarove prezentacije toga puta.

Osvrnut ću se samo na bio-bibliografsku bilješku o Bernhardu Welteu, svome profesoru na postdiplomskom studiju u Freiburgu akad. god. 1965/66. s kojim sam i kasnije kontaktirao pa i na svoj način surađivao sve do njegove smrti 1983. On je npr. prikazao moju doktorsku disertaciju *Filozofsko-teološki dijalog s Marxom*, Zagreb 1973. u međunarodnom dijaloškom časopisu "Internationale Dialog Zeitschrift" (N. 4/1973, str. 383-384) i posredovao da u godišnjaku "Philosophisches Jahrbuch", 77 (1970), str. 81-98. bude objavljena moja studija "Eine fundamentale ontologische Dichotomie im Denken des *Thomas von Aquin*", koja je poslije ušla u reprezentativni zbornik Thomas von Aqun, Bd. II Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981, str. 314-338. Ja sam prikazao njegovo glavno djelo s područja filozofije religije *Religionsphilosophie*, Herder, Freinburg im Breisgau 1978 (usp. T. Vereš, Značajna "Filozofija religije", u: Crkva u svijetu, br. 4/1979, str. 348-357) i spomenutu Kušarovu disertaciju o Welteu. Isto tako, zahvaljujući Welteovoj suradnji uspio sam prezentirati hrvatskoj javnosti sve što se zbilo na ukopu Martina Heideggera 28. svibnja 1976. u Messkirchu, njegovu i Welteovu rodnom mjestu (usp. T. Vereš, O posljednjim stvarima Martina Heideggera, u: Obnovljeni Život, br. 1/1977, str. 53-68), a što su svi tadašnji jugoslavenski marksisti i heideggerijanci potpuno prešutjeli!

Dakle, prof. Berhard Welte je već desetljećima nazočan svojim djelom i utjecajem na hrvatskom jezičnom području, što je Kušar, po mom mišljenju, u hrvatskoj verziji svoje doktorske disertacije trebao malo podrobnije prikazati. I to ne u kratkoj bilješci kao u njemačkom izdanju knjige. Nijemcima je naime djelo i ime freiburškoga profesora filozofije religije vrlo dobro poznato pa ga nije ni trebalo posebno predstavljati, ali to nije slučaj u Hrvatskoj. Trebalo je, dakle u uvodu knjige ili u pogovoru, odnosno u

jednom dodatku posebno prikazati život i djelo Bernharda Weltea, s osvrtom na njegovu nazočnost u hrvatskom znanstvenom općinstvu. Ne treba zaboraviti da se Ante Kusić već prije četrdesetak godina osvrnuo na Welteovu habilitacionu radnju *Filozofska vjera u Karla Jaspersa i mogućnost njezina tumačenja kroz tomističku filozofiju* (usp. A. Kusić, *Filozofsko-kršćanska problematika kod Karla Jaspersa, Split* 1959), da je Ivan Čagalj recenzirao Welteovo djelo *Vrijeme i tajna* (usp. Crkva u svijetu, br. 1/1976, da je Tomo Vereš preveo na hrvatski Welteov nadgrobni govor na ukopu Martina Heideggera, a Ivan Macan jezgrovitu studiju o djelu i djelovanju Martina Heideggera (usp. Obnovljeni Život br. 1/1997). Mile Babić je pak preveo Welteov "Razgovor s ateistom" (usp. Jukić, br. 10-11/1980, str. 121-125.).

Kušar je u literaturi o Bernhardu Welteu (str. 316-317) trebao za hrvatske čitatelje navesti ove bibliografske jedinice. A nije naveo ni jednu. Izostavio je čak i onu jednu jedinu koju je naveo u njemačkoj verziji svoje disertacije na stranici 411., tj. moju recenziju Welteova djela *Religionsphilosophie* u časopisu "Crkva u svijetu". Samo što su tamo pogrešno zabilježene stranice moje recenzije: nisu 350-354, nego 348-357. Šteta što recenzenti hrvatske verzije Kušarove disertacije nisu upozorili na potrebu navođenja bibliografije na hrvatskom jeziku i na malo opširniju prezentaciju Welteova života i djela.

No ja sam Kušaru, svome prijatelju i suradniku, zahvalan što je prvi istrgnuo iz anonimata moj prilog "O posljednjim stvarima Martina Heideggera" koji je hrvatsko općinstvo dobilo upravo zahvaljujući prof. Berhardu Welteu, a koji su jugoslavenski marksisti i heideggerijanci, kako spomenuh, potpuno prešutjeli. Kušar navodi taj prilog u dva navrata u svojoj knjizi: na str. 13. u bio-bibliografskoj bilješki o Welteu i na str. 216. bilj. 43. u vezi s molitvama i drugim tekstovima čitanima na Heideggerovu ukopu.

Doista je neshvatljivo zašto su moji prilozi o Martinu Heideggeru prešućeni u dva izdanja Heideggerova glavnoga djela na hrvatskom *Bitak i vrijeme*, koje na stranicama CXXXV-CLXVIII donosi D. Aranitovičevu bibliografiju prijevoda djela i članka Martina Heideggera u Jugoslaviji s literaturom o njegovu djelu pod naslovom "Heidegger u Jugoslaviji" (1937-1984). Ne zna se točno tko je odgovoran za taj namjerni propust, ali prema knjizi glavni urednik je Milan Mirić, a urednici su "Filozofske biblioteke", u kojoj je H. Šarinićev prijevod Heideggerova *Bitka i vremena* objavljen: Branko Bošnjak, Milan Kangrga, Gajo Petrović i Predrag Vranicki. Isključeno je da ovi naši znanstvenici i kulturni djelatnici nisu zamijetili slijedeće moje članke o Martinu Heideggeru objavljene u katoličkom dvotjedniku (tada) "Glas Koncila" i u isusovačkom dvomjesečniku "Obnovljeni Život":

1. Filozof Martin Heidegger - uvjeren katolik, a ne ateist, u: Glas Koncila, XV, br. 12 (332), 13. lipnja 1976, str. 2.

2. Kršćanski oproštaj od Martina Heideggera, u: isto, br. 17 (337), 22. kolovoza 1976, str. 4.

3. O posljednjim stvarima Martina Heideggera, u: Obnovljeni Život, XXXII (1977) 1, str. 53-68.

Čini se, dakle, da je klasno-ideološko opredjeljenje prevladalo nad znanstvenim poštenjem. Zahvaljujući Kušarovoj knjizi ta je nepravda sada djelomično ispravljena.

Da zaključim.

Pri kraju svoje recenzije Kušarove doktorske disertacije na njemačkom jeziku

u časopisu "Crkva u svijetu", br. 4/1987. napisao sam slijedeće: "Prije desetak godina pisao sam u *Crkvi u svijetu* da bismo s obzirom na filozofiju religije morali početi od samoga početka, jer u nas na tom području još nije učinjeno ništa. Držim da situacija nije bolja ni danas, ali s tom razlikom što sada imamo čovjeka koji je sposoban da je promijeni. Stoga poželimo da Kušarova radnja, ponešto prilagođena našim prilikama, osobito s obzirom na Welteovo stanovište prema ateizmu, progovori i hrvatski" (str. 370.).

Moja se želja objavljivanjem Kušarove knjige *Spoznaja Boga u filozofiji religije* ostvarila, iako ne potpuno. Od njega s pravom očekujemo prvu cjelovitu "Filozofiju religije" na hrvatskom jeziku po uzoru na Welteovu *Religionsphilosophie*, jer ju je sposoban napisati. Zimmermannova *Filozofija i religija* (2 sv., Zagreb 1936. i 1937.) ili Krešićeva *Filozofija religije* (Zagreb 1981.) ne mogu nadomjestiti ono što očekujemo od Stjepana Kušara.

Tomo Vereš

ČITAJTE ŠOPA!

(Izbor iz djela Nikole Šopa "Božanski pastir" Mozaik knjiga, Zagreb 1997.)

Iznimno je mjesto Nikole Šopa u ovostoljetnoj hrvatskoj književnosti. U svojoj povučenosti, uzrokovanoj prirodnom sklonošću k intimizmu, ali i bolešću koja ga je prikovala za krevet, Šop se zaputio u dubinsku književnu pustolovinu čiji razmjeri još uvijek nisu posve istraženi. Naime, dijelovi njegova pripovjednog opusa nisu ni objavljeni, dok mu dramska djela, a donekle i pjesništvo, nisu još dovoljno književnokritički vrednovana.

Opsežni i raznovrsni izbor iz Šopovih djela, koji je pod naslovom "Božanski pastir" nedavno objavljen u izdanju nakladnika Mozaik knjiga, svakako je važan korak prema sveobuhvatnijem vrednovanju mjesta ovoga književnika unutar hrvatske književnosti u razdoblju od ranih dvadesetih godina našega stoljeća kad se Šop pojavljuje na književnoj sceni, sve do 1982. godine kada umire u Zagrebu. Ovaj izbor iscrpno prati razvojni tijek Šopova pjesništva od prvih pjesama u kojima se već jasno ocrtavaju karakteristični obrisi njegova prvog poetskog razdoblja: vezani stih, narativnost, opisivanje prisnoga ambijenta, uranjanje u nutarnji svijet ljudskoga duha te dovođenje Isusa Krista u svoju svagdašnjicu.

Ta poetska obilježja Šop u daljnjim pjesmama i pjesničkim zbirkama dovodi do pune zrelosti i dorađenosti. Posebno je zanimljiv vrlo širok i kvalitetan izbor iz Šopova poetskog stvaralaštva od 50-tih godina sve do smrti. U Šopovima je pjesmama postupno, a posebice nakon II. svjetskog rata, dolazilo do značajnih promjena u načinu poetskog razmišljanja i pisanja. Od posebne bliskosti sa svim pojavnostima svijeta koji ga okružuje on se polako, preko duhovne nutrine tih pojavnosti, zapućuje u beskrajne svemirske prostore. U nastojanju da izrazi novu duhovnu zbilju o kojoj piše, Šop počinje svoje pjesme oblikovati na sasvim drugačiji način. Sada piše slobodnim stihom koristeći strofe različite duljine koje prate ritam poetskog sadržaja, a najčešće se izražava u moderno srukturiranim poemama. Zamjetljivo je i sve češće korištenje apstraktnih riječi, kao i izvornih leksičkih kovanica. Izbor iz Šopove poezije priređivač Branimir Donat završava uvrštenjem posljednje pjesnikove zbirke "Osvajanje kocke" u kojoj Šop svoja poetska iskustva o svemirskim prostorima sažima u razmatranja o odnosu oboka i bezobličnosti, duha i tvari unutar geometrijskog lika kocke.

U izboru proze, osim većeg dijela jedine Šopove prozne zbirke "Tajanstvena prela", posebno se ističu prozni fragmenti naslovljeni "Znamenja i sluh", koji su do sada tiskani jedino po književnim časopisima. U svom vrlo stručnom i informativnom predgovoru Branimir Donat također najavljuje objavljivanje tridesetak nepoznatih i zaboravljenih Šopovih priča iz tridesetih i četrdesetih godina. Iz zanimljivog i vrijednog dramskog opusa Nikole Šopa u knjigu "Božanski pastir" uvrštena je drama "Vječni preludij" u kojoj se na tragičnogroteskni način govori o povijesnoj temi smaknuća Zrinskoga i Frankopana u Bečkom Novm Mestu. Kraj knjige posvećen je dokumentima o Šopovu životu, kao što je dugogodišnja prepiska s Dragutinom Tadijanovićem, te kronologija Šopova života i rada.

Završavajući ovaj prikaz, možemo zaključiti da izbor iz Šopovih djela "Božanski pastir" unosi novu svjetlost u poznavanje i valoriziranje iznimno vrijednog književnog opusa Nikole Šopa. Stoga će ova knjiga zacijelo privući svakog istinskog zaljubljenika u književnost i obogatiti ga novim književnim i misaonim spoznajama.

Davor Šalat

"KAD DESNICU SI DAŠE SLOVENAC I HRVAT"

(pjesma "Iz bratskog zagrljaja", 19. stoljeće)

Javljam se u povodu izlaska dvobroja časopisa "Hrvatsko-slovenski prijatelj". Premda bi se o njemu moglo pisati i uz zanemarivanje činjenice da mu je izdavač Društvo hrvatsko-slovenskoga prijateljstva, jer je vrijedan osvrta sam po sebi (zanimljiv je, kvalitetan i aktualan), kazat će ukratko i važnije podatke o tome Društvu. Osnovano je 1993. u Gradskoj vijećnici u Zagrebu u nazočnosti uglednika zi kulture, politike i gospodarstva i brojne zaintresirane publike. Glavni je *spiritus movens* bio novinar i književnik Mladen Hanzlovsky. Svrha novoga Društva je razvijanje hrvatsko-slovenskih odnosa na svim poljima, a izravni je povod vjerojatno bilo državno osamostaljivanje "dežele" i "lijepe naše", jer se one i preko ovoga Društva mogu združeno pojavljivati na europskoj sceni kao kandidati za integracije.

U vezi s tim prijateljstvom često mi dođe na um divna melodija "Iz bratskog zagrljaja", koju i danas dobro znam i rado je "mumljam" na samotnim štnjama Jelenovcem. Naučio sam je 1935. na satu glazbenoga odgoja. Odmah sam je zapjevao i u svojoj kući uključivši i riječi "Slovenac, Srb, Hrvat", ali me je majka upozorila da pjesma tako ne ide, jer mjesto riječi "Srb" izvorno stoji riječ "i". To sam drugog dana rekao profesoru Kšeneku. "Istina je", zamišljeno je promrmljao dobroćudni Čeh, "pjesma je nastala u doba davnog hrvatsko-slovenskog zbližavanja za Austrije, ali je zbog prilika nakon 1918. dodana riječ Srb, pa sam vas ja tako naučio držeći se programa...".

Bilo kako bilo, iz pjesme se vidi da je postojao pokret za zbližavanje tih susjeda, pa tim više treba prigrliti suvremenu pobodu Mladena Hanzlovskog. To se je u stanovitoj mjeri već i dogodilo. Navedeno su društvo visoko ocijenili mnogi važni ljudi iz kulture, gospodarstva, politke, likovne umjetnosti i medicine.

Nedavno se kako rekoh pojavio dvobroj (3-4) "Hrvatsko-slovenskog prijatelja", glasila navedenog društva, u gotovo luksuznoj opremi (desetak ilustracija u boji, amblem sa stilizacijom hrvatskog i slovenskog grba - rad D. Bekara). Uredništvo: B. Brezinščak, D. Dumančić, A. Jembrih, I. Brajdić. Glavni urednik: Mladen Hanzlovsky, grafisčki urednik: Milivoj Milić. Najviše su mi se dopali: dokumentirani prilog o čuvenoj humanistkinji Nikolaji Mali ("teti Nikolaji") u povodu četvrstoljetne obljetnice smrti, kao i književno-povijesni prilog Ivana Brajdića o tzv. "sevničkome kanconjeru" mladoga Augusta Šenoa, koji se zaljubio u Sevničanku Mariju Hočevar i ispjevao joj vjenčić njemačkih pjesama. - Čuveni prevoditelj, poliglot i erudit Janko Moder (r. 1914.), kojega znam sa stručnih prevoditeljskih sastanaka, javlja se toplim pismom predsjedniku Društva. Brojni susreti uprave Društva s političkim uglednicima mahom su dani "u koloru". Adalbert Rebić izvješćuje o simpoziju o Bibliji u Ljubljani u rujnu 1996. Mladen Hanzlovsky komentira hrvatsko-slovenski Sporazum o kulturnoj suradnji, osvrće se na skup o Hrvatima u Sloveniji iz lipnja 1996., izvješćuje o sastanku predsjednikâ hrvatskog i slovenskog parlamenta, održanog na inicijativu Društva, o posjetu Žumberku hrvatsko-slovenske delegacije (s poklonjenjem žrtvama Jazovke), o uglednome iseljeniku Dušanu Lajovicu i o društvenim tribinama. Prof. dr. Aloj Jembrih ima prilog o Matiji Valjavcu, čuvenome slavistu iz prošlog stoljeća. Dvobroj donosi ljetopis Društva u dvjema minulim godinama.

Svevlad Slamnig

SVJEŽINA SAMOPROGNANA PJESNIČKOGA GLASA

(Izbor iz djela Viktora Vide "Kruh samoće", Mozaik knjiga 1995, Zagreb)

U zadnjih nekoliko godina objavljeno je više različitih izbora iz poezije Viktora Vide. Može se čak govoriti o procvatu zanimanja za tog, iz kojekakvih ideoloških razloga, premalo poznatog hrvatskog pjesnika koji je veliki dio svoga života proveo u iseljeništvu u Italiji i Argentini.

Dok se je većina novijih izbora Vidina pjesništva ograničila tek na poneku sastavnicu njegova djela (religioznu, socijalnu ili pak školsko-antologijsku), autor ovoga izbora Božidar Petrač slijedi sva razdoblja i sve osnovne oblike te poezije. Takav pristup predstavlja Viktora Vidu kao slojevitu književnu osobnost koja, po raznim značajkama svoga opusa, zauzima iznimno mjesto u hrvatskoj poeziji 20. stoljeća. Razvojni put Vidina stvaralaštva prati se od prvih pjesama pisanih u vrijeme njegova studiranja u Zagrebu 30-tih godina. Te su pjesme pod utjecajem buntovnog ekspresionizma, a obilježuje ih disharmoničan odnos prema nacionalnoj tradiciji i ljudskoj okolini, neartikulirana pjesnička forma i nizanje asocijacija bez unutarnje povezanosti. Ubrzo u Vidinim pjesmama dolazi do smirivanja tona te prelaska iz kolektivističke, prosvjedne perspektive na intimistički i impresionistički doživljaj svijeta. U prvi plan dolaze bokeljski motivi Vidina zavičaja koji se suprotstavljaju tjeskobi urbanih motiva. Tradicija se počinje preobražavati u pozitivni, čak smislotvorni čimbenik Vidine poezije u odnosu na besciljnost i prazninu kavanskog, boemskog života.

Ipak, istinsku vrijednost i zrelost Vidine pjesme dobivaju tek nakon sudbonosnog razdoblja hrvatske povijesti i njegova osobna života - Drugog svjetskog rata, Vidina odlaska u inozemstvo, te tragičnih zbivanja u Domovini nakon rata. Viktor Vida, iako nije bio prisiljen emigrirati kao neki drugi hrvatski književnici, odlazi u svojevoljno izgnanstvo ne slažući se s protunarodnim komunističkim režimom koji je zavladao u Hrvatskoj. Emigrantski kruh samoće produbljuje i produhovljuje Vidinu poeziju. Sve je više biblijskih motiva, a pjesme postaju prisni razgovori s Bogom. Sve je čvršća izražajna strukturiranost i formalna dorađenost pjesama, a nadrealističkim slikama Vida nastoji izraziti Božju tajnovitost i nedokučivost. Te Vidine pjesme religioznog nadahnuća svakako se mogu uvrstiti u sam vrh hrvatske duhovne poezije. Posljednje razdoblje Vidina pjesništva, sve do njegove tragične smrti 1960. godine, obilježeno je Vidinim susretom s talijanskim pjesnicima hermetizma, poezije zatamnjenog smisla riječi, aluzivnosti i tvorenja dublje jezične stvarnosti. Vidin pjesnički izraz sada se svim poetskim mogućnostima napinje da izrazi neizrecivo, da riječima oblikuje sasvim novi pjesnički svijet. Ipak, Vidina je poezija tu često na rubu besmisla, gubitka uporišta i tjeskobne praznine.

I kao što kaže autor izbora Vidine poezije "Kruh samoće" Božidar Petrač, Viktor Vida iz svoje emigrantske osamljenosti anticipira daljnji razvoj hrvatske poezije u Domovini kojoj će upitanost o smislu postojanja te zaoštrena egzistencijalna tjeskoba biti osnovnim poetskim i ljudskim problemom. Viktor Vida tako gotovo utjelovljuje sve osnovne probleme hrvatske poezije i izražava ih na jedinstven i neponovljiv način. Petračev izbor svakako će omogućiti čitateljima da Vidinu poeziju upoznaju u svim njenim dubokim i raznolikim vrijednostima.

Davor Šalat

MALO SVJETLA I MRVU SOLI

(Vlatko Majić: "Vrijeme soli", Izdavač: Senjsko književno ognjište, Biblioteka: Koralj, Senj, 1996. godine)

Vlatko Majić (r. 1956. god. u Vitini kod Ljubuškog, završio je studij književnosti, ravnatelj je osnovne škole u Pagu), iz gustih slojeva subjektivnog vremena izdvaja doživljaje, koji su zauvijek nastanili njegovo biće i utjecali na formiranje njegova svjetonazora. Zaodijenuo ih je u pjesničko ruho i ponudio čitatelju u, katkad kraćim, a katkad nešto dužim proznim zapisima.

Pri nužnosti žanrovskoga određenja moglo bi se govoriti o parabolama, pjesmama u prozi i crticama.

U sva tri moguća oblika jezik je duboko simboličan, pjesničke slike zgusnute, a metafore smione. Primjerice: "Zora razjarila pijetle. Tuga je popasla jutro", ili: "pjesma me voli", "pripovijedanje u boji", "nasloniti se na prozor i oblak". "Svake jeseni, s onim žutosmeđim vjetrovima, polaze mladići s adresama vojarni u džepu"... S ovakvim rekcijama, sinestezijama i svim mogućim drugim spregovima, autor postiže znakovito i

znatno širenje semantičkih polja što opet povratno zahtijeva i primjerene tehnike. Tako će deskripcija i unutarnji monolozi dobiti dominantno mjesto.

Sam naslov "Vrijeme soli" sugerira životnu vrijednost bez koje se ne može. Prizivanje Biblije i Učitelja priziva i podražavanje biblijskog jezika i stila u čemu je autor vrlo uspješan. Jednako je i sa prizivanjem hrvatske književne baštine: "Al svit bi da slnce jur ishodi i tma zahodi!!!

"Ništitelji" - pjesma u prozi s temeljnom porukom i civilizacijskim određenjem da smo za kruh i sol kao simbol dobrodošlice i dobronamjernosti kontra "ništiteljima".

"Očeve oči" slojevita je priča iznjedrena iz gustih taloga olovnog vremena kada se dječak suočava sa pogibijom oca.

Čitava je zbirka šetnja kroz autorovo subjektivno vrijeme projicirano u petnaestak što proznih što prozno poetskih uradaka posvećenih "očima svoje majke i očevu glasu".

Grga Rupčić

ŠUME VJEČNO PJEVAJU

(Milan Krmpotić: "Trag božanske stope" Ogranak MH, Senj, 1996. godine)

Milan Krmpotić (r. 1945. god.) pridružio je svom nemalom opusu od četrnaest knjiga još jedan naslov: "Trag božanske stope". Radi se o zbirci umjetničkih priča, koje su, po autorovoj zamisli, nastale kao rezultat šumarova "otkliznuća" od temeljnog zadatka: "pronaći najbolji mogući prolaz za novu cestu koja će otvoriti taj dosad ljudima i sjekiri nepristupačan predjel". Međutim, dogodilo se ono što samo lirske duše pravih ljubitelja prirode mogu u potpunosti shvatiti. Šumarevu racionalnom rezoniranju suprostavlja se dječje nježan, a opet, vrlo ljutit glasić. Bio je to glas planinske vile, a može ga čuti samo onaj tko se u stanju uživiti u ulogu djeteta. Tako nastaje dijalog između mladog šumara i šumskih mladica, šumskih životinja, drveća... Redaju se priče, jedna ljepša od druge. Priče pune lirskog tkanja: "Sin mlade vrbe"; "Užas", "Kokina ljubav", "Šojkina osveta", "Zvijezda zavičaja", "Vođa", "Rupa na na nebu", "Buđenje" i druge. Sve one u sebi sadrže nenametljivu, ali vrlo finu poruku.

Događaju se zapleti, žestoki sukobi, raspleti, ali uvijek u granicama prirodno dopustivog.

Osim sveprisutne šumske vile upoznali smo tajnu kako su pastir i frula uskldili pjesmu, pauka imenom Užas koji je postao žrtvom vlastite pohlepe, tetrijebicu koja je svisnula hoteći se pridružiti "punjenom" mužjaku u lugarevoj kući. Upoznali smo šojku koja je svoju zloću umalo platila glavom navodeći poskoka na jastrebova jaja. Poskoku su, međutim, bila dostupnija njezina. Jastreb ga je na vrijeme vidio, kvrcnuo kljunom i spasio šojku:

"Crv jabuke razdora" uživao je dok su dva vrapčija jata gložila do iznemoglosti. Slabo su im pomagali i savjeti mudre sove, jer ih nisu htjeli saslušati. "Uljez" je jazavac koji je okupirao lisičinu kuću i nitko ga živ pa ni šumska vila nisu mogli uvjeriti da je red da se iseli. Samo slučajno nije zlo vraćeno zlom kada su naišli lovci. Uljez bi platio glavom da nije lija odvratila lovce od brloga. "Lane i skočica" priča je o lanetu koje se domoglo lopte da bi na kraju bilo poučeno: "... Igraj se samo s onom skočicom kojoj ne trebaš trgati cvijeće da bi skakutala..."

Slijedi priča o mravu kojemu se prohtjelo putovati orijentirajući se prema zvijezdi zavičaja. "Na svoju se planinu nije još vratio... Sve dok svijetli zvijezda zavičaja i on i zavičaj vjeruju u povratak". "Tko pod drugim jamu kopa" to je zec koji se uortačio sa lisicom i završio kao njen objed. "Vođa" je mladi vuk koji je prošao težak put uspevši se na položaj vođe čopora. Zatim dvije priče o zečevima; o jednom koji je imao mnogo prijatelja i drugom koji je želio organizirati otpor protiv vukova. "Najjači tata je, naravno, medo, ali tek dok se ne susretne s čovjekom.

I na kraju "Buđenje". Mladi šumar je bio u strašnoj dilemi: je li sve ovo sanjao ili mu se stvarno dogodilo. Kada se pojavio u mjestu svi su se ugodno iznenadili, jer su ga već bili otpisali.

Njegov zaključak je bio:

"Cesta se ne može graditi zato što će presjeći mnoge putove...

"Ne razumijem!

"Napisat ću izvješće pa ćete, nadam se, razumjeti.

"Pa piši, što čekaš!

I evo, upravo smo pročitali šumarevo izvješće i obogatili se za niz prekrasno ispričanih priča. Za djecu ili odrasle, svejedno!

Grga Rupčić

POTICAJ PJESNIŠTVU I ŽIVOTU

"Hrvatska književna nagrada grada Karlovca "Zdravko Pucak" za pjesništvo ustanovljena je u siječnju 1995. godine "radi promicanja literarnih aktivnosti, a posebno poticaj mladih na pjesničko stvaralaštvo. Nagrada je i sjećanje na nadarenog mladog i tragično preminulog karlovačkog pjesnika Zdravka Pucaka rođenog 13. srpnja 1995. u Ličkom Ribniku nedaleko Gospića, preminulog krajem kolovoza 1980. g.

Nagrada je prvi put dodijeljena na Dan grada Karlovca 1995. god. Alenu Galoviću, a petero pjesnika je posebno pohvaljeno objavljivanjem odabranih pjesama u karlovačkom časopisu "Svjetlo".

1996. godine na natječaj je prispjelo oko devedesetak radova (3 iz Gospića, op. moja). Predsjednik prosudbenog odbora Slavko Mihalić, po vlastitoj izjavi, bio je na mukama prilikom žiriranja, jer su gotovo svi radovi bili visoke kvalitete. Dodijeljeno je pet nagrada: Tomislavu Šariću, Katarini Mažuran, Tomislavu Zajecu, Ivanu Hercegu i Tihani Jandričko.

Nije prošlo puno vremena, a u javnosti se pojavilo pet lijepo opremljenih zbirki poezije u izdanju Matice hrvatske Karlovac: Ivan Herceg: "Noć na asfaltu", Tomislav Zajec: "Sjever - zlatni šut", Katarina Mažuran: "Biti gol dok čitaš"? Tihana Jandričko: "Otpečaćeni naslov" i Tomislav Šarić: "Živjeti u Uskoplju".

Nastavi li se ovako, a sva je prilika da hoće, "Pucakova nagrada", prerast će u istinski podstrek pjesništvu i životu. Kako u ove dvije godine tako i u buduće. Mladi pjesnici na vama je red.

Grga Rupčić

VRIJEME STRADANJA

(Marica Mostarac Štokić: "U dugi ćeš me naći", Senjsko književno ognjište, Senj, 1996. god.)

Iščitavanjem kanconijera Marice Mostarac Štokić (živi i radi u Senju,

profesorica i bibliotekarka u srednjoj školi "P. R. Vitezović) nameće mi se zaključak da se radi o poetesi bujne imaginacije i raskošnog lirskog iskaza. Njezin pjev se razlijeva katkad u skladnim rimama, a katkad (češće) kaskadama slobodnih stihova, organiziranih u nejednake strofe, izvan dosega isključivo emocionalnog po imperativu jako naglašene osobne etičnosti. Osjetljiva za tuđu patnju i bol iznjedrila je stihove zavidne kakvoće.

/Sa vama lutam/ po bojištima./ Sa vama plačem/ za nestalima/ /U zaustavljenu vremenu/. Ili: /Rijeka je imala korito/ riba je imala vodu/ ptica je imala nebo.../samo je čovjek/p/ostao beskućnik, ne kaže se, doduše, izrijekom, ali se da naslutiti što pridaje pjesmi posebnu snagu i draž nedorečenosti.

Osjećaji naviru kao bujica kada ih pokrene iskonska bol raskućenoga čovjeka: /Ti Bosno moja sanjiva/ Ti sirotinjo moja prkosna/ I moja sto puta nesretna.../ U agoniji čekanja/.

Koliko jada i gorčine u stihovima: / Na glad su te/ osudili/ razapeli/ obezglavljenu/ okrvavljenu/ obeščaćenu/ raspamećenu/ lešinarima predodredili.../ /Bosna u noći/.

Tek kada nešto izgubimo shvatimo koliko nam je značilo: /Razrušeni dome/ Svetinjo/ Uspomeno/ Nikad te nismo/ voljeli ko danas/ Na raskrižju/ života/ / Zapis 1992./ Jednako su duboko impresivne i pjesme: "Optužba", "Tuga dječaka na prerano sazrelom licu", "Snjegovi okopnjeli", "Čekanje"...

Obistinjuje se i na primjeru ove zbirke Barčeva misao da je samo velika bol podloga za istinsku poeziju.

Grga Rupčić

LIRIKA SAMOĆE I MEDITERANSKOG UGOĐAJA

Talijanska riječ maretta, kako navodi Bratoljub Klaić, znači "lako talasanje mora, bibavicu".

Erika Škalabrin, Zagrepčanka podrijetlom s otoka Prvića nedaleko od Vodica, svojoj zbirci pjesama dala je naslov *Na mareti* i samim tim nagovijestila svoje osnovne preokupacije: more, odlasci, samoća, sjećanje na toplinu djetinjstva u osebujnom otočkom mjestancu, vezanost uz roditeljski dom...

Ovdje je mareta uzbibanost osjećaja, treptanje srca usamljene žene u konglomeratu velegrada, lirske varijacije na temu ljubavi, rodoljublja, intimnih proživljavanja, refleksivnih reminiscencija i začuđenosti pred ljepotom detalja iz prirode koji pobuđuju najrazličitije osjećaje.

Zbirku odlikuje motivsko bogatstvo, jednostavnost izraza i iskrenost.

U *rodoljubnim pjesmama* naglašena je emotivnost. Suspregnuti emotivni naboj kontrolirano se stišava. Snaga duha potaknuta ljubavlju prema domovini nadvladava strah od ratnog beznađa, a nada se polaže u mladost, u beskrajnu vjeru i poletnost mladih branitelja domovine, u jedinstvo narodnog otpora agresoru.

Poletjelo gnijezdo
tvojih sokolova
gnijezdo našli
na našim
dlanovima.

Tijesna je veza između domovine i topline domaćeg ognjišta. One njezine intimne vibracije, ona veza između pjesničkog ja i mladih poletnih branitelja svih naših ognjišta imaju uporište u

sjećanju na odrastanje u sigurnosti roditeljskog doma. A obiteljski dom i domovina - to je jedno te isto.

Pjesme sa *zavičajnom tematikom* odišu mediteranskim ugođajem i imaju naglašenu *socijalnu notu.* To je svijet ribara i težaka što se zlopate na škrtoj zemlji i na varljivom moru, svijet kojemu je siromaštvo svakidašnjica i sudbinsko određenje. Ima u tim pjesmama nečeg starinskog, one nostalgične patrijarhalne čvrste vezanosti za obitelj i kamo god čovjek odlazi, nosi obitelj u srcu, uvijek je s njom i njenim brigama bez obzira gdje bio i kako daleko otišao.

U svit mi pojdi
al' doma se vrati
o' de je sinko
tvoj svit, brat, sestra,
otac i mati.
Iz dana u dan
na vratima doma
čekat ću
s rukom iznad oči
pratit ću tujine.

Između pjesama s ovom tematikom posebno se svojom snagom ističe *Vaji se nadaš.* U njoj je ostvarena fina nenametljiva obiteljska veza, dočarano istrajavanje u nedaćama s naglašenom nadom u bolje sutra, i nježnost kakvu samo kći može iskazati.

Vanka fortuna bure
nosi sa sobon
sve ča na putu najde.
Gruba su vrimena ćaćo moj
.....
.....
Ma oće li ikada graniti sunce.
Dala bi žmuj vina,
suhu smokvu,
zadnji šoldo
i vas svit bi dala
da mi ki reče
biće bolje.

Vrlo su sugestivne *lirske minijature.* U maniri haiku poezije dolaze do izražaja lucidna zapažanja bljeskovitih trenutaka koji se urezuju u svijest i izazivaju različite reakcije. Jednom su to vjerske spoznaje simbolike križa:

Od svih križeva
najteži
stavim
na svoja
ledja.

Drugi put sumnja u vrijednost poetskog čina:

I val će moru
bolju pjesmu dati.
Vidjet ćeš.

Treći put opet zadivljenost pred pred ljepotom kakvog detalja uočenog u obično nezanimljivom kutku krajolika.

U ovoj zbirci česte su *vjerske teme* i motivika. U trenucima osamljenosti ili osjećaja besperspektivnosti, u sivilu velegrada gdje se čovjek u golemoj masi svijeta može osjećati napuštenije nego u zabačenom pustom kraju, Bog je utjeha i nada, i vjera d će biti bolje. Duhovna spoznaja o Božjoj dobroti pruža osjećaj zaštite, sve tegobe se lakše podnose.

Posebno mjesto zauzima *ljubavna poezija.*

Ovdje je ljubav želja da se nešto desi, nešto maglovito lijepo i čeznutljivo, a opet neostvarljivo.

Ako si me probudio
da pupoljci procvatu
cvjetove da zajedno beremo,
nek si me probudio.

Ako si me probudio
da kažeš
pupoljci su nam dugo pupali
i neće se rascvasti,
nisi me trebao buditi.

To je traganje za apsolutnim razumijevanjem, za potpunim povjerenjem i predavanjem, no uvijek u pozadini postoji neki strah, izvjesna sumnja i samosavladavanje, a životna realnost kao da opravdava tu skepsu.

U ovim ljubavnim pjesmama česta su vraćanja u prošlost, vraćanje na ono što je moglo biti a nije se ostvarilo. Ima tu zapretane čežnje, metaforičkih ruža i pupoljaka koji svojom simbolikom tim pjesmama daju čar djetinje čistoće i romantičnih vibracija, ima realnog sagledavanja činjenica ali uvijek s onom ženskom maštovitom maglicom idealiziranja voljene osobe.

Najjača strana ove zbirke su pjesme ispjevane lokalnim čakavskim dijalektom. Upravo taj dijalekt daje im dah svježine, domaćeg mediteranskog kolorita gdje sve miriše na more, borovinu, smokve i masline i odiše toplim dahom starinskih kamenih kuća pod ljetnim suncem.

Jure Karakaš

PROGONITELJ VELEBITSKIH SITNICA

(Vladimir Jurčenko: "Prisno uz kamen", Senjsko književno ognjište, SENJ, 1996. godine)

Pjesma nastaje tako da se iz kutije neuglednih riječi odaberu one iz kojih će se pažljivim brušenjem i kombiniranjem oblikovati prsten-pjesma, narukvica-pjesma, ogrlica-pjesma ili dijadema-pjesma. Zatim se taj nakit izloži u draguljarnici stiha, zbirci pjesama... Jednoga dana pjesnik podvuče crtu pod napisano: Tek toliko da vidi do kuda je stigao i kamo bi bilo najuputnije produžiti. Ta svojevrsna inventura dostignutog naslovljena je, u većini slučajeva, kao "Izabrane pjesme". Izbor pjesama lukavi je predah pred hvatanje u koštac s rojevima riječi iz kojih će vještim kroćenjem nastati nove pjesme i nove zbirke, a potom i novi izbor... I tako u krug...

I Vladimira je Jurčenka, pjesnika, pripovjedača, slikara, kipara, lovca, planinara - da ne nabrajamo više - u hodu po prostranstvima riječi privremeno zaustavila zbirka izabranih pjesama "PRISNO UZ KAMEN". Prelistao je pjesnik "Srce darovano planini" (1977.), "Divlje proljeće" (1980.) i "Dan između tebe i mene" (1991.), te izdvojio iz njih, po osobnom mišljenju, ono najdragocjenije... Ima kolega Jurčenko isustva u biranju. Za "Knjigu s devet naslova" (1980.) ubrao je rukovet pjesama "Neka mi brda sude", a u "Svjetlosti ognjišta" (1993.) obradovao nas je pregršću stihova "U kamenici je vrijeme".

Izbor pjesama, uglavnom, vrše urednici. Oboružani postojećim teorijama o književnosti, a ograničeni plitkim džepom izdavača, najčešće izrode promašaj. Vladimir je Jurčenko izbjegao rovovsku bitku za uvrštenje ili neuvrštenje u zbirku izabranih pjesama svake predložene pjesme, jer je imao sreću da mu urednik-izbornik bude zaljubljenik u prirodu književnik Milan Krmpotić. Surađivali su prisno u svim elementima nastajanja izboa "Prisno uz kamen". Slikarski nerv Vladimira Jurčenka ni ovdje nije stajao po strani. Osobno je opremio naslovnicu, nacrtao je autoportret uz "Životopis", te s devet ilustracija

oplemenio sedam ciklusa sa stoijednom pjesmom... I tako smo dobili zbirku za čitanje i gledanje!...

Čovjek je potrošna roba. Rok trajanja mu nije ni mig oka bezvremenskog i beskrajnog Svemira. Mnogi se mire s tom definicijom i pasivno se prepuštaju da ih dani troše i vuku prema poznatom završetku. Moj kolega ne želi otići bez traga, a niti želi potratiti svoje ovozemaljsko penzionersko vrijeme na kartanje u zadimljenoj birtiji ili grickanje čipsa uz dalekovidnicu. Njegov je dnevni boravak masivni Velebit. Sjevernom Velebitu poznaje gotovo svaku travku, svaki grm, svaki suharak. Svako godišnje doba prepoznaje po boji i mirisu. Vladimir je Mogli Velebita, jer nemuštim jezikom razgovara i s vukom i s njegovim plijenom, obraća se ptici u letu i ribi u plovu, velebitski ga vjetrovi s proljeća obnavljaju a griju ga u dugim zimskim večerima. Pjesnik je opsjednut Velebitom! Velikim valom riječi ili boje zalijeva ispucani, suhi velebitski kamen, tražeći od njega za uzvrat da ga mazi i da ga kažnjava, sve s potrebom da bude prisan s njegovim kamenom - da grije kamen i da kamen grije njega. Raskrižen na leđima u nekoj velebitskoj dulibi, pjesnik prati po oceanu nebeskom polovidbu oblaka, tih nebeskih korablji, i ne jednom poželi da se kao galeb spusti na palubu jednoga od njih i pokupi mrvice sna iz očiju nebeskih mornara. ...Tada vrijeme za Vladimira Jurčenka stoji, iako zna da se ono troši, kapajući u prastaru velebitsku kamenicu; kada se potrošeni slap vremena prelije preko ruba kamenice, putovati mu je u bezvrijeme...

I dok se Mile Butković drži Podgorja, tog podnožja moćnog Velebita, i dok Davoru Prpiću Velebit pokazuje samo svoju vanjštinu, a oba su navedena pjesnika iz istoga ozračja, iz senjskog književnog kruga, dobar poznavalac Velebita, pjesnik Vladimir Jurčenko, zanemaruje opća mjesta Velebita - on progoni njegove sitnice. Ne dosađuje sebi i drugima šturom faktografijom, on iznjedruje kroz stihove otiske što su mu ih na duši i u oku ostavlja veličanstvenost velebitskog okružja...

...Organizirani nered bilježaka na Vladimirovu radnom stolu zorno nam govori da nije izrečena posljednja riječ o Velebitu iz pera ovog sretnoga sanjara. S nestrpljenjem očekujemo da nas uskoro preplavi blagoglagoljivost stihova ovoga, u privatnom životu šutljivog, svetojuračkog barda...

Tomislav Kovačević

BAŠKI PJESNIČKI SUHOZID

(Slobodan Martin Šikić: "BOJNI PIVAC", Kapucinski samostan, KARLOBAG, 1996. godine)

Upotreba riječi ozbiljan je posao. Koliko god može riječ podići, kolikogod može biti servilna, riječ može i raniti, može krenuti u neželjenom smjeru, može se oteti i pričiniti nenadoknadivu štetu. Uzalud oblažemo isprikom novih riječi nanesenu ranu. ...Vrč je razbijen, mlijeko je proliveno... Plivati u moru riječi, umijeće je mogućeg - tu nema mjesta za priučenog plivača. Nevještome preostaje da se drži sigurnosti plićaka svakodnevice, jer se na njega zasigurno ne odnosi ona dalekoistočna poslovica: "Bolje je gađati podnevno suce i ne dosegnuti, nego promašiti obližnji grm." ...Slobodan Martin Šikić spada u vješte plivače. Bliže bi bilo istini reći da spada u onaj jedva zamjetan ali prisutan soj rudara riječi...

Da pojasnim... Podastrem li pred vas činjenicu da se sve više susrećemo sa zbirkama pjesama ili s proznim teksovima pisanih na leksiku užeg zavičaja autora, neću vas iznenaditi ničim novim. Više ili manje s(p)retno zapisana riječ svakako je doprinos - ma koliko god mi šutjeli o tome - fondu uporabnih riječi, koje će netko vještiji ili umniji od nas znati korisno složititi u pjesmu, pripovječicu ili roman... Pjesnik iz baškog ozračja (Bag - tako Karlobagu tepaju od davnina njegovi mještani) ne rudari samo po rječniku užeg zavičaja. Njemu nikako nije dovoljno biti sakupljačem riječi; on te riječi provjerava kroz stihovlje, htijući znati vrijedi li uopće to što je marno sakupio...

Tako nas je obradovao "BOJNIM PIVCEM"...

Stalno nam pod noge bacaju klipove klaustrofobičnosti pisanja na dijalektu. Kao, skučeni fond riječi i tema čine to i takvo pisanje neinteresantnim, kao, ta su literarna ostvarenja, što se shvaćanja čitateljstva tiče, dosega najbliže autobusne staničice... "Bojni pivac" opovrgava svakim svojim retkom, svakom strofom, pjesmom svakom, tu tvrdnju... Ruku na srce, većina versa u ovoj zbirci tematski je vezana za pjesnikov uži zavičaj, ali ne s namjerom da tamo i ostane, jer je njegov artistički pristup zavičajnim temema uzdigao iste na pijedestal univerzalnog, postavši tako putokazom spisateljima na standardnom književnom hrvatskom jeziku... Naravno, treba platiti račun precima, ali i skrbiti za unučad...

Izrudarene riječi pjesnik ne rasiplje kao pijani milijuner. Svaku prevrne kô siromah crkavicu po nekoliko puta, oko svake obilazi kô mačak oko plitice s varenikom, i kada je siguran da mu upravot ta riječ odgovra željenoj namjeni, ugradi riječ u pjesmu kao kamen u suhozid. Otud i opravdanje za škrtu nabijenost Šikićevih stihova... Tu i tamo dozvoli pjesnik peru poneku raskošniju pjesmu, strogo vodeći računa da istu ne razvodni... Oprimjerimo navedeno...

Ako se pjesnik koristio poviješću sabitim imenom rodnog mu Karlobaga u Bag, ni pjesma o Bagu nije mogla biti epski rastegnuta:

Bag

S Velebita
se u te
suze stočile,
a vile ti skute
u moru smočile.

Više od ovoga ne bi trebalo ni u turistički prospekt Karlobaga napisati...

Ili, koliko samo discipline treba da se nedogled majčinih savjeta, brige majčine, sažme u gotovo haiku-složenac

Mamino ilo

Samo se ti,
sinko moj,
nemoj za ništa
na svitu
poidat.

Držeći se te umotvorine-likarije, garantirano nećete zaraditi čir, infarkt ili sličnu nepodopštinu vremena kroz koje nerazumno brzamo...

Neke mudrosti traže opširniji pristup. Ne bih vam htio uskratiti radost čitanja, tek vas upućujem na "Jadno drvo" i "Čovu"... Sav je Podvelebit tu sažet...

Nema Zagorca bez bregi, ni Slavonca bez ravnice, pa nema Primorca bez mora. Ljubavi prema moru ima u ovoj zbirci na pretek! Bilo da kudi more, bilo da ga hvali, Slobodan ga Martin Šikić iznad svega razumije. Na to nas upućuju "Jugo", "Štiga", "Kaić na mulu", "Baška bura" i druge...

Ima kolega Šikić jednu pjesmu koja mu je jednogodišnja briga bila. Kakogod složio riječi, nije to bilo ono pravo - uvijek je nešto nedostajalo! Košarica se pisanog neuspjeha punila i praznila danonoćno, i tek je nakon duge godine dana iznjedren "Bojni pivac". Zbog muka koje je zadao pjesniku, zaslužio je da bude razapet na naslovnici zbirke... Potražite ga svakako na 40. stranici!...

Ovo nešto skromnog mi lamentiranja o "Bojnome pivcu", završavam vickastom, ali iznad svega duboko humanom i umnom pjesmom

Sritna puška
Bija je did Josega
čovik dobre volje:
Za priplašit tate,
opalija nebu u mrak
- da se sritni vrate.

Pred kraj zbirke čeka nas "Rječnik". U svega dvije stranice sabijena je podgorski škrto sva raskoš novoštokavske ikavice s natruhama čakavskoga govora... Ali je zato na susjednoj stranici ispod (opet!) škrte "Bilješke o piscu" dovoljno mjesta za nadopuniti "Rječnik"... Nema vam druge, nego zbirku u jednu a olovku u drugu ruku, pa na posao!...

Tomislav Kovačević

ŽIĆA SVETIH OTACA: HRVATSKA SREDNJOVJEKOVNA PROZA

(Dragica Malić - Zagreb: Matica hrvatska: Institut za hrvatski jezik, 1997.)

U nakladi Matice hrvatske i Instituta za hrvatski jezik, kao prva knjiga serije "Hrvatska jezična baština", izašao je prvotisak monografije *Žića svtih otaca.* Autorica *Jezika najstarije hrvatske pjesmarice,* "Šibenske molitve", *"Reda i zakona* zadarskih dominikanki" i *Povaljske listine* **Dragica Malić** tom se "hrvatskom srednjovjekovnom prozom" počela sustavno baviti otprije desetak godina. Ovim je izdanjem, na ukupno 727 ukusno uvezanih stranica (17 x 13 cm) učinila sve što takva djela, uz faksimil i transkripciju rukopisa, maksimalno zahtijevaju.

Knjiga otpočinje "Uvodom", koji sadrži historijat toga rukopisa od 1939., kada ga je u Akademijinim *Starinama* izdao Vinko Premuda, koji ga je bio pronašao u Samostanu sv. Antuna u Rabu. Uvažavajući dosadašnja stajališta o grafijskim i jezičnim karakteristikama autorica se slaže da one odražavaju stanje iz 14. stoljeća. Međutim na temelju usporedbe filigrana koji se raspoznavaju na papiru *Žića* s onima u rječniku filigrana C. M. Briqueta, ona pomiče dataciju rukopisa na kraj 15. stoljeća. Rukopis je, najvjerojatnije "prijepis dvaju znatno starijih predložaka" pisanih latinicom, što je autorica potvrdila uspoređujući hrvatski prijevod s latinskim originalom. Istaknuvši književnopovijesne značajke proze ona prilaže tabelu članaka hrvatskog teksta i odgovarajućih latinskih.

Uzevši u obzir i povijesne činjenice o veličini samostanskih skriptorija, mjesto nastanka najvjerojatnije je Zadar (Sv. Krševan) a prevoditelji možda Rabljani na školovanju u Zadru.

Transkripcija *Žića* popraćena je suvremenim znakovljem i opširnim bilješkama pod tekstom, koje sadrže tumačenja što se odnose na odstupanja od originala i pogreške koje su mogle nastati kako tijekom prevođenja tako i prepisivanja.

Nakon pretiska slijedi osvrt "Grafija i pravopis", iz kojega se najbolje naziru teškoće na koje je autorica bila osuđena pri transkripciji teksta s obzirom na neujednačenost uporabe grafema i pravopisnih principa. Dvije tablice - o grafijskom predočavanju fonema i glasovnoj vrjednosti grafema - pokazuju i ovom prilikom autoričinu vještinu u grafičkom prikazu, a same tablice mogu izvrsno poslužiti kao obrazac ostalim istraživačima slične problematike. Zbog neizdiferenciranosti grafije, onemogućeno je sigurno određenje pravopisa kao fonološkoga ili morfonološkoga, već rukopis najsigurnije pripada počecima hrvatske latiničke ortografije, kada su se načela miješala.

"Jezik ŽSO" na gotovo stotinu stranica, detaljna je analiza glasova i oblika, na temelju čijih osobina autorica, u mnogome se slažući s drugim istraživačima, određuje pripadnost *Žića* "(širem) zadarskom književnojezičnom krugu, što znači da mu je u osnovi sjevernodalmatinski, srednjočakavski dijalekt, ..." a "uočeni su i tragovi crkvenoslavenskog utjecaja", te da pripada vremenu 14. stoljeća.

Navedena studija o jeziku nosi oznaku IV. poglavlja, a istu takvu (rimsko IV.) nosi i "Rječnik". Je li pri tehničkom uređivanju došlo do kakve zabune ili je po srijedi nešto drugo, mislim da bi bilo dobro da je "Rječnik" pod oznakom V. a kratice i literatura da su VI. i VII. Ili, "Rječnik" je mogao biti sastavni dio studije o jeziku pod brojem IV. 3. Leksik. Zanemarimo li taj tehnički propust, ostaje nam oveća zbirka riječi, u kojoj se natuknice javljaju u svim likovima pojavnosti, broju pojavnosti, odrednicama, značenjima i drugim tumačenjima. Nezasitnom korisniku postane doista žao što rječnik ne omogućuje i "obratnu upotrebu: riječnik —> tekst". Ali to vjerojatno nadoknađuje kompjutorska obrada iste autorice, samo knjiga nije svakome pri ruci.

Knjiga završava popisom kratica i bogate literature.

Žića svetih otaca, prijevod s više latinskih izvora popularne srednjovjekovne patrističke proze, u prvom su redu spomenik hrvatske jezične baštine (kako je i naziv nizu izdanja planiranih publikacija). Kao štivo za redovnike, ne spada u umjetnički vještija dostignuća duhovne lektire, ali jezik otkriva onodobne domete svojega povijesnog razvoja, pa čitatelja zanosi svojim koloritom, a stručnjaku pruža temeljitu jezičnu analizu, koja je i metodološki na besprijekornoj razini.

Mirjana Šokota

UZ PRVI BROJ NOVOGA ČASOPISA

(Tragovi: časopis za književnost i društvena pitanja, Hrvatski književni krug, Zagreb, 1997.)

Na hrvatskom ozborju i do sada je veliki broj časopisa i revija koji promiču i okupljaju kulturnu baštinu a isto tako pridonose širenju i upoznavanju hrvatske kulture u međunarodnim razmjerima. Eto, pozdraviti je i poželjeti sreću i novo pridošlom časopisu za književnost i društvena pitanja "Tragovi", koje pokreće Hrvatski književni krug iz Zagreba s urednikom Tvrtkom Klaićem.

Poznata je uzrečica da dobru ne treba reklame a iz sadržaja "Tragova" vidljivo je pored entuzijazma i svježina kojom plijeni.

Poslovnu stranicu "Tragova" otvara pjesma suvremenog hrvatskog pjesnika Danijela Dragojevića iz zbirke "Zvjezdarnica".

Miroslav Mićanović piše esej: "O tome kako je pjesme E. D. trebalo svakako objaviti". S nostalgijom se prisjeća odlaska pjesnika Hrvoja Pejakovića i njegovih zadivljujućih rečenica što ih je ispisao u "Sjevernom uglu".

Nekoliko stranica posvećeno je Unamunovim pjesmama koje je priredio i odabrao Josip Hećimović Nikšić, a Unamuno je vrhunac ne samo španjolske nego i evropske književnosti 20. stoljeća.

Paul Klarić, Ante M. Ivandić, Dragutin Dumančić predstavljaju se s nekoliko pjesama. Danica Kumbatović piše esej: *Socijalizam i kršćanstvo u misterijima Charlesa Péguya.*

Uredništvo časopisa prenosi tekstove trojice talijanskih kritičara koji nadahnuto pišu u predgovorima triju zbirki pjesama Dubravka Pušeka...

Veliki prostor posvećen je talijanskom pjesniku Primu Leviju. Tvrtko Klarić piše esej "Primo Levi in fabula". Treba reći da je sâm Klarić umješno prepjevao izabrane pjesme P. Levija pod naslovom "Shemà" u nakladi biblioteke Quorum iz 1992. god.

Ne treba zaobići ni pjesme Roberta Mlinarca, Ivanke Kipčić i ostalih koji su doprinijeli ovom časopisu.

U 160 strana, tiskovno zaista lijepo i elegantno oblikovanih, svatko će pronaći ponešto za sebe. Naslovnica je oblikovana "Anatomijom prostora" slikara Vinka Fištera.

Svakako "Tragove" treba čitati i nadati se da se prvi mačići u vodu ne bacaju.

Gojko Polegubić

UDUBLJIVANJE U BOŽANSKU ISTINU

(Ivan Šaško: Rimski psalterij, vlastita naklada, Zagreb, 1997.)

Mada neobično u prologu svoga "Rimskog psalterija", Ivan Šaško ukazati će na onu osebujnu različitost puta koji često vodi k istom cilju. Ukazati će da se Istina može reći i drugačije, katkada jasnije i razgovjetnije od uobičajenih načina i normi. Ipak, reći je nije to samo "usmjerena pozornost na neprimjećeno", koje povlači životni moto, postulat ili sakramentalnost. Bit će to pjev u kojem se spontano proteže granica onih stanja svijesti kojič često i nismo svjesni, a koji su do nas došli zasuti pustinjsim pijeskom ili kao nešto ugašeno što se vuklo po blatu močvara...

Listajući prvijenac pjesnika Šaška, teško je da će nas odmah prožeti i prosvijetliti ono za čim je i sam tragao a tragajući našao. Vjerujem da slutite kako je tražio Istinu a pronašao Boga. Moguć je i drugačiji obrat da je božansko bilo ono čemu je smjerala ova poetika.

U svojim mededitativnim zapisima hvata one niti po kojima i jesmo to što jesmo. "Molitveni godovi dosegnuše puninu", - priča ispunjena postade tiša i gusta u kapima. A što je život? Tko nam još to može reći? Možda sjenokoša zagledan prema rijeci i u žbunju ohlađen žir (na tragu ptičji vir). Negdje u valovima života, djetinjstva, procvala je lijeska. Možda će baš ona "u svom slovnom različju / mukom spasa sricati/. Ma koliko se Šaško trudio doći do krizantema, tulipana, lijerova njegovo unatarnje obzorje biti će obdareno vanjskim slikama svijeta. Tako će reći: "uz ogradu od pruća / kriškin caruje hlad". Upisan u dlan božje ruke pjesnikovo Ja je tek zrnce kojeg će

vjetar rasijati, ali tu je i želja za nedohvatnim, čarobnim, zagonetnim. "Između skoro ničega/ i ljetos trešnja u cvatu." Iako milenijima trešnje cvatu za pjesnike nikad nisu ocvale. U literaturi moguća je čistija intelektualnost dok poezija smjera ne samo na životno već su u njoj sadržani fenomeni doživljenog i često puta nedosanjanog. Istina je to o čovjeku i svijetu uopće. Zato lirika i znade biti teža od života i njen žrtvenik...

Iako teška i spora, poezija pjesnika Šaška izgovorena je s gordošću. Bez mnogo krzmanja i poduljih riječi pjesnik posiže čistu transcedentalnost trenutka, detalja, vremena, vječnosti i njegovo će "šuštanje dosegnuti nebo", dok će kiša pod zid razrušen. Nostalgični prizvuk sjedinjen je s toplim ugođajem, s prizvukom onih slika koje daju ritmički sklad i ljepotu. Arficijelnost je uzdignuta u univerzalnost, što je odlika pjesnika.

Katkad govori u ime poniženih i uvrijeđenih i zna što je beznačajnija šutnja to je jasnija riječ.

Prilikom predstavljanja "Rimskog psalterija" netko reče kako nas sve to uranja u biblijske poruke, u grčku i rimsku baštinu i tradiciju ali i u psalme. Časoslov je to za svakidašnje, novost što nas može oraspoložiti unutar vreve i muke života.

Ona će nas dovoditi u cvatnju i sklad. Biti u skladu sa sobom i sa drugima nauk je Kristov. I tu je začetak svake Šaškove pjesme. Ne valja biti potišten i žaliti za onim što je prošlo. Čovjeku je prirođen rast, rast iznutra, rast sada.

Poezija je to koja računa na marna čitatelja i pruža mu mogućnost da i sam ispiše nešto između njenih redova, jer Istina ma kako bila govorena na kraju ostaje nepromjenjiva.

Gojko Polegubić

HRVATI U SLOVAČKOJ

(Chorváti na Slovensku, Slovenské národné múzeum, Bratislava 1996.)

Posljednjih godina vrlo su živa proučavanja hrvatske problematike u drugim državama, osobito u Madžarskoj, Austriji, Češkoj i u Slovačkoj. Često su nam rezultati tih istraživanja uglavnom nepoznati, pa zato ovdje upozoravamo na knjigu *Chorváti na Slovensku,* gdje je na ozbiljan i znanstveno reprezentativan način prikazana raznolika tematika hrvatske opstojnosti u Slovačkoj. To sedjelo skladno uklapa u niz izdanja o Hrvatima u toj zemlji, među kojima su neka neprolazne vrijednosti, dijelom napisana i objelodanjena u Hrvatskoj.

Kako je znano, Hrvati u Slovačkoj žive od prve polovice 16. stoljeća, od doba turskog osvajanja na našim prostorima. Naselili su se u nekoliko desetaka sela, a još nisu podlegli asimilaciji u četiri sela u blizini Bratislave, u Novom Selu, u Hrvatskom Jandrofu, u Čunovu i u Hrvatskom Grobu. Niz knjiga autora kao što su Joško Balaž, Viliam Pokorny i drugi pokazuje kako se Hrvatima u Slovačkoj posvećuje znatna pozornost, a o tom govore i druge činjenice, stvaranje Hrvatskoga kulturnoga saveza, održavanje kongresâ Hrvata u Slovačkoj i festivalâ hrvatske kulture, pokretanje novina (*Novoselski glas*) i djelovanje folklornih ansambala.

Već smo napomenuli da knjiga *Chorváti na Slovensku* ima izraziti znanstveni značaj. Tu čitamo dva povijesna priloga istaknute historičarke Kvete Kučerove, koja obrađuje hrvatsko naseljavanje u Slovačkoj i obuhvatne značajke našega života u toj zemlji. U svojim radovima Jozef Kl'ačka na temelju arhivskoga rada opisuje život pojedinih hrvatskih rodova/obitelji u Devinskom Novom Selu te razrađuje metodološka pitanja formiranja dokumentacije o Hrvatima u Slovačkoj.

Etnografsku problematiku obrađuju Zuzana Benušková i František Kalesny. Spomenuta znanstvenice piše o slovačkim Hrvatima u kulturnohistorijskoj literaturi te o hrvatskom doprinosu u formiranju narodne kulture u zapadnoj Slovačkoj. Kalesny je također zainteresiran za pitanja udjela Hrvata u osobitostima slovačke pučke kulture.

Vrlo je koristan tekst uglednoga slovačkog dijalektologa ivora Ripke o hrvatskim organzkim idiomima u Slovačkoj. On sažeto prikazuje naše prilično raznolike govore koji su uglavnom čakavski, ali u Hrvatskom grobu uz dominantne čakavske crte postoji i nešto kajkavskih elemenata.

Hrvatske govore u Gradišću obrađuje veliki poznavatelj te problematike Gerhard Neweklowsky koji piše i o književnoj baštini gradišćanskih Hrvata i o sadanjem životu Hrvata u Australiji.

Veoma važnu bibliografiju radova o Hrvatima u Slovačkoj priredio je neumorni Viliam Pokorny, istaknuti Hrvat iz Novoga Sela.

Ipak je glavnina prostora u knjizi posvećena hrvatskim narodnim pjesmama u Slovačkoj. Na stotinjak stranica nalazimo i tekstove pjesama i notne zapise, uz druge osnovne informacije.

Cijela knjiga zaključena je napisom o dokumentacijskom centru hrvatske kulture u Slovačkoj. Pisac je toga teksta Ján Botík, priređivač knjige koja nas je zainteresirala i obradovala, između ostaloga i zbog bogata slikovnog materijala. na koncu, zadovoljni smo što se i učenjaci iz Hrvatske plodno uključuju u proučavanje naših tema u slovačkoj sredini.

Josip Lisac

USPJEŠNO ZAGRLJENA NADA

(Ivan Svetić: "Povratak moru", Matica hrvatska - Ogranak Gospić, 1996. god.)

U nakladi Matice hrvatske - Ogranak Gospić izašla je tijekom 1996. godine nova zbirka pjesama "Povratak moru", autora Ivana Svetića (Gospić, 1921.). Riječ je, zapravo, o drugom, s desetak pjesama dopunjenom i dorađenom izdanju zbirke koja je prvi put izašla u izdanju "Istarske naklade" u Puli 1982. kao poseban otisak iz časopisa Istra, br. 1-2 iz iste godine. Zbirka je podijeljena u tri pjesmovna kruga: "Šapat školjke", "Mutan talog", "Drhtavo jedro", a njezino uredništvo potpisuje Ivo Balentović.

Već kod prvoga otvaranja knjige čitatelj namah uočava da su pjesmovni sadržaji tematski zaokupljeni, gotovo bismo mogli reći da su kolonizirani, vječnom pjesničkom i ljudskom temom: ljubavi, pa otuda onda i nezaobilazan lirski ugođaj ove Svetićeve knjige. Pomnjivim, pak, iščitavanjem dade se zaključiti da su pjesnikovi saveznici, kadšto i suparnici, u ovoj knjizi i oni "potresni problemi metafizike i ontologije" kako je to nekoć lijepo rekao predragi hrvatski pjesnik i patnik Viktor Vida. Najbolji je to način da se doskoči problemu viška egzistencije, koji inače muči mnoge hrvatske pjesnike. Brojna su, naime, mjesta u Svetićevoj knjizi koja bi mogla potvrditi gore iznijetu tvrdnju. Tako, primjerice, u pjesmi "U svakoj ženi" (ciklus "Šapat

školjke") pjesnik će reći: "hrabrost susreta/ licem u lice,/ blagost pogleda/ oči u oči/ pomogli bi nam svima/ da operemo/ i ugrijemo/ hladno srce/ u njedrima,/ da izbavimo dušu/ i vratimo lakoću/ koracima. Ili, pak, u pjesmi "Što si dobra učinio" (ciklus "Mutan talog") Svetić će još potresnije reći: "Zvijezde mi mašu, / daju mi znak,/ čujem i njihov glas,/ jasan i znan: /dolazi vrijeme, /bliži se čas..." U njima pjesnik kao da nastoji uspostaviti ono nužno bitkovno ravnovjesje, zapravo ravnovjesje između ljubavi prema sasvim određenoj ženi, koju već na početku zbirke pita: "Jesi li izabrala?" - i ljubavi prema "čistim izvorima", tj. prema transcendenciji. Neprijeporno je da Svetić u svemu tomu pokazuje zamjetnu pjesničku odlučnost. Jer pjesnik, općenito, nije biće kompromisa. Ne, nipošto! Kolebljivost bi, naime, za njega bila pogubna.

Svetić zna što hoće, a hoće grliti nadu da "osnaži /korijen vjere/ u spas" (pjesma "Dugo ti je trebalo"), čime pokazuje da je ovladao "alatom boli" (D. Štambuk), ali i zanatom nade. Glede toga podsjećam čitatelje na pjesnikovu zbirku "Vrijeme nade", Pula, 1994. Nadalje, kako je pjesnik, po svome usudu, zadrti akter tišine, i jedini njezin pravi punoljetnik, on mora čuti "šapat školjke"; mora sržno supostojati s prirodom da bi mogao (o)braniti cjelinu svijeta. Ta, priroda nije samo naša drugost, nego i naša istost koja je jednako blizu Apsolutu. Zato i jest logičan pjesnikov povratak moru. Taj je povratak u biti samo prva stepenica u hodanju prema naprijed, prema čistinama. On je pretpostavka našega transcendiranja, jer nakon što smo stekli stanovito iskustvo s prirodom i zajednicom refleksijom dolazimo do sebe i možebit do Boga.

Eto, marnom pjesnikovom zauzetošću u zbirci je ostvarena lijepa zaliha slikovnih, glazbenih i mosaonih elemenata, kao što to primjećuje Grga Rupčić u pogovoru ove zbirke. Što se pak tiče Svetićeva izraza valja reći da je on napose tečan, jednostavan, samo ponekad zglobovit, razigran; te da - premda prevladava slobodan stih - pjesniku nije strana ni rima, čime Svetić (koji stvara više od 60 godina) ostaje nastavljačem lijepe tradicije u hrvatskom lirskom pjesništvu.

Najposlije po vlastitu izboru preporučujem čitatelju pjesmu "Strah te je" u kojoj pjesnik kaže: "nije li istina/ da se zvijezde vide/ samo noću!"

Predrag D. Grubić

UDŽBENIK LOGIKE PRIMJEREN DANAŠNJIM SREDNJOŠKOLCIMA

(Fra Ignacije Gavran ***Logika,*** *Udžbenik za srednje škole, Visoko, 1999, 119 str. Izdavač: Svjetlo riječi, Sarajevo, Franjevačka 6.)*

Ako je vjerovati francuskom humanistu i radikalnom antiaristoteličaru Petrusu Ramusu (Pierre de la Ramée, 1515-1572), prvome piscu povijesti logike, začetnici te znanosti nisu Aristotel i njegovi sljedbenici, nego Noa, deseti praotac od Adama, koji je svojom pravednošću spasio čovječanstvo od općega potopa, i Prometej, mitološki starogrčki titan je ukravši nebu neugasivu vatru svega znanja i svih umijeća ljudski rod obogatio neprolaznim životom. Nakon te pralogike (Logica Patrum) slijedila je, prema Ramusovoj ishitrenoj povijesnoj rekonstrukciji, matematička logika pitagoričara, zatim fizička logika Zenona, Hipokrata i Demokrita, pa logika Sokrata, Pirona, stoika i akademika te napokon Aristotelova peripatetička, najgora od svih.

Međutim, zbiljska povijest logike kao znanosti odvijala se tako suvislo i u bitnim odrednicama neprekinuto na peripatetičkim temeljima da je i Kant, unatoč svome korjenitom kopernikanskom filozofskom obratu, bio primoran priznati "da od Aristotela ni jedan korak nije smjela napraviti natrag, ukoliko joj se ne ubroje kao poboljšanja izbacivanje nekih nepotrebnih suptiliteta ili jasnije određivanje izloženoga. No to pripada više eleganciji nego sigurnosti znanosti. Kod nje je osobito još i to, da dosada nije ni naprijed nije mogla napraviti ni jedan korak, pa se dakle prema svemu čini da je zaključena i dovršena." (Kritika čistoga uma, Zagreb, 1984, str. 12).

Doduše, ne može se poreći novost Baconove induktivne logike početkom XVII. stoljeća koja je dostigla vrhunac kod engleskih logičara u XIX. i XX. stoljeću kao i originalnost simboličke logike koja je isprva bila samo razvijeniji oblik deduktivne, dakle izrazito peripatetičke logike. Ali te činjenice nipošto ne obezvređuju istinitost Kantove primjedbe o bitnoj nepromjenljivosti i sigurnosti Aristotelove logike, o njezinoj dominantnoj ulozi u oblikovanju povijesti cjelokupne filozofije i ostalih znanosti te visokoga školstva na Zapadu.

Logika se na hrvatskim prostorima od IX. do XIX. stoljeća predavala u okviru školskoga sustava "sedam slobodnih umijeća" (septem artes liberales) na latinskom jeziku kao i u drugim dijelovima kršćanske Europe, dok se od 1868. počela predavati na hrvatskom jeziku kada je Karlovčanin Vinko Pacel u Zagrebu objelodanio svoje djelo *Logika ili misloslovje* kao "Filozofijsku propedeutiku, t.j. pripravu mudroslovju za gimnazije u trojednoj kraljevini". Pacel se u sadržajnom pogledu oslonio na tri njemačka autora, osobito na Beckovu knjižicu Grundriss der Logik, kako napominje u predgovoru. Najviše brige mu je zadavao problem kako "pridesiti pojmove logike, a tim i nazivlje, pojmovanju hèrvatskoga jezika." Sa sličnim se problemom suočio i Josip Stadler, pisac prvoga priručnika logike na hrvatskom jeziku za visoke filozofsko-teološke škole, koji je zapravo preradio udžbenik svoga profesora logike na rimskome sveučilištu "Gregoriana" Salvatore Tongiorgija i objelodanio 1871. u Zagrebu. Stadler u predgovoru piše: "Što se jezika tiče, to znaš i sam, da su me njeki izrazi mnogo truda morali stajati. Kako sam bolje znao, tako sam jih skovao. Nedopade li ti se dakle koji izraz, ispričaj me; al ujedno i bolji skuj, te ga na vidik iznesi, a ja ću - vjeruj mi - svoju pogrešku izpraviti i tvoj izraz poprimiti, samo ako mi dokažeš, da tvoj izraz s t v a r, koja se hoće da naznači, točno naznačuje." (Logika, U Zagrebu 1871, str. 3).

Premda je u posljednjih stotinu i dvadeset godina na hrvatskom jeziku objavljeno tridesetak udžbenika logike za srednje i visoke škole (J. Glaser, Gj. Arnold, S. Basariček, V. Filipović, B. Milanović, A. Kusić, I. Večerina, G. Petrović, S. Kovač itd.), spomenuti jezični i pedagogijski problemi ostaju neriješeni, kako otvoreno priznaje većina autora.

U novije vrijeme posebnu teškoću u predavanju logike gimnazijalcima predstavlja činjenica da joj je u školskom programu dodijeljeno svega trideset sati. Budući da predavač mora odvojiti barem četiri sata za provjeru znanja svojih učenika, slijedi da mu za priopćavanje opsežne i po naravi stvari teške misaone građe preostaje malo vremena.

Pišući svoju *Logiku* za srednje škole fra Ignacije Gavran, profesor na Franjevačkoj gimnaziji u Visokom i poznati pisac o raznim temama, upravo je te teškoće imao pred očima i pokušao ih riješiti na način koji je najprimjereniji srednjoškolcima ograničavajući izlaganje na ono što je doista bitno u logičkoj znanosti.* Knjiga se sastoji od 25 kratkih poglavlja od kojih je svako namijenjeno po jednome predavanju i završava konkretnim pitanjima (str. 7-107). Na kraju su navedene zadaće za vježbe (str. 107-118).

Predavači logike zacijelo će najkompetentnije prosuditi koje su prednosti autorove knjige u odnosu na one koje kani nadomjestiti, a koja su poboljšanja poželjna. Mi ćemo se ograničiti samo na dvije primjedbe:

a) Trebalo je prevesti na hrvatski sve stručne latinske izraze koji se mogu jasno prevesti. Ako je to u nekim slučajevima neizvedivo, valjalo ih je opisno odrediti ili u kratkom dodatnom rječniku ili u bilješkama. Autor na str. 79. donosi lijepi primjer složenoga silogizma koji posjeduje iz Senekina djela, ali isključivo na latinskom jeziku.

b) Prof. Gavran definira logiku kao *nauku* koju shvaća kao skup spoznaje (str. 7). Luči je od riječi *znanost* po tome što se potonja, prema njemu, rabi za cjelokupnost svega sustavnog, sigurnog i metodički stečenoga znanja, dok izraz *nauk* označava, po njemu, dio nauke. Smatramo da navedena značenja triju sličnoznačnih izraza nisu ispravna te da unose nove nejasnoće i nesigurnosti u njihovu dosadašnju nesigurnu uporabu u hrvatskom jeziku. Do nedavno se, naime, pod utjecajem hrvatsko-srpskoga, odnosno srpsko-hrvatskoga jezika riječ "nauka" upotrebljavala kao istoznačnica "znanosti", pa se govorilo o ekonomskim naukama itd., dok se u najnovije vrijeme izraz "nauk" rabi tamo gdje bi trebalo pisati i kazati "nauka", npr. društveni nauk. Stoga, po našem mišljenju, tri spomenuta sličnoznačna izraza valja jasno lučiti na slijedeći način:

- *Nauk* (gr. didache, lat. disciplina, njem. Belehrung) je priopćavanje nekih spoznaja i umijeća bez obrazloženja, npr. vjeronauk.

- *Nauka* (gr. didaskalia, lat. doctrina, njem. Lehre) je priopćavanje osobne spoznaje s obrazloženjem. Tako se govori o Kristovoj nauci, Budhinoj, Konfucijevoj itd., a ne može se govoriti o njihovoj znanosti.

- *Znanost* (gr. episteme, lat. scientia, njem. Wissenschhaft) je sustav spoznaja od opće. impersonalne vrijednosti stečenih istraživanjem, npr. matematičke znanosti, kemijske, fizikalne, biološke itd.

Logika je. po mome mišlejnju, znanost, premda se može raspravljati o pitanju je li i umijeće (ars, štoviše ars artium) i što to zapravo znači.

15. srpnja 1997.

Tomo Vereš

* Nije išao za originalnošću, nego za doktrinarnom pouzdanošću i pedagoškom komunikativnošću.

KNJIGA PLEMENITE OSJEĆAJNOSTI

(B. Natalija Palac: "Vrijeme je već, Gospode" Zajednica izdanja Ranjeni labud, Mostar 1997.)

Žanrovski, ova bi knjiga spadala u memoaristiku, a glavni su joj dio autoričini dnevnički zapisi od 30. travnja 1990. do 9. prosinca 1995. Nakon dva zagrebačka krokija (mise u katedrali na dan smrti Zrinskog i Frankopana i male "predizborne" šetnje ulicama glavnog grada uz razgledanje stranačkih plakata) slijedi kratki prikaz puta u Njemačku u znaku "Heimat ist schöner", a onda smo sve do kraja knjige iskreni, ganuti i bratski dionici autoričina doživljaja ratnih strahota u hrvatskoj zemlji, posebno u njezinu širem zavičaju. Premda su tema i epoha već bile obrađene u mnogim knjigama i časopisima što smo ih ovih mjeseci imali na stolu, Natalija Palac nam je veoma zanimljiva, jer je daleko od stereotipa, jer je čitatelju širom otvorila svoje srce da joj on vidi svaki emocionalni treptaj, te jer je akdra uvijek naći pravi ton za iskaz ovog ili onog ugođaja ili ozračja. Prije navedene glavnine svoje knjige autorica nam nudi četiri-pet esejističkih medaljona pod zajedničkim naslovom "Vrijeme za Isusa i Savla", kao i svoj, nešto dulji, američki putopis pod naslovom "Za onu zvijezdu". I glavnina je knjiga istkana brojnim međunaslovima ("Veliki petak kroči u grad", "Otpor zlatnog maka", "Bezdan nesmisla" ...), obično s lirskim nabojem, kojima autorica dograđuje plemenite poetske sekvence što se nerijetko javljaju u sklopu dnevničkih zapisa.

Do danas sam u knjigama što se bave ovom istom tematikom uzalud tražio točan iskaz religioznog senzibiliteta suočena s ovim grozotama, a u Natalijinoj sam ga knjizi obilato našao. Kušnje nisu samo povijesna nego i natpovijesna stvarnost i dužnost nam je točno "iščitati" poruku tih kušnja. Treba se i zapitati što bi sada učinio sv. Franjo. "Bi li pošao na drugu stranu Bulevara i njima tamo rekao: 'Gospodin vam dao Mir'!?" (128) Najviše se zamislila čuvši "jednu izvanrednu misao", koju joj je "podario" prijatelj svećenik: "Meni je strašno žao Boga što se mora i želi osloniti na nas ovakve!" (129)

U sklopu ovih autentično i izrazito natpovijesnih, religioznih primisli treba, mislim, promatrati i naslov knjige "Vrijeme j već, Gospode". (Napominjem da puna rečenica glasi: "Vrijeme je već, Gospode, da se smiluješ!"). Taj je naslov posebno rječit za recenzente ove knjige, jer nam njime Natalija Palac razrješava naše eventualne dvojbe oko generalne poruke svojega djela. S obzirom da su dijelovi knjige pisani u raznim vremenima, u raznim raspoloženjima i okolnostima, gdje nekad prevladava gorčina, nekad spokoj, nekad jed, nekad čuđenje nad nelogičnošću mudrosti svijeta, nekad blagdanski ugođaj, nekad veoma reducirana refleksija, nekad nada, nekad očaj, — veoma nam dobro dolazi što nam je autorica naslovom priopćila kak oje neizravno ponudila svojom knjigom osobnu verziju zaziva upućenoga Bogu kakav mu je dolazio iz usta patnika Joba. Biblijski *Satan* (v. Knjigu o Jobu, Proslov, 1-12 i 2-6) je ona *mora* o kojoj govori autorica na str. 134, dodajući da je došlo vrijeme da se iz sve te muke (kao i iz Jobove) izvede Smisao. Jer "vrijeme je već, Svevišnji, da se smiluješ".

Ali autoričin je senzibilitet (združen s književnim darom) kadar oblikovati ganutljive estetske sličice od čisto "ovozemne" građe. Teško je, na primjer, bez suze u oku pročitati opis odlaska u progonstvo mostarske djece 13. svibnja 1992.: "Mahala je (iz autobusa na odlasku) i djevojčica u crvenoj trenirci, ukočenog lica, blijedog i uokvirenog dugom plavom kosom. Odlazila je, a ja sam vidjela da njezin svijet ostaje ovdje, u jednoj ulici, u jednome dvorištu kod njezine male *raje*..." Uzbuđuje nas, ali na drugi način, i bilješka o dječaku naših iseljenika ("Vi idete, a ja

nisam *finished* svoju priču"). Uopće, gotovo je cijela knjiga protkana dječjom dražešću, pa i na turobnim mjestima. Neovisno o tim svojstvima estetske naravi, knjiga ima i dodatnu vrijednost kao skladište nekih manje poznatih faktografskih podataka o ovome vremenu i prostoru, koji će danas-sutra biti od koristi povjesničarima, pogotovo zbog autoričine nesumnjive vjerodostojnosti.

Malko smeta što nije dodana bilješka o spisateljici, kao što je uobičajeno, a ne bi škodilo ni da su tiskani barem ulomci iz službenih recenzija, čiji su autori (od kojih jedan vrlo poznat) navedeni u impressumu. Inače je oprema knjige ugodna, samo mi se naklada za ovako lijepo napisano, razborito i privlačno djelce čini premalenom. Imao bih ipak tri sitna leksička prigovora. Sumnjivac nije čovjek koji sumnja (to je sumnjalo) nego sumnjiv čovjek (41). Riječ magnovenje u rečenici "Napisao si je u nekome magnovenju (misli se na *Pjesmu ljubavi,* 1 Kor 13) da ni sam ne znaš na nebu ili na zemlji" jamačno znači isto što i bunilo, što nije prihvatljivo. Magnovenje znači tren (oka), trenutak. Napokon, na više je mjesta krivo napisana prva riječ naziva poznatog nebodera u New Yorku (Empire State Building) kao "Empare".

Preostaje još da se osvrnemo na pisma Isusu i Savlu, koja stoje na početku knjige. Na duhovit način autorica navodi i komentira suvremenu sudbinu blaženstava iz Govora na gori. Poziva doduše Isusa da svoj govor ponovno održi, ali ne i mirotvorcima, jer njih neće biti među slušateljima. "Oni će tada zasjedati u Ženevi, Parizu ili Washingtonu i vijećati će o miru kao što su to činili i prije svih ratova." Ne treba ništa dodati ako kažemo da je tekst nastao 1976., dakle je pomalo proročanski. Mnogo je autorica "oštrija" kad piše Pavlu (kojemu vraća ime Savao). Na prvi pogled ironična, pa i sarkastična, ona u biti pokazuje ganutljivu, radikalnu i dosljednu skrb za vjerodostojnost Crkve i kršćanske uljudbe.

Svevlad Slamnig

BIBLIJSKA INSPIRACIJA

(Josip Jakov Planinić: ZALJUBLJENIČKI JEZIK, pjesme, Hrvatsko kulturno društvo Napredak Sarajevo, Podružnica Osijek, Osijek, 1997.)

Josip Jakov Planinić u posljednje je dvije godine objavio dvije knjige pjesama - "Čežnja za bjelinom" i "Na izvorima ljepote". Trećom knjigom pjesama "Zaljubljenički jezik", nedavno objavljenom, zacijelo je uspio dosegnuti nešto za čim je u prvim dvjema knjigama posezao; i odgovorio, možda, na neka pitanja koja je sebi u prvim pjesmama postavljao. Ovu je knjigu objavilo Hrvatsko kulturno društvo Napredak Sarajevo, podružnica Osijek.

Ako čovjek ima mjerljive okvire i svoje fizičke, materijalne dimenzije, duh ga nadilazi, nadvisuje i uzvisuje, a samo čovjekovo postojanje jest potvrda njegova duha i dokaz duhovne nemjerljivosti. Kako stih, pjesmu, staviti u odnos spram čovjekove duhovnosti, kako tu duhovnost njime obuhvatiti, i - može li se to uopće?

"Ako je egzistencijalna filozofija - govori u jednoj pjesmi Planinić - najbliža svijetu i čovjeku, onda je duhu najbliže egzistencijalno pjesništvo. Da li to još pojasniti? Nije moguće; kao što se ni stihom ne može opisati Svijet duha, ali se može naznačiti da Svijet jest."

(Iz pjesme "Kako ljubav nadilazi filozofiju")

Iz četrdesetak pjesama, koliko ih sadrži ova zbirka, raspoređenih u dva ciklusa, Planinić kao da stihovima pravi most između ovozemaljskoga i astrlnoga, između materijalnoga i duhovnoga, opredjeljujući se više za duhovno kao krajnji i najsavršeniji izraz čovjekove opstojnosti i njegova bitka. Kada, naoko, piše i o posve zemnim temama, svima nama znanim i prepoznatljivima, i to znano nam i prepoznatljivo rasut će se u astralno, nevidljivo i nedodirljivo, ali vazda prisutno u nama i iznad nas.

"Moja draga mi priča svete stvari
o Magdaleni i Isusovu grobu
slušam
polagani tok rijeke
sasvim uvjerljiv
očekivan
nizvodno je
nastrmo
moja draga me hrani
toplim kruščićima
iz nebeske peći
moja draga će postati
svetica."

("O Magdaleni")

Stihovi su uistinu u ovoj knjizi pažljivo brušeni i dobro izbrušeni; nema suvišnih uresa koji ne bi bili u funkciji stiha, nema pak ni stihova koji ne bi bili u funkciji pjesme kao cjeline. A ni pjesme bez koje bi ova knjiga bila knjigom, ovakvom kakva jest. Osnovnu intonaciju pjesama i cijeloj zbirci daje ona svima nama dobro znana "Pjesma nad pjesmama". Ali samo osnovnu intonaciju i neko blago suzvučje, kao što rekoh, jer je kazivanje Planinićevo po mnogo čemu osebujno.

I kada piše, naoko, o posve običnim stvarima, ima nešto što se doživljava čitajući to, a što je izvan riječi i iznad riječi. Ima nečega uzbudljivo-jednostavnoga, pa riječi tu služe samo kao okvir, kao naznačnice, koje upućuju, usmjeravaju, na cjelovit poetski ugođaj i doživljaj.

"Izrežem tri poriluka i dva krumpira, stavim u vodu, započnem kuhati, dodam soli i na kraju zaprašku. Sjedimo moja draga i ja nasuprot, na krajevima dugog stola, gledamo se, zahvalimo na kruhu i toplom objedu, kušamo poriluk, moja draga dodaje još soli, onda nešto govorimo, kakav mir je između nas! "Ohladit će se jelo" - velim mojoj dragoj, premda bih ju radije slušao; njene riječi su Zlatne ribice na Debussyjevu glasoviru, ali moju dragu volim više nego sebe.
Sljedećeg tjedna objedujem poriluk, sâm, dodajem još soli, kako to voli moja draga, još soli u mislima na nju, a slatkoća se prelijeva, smijem se, kako volim moju dragu, kako volim moju dragu!"

("Kako volim moju dragu")

Kada se pročitaju riječi, kada se završi pjesma, poslije svega u čitatelju će ostati nešto zbog čega je pjesma i napisana, ali to nešto je teško definirati - to je neko toplo uleknuće u duši, neka tiha ljepota. I neko pitanje na koje je pjesmom tek napol odgovoreno, a potpun odgovor čitatelj će sam u sebi potražiti.

Često korištena sintagma "moja draga" nije banalan sklop riječi u svakodnevnom značenju, već je njihovo značenje znatno dublje i profinjenije, uzme li se ono u kontekstu stiha i pjesme. "Moja draga" ne mora biti ni djevojka, ni supruga, ni ljubavnica, pa ni žena uopće. A može biti i prvo, i drugo, i treće. Ali i četvrto, ovisno o tome na kojoj emocionalno-osjećajnoj razini čitatelj doživljava tu sintagmu.

"Podigne blago ruke, otvori dlanove prema gore i na njima se vatrice zažare, milosna srebrnasta kiša počne silaziti do njena lica, i moja draga nježno zapjeva, zatvori oči, utihne, podastre se Svevišnjem, nakloni se i klekne. Zadivljuje me vjera moje drage. Stojim sasvim blizu, gledam gustu kosu njenu, kosu garavu rasutu po ramenima, po leđima, njeno lišce zanosom obasjano, mir, mir, koji počiva oko moje drage, koji prelazi na mene. Moja draga i ja zaljubljeni smo u istu ljubav."

("Kako moli moja draga")

I prema vokabularu, i odbiru tema i upotrebi nekoliko vlastitih imena - Josip, Marija, Magdalena - nema sumnje da pjesme Josipa Jakova Planinića asociraju, kao što maloprije rekosmo, na biblijska kazivanja, s čime smo se susreli i u prve dvije knjige istoga pjesnika. Jesu to teme koje se često rabe u pjesmi, i ne samo u pjesmi, ali ih je Josip Jakov Planinić u pjesmu unio na jedan fin, njemu svojstven način.

Na kraju, ovaj bih kratki prikaz knjige završio pjesmom iz zbirke "Zahvaljivanje".

Moja draga me uči ljubavi
svojim osmjehom
jasnim pogledom
radosnim korakom
prema meni
moja draga me uči ljubavi
u nježnom pozivu
mojeg imena
u prešutnoj isprici
za ono što i nije bilo
u ulaženju u moj
negovor
moja draga me uči ljubavi
dodirom ruke
koja izražuje
neizrečeno
odleđuje prste
unosi dah
u moju zamrlost
moja draga me uči ljubavi
u zahvaljivanju
slavljenju
Oca
koji je htio
da upoznamo
Ljubav.

Anto Gardaš

OTETI ZABORAVU

(Krešimir Čvrljak, Duh, Um i Zov Dalmacije.
Izd. Matica hrvatska Šibenik i Skradin, Šibenik - Skradin, 1996, 1-307.)

Devet podnaslova knjige, imenâ isto toliko znamenitih putnika u Skradin na Krki i Šibenik (da se tom mišlju prisjetimo Čvrljkove knjige "Znameniti putnici u Skradinu i na Krki"): polihistori, filozofi, prirodoslovci, putopisci. Devet imena, devet povijesnih osoba otetih zaboravu, uokvirenih u male, ali istinske i prave monografije, u knjizi gornjega naslova nalaze se pred nama. Tko zna, možda će nekomu poslužiti za dalje istraživanje, za napredak, za gradnju velike slike povijesti, jedincate povijesti hrvatskoga naroda, onoga koji živi na sjeveru domovine nam Hrvatske i onoga koji živi na njezinu jugu. Mnogo je toga lijepoga, korisnoga, poučnoga iznešeno u toj knjizi, što se Dalmacije tiče općenito, Skradina i Šibenika posebno. Prva povijesna osoba obrađena u knjizi tršćanski je humanist Raffaele Zovenzoni (1434-1485), koji je djelovao i u Šibeniku, družio se s Jurjem Šižgorićem, s njime se dopisivao. Ivan Polikarp Severitano Barbula ili Barbetta (1472-?) pisac je filozofskoga spisa, a Čvrljak se osvrće na Barbulino tumačenje distiha o moralu pogrešno pripisanih Seneki. Palladio Fosco (1493-1520) padovanski je humanist, školnik, putnik, istražitelj, pjesnik, povjesničar, polihistor. Petar Zoranić (1508-1543) prvi je poznatiji naš putopisac. Čvrljak u Zoraniću otkriva domoljublje, taj temeljni motiv što ga potiče u njegovu djelovanju. Ivan Pridojević Skradinjanin (16. st.) u našoj je javnosti prilično nepoznat, a nepoznanice iz njegova života otkriva nam Čvrljak svrstavajući ga među hrvatske humaniste. Autor nam približava i franjevca Pavla Pelizzera Rovinjanina (1600-1691), putopisca i generalnoga vizitatora franjevačke provincije Bosne Srebrene. Josip Vincent Host (1754-1836) je botaničar, meteorolog, riječki svećenik, vrsni poznavalac naše flore i faune.

Veliki dio prostora u svojoj knjizi Čvrljak posvećuje "Skitniku" po cijeloj našoj domovini, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, njegovu boravku u Skradinu na glagdan Zaštitnika općine sv. Jeronima 1856. i njegovu bavljenju skradinskom poviješću. Lutao je, tragao, skitao i pronalazio kamenčiće jednoga velikoga mozaika povjesnice hrvatskoga naroda. Kukuljević je obilazio cijelu Hrvatsku, no posebice njezin jug, budući da je bio svjestan kako će u njezinim knjižnicama, ali i kod imalaca arhivskoga gradiva, posebice diplomatičkoga, pronaći mnogo izvora za hrvatsku povijest. Nemoguće je sve obuhvatiti što je Kukuljević sve učinio za hrvatsku povijest, no ako se prisjetimo njegovi "Iura Regni" i "Regesta documentorum", a posebice ako spomenemo "Codex diplomaticus", što naglašava i Čvrljak, rekli smo mnogo, možda ono najbitnije o Kukuljeviću i njegovoj zasluzi za hrvatsku povijest, povijest Dalmacije, povijest Skradina posebice. Njegova povijesna otkrića i dostignuća i danas su polazište u proučavanju prošlosti Skradina i ostalih dalmatinskih gradova.

Ukratko, iz prikupljenih kamenčića hrvatske povijesti, velikana Uma i Duha, što ih je Čvrljak sažeo u svojoj knjizi, već se pomalo nazire mozaik, prekrasni i sveti mozaik bogate i raznovrsne povijesti hrvatskoga naroda.

Josip Barbarić

KRŠĆANSKO SHVAĆANJE POLITIKE

("Politika bez morala" Školska knjiga, Zagreb)

Živimo u vremenu kada je sve politizirano, a riječ "politika" je odavno šablonizirana u frazu. U tom pogledu je knjiga austrijskog filozofa i teologa "POLITIKA BEZ MORALA" Valentina Zsifkovitsa/očito ortografirano njemački prezime nekog "lista naše gore"/dobro je došla i na način razumljive forme napisana rasprava. Na njezinim stranicama redaju se poglavlja "Partikularni interesi" opća dobrobit", "Moć i vlast sloboda, pravda, nenasilje, ljubav mir" "Materijalna dobra-materijalne vrijednosti". "Životna stvarnost, etičke norme" itd upozoravaju na neke dileme s kojima se, ne samo među inteligencijom, susrećemo sve više na relaciji "politika-pojedinac". No i ostala poglavlja nisu manje suvremena i zanimljiva. U sedmom dotiče autor senzacionaliziranu upotrebu medija,

posebno u okviru politike. Navodi kako su mediji u političkom izvještavanju skloni pojednostavljivanju, unutar čega se simplificirajuće nasilno izobličava stvarnost. A politička je stvarnost složena i traži diferencirano promatranje te poseban tretman. Zanimljivo je doticanje problema "zapošljavanja na temelju stranačke pripadnosti". Pisac zaključuje kako to izgleda kad se na najodgovornija mjesta ne zapošljavaju najsposobniji i najpošteniji, nego se ravna prema stranačkim kriterijima. Tada se javljaju, piše autor, dvije moguće klopke. Prva je da protežirani "liječnik", primjerice, može "sfušati" političara kao pacijenta, i to upravo onog, koji ga je protežirao, a druga je, opet primjerice, da protežirani ali nesposobni poduzetnik dovede poduzeće do stečaja, što je najmanje korisno i za društvo i za političara koji to društvo vodi. pa se pisac pita: Trebaju li politiku voditi etički ili uskostrabački imperativi? Odmah potom autor uzima za primjer i poznati govor Himlera stranačkim esesovcima 1943, s kojim potiče svoje stranačke istomišljenike na "ubijanje naroda koji je želio ubiti nijemce! a za godinu i nešto više upravo su ti Himlerovi Nijemci došli do kraja u svom katastrofalnom vođenju politike, rata i svjetskog sukoba!

Zanimljivo da su pisca knjige "Politika bez morala", kako sam navodi, dovela do poticaja da je napiše današnja stanja koja razmatra pod naslovom "Velika prezasićenost politikom" te mišljenje da "nezadovoljstvo političarima i strankama raste kako na Zapadu tako i Istoku"! I to sve više ukazuju izbori u demokratskim zemljama, na koje se odaziva sve manje glasača. Zsifkovits u zaključku pokušava čak definirati svoja razmišljanja u "Deset pravila politike", iz kojih navodimo samo neke: "Poveži vlastiti interes sa interesom opće dobrobiti", "Teži, vlasti ali je stavi u službu pravde i ljubavi", "Kao političar budi prijatelj s medijima ali ne i ovisan o medijima, kao novinar odgovoran prema medijima a kao potrošač kritičan", a takva razmišljanja zaista, kako vidimo, nisu nesuvremena.

Urednik Zvonimir Lerotić zaključuje da nas "Živković uvodi u kršćansko shvaćanje moderne politike", što je zaista u našoj politološkoj literaturi jedan novi prilaz predmetu, s kojim se, htjeli ili ne, danas svi bavimo.

Autor navodi i obilnu literaturu iz koje je crpio svoja saznanja i njegova studija je očito u nesrazmjeru između količine stranica koje nam nudi i znanja i problema na tim, brojčano skromnim stranicama. O stilu i provođenju takve studije moglo bi se raspravljati, no o tome neka više povedu računa jezikoslovci. Uglavnom, od prevodioca do prevoditelja je prilično uočljiva razlika.

Mladen Hanzlovsky

ČEŽNJA ZA APSOLUTNIM

(Boris Biletić: Radovi na nekropoli Ceres, Zagreb 1996. g.)

Ne bih se posve složio s tvrdnjom da Poezija proizlazi ni iz čega i da joj prethodi praznina. Biti će da Poezija smjera na djelo koje se vidi u suživljavanju pjesnika i svijeta.

U nekoliko navrata otvarao sam i zatvarao Biletićevu knjigu pjesama: Radovi na nekropoli. (Boris Biletić rođen je 1957 g. u Puli. Autor je nekoliko zbirki pjesama. Ovogodišnji dobitnik nagrade Tin Ujević).

Očito me pjesmotvori ovoga pjesnika nisu odmah oduševljavali i nudili onu često željenu žeđ da se knjiga u dahu i do

kraja pročita. Što je bio uzrok tome? Možda senzibilnost koja često traži srodne pjesnike preko čijih bi se stihova mogao kreirati i naš svijet. U ovom slučaju nije bilo tako. Već sama imena recenzenata (Slavko Mihalić i Josip Bratulić) u predgovoru svojim iskazima kao da su udarili u točno precizno zvono koje je tražilo pročišćeno srce i uho da bi se ovaj pjev mogao čuti.

"Nije lako prodrijeti do srži Biletićeve pjesme ako smo već odlučili da je pomičemo iz njene slobode... (Mihalić).

Teško se zbližiti s ovom toplom i plahom intimom, koja inzistira na grimiznom sjaju, metaforičnosti i opterećenoj bjelini.

Rijetki su koji su u suvremenom pjesništvu rastvarali i razgrađivali samu zbilju ne oduzimajući od forme jezika, gdje se govor često dovodi do samih naznaka šutnje, ali gdje ne ostaje samo ogoljela riječ preko koje se dade slutiti i naslutiti od beskrajnih visina i prostora pa do razlučujućih jeka ili praha iz samih iskopina.

Nije bilo lako ostati "u osami blijedih uspomena" i prizivati valovlje, krijeste, grimiz kao i metaforičnost osutoga svijeta. Uvijek je postojao strah da ne iščeznemo.

Uostalom zašto uvod, kad nam svaka Biletićeva pjesma otkriva i dariva topli darak svjetla, ali i nostalgičnosti usred nestanka i prolaznosti. Ne piše autor *Radova na nekropoli* "po zakonima zanata" već progovara iz dna duše. U protivnom ostaje nijem...

Govor je to koji silazi u orebesku emocionalne stabilnosti, nježnih i neuhvatljivih ali ipak dopadljivih iskaza.

Kod Biletića vidljiva je moć koju pregalačkim naporom provlači čitavom zbirkom, ne dopuštajući određenim fragmentima prekid niti otcjepljenje. Mada ne inzistira toliko na korjenitoj promjeni svijeta, pjesnik svakako računa s onom imanentnom crtom ili točkom u kojoj se ovo pjesništvo i spaja: a to je tišina i odmak u najširem opsegu, odakle proističu smireni stihovi puni sklada i blagosti.

Pjeva iz srži same zbiljnosti pitajući se:

"I što bi odsad još mogao život biti nego slutnja najljepšeg iz patnje". I sama svijest kod Biletića ima uporište u znaku koji se preinačuje u sliku, misao, osjećaj a zatim ulijeva u impresivnu cjelovitost, u dragocijenost.

U dubinama kao da zvone samo njemu znani glasovi: Asocijacije takvih slika nisu ga uspjevale do kraja zatvoriti. U njima se nastojalo prizivati nepoznato, neshvatljivo, očaravajuće. To su osobitosti koje odvode i s druge strane književnog slučaja.

Ako je moguće odrediti ponajbližu sličnost kojoj teži ova poezija onda bi se vještina njene osebujnosti mogla svrstati u "univerzalnost etičkih vrijednosti". Ponajprije mislim na G. Trakla (grimiz) i pjesnika šutnje (Celana). Mogući su i širi aspekti ali i bez njih Biletićev glas je pročišćen i lišen patetike.

Svojim pjesmama nastojao je uhvatiti blistave, možda ne i najsretnije trenutke u kojima se sve zbiva, mijenja i nestaje. Metaforičnost je to blagoga i osuta svijeta.

"Čime što vještije izbrisati /sve proklete tragove/ tužno prosijana života"? Možda "sjemenkama koje nadvisuju sutrašnje magle". Bez obzira što je "Neopisiv uron u rijeku" on se i mogao gledati očima onoga kome magle nisu uspjele zamutiti pogled.

Koliko god Biletić pjeva o prolaznosti u njegovim pjesmama "šute daleki i topli svjetovi".

Uživimo li se u "Radove na nekropoli" oduševljavati će nas. U protivnom neće

nam dopuštati da im išta dodajemo. U tome je njihova kohezija i snaga. U njima i oko njih lebdi čvrsta auerola života i smisla.

"Istina se nikada ne može kazati tako da bude shvaćena, a da se u nju i ne povjeruje" (reći će W. Blake.)

Gojko Polegubić

RAZMAKNUTI OBZORI POETIČNOSTI

Gojko Polegubić: Svjetlost juga
Matica hrvatska, - Šibenik, 1996. g.

Matica hrvatska, ogranak-Šibenik, u knjižnici "Poezija" objelodanila je knjigu pjesama "Svjetlost juga" književnika Gojka Polegubića. Recenzentima su eminentna imena hrvatske književnosti, nedavno umrli Hrvoje Pejaković i Gojko Sušac.

Gojko Polegubić rođen je 1955. g. u Banjevcima kraj Šibenika. Srednju zanatsku školu završio je u Šibeniku. Živi i radi u Zagrebu. Do sada je objavio dvije zbirke pjesama "Iznad visina nema suvišnog", Zagreb - 199__. g i "Makovi" - Zagreb 1995. g. Osim poezije piše eseje, osvrte i kritike. Član je društva hrvatskih književnika.

"Svjetlost juga" - otvara pjesma Susret", dok su ostale pjesme podijeljene u tri odjeljka "Nebo nad kućom, znak u kamenu" i "Pred zrcalom".

Odmah na početku valja istaknuti i ova knjiga slijedi zahtjevnost Polegubićeva poetskog izričaja po svemu samosvojnog. Ona je uronjena ponajprije u svjetlost, božansku svjetlost, tj. duhovnu svjetlost koja je izraz nebeske moći ljudskoga straha i nade. Nadalje ako dozovemo Stari Zavjet domislit ćemo kako je ona u njemu život, spas, sreća dakako dobivena od Boga. Kao suprotnost je tama, simbol zla, nesreće, kazne, prokletstva i smrti. I jedno i drugo prohodi Polegubićevim svijetom. Iz Svjetlosti juga koja je darak topline silaze krotkost, utiha, blagovanje, šutnja i otvaraju svjetove svakodnevice i sjećanja. Pogled koji luta radost je u kojoj pjesnik "traži i ne prestaje sanjati". Između ulice i cvijeta, ljubavi i molitve, udijevaju se stihovi koji su odslikom života, onoga prošloga ljupkih i nostalgičnih slika, malene kuće, slakina, gajeva koje udomljuje šum otkinuća. Bol i vjetar prelistavaju vrijeme u kojem odrastanje s uvijek prebivajućim djetinjstvom govori prolaznošću i nostalgijom. Kušanje je to obnavljanja svijeta u kojem toplina obiteljskog kruga, majka s kojom "prostor postaje puniji" i oca draška "u vazda tamnoj noći, sijanoj kroz strah" sljubljuje smokvu simbol zavičaja" čiji topao dah sniježi".

Tu negdje uz bok je i Smrt, slikovlje sna "ne dolazi kad se nanj misli niti smrt kad joj se nadaš", - izreći će Polegubić u jednoj pjesmi.

Tek pretinac starog ormara podsjetit će "na bijeli zavežljaj i prosinuti". "Čudno je kako svega toga nema". U mnoštvu stvari strepi za korak koji može povrijediti šutnju, dok bdiju anđeli, svođenje je to računa koji razašilje protegu prošloga, "omamiše me godine preko kojih smo olako prošli". Unatoč svemu pjesnik radost traži i ne prestaje sanjati". U toj mekoći i toplini skrovita sna u središtu života ipak "čovjek se vraća u šutnju, u usamljenost, u blato koje ga okružuje". Ali iz njega on oblikuje i teži da i drugi uvide sliku Božju, koja je i njega uznijela u trpnji, koliko s ožiljcima toliko s tragovima koji vode ishodištu "lijesu, - zagonetki od mora"

tamo u toj širini, u toj slobodi, prividno skončavaju putovi.

Oni tek umnažaju utihu koja će povezati prošlost i sadašnjost, osuđenost na čin koji doziva na cjelost poput kruga: u kojemu je i početak i konac, ono čudesno traženje, od postaje do postaje koje poput kakva poticajna ozračja jesu snagom koja se odriče napadne glasnosti.

"Tek riječi su tu da otvore svjetove", - gradivo sinulo iz probranog jezika na koje se naslanja bjelina koja doziva zarez ili spojnicu.

Po svemu Gojko je Polegubić razmaknuo obzore svoje Poetike i osnažio prepoznatljivost koja nas poziva ostati u njoj.

* * *

Kad dođu kiše
i ojača čežnja za zaboravom
dan će postati svjetliji a duša tamnija.
Sve će izgledati neobično
i ti ćeš ljubavi sići do ove šutnje
i reći: poljubio me i otišao.

Trava će rasti niz puteljak
i jelen će zastati kraj staze
neće znati gdje je izvor
a gdje jutro.

U mutnom ćemo se hladu skloniti.

Samo će orahovo lišće
kliziti zrakom
i lagano
padati,

(Svjetlost juga)

Nenad Valentin Borozan

POSAVSKE MUZE NISU ZAŠUTJELE

Pisana riječ Hrvatske Bosanske Posavine

U zadnjih pet godina Hrvati iz Bosanske Posavine su objavili više od pedeset knjiga različite tematike te izdavali nekoliko novina ili biltena. Dok su četničke granate padale po slibodnom dijelu Bosanske Posavine, održavane su književne večeri, otvarane izložbe i druge kulturne manifestacije. Prkosni duh Posavljaka borio se s puškom u ruci, ali i kulturom, pokazujući svo bogatsvo ove regije, koja ima stoljetnu tradiciju. Ovdje su i franjevci Bosne Srebrene ostavili svoj trag u svim porama života, pogotovo u kulturi i stvaralaštvu.

Pedesetak njiga nastalih od 1991. do 1996. iz pera posavskih autora, samo su dio kulturnog i pisanog stvaralaštva Hrvata Bosanske Posavine. Ove knjige su pronašle mjesto u katalogu *PISANA RIJEČ HRVATSKE BOSANKE POSAVINE*, koji su priredili članovi HKD "Napredak" Orašje. Oni su upriličili i izložbu istog naziva, te su knjige izlagali u nekoliko mjesta u Posavini, Hrvatskoj, te inozemstvu. Izložba i katalog naišli su na zanimanje javnosti.

Kako je u uvodu kataloga napisao dr. Stjepan Blažanović, izložba je zamišljena kao uvid u knjige, kalendare i novine, neovisno o sadržaju i kvaliteti iz raznih područja: lirika, proza, povijest, teologija, filozofija, gospodarstvo. Ipak, tu je bilo nemoguće prikupiti sva djela posavskih Hrvata, jer su razpršeni diljem svijeta.

Od 1991. poslije desetljeća šutnje, probuđeni, ali nikad zatomljeni duh posavskih Hrvata, pokazivao je i još pokazuje svijetu da se Bosanska Posavina

ima čime dičiti. Samo letimičan pogled na spomenuti katalog knjiga, zorno pokazuje duhovno bogatstvo i književnu vrijednost autora, kojih ima iz svih dijelova Posavine.

Valja spomenuti samo neke knjige.

Ivan Čičak iz Dervente napisao je knjigu o stradanju Hrvata derventskoga kraja (Plehan) od 1941. do 1947. Pjesnik Marko Vukić Skejo, sudionik Domovinskog rata i časnik HVO-a, od 1992. i knjige "Ratni posavski motivi", objavio je do ove godine još tri knjige. Zadnja mu je "Nek zvona zvone". Danas, kada je demobiliziran, u Tolisi redovito organizira pjesničke susrete i okuplja kulturne stvaraoce i izvan Posavine.

Pejo Šimić, pjesnik iz Dervente koji živi u Zagrebu, do sada je objavio osam svojih zbirki pjesama, domoljubnih i ljubavnih. Imao je niz promocija diljem Hrvatkse i inozemstva, a već sprema devetu knjigu. Dosta njegovih pjesama je uglazbljeno. I njegove knjige su u katalogu.

Dr. Stjepan Blažanović, profesor književnosti, organizator je brojnih akcija za Bosansku Posavinu. Napisao je nekoliko knjiga i književnih kritika. Njegova su i znanstvena djela iz književnosti. Dr. Marko Babić iz Vidovica, osim bilješki o stradanju tog junačkog mjesta, napisao je i nekoliko znanstvenih djela. On je povjesničar, koji sve potkrepljuje konkretnim podacima, statistički obrađenima. Aktualna mu je knjiga "Owen Stoltenbergovo i međunarodno diplomatsko legaliziranje srpske okupacije i zločina u Posavini".

Sabrana djela Mate Blaževića, nekoliko zbirki pjesama, te knjige iz Odžaka, Šamca, Brčkog, tiskani su uz potporu Domovinske zajednice i kluba Posavljaka. Poseban su dio knjige iz Domovinskog rata i razna svjedočenja Posavljaka o ratu i stradanju. Svoj doprinos su dali svećenici i redovnici iz Posavine.

Nakladnička kuća "Posavinapress" iz Orašja nastoji objaviti što više knjiga posavskih autora. Pomaže i mlade književnike, a već je objavila dosta knjiga različite tematike. Voditelj "Posavinapressa" je Mato Krajinović, ratni reporter, politolog, a sada nakladnik.

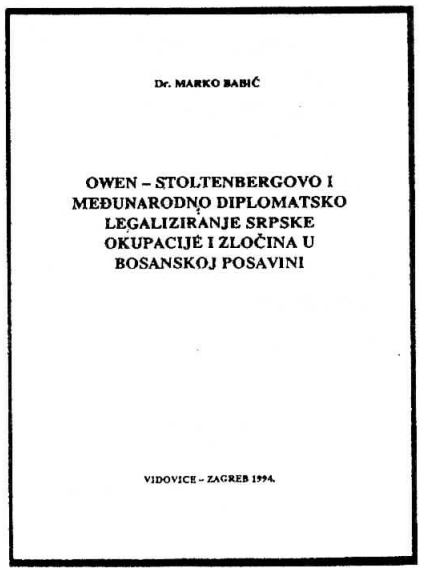

Mato Krajinović inače svake godine objavljuje "Posavski narodni kalendar". To je godišnjak na više od dvjesto stranica. Uz teme iz prošlosti Posavine, donosi opis događaja u protekloj godini, to je zapravo kronika Posavine. "Posavski narodni kalendar 1997" donosi i niz zanimljivosti i malo poznatih stvari o Posavini. Nakladnik "Posavinapress" je objavio i prvu fotomonografiju Bosanske Posavine, "U obrani Posavine I", znači da će ih biti još. Trenutačno je u tisku ili u pripremi nekoliko knjiga mladih posavskih autora.

Od početka 1993. do konca 1995. godine u Zagrebu je tiskan "Posavski glasnik" dvotjednik i jedine veće novine iz Posavine. Osim njega za rata je izlazilo i nekoliko biltena postrojbi HVO-a. No, "Posavski glasnik" se opet pojavio. Od svibnja ove godine ponovo izlazi kao dvotjednik i list je Županije Bosansko posavske. Glavni mu je urednik Ilija Ilić, a ponovo je okupio posavske novinare iz nekoliko općina, te iz Hrvatske. Sjedište mu je u Orašju. "Posavski glasnik" ostaje jedini list iz Bosanske Posavine.

Na slobodnom dijelu Bosanske Posavine često se održavaju razne kulturne manifestacije. Zanimljivo je kako ih ima i u selima, ne samo u Orašju, već i u okolnim mjestima. Kulturna djela se stvaraju i diljem Hrvatske, Federacije i BiH i inozemstva, gdje god žive prognani Posavljaci. Ni u progonstvu, kao što nisu ni u ratu, njihove muze nisu zašutjele. Očekuju se nova stvaralačka djela Posavljaka, te će katalog knjiga uskoro vjerojatno biti proširen.

Boris Ćavar

IZ NAKLADNIŠTVA BAČKIH HRVATA

I. O somborskim dužionicama

(Somborske žetvene svečanosti, skupina autora, Sombor 1996)

Kada se govori o bačkim Hrvatima, oni se najprije povezuju sa Suboticom i subotičkim Bunjevcima. Međutim skupina je istrajnih somborskih entuzijasta i djelatnika to uspješno demantirala svojom knjigom o somborskim žetvenim svečanostima (u Somboru poznata kao dužionica, a u Subotici kao dužijanca).

Veliki dio zasluga za objavljivanje ove knjige ima agilni vlč. Franjo Ivanković, koji je napisao uvod za ovu knjigu (pored toga je i njen glavni urednik, lektor i odgovoran je za kompjuterski slog knjige).

Prvi (glavni) dio knjige "Somborske žetvene svečanosti" predstavljaju članci više autora o tradiciji somborske dužionice. Najveći je prilog Franje Krajningera koji je na temu dužionice napisao glavni rad (sa poglavljima: *Način življenja naših starih na salašima, Gajenje žita, Pripreme za žetvu i žetva, Vršidba, Savrimena obrada zemlje, Salaš,* uključujući i *uvod* i *zaključak*). Cecilija Miler je napisala članak *Žetva,* Šima Budimčević - *Žetva na somborskim salašima uz Bezdanski put,* Marija Feher - *Dužionica u mom kraju,* Katarina Firanj - *Sićanje na žetvu u Nenadiću,* Stipan Beretić - *Dužionica na Gradini,* Đeno Matarić - *Dužionica u Matarićima* a Janja Raić - *Dužionica u Lugovu.* U drugom dijelu knjige objavljene su pisme Cecilije Miler, Kaće Firanj, Marije Feher i Mande Karas. Knjiga završava većim brojem fotografija sa

somborske dužionice u razdoblju od 1935. do 1995. godine.

U uredničkom vijeću, ove knjige su, pored većine navedenih autora, bili još i Alojzije Firanj, Stipan Pekanović i Šima Raić, te su i oni svojim trudom dali doprinos izdavanju ove knjige.

Svakako valja istaći lijepe crteže žetvenih motiva koji krase stranice ove knjige. Izradile su ih Cecilija Miler i Cecilija Milinković.

Međutim, za potpuno verificiranje uloženoga truda pisaca, ovoj knjizi nedostaje kataloška obrada (tzv. CIP - *Catalogisation In Publication*) koja se može uraditi, među ostalim, u odgovarajućim knjižnicama u Zagrebu, Novom Sadu ili Beogradu, te međunarodni broj knjige (tzv. ISBN - *International Standard Book Number*) koji se može uraditi u nacionalnim (jugoslavenskim odn. hrvatskim) bibliografskim institutima u Zagrebu ili Beogradu.

No, bez obzira na to, Institut "Ivan Antunović" iz Subotice i somborski KUD "Vladimir Nazor" su uradili izuzetno vrijednu stvar, spašavajući od zaborava običaje somborskih Hrvata, a čitateljima ostaje da s nestrpljenjem očekuju nove pothvate Somboraca.

II. Pjesme bunjevačkih kraljica

(Bela Gabrić, Ante Pokornik, *Bunjevačke kraljičke pisme, HRID, Subotica 1996)*

Bela Gabrić, dugogodišnji kulturni djelatnik subotičkih Hrvata, uz pomoć pok. Ante Pokornika, nedavno je spasio od zaborava jedan lijepi običaj subotičkih Bunjevaca - kraljičke pisme.

Riječ je o knjizi iz domena zapisivanja narodnog stvaralaštva - o zbirci sastavljenoj još 1980. godine, koja se sastoji od 168 narodnih pjesama, sabranih iz raznih narodnih kalendara i drugih djela o bačkim Hrvatima, ali su autori istodobno sakupili i usmenu, do sada neobjavljenu tradiciju.

Kraljičke pjesme pjevaju djevojčice koje su za Duhove nosile "krunu od cvića i perlica, a narod ih je zvao kraljice". To nije osobitost subotičkih bunjevačkih Hrvata, već je dio opće hrvatske narodne tradicije, ali su autori u knjizi sakupili one koje se tiču samo subotičkih Hrvata.

Knjiga se sastoji od nekoliko dijelova. Prvi dio je književno teorijsko interpretiranje i studija prof. Bele Gabrića u kojoj je dat opis kraljičkih običaja u Subotici, razvrstane su kraljičke pisme, opisani načini pjevanja ovih pjesama, te popisani stvaratelji i izvođači kraljičkih pjesama. U drugom dijelu su navedene kraljičke pjesme razvrstane u nekoliko skupina: kraljičke pisme koračnice, vesele kraljičke pisme, žalosne kraljičke pisme, te nove bunjevačke kraljičke pisme. Na kraju knjige se nalazi popis pjesama sadražnih u knjizi te muzički zapisi nekoliko kraljičkih pjesama.

Za čitatelje u Hrvatskoj svakako će biti zanimljivo što knjiga nije pisana na književnom hrvatskom jeziku već ikavicom, čime su autori ukazali na vrlo ozbiljan problem bačkih Bunjevaca: odijeljeni od matice, bez svojih obrasovnih institucija i prepušteni srbizaciji, autori svakako plediraju da je otpor ekavizaciji uspješniji korištenjem narodnog jezika (ikavice) namjesto dalekog književnog jezika (ijekavice). Uostalom, ne rade li isto to Gradišćanski Hrvati u Madžarskoj i Austriji?

No, u svakom slučaju, može se slobodno reći da su autori načinili vrijedno djelo budući su spasili od zaborava mnoge kraljičke pisme, ali istodobno ih, u vrijeme kada se ovaj običaj nastoji obnoviti, nastojali približiti suvremenicima. U tome je, kako se čini, najveća vrijednost ove knjige.

Međutim, sa potpuno verificiranje truda autora, knjizi nedostaje uobičajena kataloška obrada (CIP) i tzv. ISBN broj, što se ne može staviti na teret autorima, već nakladniku, ali je za nadati se da će u svojim budućim izdanjima HRID ovaj problem prevladati, čime će nakladništvo bačkih Hrvata dobiti na ozbiljnosti, umjesto dojma amaterizma i folklorizma.

III. Novi subotički časopis

Klasje naših ravnih

Prošle je godine u Subotici po treći puta pokrenut list bačkih Hrvata koji je pod istim nazivom izlazio tridesetih godina u Kraljevini Jugoslaviji i u Zagrebu za vrijeme NDH - "Klasje naših ravni".

Ovaj je put "Klasje" pokrenuto kao tromjesečnik za književnost, umjetnost i znanost Bunjevačke matice u Subotici. Izdavatelj je subotički nakladnik HRID, glavni urednik je prof. Bela Gabrić, a odgovorni urednik je Viktorja Grunčić. Do sada su izašla tri broja klasja: dva lani, a jedan ove godine.

U dosadanjim brojevima naglasak je bio na književnosti, a manje na umjetnosti i znanosti. Tako je najviše pozornosti posvećeno u Hrvatskoj nedovoljno poznatim pjesnicima i narodnim stvarateljima (Jakov Kopilović, Tona Kujundžić, Antun Kesejić, Aleksa Kokić, Ante Evetović - Miroljub, Mara Čović, Ante Sekulić, Ive Prćić, Silvana Bilinc Žigmanov i dr.). Pored toga, u listu se bilježi djelatnost Bunjevačke matice, objavljeno je nekoliko maturalnih radova mladih Hrvata i do sada neobjavljena studija o bunjevačkim narodnim pjesmama, prikazano više knjiga koje su izdali bački Hrvati ili se tiču Bačke i Subotice, sadržana su i podsjećanja na znamenite bačke Bunjevce (glasoviti tamburaš Pere Tumbac Hajo, liječnik Ante Šokčić, kulturni djelatnik Ivan Malagurski Tanar i dr.), kao i još neke teme.

Ono što bi trebalo hitno riješiti jest dobijanje međunarodnog standardnog broja - ISSN, što će nedvojbeno pridonijeti unapređenju ovog tromjesečnika.

Bruno Skenderović

ISPRAVCI !

U "Maruliću" br. 4, 1997. na 754. str. objavljene su dvije pjesme gospodina Ante Marinovića-Uzelca. U prvoj pjesmi **Pozdrav** u podnaslovu i u prvoj kitici nije održan raspored navoda i izvornoga teksta kao što je autor odredio. Treba biti doslovno ovako:

Pozdrav
(Dometaljka na *Byronovu* temu)
Ako Te susretnem kada
Nakon godina svih,
Čim ću Te pozdravit tada
Osamljen, *nijem i tih?*

U pjesmi **Podne na jezeru** u drugom stihu prve kitice zadnja riječ treba biti *diše* a ne *duše*. To je razvidno iz sroka kao i smisla pa je evidentno da je po srijedi zabuna koja mijenja formu i smisao.

* * *

U "Vjesniku" od 26. VII. 1997. *Marijan Vogrinec* piše o "Maruliću", br. 3/97 u članku pod naslovom "Stvaralaštvo katoličke orijentacije".

* * *

"Glas Koncila" od 27. VII. 1997. donosi nekrolog o *Adalbertu Pogačiću,* jednom od najstarijih članova HKD-a i jednomu od najboljih seljaka pisaca i redovitom suradniku jeronimskih publikacija (naročito *Danice* i *Marulića*).

* * *

24. VII. 1997. umrla je u Zagrebu u 81. godini života *Dolores Bracanović,* naša suradnica, koja se vratila iz izbjeglištva u Argentini.

* * *

"Notes et Documents", br. 45/47, objavljuje članak o *Pierreu-Henriju Simonu* (Kršćanski humanist-svjedok svojega vremena) i članak *Ramona Sugranyesa de Francha* o knjizi *Roberta Papinija* "Sturzo i populistička internacionala između dvaju ratova".

* * *

"Hrvatsko slovo" od 15. VII. 1997. donosi članak *Vladimira Lončarevića* o književnom kritičaru *Ljubomiru Marakoviću,* recenziju *Vjekoslava Bobana* o knjizi *Stjepana Džalte* "Fra Marijanova Bosna", pjesme *Karola Wojtyle* u prijevodu *Pere Mioča,* pjesme *Vinka Nikolića* i članak *Nevenke Nekić* "Stari i novi strahovi".

* * *

U listu "La Croix" od 8. VII. 1997. objavljen je nekrolog *Michela Crépua* o angažiranom katoličkom laiku *Jean-Marie Domenachu,* koji je bio glavni urednik revije "Esprit".

* * *

"André Gide-la vérité du miroir" (*André Gide*-istina ogledala) naslov je članka *Michela Crépua* u listu "La Croix" od 16. VI. 1997. U broju od 7. VII. isti autor piše o suvremenoj situaciji religioznosti, kojoj je posvećen čitav br. 6/97 revije "Esprit".

* * *

"Zatvorenik", br. 7-8/97, donosi nekrolog *Radovana Grgeca* o predsjedniku HKD-a dr. *Antunu Ivandiji.*

* * *

U "Glasniku Koncila" od 22. VI. 1997. *Božo Vuleta* piše o skupu o solidarnosti održanom u Splitu.

* * *

Nikola Bižaca piše o "Crkvi u svijetu", br. 2/97, o novijim razmišljanjima kard. *Ratzingera* o kršćanstvu, relativizmu i religiji.

* * *

Kod J. Cortija u Parizu objavljen je roman *Jean-Pierrea Martina* "Contre Céline", o kojemu piše u "Etudes", br. 6/97, *Arnaud Rykner* u člnaku pod naslovom "Estetika protiv etike?"

* * *

Kod Flammariona su objavljeni razgovori kard. *Ratzingera* s *Peterom Seewaldom* pod naslovom "Le sel de la terre" (Sol zemlje).

* * *

U Francuskoj su objavljena i dva djela o sv. *Franji Asiškom:* "Život čovjeka" *Chiare Frugoni* i "Susret na drugoj obali" *Gwenolea Jeusseta* o Franjinim susretima s muslimanima.

* * *

Antoine Delestre objavljuje kod L'Harmattana knjigu o religiji studenata. Upada u oči podatak da je vjera u Boga u toj populaciji bila zastupana 1950-1970. s 80%, dok je danas taj postotak tek 40%. Zato je u porastu vjera u horoskope i reinkarnaciju.

* * *

"Vila Velebita" od 18. VII. 1997. donosi nekrolog o *Pavlu Tijanu* iz pera *Ane Tomljanović* i *Mirka Roguža.* Nekrolog o njemu donosi i "Hrvatsko slovo" od 15. VII. iz pera *Igora Gostla.*

* * *

Ivica Čajko-Šešerko u Betaniji za kolovoz 1997. piše o svojim sjećanjima na dr. *Antuna Ivandiju.*

* * *

O knjizi *Ive Balentovića* "Osmijeh zlatne doline" piše *Davor Piskač* u "Forumu", br. 5-6/97, i *V. Žic* u "Glasu Koncila" od 10. VIII. 1997.

* * *

Prigodom smrtne obljetnice grkokatoličkog biskupa dr. *Janka Šimraka,* našeg suradnika i direktora "Hrvatske Straže", održana je svečana zadušnica u Križevcima 9. VIII. 1997.

* * *

"La Croix" od 30. VII. 1997. donosi članak *Florence Labruyére* o bosanskim Srbima koji su "izgubili moral".

* * *

U "Vjesniku" od 7. VII. 1997. *Svevlad Slamnig* piše o knjizi "Pisme nađene" *Nikole Kraljevića* a u broju od 2. VIII. 1997. *Mladen Pavković* piše o svojim zamjerkama prvom svesku "Hrvatskog leksikona", u koji nisu ušli *Blaž Kraljević, Blaškić, Gotovina, Radovan Grgec* itd.

* * *

U "Glasu Koncila" od 3. VIII. 1997. *Z. Jevak* piše o postavljanju spomen-ploče biskupu *Alagoviću* u Malženici kod Trnave.

* * *

Izašao je iz tiska časopis "Klasje naših ravni", br. 1/97, u Subotici (glavni urednik *Bela Gabrić*).

* * *

"Svjetlo riječi", br. 7-8/97, donosi razgovor *Marka Oršolića* s našim članom

dr. *Jurjem Kolarićem* pod naslovom "Balkan ponovno kristijanizirati".

* * *

"Etudes", br. 7-8/97, donosi članak *Georges-Marie Chenua* o Daytonskim ugovorima i recenziju *Jacquesa Sommeta* o knjizi *Emiles Poulata* "Où va le christianisme?" (Kamo ide kršćanstvo?).

* * *

U "Vjesniku" od 12. VIII. 1997. objavljen je javni odgovor nadbiskupa dr. *Frane Franića* dr. *Ružici Ćavar,* u kojem autor hvali njezine stavove u vezi s abortusom i njegovom penalizacijom. U broju od 13. VIII. 1997. *Branko Madunić* piše o napadajima *Ivana Zvonimira Čička* u "Feralu" na *Živka Kustića.*

* * *

U knjizi "Sociologija nacionalizama" (PUF 1997. - *P. Birnbaum*) postavlja se pitanje da li je rodoljubla bez nacionalizma uopće moguće, npr. u okviru europske građanske "globalizacije".

* * *

U rubrici "Osvrti" u Glasu Koncila od 17. VIII. 1997. naš suradnik *Svevlad Slamnig* piše o tom kako nas "nerijetko zbuni i ražalosti nedostatak jednoznačnih moralnih kompasa" u vezi sa stavovima prema zakonu o prekidu trudnoće. Na kraju svojeg pisma kaže: "Molim Boga da naši biskupi, kada dođe vrijeme donošenja navedenog zakona, upute Saboru RH iste one katoličke zahtjeve i prijedloge kakve je sadržavao podnesak koji su svojedobno uputili Saboru SRH".

* * *

Kod Gallimarda objavljen je IX. svezak ukupnih djela *Friedricha Nietzschea.*

* * *

"Gog" *Giovannija Papinija* izveden je u režiji *Janka Marinkovića.* Inače, "Goga" je preveo za naše Društvo između dva rata *Ivo Lendić.*

* * *

U "Republici", br. 5-6/97, izašao je članak *Mirka Tomasovića "Marko Marulić* i hrvatski pjesnici". U članku autor navodi i stihove *Stanislave Adamić* iz "Marulića", br. 4/93.

* * *

"U Herder-Korrepondenz", br. 8/97, *Thomas Hoppe* osvrće se na projekt Hansa Künga "Weltethik", a *Hannes Schreiber* na *Nikolaja Velimirovića* (Kirche als Hüterin nationaler Identität-Crkva kao čuvarica nacionalnog identiteta) i na intervent biskupa *Komarice* na ekumenskom skupu u Grazu (23. do 29. lipnja).

* * *

Kod "Le Cherche-Midi" objavljena je knjiga *Christiane Dupuy* "Le petit-fils de Lafcadio" (Lafkadijev unuk) o spontanom činu bez razloga i plana (acte gratuit).

* * *

U američkom časopisu za haiku poeziju "Point judith light", u broju za proljeće-ljeto 1997. objavljene su i pjesme

suradnika *"Marulića" Živka Prodanovića.* Tiskano je šest haiku pjesama na hrvatskom originalu i na engleskom jeziku, s tim da su tri pjesme objavljene u po dvije prevodilačke interpretacije.

* * *

"Die Furche" od 7. VIII. 1997. objavljuje članak *Traude Novy* (predsjednice katoličkoga ženskog pokreta u Beču) o molitvi kao oružju protiv abortusa (Das Gebet als Waffe).

* * *

U "Imprimis", br. 5/97, objavljen je članak *Theodora J. Forstmanna* "From the Golden Rule to Statist Rule" (Od zlatnog pravila do pravila upravljanja državom). "Zlatno pravilo" zasniva se na evanđeoskom načelu: "Što god želite da vama drugi čine, činite i vi drugima".

* * *

U Parizu je izašla iz tiska knjiga "Pismo mojim sinovima koji nikada ne će vidjeti Jugoslaviju" *Aline Apostolske.*

* * *

"Vjesnik" od 19. VIII. 1997. donosi članak *Carla Gustava Ströhma* "Kriza kršćanske demokracije", a u broju od 18. VIII. *Nenad Turkalj* piše o izvedbi poetske drame *Karola Wojtyle* "Pred zlatarnicom" na Zagrebačkom ljetnom festivalu.

* * *

U "Vjesniku" od 26. VIII. 1997. piše *Marijan Vogrinec* o "Maruliću", br. 4/97, u članku pod naslovom "Mogu li Hrvati bez "konvertita"?, osvrćući se na tvrdnje iz uvodnika *Radovana Grgeca.* Na isti broj "Marulića" osvrnuo se i *Strahimir Primorac* u "Večernjem listu".

* * *

I. program TV emitirao je 25. VIII. 1997. prilog o dr. *Antunu Baueru,* koji je kao i njegovi prethodnici bio pokrovitelj HKD-a. U emisiji su uz kard. *Kuharića* sudjelovali naš član dr. *Juraj Kolarić,* dr. *Šanjek* i dr.

* * *

Kod l'Harmattana objavljena je knjiga *Miklosa Vetöa* o religioznoj metafizici *Simone Weil.*

* * *

U "Etudes", br. 7-8/97, *Pierre Vallin* piše o knjizi *Pierrea Colina* "L'Audace et le soupçon" (Smjelost i sumnja) o krizi modernizma u francuskom katolicizmu, analizirajući naročito odnos između kršćanskog propovijedanja, njegove recepcije i istine.

* * *

HRT (1. program) emitirao je 28. VIII. 1997. emisiju o *Mariji Bango.*

* * *

U "Vjesniku" od 29. VIII. 1997. u dopisu *Svevlad Slamnig* pod naslovom "Nisu svi prešućivali *Vinka Kosa*" piše, između ostaloga, o tom što se sve učinilo za tog književnika u HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima), u njegovoj reviji "Marulić" i na HKD književnim večerima.

* * *

"Die Furche" od 21. VIII. 1997. donosi članak *Waltera Kirchschlägera* "Der Bischof von Rom in Paris" (Rimski biskup u Parizu) o kolovoškom posjetu Pape Parizu prigodom "Svjetskog dana mladeži".

* * *

U "Hrvatskom slovu" od 22. VIII. 1997. *Ljeposlav Perinić* piše o opširnom članku "Hrvati u Argentini" o znamenitim Hrvatima u toj zemlji.

* * *

"Studia croatica", br. 1/97, donese prikaz knjige "Vita divi Hieronymi". U tom broju sudjeluju i *Benedikta Zelić Bučan* i *Branko Franolić*.

* * *

Branko Franolić piše u "Vjesniku" od 31. VIII. 1997. o popularnosti *Marka Marulića* u svijetu u članku "I Henrik VIII. je čitao Marulića".

* * *

"Glas Koncila" od 31. VIII. 1997. donosi članak *Nikole Bićanića* "Prijatelji ljudi iz vječnosti" o knjizi *G. Hubera* "Moj će anđeo ići pred tobom" što ju je objavilo HKD sv. Ćirila i Metoda (sv. Jeronima) u prijevodu *Radovana Grgeca*.

* * *

"Vijenac" od 26. IX. 1996. donio je u pregledu knjiga i naslove jeronimskih knjiga uz kratki prikaz ("Rudolf Eckert" *Petra Grgeca* i "Četiri godine u Titovu paklu" *Johna Pintara.)*

* * *

U "La Croix" od 26. VIII. 1997. *Jean Chelini* piše povodom beatifikacije *Frédérica Ozanama* u članku "Le sens d'une beatification".

* * *

"Hrvatska obzorja", br. 2/97, prigodom pete obljetnice smrti *Mirka Slade Šilovića,* objavljuju pismo *Ante Civadelića,* a *Pavao Despot* piše u povodu 85. obljetnice života nedavno preminulog *Vinka Nikolića.* Od suradnika "Marulića" javljaju se u tom broju još: *Živan Bezić, Lovorka Čoralić, Juraj Gracin* i drugi. *Ivo Sumić* piše o Hrvatima u Hrvatskom Grobu, *Ante Civadelić* o knjizi *Zdravka Mužinića* "Kazivanja o Splitu", a *Mario Mimica* o monografiji *Mire Mihovilovića* "Otok Hvar".

* * *

U časopisu "La Vie" do 20. VIII. 1997. *Pierre Pierrard* piše o *Frédéricu Ozanamu* u članku pod naslovom "Oznanam, chef du parti de l'amour" (Oznanam, vođa stranke ljubavi), a u povodu Ozanamove beatifikacije razgovora s *Aminom De Tarazijem,* potpredsjednikom Društva sv. Vinka *Paulskoga, Jean-Pierre Denis.*

* * *

Uoči Svjetskog dana mladeži u Parizu izveden je veliki spektakl *Francisa Moranea* "Loyola XXI", koji su pripremali mladi iz četrnaest nacija (među njima i hrvatske).

* * *

Slavna ikona *Andreja Rubljova* "Trojstvo" predmet je razmišljanja *Oliviera Clémenta* u "La Croix" od 17-18. VIII. 1997. u članku "J'etais un étranger, et vous m'avez accueilli" (Bio sam stranac, i vi ste me primili).

* * *

Prvi međunarodni kongres za promicanje isusovačkih zvanja održan je od 21. do 25. VII. 1997. u Loyoli (Španjolska). Uskoro će p. *Peter-Hans Kolvenbach* uputiti subraći poslanicu o tom problemu.

* * *

John Hume, vođa irskih katolika, vjerojatno će se kandidirati na predsjedničkim izborima u listopadu.

* * *

9. IX. 1997. otvorena je izložba "Kardinalove uspomene", koju je osobno otvorio kard. *Franjo Kuharić.* Izložene su slike koje je on dobio na dar pa prihod od njih daruje za porušene crkve.

* * *

U članku "Kristološki elementi u Maruliću" *Mirko Tomasović* u Vjesniku od 9. IX. 1997. piše u povodu doktorske disertacije *Mladena Parlova* o uzoru kršćanskog života prema *Marku Maruliću.*

* * *

U časopisu "Famiglia cristiana", br. 35/97, *Renzo Giacomelli* piše o utemeljitelju "Konferencija sv. Vinka Paulskog" u članku pod naslovom "Ozanam, cristiano mite e rivoluzionario" (Ozanam, blag i revolucionaran kršćanin).

* * *

U "La Croix" od 30. VIII. 1997. *Alain Finkielkraut* piše o problemima suvremenog judaizma u članku pod naslovom "L'assimilation est le prix de l'emancipation" (Asimilacija je cijena emancipacije), a u broju od 6. IX. 1997. p. *Tomislav Slokar* govori s *Louisom de Courcyjem* o najnovijim napadima na katolike u Sarajevu u članku pod naslovom "Sarajevo aspire à vivre dans la convivialité" (Sarajevo želi suživot).

* * *

Paul M. Zulehner u listu "Die Furche" piše o nedovoljnoj suradnji hijerahije i teoloških fakulteta, dok *Johann Figl,* dekan teološkog fakulteta u Beču, govori naprotiv o otvorenoj "dijaloškoj klimi" između toga fakulteta i nadbiskupa *Schönborna.* U broju od 4. IX. 1997. *Hans Winker* piše o hrvatskoj situaciji u članku "Was ist nur los in Kroatien?"

* * *

U Italiji se ponovno prikazuje kazališni komad *Gilberta Cesbrona* "Ponoć je, doktore *Schweitzer*".

* * *

"La Vie" od 21. VIII. 1997. donosi reportažu *Pascala Paillardeta* o životu *Françoisa Mauriaca* pod naslovom "François Mauriac en sa maison des champs" o životu autorovu na svom dobru u Malagaru.

* * *

11. VIII. 1997. u crkvi sv. Klare u Mikulićima u Zagrebu, svečano je predstavljena knjiga "Sveta Veronika

Giuliani, klarisa", koju su napisali naši suradnici o *Marijan Kovač* i *Svevlad Slamnig*, a izdao zagrebački Samostan sv. Klare. Osim obojice autora sudjelovao je u predstavljanju i predsjednik Vijeća franjevačkih zajednica fra *Jure Šarčević*, a iz slušateljstva se zanimljivim interventom javio fra *Augustin Kordić*.

Promocija knjige je ponovljena 24. kolovoza u župnoj crkvi u Ogulinu. Sudjelovali su autor o. *Marijan Kovač*, župnik mr. *Toma Šporčić* i o. *Jerko Penava* TOR.

Toj je knjizi posvećena 28. VIII. i jedna emisija Radio-Marije, u okviru koje je voditelj *Ivica Relković* imao dulji razgovor s koautorom *Svevladom Slamnigom* i pročitao dio svetičina zapisa o "čistilištu ljubavi".

* * *

U broju 41/97. japanskog časopisa za haiku poeziju "Azami" koji izlazi na engleskom jeziku u Osaki, među obavljenim radovima autora iz desetak zemalja, tiskane su i pjesme pjesničkih i spisateljskih suradnika "Marulića" - "Renga in Memory of Franjo Krizmanić (1915-1989)" *Vladimira Devidéa, Tomislava Maretića* i *Zvonka Petrovića* te 4 haiku pjesme *Živka Prodanovića*.

* * *

William J. Higginson objavio je opsežan godišnjak haiku pjesništva Haiku World (izd. Kodansha, Tokio - New York - London, 1996., 407 str.), gdje je uvršteno i 27 hrvatskih pisaca, po zastupljenosti na trećem mjestu, odmah iza Japanaca i Amerikanaca. Donosimo njihova imena, a u zagradi broj objavljenih radova: *Robert Bebek* (3), *Smiljka Bilankov* (1), *Nediljko Boban* (3), *Nada Zidar Bogadi* (2), *Marijan Čekolj* (3), *Vladimir Devidé* (3), *Anica Gečić* (1), *Dubravko Ivančan* (1), *Ivan Ivančan* (1), *Enes Kišević* (1), *Ivan Kovačević* (1) *Franjo Krizmanić*, (1), *Tomislav Maretić* (3), *Dubravko Marijanović* (1), *Duško Matas* (2), *Rujana Matuka* (2), *Višnja McMaster* (2), *Boris Nazansky* (1), *Zvonko Petrović* (3), *Darko Plažanin* (2), *Katarina Pšak* (3), *Maja Rijavec* (1), *Mile Stamenković* (2), *Sunčica Šamec* (1), *Marinko Španović* (2), *Dragan Vučetić* (2) i *Milan Žegarac* (2).

* * *

"Hrvatsko slovo" u broju od 19. rujna 1997. donosi prilog našega suradnika i člana uredništva *Tvrtka Klarića*, koji predstavlja poeziju inače vrsnoga prozaika sa Sicilije *Leonarda Sciascie*.

* * *

Slovenski časopis u Trstu "Mladika" u svom ovogodišnjem srpanjskom broju donosi pjesnički portret našega suradnika *Tomislava Maretića*, uz izdašan izbor i prepjeve njegovih *sitnopijesni*, a sve to marom našega staroga znanca i prijatelja *Martina Silvestera*.

* * *

"Hrvatska zora", Glasilo Ogranka Matice hrvatske Vis, u svom travanjskom broju (16) te ljetnom dvobroju (17-18) donosi radove i našega suradnika *Tomislava Maretića:* "Viške sličice" te "Haiku-sitnopjesni".

* * *

"Hrvatsko slovo" od 12. IX. 1997. donosi razgovor *Rajka Glibe* s ravnateljem HKD-a *Radovanom Grgecom*.

* * *

12. IX. 1997. otvorit će se spomendom *Françoisa Mauriaca* na njegovu imanju u Malagaru. Tim povodom objavljen je album "Mauriac Malagar", gdje je slavni književnik napisao velik dio svojih djela. Najviše je tom otvorenju pridonio Mauriacov sin *Jean Mauriac*.

* * *

O prvom bosanskom filmu poslije rata "Le Cercle parfait" s *Mustafom Nadarevićem* u glavnoj ulozi piše u listu "La Croix" od 11. IX. 1997. *Philippe Royer*.

* * *

"Corriere della Sera" od 2. IX. 1997. objavljuje članak *Darija Fertilija* o *Predragu Matvejeviću* (Un'Europa di naufraghi)" i njegovu prijedlogu o "kulturnom miješanju" raznih civilizacija. U svom razgovoru Matvejević se posebno osvrće na *Danila Kiša, Miroslava Krležu* i "srbohrvata" *Ivu Andrića*.

* * *

U "Vjesniku" od 16. IX. 1997. *Marina Tenžera* piše o retrospektivnoj izložbi *Zdenke Sertić* u Etnografskom muzeju. Napominjemo da je Zdenka Sertić uz *Gabrijela Jurkića* bila najčešći ilustrator naših izdanja.

* * *

U listu "La Croix" od 12. IX. 1997. *Frédéric Mounier* piše u povodu smrti *Majke Terezije* u članku pod naslovom "Les habitants de Calcutta au chevet de leur Mere" (Stanovnici Kalkute uz odar svoje Majke). U istom broju lista *Abbé Pierre* piše o Majci Terezi (Mère Teresa fait partie de l'abc de humanité-Majka Tereza sastavni je dio abecede humanosti).

* * *

U Napretkovu časopisu za kulturu i društvena pitanja "Stećak", br. 7-8/97. piše *Željko Ivanković* o bosanskim franjevcima u djelima *Ive Andrića* a *Halid Čaušević* o bošnjaštvu kao regionalnoj designaciji.

* * *

Vatrogastvo", br. 6/96, donosi članak o *Đuri Deželiću*.

* * *

"La Croix" od 13. IX. 1997. objavljuje članak *Michela Tatua* "La conversion providentielle de Biljana Plavšić" (Pravidonosno obraćenje B. Plavšić) U broju od 14-15. IX. 1997. *Michel Crépu* piše o nedavno objavljenoj knjizi *Gaétana Picona* "Bernanos-L'impatiente joie".

* * *

Gradišćanske "Hrvatske novine" od 12. IX. 1997. pišu o hrvatskoj misi p. *Ferde Takača* u Frielištofu (Moravska).

* * *

Ovogodišnju nagradu "Josip i Ivan Kozarac" za životno djelo dobio je jedan od naših najvjernijih članova i suradnika, *Ivo Balentović*, dok je nagradu za najbolje prozno djelo u prošloj godini dobila *Julijana Matanović*, koja je 70-ih počela surađivati u "Maruliću" kao srednjoškolka.

SADRŽAJ

Radovan Grgec: Uz rub (114) ... 907
***Josip Sanko Rabar:** Crno janje ... 912
***Barbara Tanodi Kukolja:** Utjeha; Oda dobroti mora ... 913
Drago Šimundža: Književni rad Lovre Katića ... 914
***Timjana Mahečić:** Zrinjevačka elegija ... 917
***Tomislav Maretić:** Srebrni žubor; Disanje mora; Nekada zajedno; Slijedeći taktove ... 918
Benedikta Zelić - Bučan: Dr. Rudolf Eckert i prvo desetljeće hrvatskoga katoličkoga pokreta ... 920
***Bernardina Crnogorac:** Vedrina ... 935
***Jelica Farkaš:** More ... 935
Mladen Jurčić: Otajstveni portal (ulomak iz romana) ... 936
***Tomislav Maretić:** Eleleu ... 948
***Smiljka Gagić:** Haiku ... 949
Benedikta (Eta) Zelić - Bučan: Naš "Padre" ... 950
***Tomislav Maretić:** Akvarel na bonaci (haiku) ... 954
Ivo Balentović: Mreža ... 955
***Branimir Žganjer:** Prastarim donjogradskim ulicama ... 958
***Ljiljana Vasilj:** Dvije bez naslova ... 959
***Bernardina Crnogorac:** Prijatelj ... 959
Tatjana Kren: Svjetlopisci su vrlo tvrdoglavi pisci ... 960
***Dubravko Marijanović:** Gledam se...; Svi smo vezani ... 964
Eugen Kumičić - Genči: Gimnazijalac ... 965
***Božo Kukolja:** Svijet što je obnevidio ... 974
***Stanislava Adamić:** Šala zavrzlama ... 974
Enver Mehmedagić: Zagrljaj ... 975
***Enver Mehmedagić:** Razmišljanja sa krajem ... 976
Marko Orešković: Osnutak biskupije u Zagrebu 1094. godine ... 977
***Branimir Žganjer:** Dvoja srušena kaptolska vrata ... 983
Marijan Vogrinec: Ivana ... 984
***Marijan Vogrinec:** Suza; San; Opstanak; U tišini; Rasprsnuće ... 985
Lojzo Buturac: Svjedočanstvo nedavne prošlosti ... 987
***Dubravko Marijanović:** Crveni crveno crveni ... 991
***Božo Kukolja:** Bio sam ... 991
***Atif Kujundžić:** Pismo bratu Seadu ... 992
Grga Pejnović: Charles Péguy obraćenik i kršćanski pjesnik (II) ... 993
***Smiljka Sax:** Nekada - u "Mirnome gaju" ... 998
***Pavao Despot:** Zbogom, Griču ... 998
Dunja Hebrang: Kiparova vizuelna i pojmovna višeznačnost ... 999
***Ivo Mijo Andrić:** Put u nepoznato ... 1007
Rajko Glibo: Kraljeva stolica ... 1008
***Marko Bošković:** Oproštajna pjesma ... 1012
Živko Prodanović: Tama i svjetlo na uskim stazama ... 1013
***Živko Prodanović:** Za Dražena M. ... 1017
***Dubravko Marijanović:** Kukuruz u blatu (haiku) ... 1018
Anto Ćosić: Provedrice i proplamsaji ... 1019
***Anto Ćosić:** Tragika komedije; Prosvjetljenje ... 1020
Carmen Moya: "Kralj lutaka" hodočasti u Lurd ... 1021
Stjepan Babić: Na Božjim putovima - XVI ... 1023
***Rajko Glibo:** Moja rijeka ... 1029
Tomislav Macan: Prije trideset godina ... 1030
Lovro Županović: Početak javnoga (spisiteljskog) djelovanja Ive Vojnovića ... 1034
Željko Voborski: Gjuro Szabo - znameniti Novljanin ... 1044
Božidar Brezinščak - Bagola: U spomen akademiku Antonu Trstenjaku ... 1046
Anton Trstenjak: Na pragu trećega tisućljeća ... 1047

Nove publikacije ... 1056

Mišljenja i reagiranja

Pavao Galić: Svećenik ide na kongres... ... 1057
Lojzo Buturac: Katolički pisci u "Hrvatskom leksikonu" ... 1062
Zdravko Mužinić: Pretjerali ste, gospodo draga! ... 1064
Ante Gradiška: Igrale se delije... ... 1067
Josip Završki: O nekim nazivima u hrvatskoj glazbenoj terminologiji ... 1071
Ivan Biondić: Zašto Ante Vukasović brani Filipović-Trstenjakovo protukatoličko i protuhrvatsko učiteljstvo? ... 1075
Đuro Bošnjak: "Bok" nije bok... ... 1084

Mozaik

Boris Ćavar: U Trebinju za Petrovdan: u posjetu Hrvatima Trebinja ... 1086
Josip Sanko Rabar: Tragični pokolj stanovnika Ljubice ... 1088
Tvrtko Klarić: Djeci za igru i veselje, a odrasli neka se zamisle ... 1093

Knjige

G. M.: Danica 1998. ... 1095
Tomo Vereš: Prema prvoj "Filozofiji religije" na hrvatskom ... 1095
Davor Šalat: Čitajte Šopa! ... 1098
Svevlad Slamnig: "Kad desnicu si daše Slovenac i Hrvat ... 1099
Davor Šalat: Svježina samoprognana pjesničkoga glasa ... 1100
Grga Rupčić: Malo svjetla i mrvu soli ... 1101
Grga Rupčić: Šume vječno pjevaju ... 1102
Grga Rupčić: Poticaj pjesništvu i životu ... 1103
Grga Rupčić: Vrijeme stradanja ... 1103
Jure Karakaš: Lirika samoće i mediteranskog ugođaja ... 1104
Tomislav Kovačević: Progonitelj velebitskih sitnica ... 1106
Tomislav Kovačević: Baški pjesnički suhozid ... 1107
Mirjana Šokota: Žića svetih otaca - hrvatska srednjovjekovna proza ... 1109
Gojko Polegubić: Uz prvi broj novog časopisa ... 1110
Gojko Polegubić: Udubljivanje u božansku istinu ... 1111
Josip Lisac: Hrvati u Slovačkoj ... 1113
Predrag D. Grubić: Uspješno zagrljena nada ... 1114
Tomo Vereš: Udžbenik logike primjeren današnjim srednjoškolcima ... 1115
Svevlad Slamnig: Knjiga plemenite osjećajnosti ... 1117
Anto Gardaš: Biblijska inspiracija ... 1119
Josip Barbarić: Oteti zaboravu ... 1121
Mladen Hanzlovsky: Kršćansko shvaćanje politike ... 1122
Gojko Polegubić: Čežnja za apsolutnim ... 1123
Nenad Valentin Borozan: Razmaknuti obzori poetičnosti ... 1124
Boris Ćavar: Posavske Muze nisu zašutjele ... 1126
Bruno Skenderović: Iz nakladništva bačkih Hrvata ... 1128

Vijesti

Iz domovine i svijeta ... 1130

MARULIĆ - hrvatska književna revija. Izdaje Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (sv. Ćirila i Metoda), Zagreb, Trg kralja Tomislava 21. Uređuje: Uredički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

ISSN 0350-4220